

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**VERGİLEME–DEMOKRASİ İLİŞKİSİ KAPSAMINDA
VERGİYE VE SİYASAL KATILIMA İLİŞKİN
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

Seda Yılmaz

Zonguldak 2015

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**VERGİLEME–DEMOKRASİ İLİŞKİSİ KAPSAMINDA
VERGİYE VE SİYASAL KATILIMA İLİŞKİN
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

**Hazırlayan
Seda Yılmaz**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhlis Bağdigen**

Bu çalışma, Bülent Ecevit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından 2014-51032793-01 nolu proje ile desteklenmiştir.

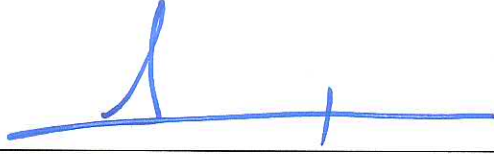
Zonguldak 2015

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalında 126282109001 numaralı Seda Yılmaz'ın hazırladığı "Vergileme-Demokrasi İlişkisi Kapsamında Vergiye ve Siyasal Katılıma İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 17/08/2015 Pazartesi günü saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

Başkan

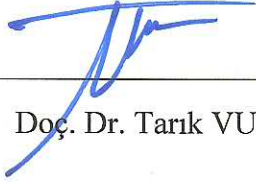
Prof. Dr. Muhlis BAĞDİGEN (Danışman)

Üye

Doç. Dr. Gökhan DÖKMEN

Üye

Doç. Dr. Tarık VURAL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

17/08/2015

Prof. Dr. Yasemin KOSE
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Vergileme–Demokrasi İlişkisi Kapsamında Vergiye ve Siyasal Katılıma İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz
Tez Yazarı	: Seda Yılmaz
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Muhlis Bağdigen
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2015
Sayfa Adedi	: 232

Bireylerin hem seçmen hem de mükellef olarak vatandaşlık ve vergi bilinci ile siyasal sürece katılım sağlaması ve devletin de bu bilinçli katılım karşısında şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim ortaya koyabilmesi, demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Vergi mükellefiyeti bakımından beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin beyanname vermeleri ve vergilerini bizzat etkisini hissedererek ödemeleri sebebiyle ödedikleri vergi konusunda daha hassas olacakları varsayımı tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflere göre siyasal sürece daha fazla müdahil olacakları beklentisini de beraberinde getirmektedir. Bu temel varsayımdan hareketle, çalışmada beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılımı ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık bulunup bulunmadığının araştırılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı kapsamında Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde 273’ü beyan, 347’si tevkif yoluyla vergilendirilen mükellef olmak üzere toplam 620 mükellefle yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması ile elde edilen veriler betimsel istatistik araçları (sıklık dağılımı, ortalama, standart sapma) ve parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir.

Anket uygulaması sonrası elde edilen bulgular, hem algı hem de beklenti bakımından beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin ödedikleri vergiyi demokratik öğelerden çok kamusal hizmetlerle ilişkilendirdikleri, tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin ise ödedikleri vergiyi kamusal hizmetlerden çok demokratik öğelerle ilişkilendirdikleri sonucunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Siyasal Süreç, Siyasal Katılım, Vergi Psikolojisi

ABSTRACT

Institution	:	BEÜ Institute of Social Sciences, Department of Public Finance
Title	:	A Comparative Analysis On Political Participation within Taxation–Democracy Relation
Author	:	Seda Yılmaz
Adviser	:	Prof. Dr. Muhlis Bağdigen
Type of Thesis, Year	:	MSc. Thesis, 2015
Total Number of Pages	:	232

In order to maintain sustainability of democracy it seems crucial for both citizens and taxpayers, with the awareness of being citizenship and tax consciousness, to participate in political issues and government, also, to act towards providing more fiscal transparency and accountability. It is our assumption that the taxpayer, who are subject to fulfil their income tax liabilities via withholding of tax from their wages, are less accurate to participate in democratic decision making issues than the taxpayer who fulfil their income tax liabilities by declaring directly to the tax office.

In this context, this study examines the assumption to find out if there exists any difference between the above two taxpayers in terms of participating in democratic decision making issues. The findings, obtained by face to face questionnaire survey conducted in the cities of Zonguldak, Bartın and Karabük with the total amount of 620 taxpayers; of which, 273 taxpayers declare their tax base directly to their tax office and 347 taxpayers pay taxes via withholding tax from their wages. The data collected from the survey is analyzed by descriptive statistical tools (i.e. frequency distribution, mean value, and standard deviation) and Mann-Whitney U test.

The findings obtained from the survey show that –in respect to both perception and expectation- the taxpayers, paying taxes directly to the tax office, associate their tax liabilities with public services rather than participating in democratic decision making issues. On the other hand, the taxpayers, paying taxes indirectly to the tax office, associate their tax liabilities with participating in democratic decision making issues.

Keywords: Democracy, Political Process, Political Participation, Tax Psychology

ÖNSÖZ

Vergi tahsilatını arttırmak ve vergileme sürecinde yaşanması muhtemel birtakım sorunların önüne geçebilmek için vergilerin mükellef nezdindeki etkilerini incelemek bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanını üstlenen mükelleflerin aynı zamanda demokratik bir sistemde seçmen olarak kamusal karar alma sürecine katılabilmeleri imkânına ve birtakım hak ve özgürlüklere sahip olmaları, mükelleflerin vergiye bir “seçmen” olarak nasıl baktıklarını ortaya koymayı kanımızca önemli hale getirmiştir. Çalışmanın amacı, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeylerinin karşılaştırılmasıdır. Beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin, tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflere göre siyasal sürece daha fazla vatandaşlık ve vergi bilinci ile katkı yaptıkları varsayımı ile iki mükellef grubunun vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık bulunduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, çalışmada anket uygulamasından yararlanılarak iki mükellef grubu arasında öngörüldüğü gibi bir farklılık bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

Öncelikle çalışmanın hazırlanmasında bana her daim yol gösteren ve yoğun çalışma temposuna rağmen yardımlarını ve desteklerini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Muhlis Bağdigen’e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmaya yapmış oldukları eleştiriler ve katkılardan ötürü değerli hocalarım Doç. Dr. Gökhan Dökmen ve Doç. Dr. Tarık Vural’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmanın yazım ve uygulama sürecinde yapmış oldukları her türlü yardımlarından ötürü değerli meslektaşlarım Arş. Gör. Selim Ertan, Arş. Gör. Muhammet Erdal Okutan, Arş. Gör. Utku Sakız ve Yrd. Doç. Dr. Cevdet Gümüş’e ve çalışmaya katkı sağlayan herkese teşekkür ederim. Son olarak, her zaman beni destekleyen ve yanımda olan, tüm öğrenim hayatım boyunca benim için ellerindeki imkânlardan da fazlasını sağlamaya çalışan, tez çalışması sürecinde de bana en büyük manevi desteği sağlayan canım aileme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL OLARAK VERGİ VE VERGİLEMENİN DEMOKRASİ İLE İLİŞKİSİ.....	7
1.1. Vergi Kavramı ve Tanımı	7
1.2. Verginin Tarihsel ve Teorik Gelişimi	10
1.2.1. Verginin Tarihsel Gelişimi.....	10
1.2.2. Verginin Teorik Gelişimi	12
1.2.2.1. Verginin Amaçları.....	12
1.2.2.1.1. Verginin Mali Amacı	13
1.2.2.1.2. Verginin Mali Olmayan Amaçları	13
1.2.2.2. Verginin Haklılığını ve Dayanağını Açıklayan Teoriler.....	15
1.2.2.2.1. Faydalanma (İhtiyari Mübadele) Teorisi	15
1.2.2.2.1.1. Vergiyi Hizmet Bedeli Olarak Kabul Eden Görüş	16
1.2.2.2.1.2. Vergiyi Sigorta Primine Benzeten Görüş	17
1.2.2.2.1.3. Vergiyi Sosyal Üretim Giderlerine Katılma Payı Olarak Açıklayan Görüş.....	17
1.2.2.2.2. Egemenlik (İktidar) Teorisi.....	18
1.2.2.2.2.1. Vergiyi Toplum Duygusuna Dayanarak Açıklayan Görüş	19
1.2.2.2.2.2. Vergiyi Milli Bir Görev ve Fedakârlık Olarak Kabul Eden Görüş.....	19

1.2.2.2.3. Vergiyi Mutlak Otoriteye Dayandıran Görüş	20
1.3. Vergilendirme Yetkisinin Gelişimi ve Kapsamı	20
1.3.1. Vergilendirme Yetkisinin Gelişimi	20
1.3.2. Vergilendirme Yetkisinin Kapsamı	23
1.4. Vergileme–Demokrasi İlişkinin Kuramsal ve Kavramsal Çerçevesi	24
1.4.1. Demokrasi Kavramı	25
1.4.2. Kamusal Karar Alma Sürecine Dair Yaklaşımlar	31
1.4.2.1. Kamu Tercih Teorisi	33
1.4.2.2. Anayasal İktisat Teorisi.....	35
1.4.3. Kamu Kesiminde Karar Alma Mekanizması: Siyasal Süreç	37
1.4.4. Demokratik Sistemlerde Siyasal Sürecin Yapısı.....	40
1.4.5. Demokratik Sistemlerde Siyasal Sürecin Unsurları ve Unsurlar Arasındaki Etkileşim	41
1.4.5.1. Siyasal Süreç İçerisinde Yer Alan Aktörler ve Rollerini	41
1.4.5.1.1. Seçmenler	42
1.4.5.1.2. Siyasi Partiler	42
1.4.5.1.3. Bürokrasi	42
1.4.5.1.4. Çıkar ve Baskı Grupları	43
1.4.5.2. Siyasal Süreç İçerisinde Yer Alan Aktörler Arasındaki Etkileşim ...	44
1.4.6. Demokratik Sistemlerde Siyasal Sürecin İşleyişi	45
1.4.7. Demokratik Sistemlerde Bütçe ve Bütçe Hakkı.....	48
1.4.7.1. Bütçe Hakkının Gelişimi.....	49
1.4.7.2. Bütçe Hakkının Kullanımı	49
1.4.7.3. Demokratik Sistemlerde Bütçe Hakkının Kullanımında Belirlenen İlkeler.....	53
1.4.7.3.1. Hesap Verebilirlik ve Saydamlık İlkeleri.....	53
1.4.7.3.1.1. Hesap Verme Sorumluluğu–Hesap Verilebilirlik İlkesi.....	54
1.4.7.3.1.2. Saydamlık İlkesi.....	56
1.4.7.3.2. Hesap Verebilirlik ve Saydamlık İlkelerinin Demokratik Sistemin İşleyişine Katkıları	58
2. VERGİLEME PSİKOLOJİSİ VE ÖNEMİ.....	62
2.1. Vergi Psikolojisi Kavramı.....	62
2.2. Vergi Psikolojisinin Önemi.....	63
2.3. Vergi Psikolojisine İlişkin Kavramlar.....	65
2.3.1. Vergi Algısı.....	65

2.3.2. Vergi Bilinci.....	65
2.3.3. Vergi Ahlakı.....	66
2.3.4. Vergi Kültürü	66
2.3.5. Vergi Uyumu.....	67
2.1.5.1. Vergi Uyumu Kavramının Tanımı	67
2.1.5.2. Vergi Uyumuna İlişkin Teoriler.....	67
2.1.5.2.1. Rasyonel Tercih Teorisi	67
2.1.5.2.2. Ahlaki Duygular Teorisi	69
2.4. Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Belirleyen Faktörler	70
2.4.1. İçsel Faktörler.....	71
2.4.1.1. Demografik Faktörler.....	71
2.4.1.1.1. Yaş	71
2.4.1.1.2. Cinsiyet	73
2.4.1.1.3. Mesleki Durum	74
2.4.1.1.4. Medeni Durum	75
2.4.1.1.5. Eğitim Düzeyi	76
2.4.1.1.6. Gelir Düzeyi ve Sosyal Sınıf.....	78
2.4.1.1.7. Dini İnanışlar ve Etnik Köken	80
2.4.1.2. Mükelleflerin Devlete ve Kurumlara Olan Bağlılığı	81
2.4.1.3. Mükelleflerin Devlete ve Kurumlara Olan Güven Düzeyi	82
2.4.1.4. Mükelleflerin Ulusal Gurur Duygusu Düzeyi.....	83
2.4.1.5. Mükelleflerin Siyasi İktidarı Benimseme Durumları.....	83
2.4.1.6. Mükelleflerin Devlete ve Vergilemeye Bakış Açılırları.....	84
2.4.1.7. Mükelleflerin Siyasete Duydukları İlgi ve Demokrasiye Verdikleri Önem	86
2.4.1.8. Mükelleflerin Kamu Hizmetleri Hakkındaki Algılamaları	86
2.4.1.9. Verginin Konusu ve Mükelleflerin Ödeme Gücü	88
2.4.1.10. Mükelleflerin Vergilemede Adalet ve Eşitlik Algılamaları	89
2.4.1.11. Mükelleflerin Vergi Yükünü Hissetme Dereceleri	90
2.4.1.12. Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Düşünceleri.....	92
2.4.2. Dışsal Faktörler	93
2.4.2.1. Sosyal Normlar ve Referans Grubu	93
2.4.2.2. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler	95
2.4.2.2.1. Vergi Mevzuatının Karmaşık Bir Yapıya Sahip Olması	95

2.4.2.2.2. Vergi Kanunlarında Sıklıkla Değişik Yapılması.....	97
2.4.2.2.3. Vergi Sisteminin Adil Olmaması.....	98
2.4.2.2.4. Vergi Oranlarının Yüksekliği.....	100
2.4.2.2.5. Vergi Affı ve Benzeri Uygulamalara Sık Başvurulması.....	102
2.4.2.3. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler.....	103
2.4.2.3.1. Cezai Yaptırımların Caydırıcı Olmaması.....	104
2.4.2.3.2. Vergi Denetimlerinin Yetersiz Olması.....	105
2.4.2.3.3. Vergi İdaresinin Mükelleflere Olumsuz Yaklaşımı.....	107
2.4.2.3.4. Vergi Yönetiminin Etkin ve Mükellef Odaklı Olmaması.....	109
2.4.2.3.5. Gelir İdaresinin Şeffaf Olmaması.....	110
2.4.2.3.6. Kamu Kaynaklarının Kullanımında Yolsuzluk ve Savurganlık Yapılması.....	112
2.4.2.4. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler.....	112
2.4.2.5. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler.....	116
2.4.2.6. Vergi Yardımcıları Tarafından Verilen Hizmetler.....	117
3. AMPİRİK ANALİZ.....	118
3.1. Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi.....	118
3.2. Verilerin Analizi.....	124
3.3. Araştırma Bulguları.....	125
3.3.1. Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	125
3.3.2. Demografik Özellikler.....	125
3.3.2.1. Gelir Kaynağı.....	126
3.3.2.2. Cinsiyet Durumu.....	126
3.3.2.3. Yaş Durumu.....	127
3.3.2.4. Eğitim Düzeyi.....	129
3.3.2.5. Mükellefiyet Süresi.....	129
3.3.2.6. Gelir Düzeyi.....	131
3.3.2.7. Ödenen Ortalama Yıllık Vergi Miktarı.....	133
3.3.3. Ankete Katılanların Vergiye İlişkin Genel Algılarına ve Bilgilerine Dair Bulgular.....	134
3.3.3.1. Verginin Tanımlanması.....	134
3.3.3.2. Vergi Sistemi Hakkında Bilgi.....	135
3.3.3.2.1. Vergi İsimleri Hakkında Bilgi.....	135
3.3.3.2.2. Vergi Oranları Hakkında Bilgi.....	137
3.3.3.2.3. Vergi Mevzuatı Hakkında Bilgi.....	138

3.3.3.3. Vergi ile İlgili Gelişmelerin Takip Edildiği Kaynaklar	139
3.3.3.4. Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakışı.....	140
3.3.3.5. Vergi Yükünün Adaletli Dağılımı Hakkındaki Görüşler	140
3.3.3.6. Vergi Yüğü Hakkındaki Görüşler	142
3.3.4. Ankete Katılanların Vergiye ve Siyasal Katılıma İlişkin Algı ve Beklenti Düzeylerine Dair Bulgular.....	143
3.3.4.1. Ankete Katılanların Algı ve Beklenti Düzeylerine İlişkin Sıklık (Frekans) Analizi Sonuçları	143
3.3.4.1.1. Her Seçmenin Sahip Olduğu Oyun Önemi Hakkındaki Görüşler.....	144
3.3.4.1.2. Demokrasinin İşleyişi Hakkındaki Düşünceler.....	145
3.3.4.1.3. Vergi Ödemenin Vatandaşların Devlete Olan Bağlılığını Göstermesi Hakkındaki Görüşler.....	146
3.3.4.1.4. Vergilendirme-Demokrasi İlişisine Bakış.....	147
3.3.4.1.5. Vergilendirmenin Demokrasiyi Geliştirmesi Hakkındaki Düşünceler	148
3.3.4.1.6. Vergi Ödeme Karşılığında Vatandaşların Demokratik Hak ve Özgürlüklerden Yararlanması Hakkındaki Görüşler.....	149
3.3.4.1.7. Vergi Ödemenin Vatandaşlara Toplumu İlgilendiren Konularda Söz Sahibi Olma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler	150
3.3.4.1.8. Vergi Ödemenin Vatandaşlara Devletten Hesap Sorma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler	151
3.3.4.1.9. Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nerede-Nasıl Kullanıldığını Oy Sandığında Sorgulaması Hakkındaki Görüşler.....	152
3.3.4.1.10. Devletin Vergi Toplarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler	153
3.3.4.1.11. Devletin Topladığı Vergileri Harcarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler.....	154
3.3.4.1.12. Devletin Kamu Kaynaklarını Kullanırken Vatandaşlara Hesap Verebilmesi Hakkındaki Düşünceler	155
3.3.4.1.13. Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nereye-Nasıl Harcandığını Bilebilmesi Hakkındaki Görüşler.....	156
3.3.4.1.14. Genel Olarak, Toplumda Kimlerin Ne Kadar Vergi Ödediğinin Bilinebilmesi Hakkındaki Görüşler	157
3.3.4.1.15. KDV'nin Vergi Sisteminin Şeffaflığını Zedelemesi Hakkındaki Düşünceler.....	158
3.3.4.1.16. Ödenen Vergilerin Vatandaşlara Hizmet Olarak Geri Dönmesi Hakkındaki Görüşler.....	159

3.3.4.1.17. Sunulan Kamu Hizmetlerine Bakış.....	160
3.3.4.1.18. Ödenen Verginin Karşılığının Alınması Hakkındaki Düşünceler	161
3.3.4.1.19. Ödenen Vergilerin Toplumun Ortak İhtiyaç Duyduğu Alanlara Harcanması Hakkındaki Görüşler	162
3.3.4.1.20. Tam ve Zamanında Ödenmeyen Vergilerin Kamu Hizmetlerini Aksatması Hakkındaki Düşünceler.....	163
3.3.4.1.21. Vergilerin Devlet Tarafından Tahsil Edilebilme Yeteneğine Dair Görüşler.....	164
3.3.4.1.22. Kamu Hizmetleri Sunulurken Vergilerin İsraf Edilmemesine Dair Görüşler.....	165
3.3.4.1.23. Vergilendirmede Gönüllü Uyuma Bakış.....	166
3.3.4.1.24. Vergilendirmede Ödeme Gücüne Bakış.....	167
3.3.4.1.25. Devletin Vergi ile İlgili Konularda Vatandaşları Bilgilendirmesine Yönelik Düşünceler	168
3.3.4.1.26. Devletin Mükellefleri Düzenli Olarak Denetleyip Denetlemediğine İlişkin Görüşler	169
3.3.4.1.27. Devletin Sunduğu Hizmetleri Değerlendirme.....	170
3.3.4.1.28. Vergi Mevzuatında Sık Değişiklik Yapılmasına Dair Düşünceler	173
3.3.4.1.29. Vergi Affına Bakış	174
3.3.4.2. Ankete Katılanların Algı ve Beklenti Düzeyleri Ortalamaları.....	175
3.3.4.2.1. Ankete Katılanların Algı Düzeyleri Ortalamaları	176
3.3.4.2.2. Ankete Katılanların Beklenti Düzeyleri Ortalamaları.....	178
3.3.4.3. Ankete katılanların Algı ve Beklenti Düzeyleri Profilleri	181
3.3.4.3.1. Ankete Katılanların Algı Düzeyleri Profili	181
3.3.4.3.2. Ankete Katılanların Beklenti Düzeyleri Profili.....	182
3.3.4.4. Ankete Katılanların Algı ve Beklenti Düzeylerinin Karşılaştırılması	182
3.3.4.4.1. Ankete Katılanların Algı Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	183
3.3.4.4.2. Ankete Katılanların Beklenti Düzeylerinin Karşılaştırılması ..	187
3.4. Genel Değerlendirme	191
SONUÇ	196
KAYNAKÇA.....	212

EKLER	227
Ek 1: Anket Formu.....	227
Ek 2: Zonguldak Valiliği'nden Alınan İzin Belgesi	229
Ek 3: Bartın Valiliği'nden Alınan Alınan İzin Belgesi	230
Ek 4: Karabük Valiliği'nden Alınan İzin Belgesi.....	231
Ek 5: Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı.....	232

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1: Pilot Çalışma Güvenirlik Analizi Sonuçları	120
Tablo 3.2: Gelir Kaynaklarına Göre Mükellef ve Örneklem Sayıları.....	123
Tablo 3.3: İllere Göre Mükellef ve Örneklem Sayıları	123
Tablo 3.4: Güvenirlik Analizi Sonuçları	125
Tablo 3.5: Gelir Kaynağı.....	126
Tablo 3.6: Cinsiyet Durumu	126
Tablo 3.7: Yaş Ortalamaları	128
Tablo 3.8: Eğitim Düzeyi	129
Tablo 3.9: Mükellefiyet Süresi Ortalaması	130
Tablo 3.10: Gelir Grupları.....	132
Tablo 3.11: Gelir Ortalaması.....	132
Tablo 3.12: Verginin Tanımlanması	134
Tablo 3.13: Her Seçmenin Sahip Olduğu Oyun Önemi Hakkındaki Görüşler	144
Tablo 3.14: Demokrasinin İşleyişi Hakkındaki Düşünceler	145
Tablo 3.15: Vergi Ödemenin Vatandaşların Devlete Olan Bağlılığını Göstermesi Hakkındaki Görüşler.....	146
Tablo 3.16: Vergilendirme-Demokrasi İlişkisine Bakış	147
Tablo 3.17: Vergilendirmenin Demokrasiyi Geliştirmesi Hakkındaki Düşünceler ...	148
Tablo 3.18: Vergi Ödeme Karşılığında Vatandaşların Demokratik Hak ve Özgürlüklerden Yararlanması Hakkındaki Görüşler	149
Tablo 3.19: Vergi Ödemenin Vatandaşlara Toplumunu İlgilendiren Konularda Söz Sahibi Olma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler.....	150
Tablo 3.20: Vergi Ödemenin Vatandaşlara Devletten Hesap Sorma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler.....	151
Tablo 3.21: Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nerede-Nasıl Kullanıldığını Oy Sandığında Sorgulaması Hakkındaki Görüşler.....	152
Tablo 3.22: Devletin Vergi Toplarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler.....	153
Tablo 3.23: Devletin Topladığı Vergileri Harcarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler	154
Tablo 3.24: Devletin Kamu Kaynaklarını Kullanırken Vatandaşlara Hesap Verebilmesi Hakkındaki Düşünceler	155
Tablo 3.25: Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nereye-Nasıl Harcandığını Bilebilmesi Hakkındaki Görüşler	156

Tablo 3.26:	Genel Olarak, Toplumda Kimlerin Ne Kadar Vergi Ödediğinin Bilinebilmesi Hakkındaki Görüşler	157
Tablo 3.27:	KDV'nin Vergi Sisteminin Şeffaflığını Zedelemesi Hakkındaki Düşünceler	158
Tablo 3.28:	Ödenen Vergilerin Vatandaşlara Hizmet Olarak Geri Dönmesi Hakkındaki Görüşler	159
Tablo 3.29:	Sunulan Kamu Hizmetlerine Bakış.....	160
Tablo 3.30:	Ödenen Verginin Karşılığının Alınması Hakkındaki Düşünceler	161
Tablo 3.31:	Ödenen Vergilerin Toplumun Ortak İhtiyaç Duyduğu Alanlara Harcanması Hakkındaki Görüşler.....	162
Tablo 3.32:	Tam ve Zamanında Ödenmeyen Vergilerin Kamu Hizmetlerini Aksatması Hakkındaki Düşünceler.....	163
Tablo 3.33:	Vergilerin Devlet Tarafından Tahsil Edilebilme Yeteneğine Dair Görüşler	164
Tablo 3.34:	Kamu Hizmetleri Sunulurken Vergilerin İsraf Edilmemesine Dair Görüşler	165
Tablo 3.35:	Vergilendirmede Gönüllü Uyuma Bakış	166
Tablo 3.37:	Devletin Vergi ile İlgili Konularda Vatandaşları Bilgilendirmesine Yönelik Düşünceler	168
Tablo 3.38:	Devletin Vatandaşları Düzenli Denetleyip Denetlemediğine İlişkin Görüşler	169
Tablo 3.39:	Eğitim Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme.....	170
Tablo 3.40:	Sağlık Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme	171
Tablo 3.41:	Sosyal Güvenlik Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme	172
Tablo 3.42:	İstihdam Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme.....	173
Tablo 3.43:	Vergi Mevzuatında Sık Değişiklik Yapılmasına Dair Düşünceler	174
Tablo 3.44:	Vergi Affına Bakış.....	175
Tablo 3.45:	Ankete Katılanların Algı Düzeyleri Ortalamaları.....	176
Tablo 3.46:	Ankete katılanların Algı Düzeyleri Ortalamaları Arasındaki Farklar	177
Tablo 3.47:	Ankete Katılanların Beklenti Düzeyleri Ortalamaları	179
Tablo 3.48:	Ankete katılanların Beklenti Düzeyleri Ortalamaları Arasındaki Farklar	180
Tablo 3.49:	Mann-Whitney U Testi Sonuçları-Algı Ölçeği.....	184
Tablo 3.50:	İki Grubun Algı Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanması Durumuna Göre Değişkenler	185
Tablo 3.51:	Gelir Kaynağına Göre İki Grubun Algı Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler.....	186
Tablo 3.52:	Mann-Whitney U Testi Sonuçları-Beklenti Ölçeği	188

Tablo 3.54: Gelir Kaynağına Göre İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler.....	190
Tablo 3.53: İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanması Durumuna Göre Değişkenler	189

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Temsili Demokrasilerde Asil-Vekil İlişkisi.....	47
Şekil 3.1: Ankete Katılanların Algı Düzeylerinin Profili	181
Şekil 3.2: Ankete Katılanların Beklenti Düzeylerinin Profili	182

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 3.1: Yaş Dağılımı	127
Grafik 3.2: Yaş Aralıkları.....	128
Grafik 3.3: Mükellefiyet Süresi.....	130
Grafik 3.4: Gelir Düzeyi.....	131
Grafik 3.5: Ortalama Yıllık Vergi	133
Grafik 3.6: Vergi İsimlerinin Bilinme Yüzdeleri	136
Grafik 3.7: Bilinen Vergi İsimleri ve Yazılma Oranları	136
Grafik 3.8: Vergi Oranlarının Bilinme Oranları.....	137
Grafik 3.9: Vergi Mevzuatı Hakkında Bilgi.....	138
Grafik 3.10: Vergi ile İlgili Gelişmelerin Takip Edildiği Kaynaklar	139
Grafik 3.11: Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Görüşleri.....	140
Grafik 3.12: Vergi Yükünün Adaletli Dağılımı Hakkındaki Görüşler.....	141
Grafik 3.13: Vergi Yükünün Adaletli Dağılmaması Fikrinin Vergi Ödeme İsteğine Olumsuz Etkisi	141
Grafik 3.14: Vergi Yükü Hakkındaki Görüşler	142

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ÇTV	:	Çevre ve Temizlik Vergisi
DV	:	Damga Vergisi
EV	:	Emlak Vergisi
GV	:	Gelir Vergisi
IMF	:	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KMYKK	:	Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
KV	:	Kurumlar Vergisi
MTV	:	Motorlu Taşıtlar Vergisi
ÖTV	:	Özel Tüketim Vergisi
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd.	:	

GİRİŞ

Vergi, devletin vergilendirme yetkisine dayanarak kamusal mal ve hizmetlerin gerektirdiği harcamaları karşılamak amacıyla gerçek ve tüzel kişiliğe sahip fert ve kurumlardan aldığı kanuni sınırlar çerçevesinde cebren ve karşılıksız olarak aldığı ekonomik değerlerdir.

Kamusal mal ve hizmetler siyasal süreç denilen mekanizma vasıtasıyla belirlenmekte ve vatandaşlar siyasal talep yoluyla tercihlerini ortaya koymaktadır. Kamusal mal ve hizmetlere ilişkin kararlar ise siyasal süreç içerisinde parlamento tarafından alınmaktadır. Parlamento, vatandaşların oy vererek kendilerini temsil etmek üzere belirledikleri temsilcilerden oluşmaktadır. Parlamento, vatandaşların siyasal talep yoluyla kendilerine aktarılan tercihleri doğrultusunda kamusal mal ve hizmet sunmak üzere karar almaktadır. Bütçe mekanizmasıyla da siyasal süreçte alınan kararlar somutlaşmaktadır.

Bütçe, parlamentonun izni olmaksızın hükümet tarafından gelir toplanamaması ve harcama yapılamamasını ifade eden bütçe hakkına dayanılarak oluşturulmaktadır. Bütçe hakkının kullanımı esasen halkın kendisine ait olmakla birlikte, temsili demokrasilerde demokratik sistemin gereği olarak halkın seçtikleri temsilcilerden oluşan parlamentoya bırakılmaktadır. Bütçe ile parlamento, hükümete gelir toplama ve harcama yapma yetkisi vermektedir. Bütçenin asil-vekil ilişkisi olarak tanımlanan ilişki çerçevesinde iki ana yetki devri ile oluştuğu görülmektedir. Bütçe hakkının kullanımı sadece gelir toplama, harcama yapma ve bütçeyi onamaktan ibaret değildir. Bütçe hakkı çerçevesinde, parlamento tarafından hükümete verilen bütçe yetkisinin parlamento tarafından denetlenme hakkı da doğmaktadır. Bütçenin denetimi ile bütçe yetkisinin uygun şekilde ve yerinde kullanılıp kullanılmadığı, parlamentonun denetimi ve gözetimi altında olmaktadır. Hükümet ise bütçe yetkisi kapsamında hesap verme sorumluluğu üstlenmektedir. Yetki devri sonucunda oluşan hesap verme sorumluluğu, hükümetin kamu kaynaklarının nasıl ve ne şekilde kullanıldığını açıklama yükümlülüğü olarak ifade edilmektedir. İki ana yetki devri söz konusu olduğundan iki tür hesap verme sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Siyasi

sorumluluk, parlamentonun halka karşı hesap verme sorumluluğunu, yönetsel sorumluluk ise hükümetin parlamentoya karşı hesap verme sorumluluğunu ifade etmektedir. Siyasi sorumluluk çerçevesinde vatandaşların seçim ve oylama yoluyla parlamentoyu denetleme hakkı; yönetsel sorumluluk çerçevesinde ise parlamentonun hükümeti doğrudan veya dolaylı olarak denetleme hakkı bulunmaktadır. Hesap verme sorumluluğunun yerine getirilmesi için ön koşul ise mali saydamlığın sağlanmasıdır. Mali saydamlık, kamusal kaynakların elde edilmesi ve kullanılmasına yönelik her türlü belge ve bilginin kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olmasını ifade etmektedir. Hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık karşılıklı etkileşim içerisinde olan kavramlardır. Mali saydamlık olmadan hesap verme sorumluluğunun gerçekleşmesi, hesap verme sorumluluğu olmadan da saydamlığın sağlanması mümkün olmamaktadır. Hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık ilkesi, modern kamu mali yönetiminin oluşturulmasında kilit kavramlar olmakla beraber demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmektedir.

Kamusal mal ve hizmetlerin talebi ve arzının nasıl belirlendiği, alınan kararların bütçe mekanizması ile nasıl somutlaştığı, yetkili organların yetkilerini nasıl kullandıkları ve bu yetkileri dolayısıyla üstlendikleri sorumlulukların neler olduğu siyasal süreç içerisinde bahsedilen mekanizma çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı, yani kamu kaynaklarının tespiti konusunda ise vergiler karşımıza çıkmaktadır. Devlet, vatandaşlardan vergiyi kamusal mal ve hizmetlerin finansmanını karşılama amacıyla almaktadır. Vergi, bu yönüyle vatandaşlar tarafından talep edilen kamusal mal ve hizmetlerin maliyeti olarak kabul edilmektedir.

Vergiler, devlet için gelir ihtiyaçlarının büyük bir kısmını oluşturan önemli bir finansman kaynağıdır. Mükellefler için ise gelir, servet ve harcamalarında azalmaya yol açması sebebiyle külfet olarak görülebilmektedir. Vergi, her ne kadar tanımında belirtildiği gibi cebre dayalı olarak alınsa da mükellefler gönüllü uyum göstermeden devletin toplaması gereken vergilerin tamamını tahsil edebilmesi mümkün olmamaktadır. Başta vergi gelirlerinin kaybı olmak üzere vergi sisteminde ve vergi yönetiminde karşılaşılabilecek başka sorunların önüne geçilebilmesi için devletin

vergileendirme yaparken mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Devletin mükelleflerin psikolojisini dikkate alarak vergilemeye ilişkin politika üretmeleri gerekliliği, yeterli çalışmaların yapılarak mükellef psikolojisinin incelenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır.

Teorik ve ampirik literatür incelendiğinde, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen pek çok faktörle karşılaşmaktadır. Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını bizzat kendilerinden kaynaklanan içsel faktörler ve çevreden kaynaklanan dışsal faktörlerin belirlediği anlaşılmaktadır. İçsel faktörler; demografik özellikler, devlete bağlılık, güven, vergiye ilişkin algılamalar gibi çeşitli faktörlerden oluşmaktadır. Dışsal faktörler ise; sosyal çevreden, vergi sistemi ve vergi yönetiminden, ülkenin siyasal ve ekonomik yapısından kaynaklanan faktörler gibi başkaca faktörlerden oluşmaktadır.

Vergileme–demokrasi ilişkisi düşünüldüğünde; temsili demokrasinin uygulandığı sistemlerde oy vererek seçtikleri temsilciler aracılığıyla kamu harcamalarının miktarını, niteliğini ve dağılımını belirleyen, böylece seçilen temsilciler vasıtasıyla siyasal karar alma sürecine dolaylı olarak katılım sağlayan seçmenlerin temsilciler vasıtasıyla siyasal kararlarını verirken bu kararlarını etkileyen faktörlerden birisi de ödedikleri doğrudan ve/veya dolaylı vergiler nedeniyle vergi mükellefi olmalarıdır. Vergi mükelleflerinin, esas olarak kamu harcamalarının belirlendiği siyasal süreç içerisinde aktif role sahip bir seçmen olmaları; vergiye karşı tutum ve davranışlarının “seçmen” olarak değerlendirilmesini de önemli kılmaktadır.

Toplumda devlet ve vatandaş arasında maddi bir bağ olan vergiye yönelik algı, vergi bilinci ve bu doğrultuda vatandaşlık bilincinin oluşturulması, demokrasinin sağlıklı işlemesi açısından önemli olduğu kadar, demokrasinin sağlıklı işlemesi de vergiye yönelik algının, vergi bilincinin ve vatandaşlık bilincinin oluşturulması açısından bir o kadar önemlidir. Mükelleflerin aynı zamanda bir seçmen olarak vergiye karşı tutum ve davranışlarının incelenerek ortaya konulmasının, demokratik sürecin sağlıklı olması ve vergi sisteminin ve yönetiminin başarılı olması bakımından gerekli politikaların oluşturulmasını sağlayacağı söylenebilir.

2014 yılı genel bütçe vergi gelirlerinin yaklaşık %20'sini Gelir Vergisi oluşturmaktadır. Her ne kadar GV beyan esasına dayalı bir vergi olsa da, gelirin unsurları arasında yer alan ücret gelirleri daha ziyade tevkif yoluyla yani kaynağında vergilendirilmekte, ücret ödeyen ve vergi sorumlusu olan işveren ücretli adına bu vergiyi hesaplayıp, kişinin ücretinden mahsup ederek vergi dairesine beyan edip ödemektedir. 2014 yılı itibariyle ücretler üzerinden tevkif yoluyla ödenen GV, toplam gelir vergisinin (genel bütçe vergi gelirleri içinde %20 GV'nin yaklaşık %19.5'lük kısmını) %93'ünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla, GV kapsamında elde edilen vergi gelirleri içerisinde payı görece daha yüksek olan ücret gelirleri ağırlıklı olarak tevkif yoluyla vergilendirilmekte olup, ücretlilerin beyanname verme, belge toplama gibi şekli ödevleri bulunmamaktadır.

Demokrasi rejimi, siyasal süreç içerisinde ödediği verginin hesabını sorma hakkı bulunan, katılımcı bir seçmen profilini karşımıza çıkarmaktadır. Beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin beyanname vermeleri, vergilerini bizzat etkisini hissederek ödemeleri sebebiyle ödedikleri vergi konusunda daha hassas olacakları, ödedikleri vergiyi ve devletten sağladıkları hizmeti takip edecekleri ve sorgulayacakları düşünülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin ise vergilerinin kaynakta kesilmesi ve vergi idaresi ile ilişkileri olmaması sebebiyle ödedikleri verginin etkisini daha az hissedecekleri, beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflere nazaran siyasal kararlara aynı ölçüde duyarlılık gösteremeyecekleri, dolayısıyla beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre siyasal sürece daha etkin katılım sağlayacağı varsayılmaktadır. Bu temel varsayımdan hareketle, çalışmada beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık bulunup bulunmadığının araştırılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık bulunup bulunmadığı araştırılırken mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen diğer faktörler sabit olarak kabul edilmekte, yalnızca vergilendirme yöntemi bakımından farklılık bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır.

2014 yılı genel bütçe vergi gelirleri içerisinde beyan yoluyla ödenen GV, yaklaşık %4'lük paya sahiptir. Seçmen sayısı ise 2014 yılı sonunda yaklaşık 53 milyon olduğu kabul edildiğinde beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin sayısının seçmen kitlesi içerisindeki payı yaklaşık %3.4 olmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada belirtilen temel varsayımdan hareketle; oylama yoluyla kamu harcamalarının miktar ve bileşimine karar veren seçmenlerden kamu hizmetinin finansmanına vergi bilinci ile katkı sağlayan mükellef sayısının oldukça düşük olduğu görülmekte ve vergileme-demokrasi arasındaki ilişki düşünüldüğünde kamu harcamalarının bilinçli bir şekilde denetiminin yapılması bakımından düşündürücü bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu tablo, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeylerini ortaya koymayı ve karşılaştırma yapma imkânı vermesi bakımından çalışmayı önemli kılmaktadır.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklentilerinin anket uygulamasıyla belirli bir örnekleme sınırlı da olsa ortaya konulması, vergilendirme yöntemi bakımından mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklentilerinde düşünüldüğü gibi bir farklılık bulunup bulunmadığının tespiti ile ortaya çıkan tabloyu değerlendirme imkânı vermektedir. Böylece, söz konusu çalışma ile konu ile ilgili ileride yapılabilecek çalışmalara yol gösterici olunabileceği düşünülmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; vergi kavramına, verginin teorik ve tarihsel gelişimine, devletin vergilendirme yetkisinin gelişimi ve kapsamına genel hatlarıyla yer verilmektedir. Vergi kavramına ilişkin genel bilgilerden sonra vergileme-demokrasi ilişkisine dair kuramsal ve kavramsal çerçeve sunulmaktadır. Bu bağlamda; öncelikle demokrasinin tanımı ve devletin oluşumuna ilişkin temel görüşler ve kamusal karar alma sürecine ilişkin teorik yaklaşımlar ele alınmaktadır. Daha sonra, demokratik sistemlerde kamu kesiminde karar alma mekanizması olan siyasal süreç, yapısı, unsurları, unsurları arasındaki etkileşim ve sürecin işleyişine yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde, demokratik sistemlerde bütçe ve bütçe hakkının gelişimi ve kullanımından bahsedilmekte ve bütçe hakkının

kullanımında belirlenen demokratik ilkeler ve bu ilkelerin demokratik sürecin işleyişine katkıları irdelenmektedir.

İkinci bölümde, vergilerin mükelleflerin tutum ve davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinen vergi psikolojisi ele alınmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle vergi psikolojisi kavramı ve öneminde bahsedilerek vergi psikolojisine ilişkin temel kavramlara yer verilmektedir. Daha sonra ise, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen faktörler ele alınmaktadır. Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen faktörlere ilişkin ampirik çalışmaların bulguları, ilişkili buldukları faktörlere ait başlık altında yer alarak ampirik bulgulara ilişkin literatüre yer verilmektedir.

Üçüncü bölümünde ise anket çalışmasına dayalı olarak elde edilen ampirik bulgulara yer verilmektedir. Bu kapsamda, Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde gerçekleştirilen anket uygulamasından elde edilen veriler sıklık dağılımı, ortalama ve standart sapma gibi istatistikî araçlarla ve parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testi ile analiz edilmekte ve elde edilen bulgulara dayalı olarak çalışmanın temel varsayımları değerlendirilmektedir.

1. KAVRAMSAL OLARAK VERGİ VE VERGİLEMENİN DEMOKRASİ İLE İLİŞKİSİ

Devlet; egemenlik gücüne dayanarak, mali ve mali olmayan birtakım amaçlarla başta anayasaya olmak üzere kanunlara uygun bir şekilde, ödeme gücü olanlardan onların bu ödeme güçlerine oranla, zorunlu ve karşılıksız olarak “vergi” almaktadır. Vergi, genel bütçe gelirleri içerisinde en yüksek paya¹ sahip kamu geliridir. Dolayısıyla, verginin devletin gelir ihtiyaçlarının büyük bir kısmını oluşturan önemli bir finansman kaynağı olduğunu söylemek mümkündür.

Kamu harcamalarının ve bu tür harcamaların finansmanına ilişkin kararlar siyasal süreç vasıtası ile alınmaktadır. Verginin esas olarak kamu harcamalarını finanse etmek için alınması, gelirlerin ve harcamaların bütçe mekanizması ile siyasal süreç içerisinde belirlenmesi ve verginin siyasi yönünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, vergi siyasi bir ödev olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu bölümde vergi kavramı ve tanımı, tarihsel ve teorik gelişimi ile vergilendirme yetkisinin gelişimi ve kapsamı incelenmekte, vergilemenin demokrasi ile ilişkisi siyasal süreç çerçevesinde ortaya koyulmaktadır.

1.1. Vergi Kavramı ve Tanımı

Kamu tarafından sunulan mal ve hizmetlerin finansmanı esas olarak piyasa finansmanından farklıdır. Çünkü bölünebilen ve pazarlanabilen mal ve hizmetleri üreten piyasa, ürünlerinin faydasını belirli kimselere tahsis edebildiği için bunların maliyetini bundan yararlanarlardan fiyat yolu ile tahsil edebilmektedir. Ancak kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin faydasını bölme ve talepte bulunana tahsis etme imkânı bulunmadığından kamu kesimi aynı yöntemden yararlanamamaktadır. Bu sebeple, kamu kesiminde üretilen malların maliyeti kamusal finansmanın özünü teşkil eden vergiler yolu ile karşılanmaktadır (Nadaroğlu, 1992:188-189).

¹ 2014 yılında gerçekleşen genel bütçe gelirleri tahsilatının %87'sini vergi gelirleri oluşturmaktadır (bkz. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm).

Kamu hizmetleri devlet tarafından üretilmekte ve piyasa talebi yerine siyasi talep yoluyla gerçekleştirilmektedir. Siyasi organlar tarafından hazırlanan bütçe ile kamu hizmetlerinin arz ve talebi belirlenmektedir. Finansman olarak da devlet, vatandaşlardan vergi ve vergi benzeri mali yükümlülüklerin yerine getirilmesini isteyerek toplum ihtiyaçlarını karşılamak için kaynak oluşturmaktadır (Edizdoğan, 2007:3-4).

Devlet, gelir ihtiyacının önemli bir bölümünü vergilerle karşılamaktadır. Klasik devlet anlayışının değişime uğraması ile devlet sosyo-ekonomik anlamda önemli fonksiyonlar üstlenir hale gelmiştir. Verginin verimli olması ve hasılat yaratabilir şekilde uygulanabilme olanağı, kamu gelirleri içerisinde vergilerin rolünü artırmıştır. Kamu gelirlerinin %75-%90'ını oluşturan vergiler, zorunlu ve karşılıksız bir ödeme olmaları bakımından diğer kamu gelirlerinden büyük ölçüde ayrılmaktadırlar (Akdoğan, 2011:105).

1924 tarihli Anayasa'nın 84 üncü maddesinde vergi, devletin genel giderleri için, halkın pay vermesi olarak tanımlanmış, 85 inci maddesinde "*Vergiler ancak kanunla salınır ve alınır*" ifadesi ile verginin kanuna dayalı bir ödeme olduğu hüküm altına alınmıştır.

1961 tarihli Anayasa'da ise verginin tanımı yapılmamış, Anayasanın 61 inci maddesinde "vergi ödevi" başlığı altında herkesin, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü olduğu hükmü yer almıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise; vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümlerinin ancak kanunla konulacağı hükmüne yer verilerek verginin kanuniliğine değinilmiştir. Üçüncü fıkrasında da kanunun belli ettiği yukarı ve aşağı hadler içinde kalmak, ölçü ve esaslara uygun olmak şartıyla, vergi, resim ve harçların muafiyet ve istisnalarıyla nisbet ve hadlerine ilişkin hükümlerde değişiklik yapmaya, Bakanlar Kurulu'nun yetkili kılınabileceği belirtilerek kanunilik ilkesine bir istisna olarak Bakanlar Kurulu'na vergi ile ilgili değişiklik yapma yetkisi verilmiştir.

1982 tarihli Anayasa'nın 73 üncü maddesinde "vergi ödevi" başlığı altında herkesin, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle

yükümlü olduğu hükmü yer almıştır. Aynı maddede yer alan diğer fıkralarda ise sırasıyla vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımının, maliye politikasının sosyal amacı olduğu, vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin kanunla konulup, değiştirilip yine kanunla kaldırılabilceği ve vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisinin Bakanlar Kurulu'na verilebileceği hükümlerine yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nda diğer anayasalardan farklı olarak vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımının, maliye politikasının sosyal amacı olduğu ifadesi ile kanunilik ilkesindeki değişiklik dikkat çekmektedir.

Vergi kavramı, anayasada ifade edilen yapısının yanı sıra literatürde yer alan çeşitli tanımlardan yararlanılarak da ifade edilebilir. Örneğin; ünlü İngiliz maliyecisi Hugh Dalton'a göre vergi, kamu otoritesi tarafından kabul ettirilen zorunlu bir yükümlülüktür (Edizdoğan, 2007:158).

David Ricardo ise verginin bir ülkenin sanayiinden ve toprağından sağlanan hasılanın devlet emrine verilen kısmı olarak ifade etmekte ve bu kısmın sonuçta toplumun sermayesinden veya gelirinden ödeneceğine yer vermektedir (Nadaroğlu, 1992:220).

Fransız yazar Lucien Mehl'n yaptığı tanıma göre ise; vergi, devletin, mahalli idarelerin ve kamu gücüne sahip diğer kesiminin, gördükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere, esas olarak gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinden ve bazı kamu hukuku tüzel kişilerinden belli bir yarar karşılığı olmaksızın, onların mali güçlerine göre, kamu zoruyla, kesin olarak aldığı paralar olarak ifade edilmektedir (Edizdoğan, 2007:158).

F.Neumark da vergiyi; iktisadi kıymetlerin, şahsi mülkiyetten hukuki olarak siyasi cebir altında, bir karşılık olmaksızın devlete veya devletten alınan yetkiye sahip diğer kamu tüzel kişilerine yapılan transfer olarak ifade etmekte ve bu transferde gerçekleşen ödemelerin şartları, özellikle türü, oranı, ödeme şekli ve

zamanı, genel kanun hükümleri çerçevesinde olmak üzere cebri şekilde, o ödemeleri kabul eden makam tarafından tesbit edildiği belirtilmektedir (Akdoğan, 2011:121).

Nadaroğlu'nun yaptığı tanıma göre ise vergi, devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan, kamu tüzel kişilerinin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla, hukuki cebir altında, özel bir karşılık vaadi olmaksızın, geri vermemek üzere, gerçek kişilerle gerçek olmayan kişilerden aldıkları paralar olarak ifade edilmektedir (Nadaroğlu, 1992:222).

Akdoğan da vergiyi kamu hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçlarını karşılamak amacıyla, egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemeler olarak ifade etmektedir (Akdoğan, 2011:119).

1.2. Verginin Tarihsel ve Teorik Gelişimi

Günümüzde vergi, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için devletin kamu kurumlarının sundukları mal ve hizmetleri finanse etmek ve/veya içinde bulunulan sosyo-ekonomik şartların gerektirdiği önlemleri almak üzere, ödeme gücü olanlardan, onların bu ödeme güçlerine oranla, zorunlu ve karşılıksız olarak alınan ekonomik değerlerdir. Verginin özellikleri, tarihsel gelişime bağlı olarak değişim göstermiştir. Ayrıca literatürde verginin alınmasına ilişkin çeşitli teoriler yer almaktadır. Bu bağlamda; ilgili kısımda, verginin tarihsel ve teorik gelişimi verginin çağlar itibariyle niteliğinde meydana gelen değişimler, amaçları, haklılığını ve dayanağını açıklayan teoriler ve vergilendirme yetkisinin gelişimi ve kapsamı ekseninde incelenmektedir.

1.2.1. Verginin Tarihsel Gelişimi

Verginin ilk olarak nasıl ve nerede ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ancak, ilk çağlarda Mısır, Yunan krallıklarında ve Roma İmparatorluğunda çeşitli vergi türlerine rastlanmaktadır (Edizdoğan, 2007:145).

İlk çağlarda Eski Roma’da vergi, savaşta mağlup olan devletlerin galip çıkan devletlere ödediği bedel olarak alınmakta ve “haraç” olarak nitelendirilmekte idi (Edizdoğan, 2007:145). Bu özelliği ile İlkçağlarda verginin, esas itibariyle bir karşılık, bir bedel olarak zorunlu nitelikte yapılan bir ödeme olduğu anlaşılmaktadır (Falay,1989:11).

Feodalite çağı olan *Ortaçağ*’da başlıca gelir kaynağı malikâne gelirleri idi. Çağa hâkim olan feodalite, verginin yapısını değiştirmiş ve vergiyi kamusal bir gelir olmaktan çıkararak derebeyinin hususi bir geliri haline getirmiştir (Falay, 1989: 12). Böylece vergi, Roma’da olduğu gibi kamu hizmetleri karşılığında devletçe alınan bir bedel veya karşılık olma niteliğini kaybederek asli bir gelir kaynağı olmaktan çıkıp olağanüstü bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Ortaçağ’da vergi, sınırlı sayıda ve olağanüstü ihtiyaçlar için geçici olarak alınmaktaydı. Ancak, devletin ihtiyaçları arttıkça vergiye daha sık başvurulmuş, halka sorulmaksızın ödenmesi zorunlu vergiler haline getirilmiştir (Mutluer vd., 2007:84).

Yeniçağda vergi, gelişimi bakımından iki evrede incelenebilir. İlk evrede vergi, hala olağanüstü bir gelirdir. Feodal sistemin yıkılması ile merkezi devletin mali ihtiyaçları artmış, malikâne gelirleri ile karşılanamayan gereksinimler için vergi yoluna değil regallerin² geliştirilmesi yoluna başvurulmuştur. İkinci evrede ise, liberalizmin gelişimi ile ekonomik ve sosyal yaşamı sınırlayan birçok özel tekel alanı ortaya çıkmasına yol açan regaller gerileme göstermiştir. Regallerin gerileme göstermesi ile vergi temel bir gelir kaynağı haline gelmiş ve cebri olarak alınmaya başlanmıştır (Falay, 1989:13). Özellikle 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren vergi, kanunen de zorunlu hale gelmiştir. Vergi kanunları siyasi zorunluluk ve yaptırım gücü kullanılarak uygulanmaya başlanmıştır (Edizdoğan, 2007:146).

18. yüzyıldan sonra vergiler devlet bütçelerinin en önemli finansman araçlarından biri haline gelmiştir. Demokratik parlamenter sisteme geçişle birlikte

² Regaller, kral veya hükümdara ait haklardı. Bu hakların, özel kişilere devri yoluyla gelir sağlanmaktaydı. Regaller, özellikle 17. Yüzyıldan itibaren önemli bir gelir kaynağı olmuştur (Falay, 1989:13).

verginin dağılımına ise halkın çoğunluğunu temsil eden parlamento karar vermeye başlamıştır (Giray, 2006:22).

Vergi; binlerce yıllık süreç içerisinde ister toplumdan topluma değişiklik göstermiş, ister iktisadi değişim araçlarının ortaya çıkışına bağlı olarak emek, mal veya para olarak günümüze kadar farklı şekillerde ödenmiş, ister topluluğun veya toplumun yönetim şekline bağlı olarak rızaen veya cebren verilmiş olsun hemen hemen her toplumda vergiye rastlanmaktadır. Vergi, tarih boyunca günümüze kadar sürekli değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir (Falay, 1989:9-10).

1.2.2. Verginin Teorik Gelişimi

Bu kısımda, öncelikle verginin amaçları ele alınacak, daha sonra verginin alınmasına ilişkin teorilere yer verilecektir.

1.2.2.1. Verginin Amaçları

Devlet, tarihsel süreç içerisinde varlığı gereği çeşitli anayasal görevler üstlenmiştir. Siyasi, sosyal, mali ve ekonomik faktörlerin ışığında bu faktörler sürekli olarak değişim ve gelişime uğramıştır. Devletin, klasik görevlerini yani kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan kaynak ihtiyacı büyük ölçüde vergilerle sağlanmaktadır. Bu bakımdan vergi, devletin kamu hizmetlerini finanse etme amacıyla başvurduğu bir gelir kaynağıdır (Akdoğan, 2011:122).

Tarihte ileri sürülmüş olan ekonomik görüşler; devletlerin ekonomik yapılanma şekillerini etkilediği gibi vergilerin amaçlarının belirlenmesinde de etkili olmuştur. Merkantilist görüş esas olarak verginin mali amacı üzerinde durmakla birlikte verginin ekonomik yaşamı da etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Klasik görüşe sahip olanlar ise, vergi yoluyla ekonomiye müdahale etmenin ekonomik ve sosyal yönden olumsuz sonuçlar doğurabileceğini ileri sürerek vergilerin tarafsız olması gerektiği düşüncesini savunmuşlardır. Verginin sadece mali amacı olmadığı, ayrıca ekonomik ve sosyal amaçlar da taşıması gerektiği esas olarak 1930 yılından sonra J. M. Keynes tarafından ortaya konmuştur. Keynes, mali amacı ile birlikte verginin üretim ve istihdamın istikrarının sağlanmasında bir araç olarak kullanılması

gerektiğini belirtmiştir. Nihayetinde; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra vergi politikalarının sadece üretim ve istihdamdaki geçici dalgaları önlemeyi değil, uzun dönemli ekonomik büyümeyi sağlamayı da kendine amaç edinmesi gerektiğine yönelik Türkiye'ye çağdaş vergiciliği getiren Neumark'ın da sahip olduğu görüş ortaya çıkmıştır (Mutluer vd., 2007:228-229).

1.2.2.1.1. Verginin Mali Amacı

Vergi, kamu harcamalarını finanse etmek için alınmaktadır. Liberalizmin hâkim olduğu 19. yüzyılda koruyucu gümrük vergileri bir kenara bırakılırsa vergiler mali amaçların gerçekleşmesi için bir araç olarak ele alınmıştır (Edizdoğan, 2007:161). Hemen hemen tüm ülkelerde artan kamu harcamalarına paralel olarak gelire olan ihtiyacın artması, ilk olarak verginin mali amacını ön plana çıkarmıştır. Verginin mali amacı, kamu harcamalarının karşılanmasında vergi hasılatının yeterli olmasını ifade etmektedir (Mutluer vd., 2007:229).

Tarafsız devletin yerini müdahaleci devlet anlayışına bırakmasıyla devlet vergiyi, asli görevlerinin yanı sıra iktisadi ve sosyal alanlardaki görevlerini yerine getirmek amacıyla da kullanmaya başlamıştır (Edizdoğan, 2007:161).

1.2.2.1.2. Verginin Mali Olmayan Amaçları

Verginin mali amacı yanında iktisadi ve sosyal amaçları da bulunmaktadır. Vergi, korumak ve geliştirilmek istenen alanlar için vergi teşviki, önlenmek istenen alanlar için vergileri ağırlaştırmak şeklinde iktisat politikasının bir aracı olarak da kullanılmaktadır. Vergi yoluyla yatırımları, üretimi ve tüketimi teşvik etmek ya da kıstak, ödemeler dengesini düzeltmek, tasarrufları teşvik etmek, ekonomik istikrar sağlamak, kalkınmayı sağlamak gibi birtakım ekonomik amaçlar gerçekleştirilebilmektedir (Edizdoğan, 2007:162).

Günümüzde devletlerin en önemli niteliklerinden biri olan sosyal devlet anlayışı sebebiyle devletler politikalarını düzenlerken sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Keynesyen görüşe paralel olarak, vergi politikalarıyla gelirin dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması gerekliliği ortaya

çıkmıştır. Vergi yolu ile sosyal adaleti gerçekleştirebilmek için önce yüksek düzeyde gelir ve servete sahip olan kişiler diğerlerine oranla daha ağır olarak vergilendirilmekte; daha sonra da elde edilecek gelirler, harcama politikalarıyla düşük gelirli bireyler arasında dağıtılmaktadır. Böylece, verginin sosyal amacına ulaşılması mümkün olmaktadır (Mutluer vd., 2007:230).

Vergi konusunun seçiminde, matrah ve oranların belirlenmesinde sosyal amacın büyük önem taşıdığı görülmektedir. Örneğin; artan oranlı gelir vergisi, belli bir sınırın üstünde bulunan gelirlere alınan ek vergi, gider vergilerinde vergiye tabi mal ve hizmetten alınan vergilerin lüks olup olmamasına göre farklılaştırılması gibi vergi uygulamalarıyla toplumdaki gelir farklılıkları kısmen de olsa kaldırılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda, servet üzerinden alınan vergiler ile de servet farklılıkları ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Modern devletin görevlerinden olan sosyal güvenliğin korunması konusunda da vergi avantajları sağlandığı görülmektedir. Yaşlılara ve korunmaya muhtaç olanlara ait gelirlerin vergi dışı bırakılması da sosyal güvenlik amacına yönelmiş vergi politikası araçları olarak kabul edilmektedir (Edizdoğan, 2007:163-164).

Vergi yoluyla gelirin yeniden dağılımı, ülkelerin hukuki düzenlemeleri içerisinde de yer almaktadır. Anayasası'nın 2 nci maddesi ile, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğu belirlenmekte, 73 üncü maddesi de vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacı olarak ele alarak verginin sadece finansman aracı olarak değil bu mealde de ele alınması için yürütmeye direktif verilmektedir (Mutluer vd., 2007:231). Ayrıca verginin, mali ve ekonomik amaçları gerçekleştirmenin yanı sıra gelir ve servet dağılımını düzenleyen bir araç olarak da kullanılması verginin sosyal amacına işaret etmektedir (Edizdoğan, 2007:163).

Vergi politikalarından birtakım iktisadi ve sosyal amaçları gerçekleştirmenin yanı sıra çevre sorunlarına çözüm aramak, nüfus politikalarının amacına ulaşmasını sağlamaya yardımcı olmak gibi bazı amaçlara ulaşabilmek için de yararlanılmaktadır (Mutluer vd., 2007:232). Verginin mali olmayan bu gibi amaçları bulunmakla birlikte; devletin ihtiyaç duyduğu gelirin karşılanması, verginin asıl amacı olarak

benimsenmiştir (Akdoğan, 2011:122). Mali olmayan amaçların, mali amacı ortadan kaldıracığı durumlarda mali amacın öncelikli olması gerekmektedir. Çünkü, mali olmayan amaçların gerçekleştirilebilmesi ancak devletin elinde belirli bir gelir bulunması durumunda mümkün olabilecektir (Edizdoğan, 2007:165).

1.2.2.2. Verginin Haklılığını ve Dayanağını Açıklayan Teoriler

Literatürde verginin haklılığı ve dayanağı, faydalanma teorisi ve egemenlik teorisi çerçevesinde açıklanmaktadır.

1.2.2.2.1. Faydalanma (İhtiyari Mübadele) Teorisi

E. Lindahl tarafından 1919 yılında ortaya atılan ve kamusal malların arzında marjinal analiz yönteminin kullanılmasına ilişkin bu yaklaşım; fertlerin, özel mallara piyasa fiyatını vererek kamusal mallara da vergi ödeyerek sahip olacakları ve her ikisinde de fayda maksimizasyonu ilkesinden hareket ederek seçimi kendilerinin yapacaklarını öngörmektedir (Nadaroğlu, 1992:230).

Verginin tarihsel gelişimine bakıldığında, verginin daha önceleri devletin ele geçirdiği araziye şahıslara bırakmasının karşılığında bir bedel olarak alındığı görülmektedir. Ele geçirilen toprakların devlet tarafından bağışlanması hizmet olarak kabul edilmekte ve vergi de bu hizmetin bir karşılığı olarak görülmekteydi. Bazı yazarlar da “hizmet” kavramını devletin vatandaşlarını koruması yönünde nitelendirmektedir. Bu görüşe göre; vergi, devletin vatandaşlarını korumasının bir bedelidir ve faydalanma teorisi bir nevi “himaye bedeli teorisi” olarak kabul edilebilir. 18. ve 19. yüzyıllarda liberal ekonomi düşünceleri, mali olaylar ve verginin açıklanması bakımından yaygın bir hal almıştır. Bu anlamda, vergiler de genellikle ferdiyetçi düşüncelere dayandırılmaktaydı. Serbest piyasa ekonomisinin tamamen değişime yani karşılıklı bedellere dayanması gibi, devletin aldığı vergiler de yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak görülmekte idi. 19.yüzyıldan itibaren vergi, bireysel karşılık yerine devlet tarafından vatandaşlara sunulan kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak görülmeye başlanmıştır. (Erginay, 1994:34; Edizdoğan, 2007:152).

Faydalanma teorisi, esasen 17. ve 18. Yüzyılın hukuk anlayışına dayanmaktadır. Temelde bireyci görüşlerin ürünü olan bu teori, Jean Jacques Rousseau'nun Sosyal sözleşme teorisinden kuvvet almaktadır. 1789'da Mirabeau sosyal sözleşmeye dayandırdığı görüşle vergiyi, vatandaşların kamu hizmetlerinden sağladığı faydaların karşılığı olarak tanımlamaktadır. Akılcı, bireyci ve faydacı devlet anlayışından hareketle vergi, 19.yüzyılın sonlarına kadar vatandaşlarla devlet arasında yapılmış gizli bir sözleşmenin sonucu olarak tanımlanmıştır. Vergi bu şekilde, devletin sunduğu kamu hizmetlerinden vatandaşların elde ettikleri faydaların bedeli olmaktadır (Edizdoğan, 2007:151).

Verginin devletin yapmış olduğu hizmetin karşılığı olarak alınmasını ifade eden faydalanma teorisi, verginin alınmasını üç kuramla açıklamaktadır.

1.2.2.2.1.1. Vergiyi Hizmet Bedeli Olarak Kabul Eden Görüş

Vergiyi hizmet bedeli olarak kabul eden bu görüşe göre; vergi devlet tarafından sağlanan hizmetlerin bir bedeli, fiyattır. 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılan bu görüşe göre; devlet bireylere iç ve dış güvenlik hizmetlerinden faydalanma imkânı sağlamakta, bireyler de yapılan kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak devlete vergi ödemektedirler. Montesquieu, Mirabeau, Proudhon, Locke, Hobbes ve Von Wieser bu görüşü savunan yazarlardandır (Nadaroğlu, 1992:227).

P. J. Proudhon, “nasıl değişim bazı faydalar için, fertle fert arasında yapılırsa, aynı şekilde diğer bazı faydalar için de fertlerle devlet ismi verilen bir kollektif fert arasında yapıldığını”, P. Leroy-Beaulieu “verginin, devletin yaptığı ve yapacağı hizmetlerin fiyatı olduğunu” ve Von R. Wieser da “verginin, kamu ihtiyaçlarının giderilmesi için ödenen fiyat” olduğunu ifade ederek, vergi bu yazarlarca esas olarak hizmet karşılığı bir fiyat veya bedele; bedel-hizmet değişimine dayandırılmaktadır (Erginay, 1994:35).

1.2.2.2.1.2. Vergiyi Sigorta Primine Benzeten Görüş

Emile De Girardin tarafından savunulan bu görüşe göre; vergi, bireylerin mal ve mülklerini güven altına alan, güvenlik ve asayiş sağlayan devlete bu hizmetinin karşılığı olarak verilen bir sigorta primidir (Edizdoğan, 2007:153).

Vergiyi sigorta primine benzeten bu görüş, ileride meydana gelebilecek herhangi bir hasara karşı bireyler nasıl ki kendilerine ve mallarına sigorta yaptırıyor ve bunun karşılığında bir miktar prim ödüyorlarsa, aynı şekilde devletin de bireyleri korumalarına karşılık sigorta primine benzer ödemede bulunmalarını savunmuştur. Bu görüşün temelinde de esasen değişim yatmaktadır (Mutluer vd., 2007:226).

1.2.2.2.1.3. Vergiyi Sosyal Üretim Giderlerine Katılma Payı Olarak Açıklayan Görüş

Vergiyi sosyal üretim giderlerine katılma payı olarak açıklayan Thiers tarafından öne sürülen bu görüşe göre; ticari bir şirketin harcamalarına katılma ile vergi verme arasında benzerlik bulunmakta ve vergi, milletin genel harcamalarına katılma şeklinde yorumlanmaktadır. Bu görüşü en açık şekilde dile getiren Duc de Broglie, toplumu bir üreticiler birliği gibi görmekte ve devleti bu birliğin sosyal üretiminin genel harcamalarını karşılamakla yükümlü bir müteahhit şeklinde kabul etmektedir. Broglie'ye göre vergi verme, devlet tarafından karşılanan sosyal üretimin bu genel harcamalarına bireylerin kendilerine düşen pay oranında katılmalarıdır (Nadaroğlu, 1992:229-230).

Vergiyi topluluğun genel üretim giderlerine katılma payı olarak nitelendiren bu görüş, J.J. Rousseau'nun devlet anlayışına dayandırılmaktadır. Vergiyi iktisadi bakımdan açıklamaya çalışan ve devleti bir üretim topluluğuna benzeten bu görüşe göre vergi, milli ve kamusal sermayeyi işletmek için devletin yaptığı ortak giderlere bireylerin katılma payıdır (Edizdoğan, 2007:154).

Sosyal sözleşme anlayışından esinlenen yazarlar iktisadi açıdan vergiyi bir değişim olayı gibi gördükleri halde ayrıca bir hukuki gerekçe de aramışlar ve bu yönden vergiyi, J. J. Rousseau'nun "sosyal sözleşme teorisine" dayandırmışlardır. Rousseau tarafından öne sürülen teoriye göre; vatandaşla devlet arasında adeta zımni

bir sözleşmeye dayanan karşılıklı hak ve vazife ilişkisi bulunmaktadır. Buna göre; her hak, bir vazife karşılığı olduğundan vatandaşın devletten bir şey talep edebilmesi için kendisine düşen görevi (vergi verme) yerine getirmesi gerekmektedir. Bu anlayışın; Hobbes, Pufendorf, Locke, Musgrave ve Haller gibi ünlü savunucuları bulunmaktadır (Nadaroğlu, 1992:227).

Jean Jacques Rousseau sosyal sözleşme teorisiyle; insanların başta güvenlik olmak üzere ekonomik ve sosyal nedenlerle kendi halinde yaşamalarının mümkün olmadığını, yaşamlarını sürdürebilmek için mutlaka organize bir topluma gerek duyduğunu, devlet olarak adlandırılan organize toplum ile toplumu oluşturan kişiler arasında açık olarak yapılmış olmamasına rağmen zımni olarak bir sözleşmenin mevcut bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu tür bir sözleşme ile devletin kişilere güvenlik ve bazı hizmetlerin yerine getirilmesini taahhüt ederken bireylerin de bunun karşılığında devlete bir bedel ödemesi gerektiğini savunmuştur (Mutluer vd., 2007:224).

1.2.2.2.2. Egemenlik (İktidar) Teorisi

Günümüzde vergi, fayda ya da sözleşme yerine devletin egemenliği ile açıklanmaktadır. Egemenlik teorisine göre; vergi, kamu hizmetini gerçekleştiren devletin egemenlik kuvvetine dayanılarak alınmaktadır (Edizdoğan, 2007:154).

Egemenlik teorisine göre; toplum içerisinde yöneten ve yönetilenler olmak üzere iki grup bulunmaktadır ve hukuki kişiliğe sahip devlet içinde yer alan yönetenler, yönetilenlere karşı bazı haklara sahiptir. Bu hak; bir sözleşme ile yönetilenler tarafından devlete bırakılmış bir hak değil, yönetmenin doğasından ve devletin onu oluşturan bireylerden ayrı bir varlık olmasından kaynaklanan bir haktır. Sahip olunan hakların kullanım şekli ve boyutları, devletlerin yönetim biçimlerine göre değişmektedir. Demokrasilerde devletin idare etme hakkını ve yetkilerini, başta anayasalar olmak üzere diğer hukuk kuralları oluşturmaktadır. Devlet, hukuki kurallara göre sahip olduğu yetkiyi vergi almada da kullanarak bireylerden cebri yollarla vergi almaktadır (Mutluer vd., 2007:227).

Devlet, toplumu oluşturan bireylerden egemenlik hakkına dayanarak vergi almaktadır. Ancak demokratik ülkelerde devletler, egemenlik hakkını ileri sürerek vergi almada keyfi hareket etme serbestisine sahip bulunmamaktadır. Demokrasi dışı rejimlerde dahi, devletlerin vergi alma hakları birtakım yollarla sınırlandırılabilir. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda devletler, başta anayasalar olmak üzere kanunlara uymak zorundadır. Bu durum, vergilemede devletin egemenlik hakkını kullanırken uyması gereken yasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Mutluer vd., 2007:227). Vergi, devletin bu anlayış içinde ve toplumun varlığının korunmasını ve devamını sağlamak için sahip olduğu güce dayanarak aldığı cebri ve nakdi bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir (Nadaroğlu, 1992:235).

Egemenlik teorisi; vergiyi, üç görüş altında açıklamaktadır. Bunlar; vergiyi toplum duygusuna dayanarak açıklayan görüş, vergiyi milli bir görev ve fedakârlık olarak kabul eden görüş ve vergiyi mutlak otoriteye dayandıran görüştür (Edizdoğan, 2007:155-157).

1.2.2.2.2.1. Vergiyi Toplum Duygusuna Dayanarak Açıklayan Görüş

Vocke tarafından 19.yüzyılın sonlarında ileri sürülen ve daha sonra Ritschl'in geliştirdiği bu görüşe göre, verginin asıl unsuru vatandaşların toplum duygusudur.

1.2.2.2.2.2. Vergiyi Milli Bir Görev ve Fedakârlık Olarak Kabul Eden Görüş

Devletin sosyal-siyasal bir zorunluluk olduğu görüşüne dayanan bu teoriye göre; vergi verme, herkesin imkânları dâhilinde kamu giderlerine katılma payı olarak milli bir görevin yerine getirilmesi olarak görünmektedir. Vergi bu görüşe göre, mükelleflerin faydalanma ölçüsü dikkate alınmadan yalnızca kamu ihtiyaçları ve bireylerin ödeme güçlerine göre kayıtsız şartsız bir ödev sayılmaktadır. Bu teoriye, J. S. Mill fedakârlık anlayışı, F. Neumark, görev anlayışı adını vermiştir.

Benzer bir görüş de vergiyi, “milli dayanışma” esasına bağlamaktadır. R. Bonnard'a göre vergi ödeme görevi; hizmet karşılığı olmayıp, milli dayanışma düşüncesine dayanmaktadır. Verginin kamu yararına uygun amaçlar için alınması

sebebiyle vatandaşlar dayanışma duygusu ile birleşmekte ve vergi ödeyerek bu amaçların gerçekleşmesine katılmaktadırlar.

1.2.2.2.3. Vergiyi Mutlak Otoriteye Dayandıran Görüş

Bu görüşe göre; vergi, zorunluluk ve yaptırım gücüne yani hukuki nedenlere dayandırılmaktadır. F. Neumark, vergiyi kanun yoluyla bireylerden yapılan transfer olarak nitelendirmiştir.

1.3. Vergilendirme Yetkisinin Gelişimi ve Kapsamı

Verginin haklılığını ve dayanağını, faydalanma ve devletin egemenliği teorileri ile açıklanmaktadır. Günümüzde, devlet egemenlik hakkına dayanarak vergi almaktadır. Devletin egemenliğine dayanarak vergi alması, vergilendirme yetkisinden ileri gelmektedir. Bu kısımda, vergilendirme yetkisinin tarihsel gelişimine ve vergilendirme yetkisinin kapsamına ilişkin bilgi yer almaktadır.

1.3.1. Vergilendirme Yetkisinin Gelişimi

İktidarın vergileme yetkisinin meşruiyeti ve bu yetkisini ne şekilde kullanacağı, bireylerin ağır vergilere karşı mülkiyet ve yaşam haklarının ne şekilde korunabileceği ve güvence altına alınabileceği, haklar ve özgürlükler tarihinin en temel meselelerinden olmuştur (Aktan vd., 2002:251).

Vergilerin halkın rızası ile alınması anlamına gelen “temsilsiz vergi olmaz ilkesi”, batı ülkelerinin ilk ve temel anayasal kurallarından birisi olarak yerleşmiştir. Vergilendirme yetkisinin ilk kez anayasalarda yer alması, 1215 yılında İngiltere’de Magna Carta Libertatum ile başlamış ve daha sonra tüm dünya ülkelerinin anayasalarında vazgeçilmez bir ilke olarak yerini almıştır. (Çağan, 1982:15).

Vergilendirme yetkisinin sınırlandırılmasına ilişkin tarihsel gelişime; İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD), Fransa, Almanya ve Türkiye’deki gelişimi ekseninde ana hatlarıyla yer verilmektedir.

- **İngiltere'deki Gelişim:**

19 Haziran 1215 tarihinde Kral John tarafından İngiliz demokrasisinin ilk yazılı belgesi ve temel taşı niteliğindeki Magna Carta Libertatum (Büyük Hürriyet Fermanı) imzalanmıştır. Bu gelişme, demokrasinin gelişmesine paralel bir gelişme gösteren mali sistemin yani bütçe hakkının da başlangıcı niteliğinde idi. Bu fermanda, kralın harcamalarından daha çok halktan alınan vergiler üzerinde durulmuştur (Falay, 1989:38).

Bireysel hak ve özgürlüklerin gelişimini sağlayan bir bildirge olan ve 1215 yılında kabul edilen Magna Carta Libertatum, vergileme yetkisinin hukuki açıdan sınırlandırılmasında etkili olmuştur (Aktan vd., 2002:252,254).

İngiliz tarihindeki bildirgelerde Magna Carta dışında 1628 yılında imzalanan Haklar Dilekçesi ve 1689 yılında imzalanan İnsan Hakları Bildirgesi'nde vergileme yetkisinin sınırlandırılmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. 7 Haziran 1628'de Kral I. Charles'ın emperyalist ve sömürgeci bir politika izlemesi ve vergi gelirlerini yetersiz bularak artırmak istemesi sonucu duyulan rahatsızlıklar ve gözlemleri içeren Petition of Rights (Haklar Dilekçesi) bildirisi sunulmuştur. Kralın vergilendirme yetkisini sınırlamayı amaçlayan ikinci belge niteliğinde olan Haklar Dilekçesinde yer alan vergilemeye ilişkin hükümlere göre; kral parlamentonun onayı olmadan vergi tarh edemeyecek, hatta bağış, yardım ve hibe dahi kabul edemeyecektir. Parlamentonun onayını almadan uygulamaya koyduğu mali mükellefiyetleri yerine getirmeyenleri de cezalandırma konusunda hiçbir yetkisi bulunmayacaktır. Bu hükümler dikkate alındığında; parlamentonun, vergilendirme yetkisinin kullanımında onay makamı haline getirildiği görülmektedir (Falay, 1989:39; Aktan vd., 2002:256-259).

Parlamento'nun vergileme konusundaki üstünlüğünü ortaya koyan ve parlamentonun harcamalar üzerindeki denetimi konusunda önemli bir gelişmeyi içeren Bill of Rigts (İnsan Hakları Bildirgesi) ise 1688 yılında kralların parlamentoların haklarına karşı takındıkları tavır sonrası ortaya çıkan çatışmalar sonrasında sunulmuştur (Falay, 1989:40). 1689 yılında onaylanan İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alan hükümlerle yasama iktidarı bütünüyle parlamentonun eline

geçmiş, yasama alanında parlamento mutlak otorite konumuna yükselmiştir. İnsan Hakları Bildirgesi ile kralın yasama yetkisi elinden alınmış ve İngiliz siyasi tarihinde bu belgeden sonra kralların vergileme yetkisini kötüye kullanmaları hiçbir zaman söz konusu olmamıştır (Aktan vd., 2002:261-264).

- ABD'deki Gelişim:

Temsilsiz vergilendirme, Amerika'nın bağımsızlığının ilan edilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. İngiliz tarihinin yanı sıra Amerikan tarihinde de yayınlanan bildirgelerle vergilendirme yetkisinin sınırlandırıldığı görülmektedir. 1765 yılında İngiliz Parlamentosu tarafından Amerikalılardan "Pul Kanunu" adı altında yeni bir vergi alınmasına karar verilmiş, ancak bu vergiye yapılan itirazlar neticesinde pul kanunu ile konulan vergi yerine kâğıt, boya, cam, kurşun ve çay üzerine oranı daha hafif olan yeni bir vergi konulmuştur. 1765 yılında yayınlanan "Pul Kanunu Kongresi Bildirgesi"nde vergileme yetkisinin kullanımına ilişkin maddelerde özellikle siyasi temsil konusu ele alınmış, İngiliz gelenekleri kapsamında temsilsiz vergileme yapılamayacağı belirtilmiştir (Falay, 1989:51; Aktan vd., 2002:169).

Boston Çay Partisi olarak bilinen vergi isyanının ortaya çıkışını takiben 1774 yılında yayınlanan İlk Kıtasal Kongre Bildirisinde de siyasi temsil konusu önemli bir yer tutmaktadır (Aktan vd., 2002:269-270).

1776 yılında yayınlanan Virginia İnsan Haklar Bildirgesi'nde ise "temsilsiz vergileme konusu" tekrar vurgulanmış, ayrıca seçilen temsilcilerin de vergileme yetkisini kullanırken kamu yararını ön planda tutmaları gerektiği belirtilmiştir (Aktan vd., 2002:271). 1783 yılında İngiltere'nin, bağımsızlıklarını tanımaları ile vergi ile bütçe hakkı Amerikan halkını temsil eden meclislere geçmiştir (Falay, 1989:52-53).

- Fransa'daki Gelişim:

1789 Devrimi ile derebeylerin ve kilisenin sahip oldukları vergilendirme yetkileri ve vergi ayrıcalıkları kaldırılmıştır. Fransız anayasasını hazırlayan Kurucu Meclis tarafından aynı yıl İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi kaleme alınmış ve bu

bildiride vergilendirme yetkisinin sınırlandırılmasına ilişkin maddelere yer verilmiştir (Falay, 1989:44-45).

- **Almanya'daki Gelişim:**

Almanya'da köylülerin vergilendirme yetkileri bulunmayan derebeylerinin aldıkları ağır vergiler karşısında ayaklanmaları sonucunda vergilendirme yetkisinin sınırlandırılmasına ilişkin bir program yayınlamışlardır. 16. yüzyılda Alman prensleri, diğer derebeyleri üzerinde vergilendirme yetkilerini kabul ettirmiş ve düzenli bir şekilde vergi toplamaya, derebeyleri ve din adamlarından oluşan bir meclis tarafından da bu vergilerin onaylanmasına başlanılmıştır (Falay, 1989:48-49).

- **Türkiye'deki Gelişim:**

Osmanlı tarihinde de diğer hak ve özgürlük bildireleri gibi devletin vergilendirme yetkisini sınırlandıran bildireler yayınlanmıştır. Osmanlı tarihinde yer alan ve vergileme yetkisinin kısmen sınırlandırılmasını sağlayan en önemli belgeler sırasıyla; 1808 tarihinde yürürlüğe konulan Sened-i İttifak, 1839 tarihinde yürürlüğe konulan Tanzimat Fermanı, 1856 tarihinde yürürlüğe konulan Islahat Fermanı ve 1876 tarihinde yürürlüğe konulan Kanun-i Esasi'dir (Aktan vd., 2002:272).

Osmanlı tarihinde ilk kez, egemenliğin padişah ve milletin belirli bir kesimi arasında paylaşıldığı meşrutiyet düzenini başlatan ve Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olma özelliğini taşıyan Kanun-i Esasi ile vergi adaletinin sağlanması ve halktan ödeme gücüne göre vergi alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kanunda yer almadıkça hiç kimseden vergi alınamayacağı hükmüne yer verilerek vergileme alanında önemli bir ilke olan kanunsuz vergi olmaz anlayışı benimsenmiştir (Aktan vd., 2002:279-280).

1.3.2. Vergilendirme Yetkisinin Kapsamı

Vergilendirme yetkisi dar anlamda, devletin veya bu yetkiyi devletten devralmış kamu tüzel kişilerinin vergi koyma konusundaki yetkilerini içermektedir. Geniş anlamda ise, kamu giderlerini karşılamak üzere, gerçek ve tüzel kişiler üzerine

konulan mali yükümlülüklerle ilişkin yetkiyi kapsamaktadır. Vergiler yanında resim, harç, şerefiye ile sosyal kamu kurumlarına, meslek kuruluşlarına ve dini kuruluşlara ödenen prim, ödenek ve aidatlar gibi vergi benzeri gelirler de vergilendirme yetkisinin kapsamına girmektedir. Bu ödemelerin ortak yanları, devlet egemenliğine dayanılarak alınmalarıdır. Blumenstein (1971)'dan yapılan alıntıya göre; vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü ve devletin varlık koşulu olarak kabul edilmektedir (Çağan, 1982:3,5).

Anayasalar, bir yandan vergilendirme yetkisini ülkenin yönetimine verirken, diğer yandan da verilen yetkinin bazı sınırlamalar içinde kullanılacağından söz etmektedir. T.C. Anayasası (1982)'nin başta “vergi ödevi” başlığını taşıyan 73 üncü maddesi olmak üzere diğer bazı maddelerinde de vergilendirme yetkisine ve bu yetkinin kullanım şekillerine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bu maddeler birlikte değerlendirildiğinde, verginin temelinde devletin egemenlik gücüne sahip olmasının olduğu görülmektedir (Mutluer vd., 2007:334).

1.4. Vergileme–Demokrasi İlişkinin Kuramsal ve Kavramsal Çerçevesi

Vergilendirme yetkisinin gelişimine bakıldığında; bireylerin demokratik hak ve özgürlük mücadelelerinin haksız ve/veya ağır vergileme karşısında isyan boyutuna ulaşacak tepkiler neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda; vergileme ve demokrasi alanındaki tarihsel gelişmelerin birbirine paralel oldukları söylenebilir.

Vergileme-demokrasi arasındaki ilişki, teorik olarak kamusal kararların alındığı “siyasal süreç” ile temellendirilmektedir. Siyasal sürecin yapısı ülkedeki siyasal rejime göre şekillenmekte ve demokratik bir sistemde siyasal sürecin işleyişi demokratik bir zemine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla, siyasal süreçte yer alan aktörlerin demokratik rejimin getirdiği birtakım hak ve özgürlükler ile birlikte sorumlulukları da söz konusu olabilmektedir. Bu başlık altında; demokrasi kavramı, kamusal karar alma sürecine ilişkin yaklaşımlar, kamusal karar alma mekanizması (siyasal süreç), demokratik sistemlerde siyasal sürecin yapısı, unsurları, unsurları arasındaki etkileşim, işleyişi ve bütçe ve bütçe hakkına yer verilmektedir.

1.4.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasi; Yunanca demos (halk) ve kratein (yönetmek) sözcüklerinden oluşan birleşik bir kelime olarak, ilk defa M.Ö. 5. yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot tarafından kullanılmıştır (Erdoğan, 1997:175). Demokrasi, en klasik tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesidir (Aktan, 2002f:327). Aristoteles okulunun devlet şekilleri öğretisine göre, çokluğun egemen olduğu egemenlik şekli veya devlet şekli olarak tanımlanmaktadır (Schmidt, 2001:13). Abraham Lincoln ise; demokrasiyi, “halkın halk tarafından, halk için yönetimi” olarak tanımlamıştır (Erdoğan, 1997:175).

Demokrasi anlayışının temelini, tarihsel süreçte ortaya sürülen devlet anlayışları oluşturmaktadır. Bu anlayışlardan bazıları sırasıyla aşağıda ele alınmaktadır.

Thomas Hobbes, demokrasiyi toplum sözleşmesi kuramı ile temellendirmeye çalışmıştır. Hobbes, ideal bir devletin oluşumunu tasvir ettiği “Leviathan” adlı eserinde; devletin amacının bireysel güvenlik olduğundan, özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın asıl nedeninin kendilerini korumak ve daha mutlu bir hayat sürmek olduğundan bahseder. Çünkü Hobbes’a göre, eğer doğanın kurallarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmazsa insanlar doğal duygularının sonucu olan savaş durumundan kurtulamazlar (Hobbes, 2005:133).

Hobbes’un doğa durumu olarak nitelendirilen varsayımına göre, toplum ve devletin ortaya çıkmasından önce güvenlik gereksinimi içinde olan bireylerden oluşan bir topluluk vardır. Bu topluluğun insanları, güvenliklerini öteki insanlar üzerinde egemenlik kurma, kendilerini böylece güvence altına alma eğilimindedirler. İnsanların içlerindeki ölüm korkusu, rahat yaşama ve çalışarak elde ettiklerine sahip olma isteği; insanların birbirlerine zararlı olan şeyleri yapmalarının yasaklanması olanağını verecek olan devleti kurmalarına yol açmıştır (Şenel, 2011:351, 353).

Hobbes, insanları yabancıların saldırısından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek; böylece, kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel

gücü kurmanın tek yolu; bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmelidir şeklinde devletin oluşumunu tanımlamaktadır. Hobbes'a göre, devlet iki şekilde kurulur. İlki, kabul etmezlerse yok etmek kudretiyle, çocuklarını veya onların çocuklarını kendi yönetimine boyun eğdirmesinde; veya düşmanlarını savaş yoluyla kendi iradesine tabi kılması ve ancak bu şartla hayatlarını bağışlamasında olduğu gibi, doğal zor iledir. Bu şekilde kurulmuş olan devlet, edinilmiş devlet olarak adlandırılabilir. İkincisi ise, siyasal bir devlet veya sözleşme ile kurulmuş bir devlet olarak adlandırılan bir kişiye veya bir kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla, tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmaları yoluyla kurulan devlettir. Hobbes, ikinci türden bir devletin toplum sözleşmesi olarak adlandırılan sözleşme ile kurulduğunu ifade etmektedir (Hobbes, 2005:136-137).

Toplum sözleşmesi ile insanlar, bütün haklarını bir egemene bırakarak ve başlarına bütün haklarını devrettikleri bir egemeni geçirerek devleti kurmuşlardır. Devletin kurulması ile insanlar Hobbes'un tasvir ettiği doğa durumundan uygar toplum durumuna geçmişlerdir (Şenel, 2011:354).

Toplum sözleşmesi sonucu ortaya çıkan siyasal toplumun varlığını sürdürebilmesi için sözleşmeyi yapan bireylerin kurmuş oldukları devlet ile kendilerini özdeşleştirmeleri gerekir. Her bireyin kendi iradesini egemenin iradesine bağlı kılması, diğer bir söyleyişle egemenin iradesini kendi iradesi olarak görebilmesi gerekir. Bu kabul, kurulan devletin sürekliliği açısından da bir zorunluluktur (Işıқтаç, 2007:251).

Hobbes; insanların çıkarlarına uygun olduğu için kendi rızaları ile oluşturdukları ve toplumun iradesi ve sözleşmesi sonucunda doğan bir kurum olan ve asıl kuruluş amacı vatandaşların can ve mal güvenliğini, hak ve özgürlüklerini korumak olan büyük gücün –devletin– zamanla tehlikeli bir canavara dönüştüğünü, vatandaşların hem siyasi hem de ekonomik hak ve özgürlükleri üzerinde baskı oluşturmaya başladığını ifade etmiştir. Hobbes'a göre; leviathan canavarı olarak nitelendirdiği büyüyen ve genişleyen devletin siyasi hak ve yetkilerini kontrol altına

almanın ve sınırlamanın tek çözüm yolu demokratik hukuk devletidir. Demokratik hukuk devleti, yönetimin sahip olduğu güç ve yetkilerin hukuk kuralları ile bağlı tutulmasını ifade eder. Devletin siyasi güç ve yetkilerini istismar etmesini önlemek için yapılması gereken demokratik hukuk devletinin, kısaca demokrasinin anayasada güvence altına alınmasıdır (Aktan, 2002c:307-308).

John Locke da tıpkı Hobbes gibi, insanların uygar toplumdan önce doğa durumunda bulduklarını söyler. Locke, Hobbes'dan farklı olarak bu doğa durumunun tehlikeli ve güvensiz bir durum olmadığını, aksine insanların kendine ve başkalarına zarar vermeme kuralı olan doğal yasanın egemen olduğu bir durum olduğundan bahseder. Locke'a göre bu doğa durumunda herkes doğanın sağladığı olanaklardan eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. İnsanların özgürlüğü doğa yasının öngördüğü gibi başkalarına zarar vermemesi ile sınırlıdır. İnsanlar doğa durumunda özgür, eşit ve barış içinde olmalarına karşın insanlar arasında kolayca savaş çıkmasına yol açabilecek koşulların varlığı sebebiyle doğa durumundan uygar topluma geçmeye karar vermişlerdir. Locke; bu amaçla, ilk aşamada topluma katılma yolunda bir toplumsal sözleşme yapıldığını, bunu siyasi erke haklarını devrettikleri bir sözleşmenin izlediğini söyler (Şenel, 2011:367-371).

John Locke'un geliştirdiği bu teori; insanların, daha güvenli bir hayat sürmek için siyasi topluma geçme ihtiyacı duyarak kendi aralarında güç kullanma haklarını devlete devrettikleri bir tür sözleşme ile sahip oldukları hakları güvence altına alan bir yönetim oluşturma yoluna gittiklerini açıklamaktadır (Erdoğan, 1993'ten aktaran Erdoğan, 1997:21).

Locke'un düşüncesinin temelinde, doğal haklarla donatılmış birey ve bu bireyin haklarını korumakla yükümlü devlet vardır. Locke, hakları sağlayacak devletin oluşumu için insanların sözleşme yaptıklarını söylemekte ve herkesin doğuştan sahip olduğu eşitliği güvenceye alacak liberal demokratik devletin gerekliliğine inanmaktadır (Işıқтаç, 2007:254).

Toplum sözleşmesi kavramı modern devlet tasarımının en temel açılımı olarak görülmektedir. Toplum sözleşmesi ile gerek demokrasi anlayışı açısından gerekse

bireysel alan-kamu alanı ilişkisi açısından bireyler arası ilişki bütünleşmektedir. Bu bütünleşme, insanın doğası gereği doğrudan sahibi olduğu temel hak ve özgürlüklerle taçlandırılmaktadır (Işıқтаç, 2007:245).

Jean-Jacques Rousseau da tıpkı Hobbes ve Locke gibi devlet anlayışını temellendirirken öncelikle doğa durumunu tasvir eder. Rousseau'nun betimlediği doğa durumunda; insanlar güçsüz ve hantaldır. Herkes eşittir ve eşitliğin yarattığı doğal bir özgürlük söz konusudur (Şenel, 2011:390-391).

Toplumunu oluşturacak bütün insanların haklarını genel irade olarak adlandırılan topluma bırakmalarıyla toplumu yönetecek olan ortak bir güç ortaya çıkmaktadır. Genel irade, insanların kendilerini hem öteki insanlara bağlamalarını, hem de kendilerine boyun eğiyor olmalarını ve eskisi kadar özgür kalmalarını sağlamaktadır. Rousseau'ya göre, genel irade oybirliği veya oyçokluğu ile ortaya çıkmaz. Genel iradenin ortaya çıkması, toplumsal yararın varlığına bağlıdır (Şenel, 2011:395).

Rousseau'ya göre, devlet kurulduktan sonra orada oturan, toplumsal/sosyal sözleşmeyi onanmış sayılır; devletin topraklarında oturmak, o devletin egemenliğine boyun eğmeyi gerektirir. Toplumsal sözleşme gereği, her vatandaş egemen varlık olan devlet istediğinde, yapabileceği hizmetleri yerine getirmek zorundadır. Devlet, üyelerinin (vatandaşların) birleşmesini temel alan bir tüzel kişi olduğuna ve en önemli görevi de varlığını korumak olduğuna göre, her parçayı bütüne en uygun biçimde işletip kullanmak için genel ve zorlayıcı bir güce sahip olmalıdır. Ancak, devlet de vatandaşları topluluğa yararlı olmayan hiçbir şeye zorlayamamalıdır (Rousseau, 2004:50-51, 149).

Edmund Burke, James Madison ve James M.Buchanan, Epikuros gibi düşünürler de devletin oluşumunu sözleşme temeline dayandırmaktadır. Bu düşünürler, tıpkı Hobbes, Locke ve Rousseau gibi toplumun ve devletin özünde sözleşme olduğunu söylemişlerdir (Aktan, 2002b:300; Şenel, 2011:194).

Aristo, Platon, Demokritos, Polybios, Cicero ve Bodin; devletin ortak gereksinimlerin gerçekleştirilmesi ve işbölümü ihtiyacı ile ortaya çıktığını ifade etmişlerdir (Şenel, 2011:136-341; Aristoteles, 2014:10). Aristo'ya göre; yöneten ve

yönetilenlerin bir araya gelmelerindeki asıl amaç, ortak amaçların gerçekleştirilmesi ve insanların iyi ve mutlu bir yaşam sürmesidir (Aristoteles, 2014:10, 103).

Orta Çağ Roma ve Cermen düşünüşüne göre ise, siyasal erkin kaynağı hakkında iki görüş mevcuttur. İlki, 9. yüzyıla kadar ileri sürülen siyasal erkin kaynağının halk olduğunu ve yöneticilerin erklerini halktan aldıkları görüşüdür. İkincisi ise, 9. yüzyıldan sonra ortaya çıkan Hristiyanlıkla geliştirilen ve kaynağı Kitabı Mukaddes olan siyasal erkin Tanrı tarafından verildiği görüşüdür (Şenel, 2011:251-252).

Devletin oluşumuna ilişkin çeşitli düşünürler tarafından ortaya koyulan görüşlerin genellikle “sözleşme”ye dayandığı görülmektedir. Burada kastedilen sözleşme, zımnî bir özellik taşımaktadır. Ünlü düşünürler tarafından ortaya sürülen devletin oluşumuna ilişkin görüşler, verginin alınmasına ilişkin teorileri aklımıza getirmektedir. “Verginin Haklılığını ve Dayanağını Açıklayan Teoriler” başlığı kapsamında yer alan “Faydalanma Teorisi” alt başlığında³, vergiyi sosyal sözleşmeye dayanan bir görüşün var olduğu bilgisine yer verilmişti. Sosyal sözleşme anlayışından esinlenen yazarlar, iktisadi açıdan vergiyi bir değişim olayı gibi gördükleri halde ayrıca bir hukuki gerekçe de arayarak vergiyi, J. J. Rousseau’nun sosyal sözleşme teorisine dayandırmışlardır. Bu görüşe göre, vatandaşlar ve devlet arasında adeta zımnî bir sözleşmeye dayanan karşılıklı hak ve vazife ilişkisi bulunmakta ve bu ilişki gereği vatandaşın devletten bir şey talep edebilmesi için kendisine düşen görevi yani vergi vermeyi yerine getirmesi gerekmektedir (Nadaroğlu, 1992:227). Sosyal sözleşme teorisi çerçevesinde; vergi, bireylerin devletin güvenlik ve bazı hizmetlerin yerine getirilmesini taahhüt ettiği zımnî bir sözleşme gereği devlete ödedikleri bedel olarak kabul edilmektedir (Mutluer vd., 2007:224). Bu bağlamda, devletin oluşumuna ilişkin görüşlerin verginin alınmasını da teorik olarak temellendirdiğini söylemek mümkündür.

Demokrasi genel olarak; birey-toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın tümüyle katılması, azınlık haklarına saygılı bir çoğunluk yönetiminin sağlanması, bireye ait hak ve özgürlüklerin korunması ve toplumun tüm üyelerine fırsat eşitliğinin sağlanması öğelerinden oluşmaktadır (Çam, 2011:388).

³ “Faydalanma teorisi” alt başlığı için bkz. Syf.

Demokratik devletlerde, kamusal kararlar doğrudan doğruya halk ya da bunların temsilcileri vasıtasıyla alınmaktadır (Aktan vd., 2006:60). Demokrasilerde genel politikayı belirleyenler –yani yönetenler– belirli aralıklarla yapılan seçimlerde halk tarafından belirlenmektedir. Aynı zamanda; seçimlerle, halk ve çıkar ve baskı grupları aracılığı ile yönetenlerin denetimleri de sağlanmış olmaktadır. Demokrasilerdeki temel ilkelerden biri olarak kabul edilen siyasal eşitlik gereği, seçimlerde önceden belirlenmiş niteliklere sahip olanlara eşit oy hakkı verilmektedir. Buna göre, herkes eşit oya sahiptir ve herkesin oyu eşit etkinliktedir. Kararların belirlenmesinde ise çoğunluk ilkesi geçerlidir (Çam, 2011:388).

Demokrasinin egemenliğin kullanılması bakımından doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi olarak üç türü bulunmaktadır (Çam, 2011:399-405).

- **Doğrudan Demokrasi:**

Eski Yunan'da uygulanmakta olan doğrudan demokrasi⁴, halkın toplanarak arada herhangi bir vasıta olmaksızın doğrudan doğruya kendilerinin karar alması şeklinde işlemektedir. Günümüzde parlamento tarafından yapılan işler, doğrudan demokraside bizzat halk tarafından yapılmaktadır.

- **Temsili Demokrasi:**

Büyük topluluklarda herkesin toplanarak karar almasının güçlüğü temsili demokrasinin uygulanma nedenini oluşturmaktadır. Seçmen, kendisi yerine karar almakla yetkili kılmak üzere siyasi parti tercihinde bulunarak oy vermektedir. Egemen olan halk, demokratik rejimin sağladığı genel oy hakkı ile temsilcilerine kendisini temsil etmek üzere yetki vermektedir. Temsili demokrasinin hukuki temeli, seçmenlerle seçilenler arasındaki temsil yetkisine dayanmaktadır. Türkiye'de temsili demokrasi uygulanmakta olup, halkı temsil edecek milletvekilleri vatandaşlar tarafından seçim vasıtasıyla belirlenmektedir.

⁴ Doğrudan demokrasi, günümüzde İsviçre'nin birkaç kantonunda uygulanmaya devam etmektedir (Çam, 2011:400).

- Yarı Doğrudan Demokrasi:

Yarı doğrudan demokrasi, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasiyi birleştiren bir yönetim biçimidir. Halk, temsili demokraside olduğu gibi temsilcilerini seçmekte; ancak iktidarı temsilcileriyle paylaşmaktadır. Önemli konularda özellikle yasama alanında halk, kendi karar alma yetkisini kullanmaktadır. Halk bu yetkiyi, veto, referandum ve teklif hakkı gibi araçlar vasıtasıyla kullanmaktadır.

Demokrasi, siyasal toplumun kaderi ile ilgili temel kararları kimlerin alacağını, bu kararların hangi ilkeleri gözeteceğini belirlemeleri, bu karar alıcıları yönlendirebilmeleri ve değiştirebilmeleri imkânı vermekte ve devletin gücünü keyfi ve kontrolsüz olmaktan çıkartmaktadır. Siyasal iktidarın kaynağını vatandaşlara dayandırmak suretiyle, bu iktidarın meşruluğunu kendi dışında temellendirmektedir. Demokrasi, modern anayasacılığın siyasal sorumluluk ilkesini kurumsallaştıran bir yönetim biçimi olarak ifade edilebilir (Erdoğan, 1997:27).

1.4.2. Kamusal Karar Alma Sürecine Dair Yaklaşımlar

Literatürde, devletin işleyiş mekanizmaları ve üretim ilişkileri içindeki konumunu tartışan farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, politik iktisat literatüründe piyasacı yaklaşım ve marksist yaklaşım⁵ olarak sınıflandırılmaktadır.

Piyasacı yaklaşım, devletin kapitalist sistem içerisindeki işlevini, liberal/serbest piyasacı yaklaşım ve keynesyen/müdahaleci yaklaşım⁶ çerçevesinde açıklamaktadır. Bu yaklaşımlar; esas olarak kapitalist sistemin temel özelliği olan özel mülkiyetin varlığını ve korunması gerektiğini kabul ederek, devletin ekonomideki yerini ve işlevini bu kabul çerçevesinde tanımlamaktadırlar. Buna göre; devletin yerine getirmesi gereken temel işlevin özel mülkiyetin varlığını ve sürekliliğini sağlayacak kurumsal ve hukuksal yapının oluşturulması olduğu ortaya konmaktadır. Bu görüşten hareketle, devlet; ekonomik ilişkilerden bağımsız, ekonomik ilişkileri politik gücü ile yöneten ve düzenleyen bir kurum olarak görülmektedir. Bu noktada, liberal/serbest

⁵ Marksist yaklaşıma ilişkin bilgi için bkz. (Özğür, 2004:75-79).

⁶ Keynesyen/müdahaleci yaklaşım hakkında bilgi için bkz. (Özğür, 2004:73-75).

piyasacı ve keynesyen/müdahaleci görüşler; piyasanın, üretim ve tüketim kararlarında temel belirleyici mekanizma olduğu konusunda birleşmektedirler. Dolayısıyla, her iki görüş; kapitalist üretim ilişkilerini veri kabul etmekte, ancak sistem içindeki farklı uygulama biçimlerini temsil etmektedir (Özügürlü, 2004:71).

Liberal yaklaşım (liberalizm), John Locke'un siyasal düzene yönelik görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir (Çetin, 2001:220) Bu yaklaşım, devletin ekonomik alandaki güç ve yetkilerinin sınırlı olduğu ekonomik bir düzenin tesis edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Liberal yaklaşıma göre, devletin amacı özgürlüğü güvence altına almaktır. Devletin meşruiyeti, toplum sözleşmesinden kaynaklanmakta ve iktidar bireysel kabulü amaçlamak zorundadır. Liberalizm, iktidar karşısında kişi özgürlüklerine sahip çıkmaktadır ve devletin bu alanlara müdahalesini engellemeye çalışmaktadır. Bu yaklaşımda, birey hak ve özgürlükleri iktidarın sınırı olarak kabul edilmektedir (Çetin, 2001:220, 228; Aktan, 2002e:322).

Liberalizmin temel ilkeleri; bireycilik, özgürlük, doğal düzen -kendiliğinden düzen - piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet-liberal demokrasidir. Liberal devlet anlayışının toplumsal ve siyasal alanda gerçekleşmesi için tek yönetim şekli olarak demokrasi karşımıza çıkmaktadır. Liberalizm kendini ancak demokrasiyle ve demokraside gerçekleştirebilecektir. Her iki sistemin de birbirine benzeyen ve birbiriyle örtüşen özellikleri bulunmaktadır. Her ikisi de değişmeyen devlet otoritesinin mutlak olmadığını, hak ve özgürlüklerin kullanılmasında eşitlik olması gerektiğini, özgürlüklerin ve insan haklarının sınırlandırılmaması görüşü üzerine kuruludur (Türkkan, 1987:34'ten aktaran Çetin, 2001:221, 232).

Liberalizm, tarihsel gelişim ve dönüşüm süreci içerisinde; ekonomik ve sosyal alanda, devletin görev alanının genişliği özgürlüğün karakteri, piyasa ekonomisinin yapısı, devletin kamusal mal ve hizmetleri üretip üretmemesi, devletin sosyal adaleti ya da refahı sağlamak amacıyla dağıtıcı ve düzenleyici roller üstlenip üstlenmemesi konularında farklılaşarak klasik liberalizm, sosyal liberalizm ve neo-liberalizm şeklinde ayrılmıştır⁷ (Tayyar ve Çetin, 2013:109).

⁷ Klasik liberalizm ve sosyal liberalizme ilişkin bilgi için bkz. (Tayyar ve Çetin; 2013: 109-111).

Liberalizmin bir türü olan neo-liberal yaklaşım, devletin büyümesinin ve başarısızlıklarının sonuçlarının ekonomik ve politik yozlaşmaya neden olacağını; bu nedenle, devletin faaliyet alanının ve gücünün yasalarla sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, devlete ilişkin kuramlarını; Neo-Avusturya Okulu, Chicago İktisat Okulu, Kamu tercihi ve Anayasal İktisat Okullarının yaklaşımları çerçevesinde ortaya koymaktadır (Tayyar ve Çetin, 2013:117, 120). Konumuz itibari ile çalışmanın bu kısmında yalnızca kamu tercihi ve anayasal iktisat okulları yaklaşımları ele alınmaktadır.

1.4.2.1. Kamu Tercihi Teorisi

Kamu tercihi teorisi, Keynesyen politikaların etkinliğini sorgulamak ve devletin işleyiş mekanizmalarını açıklamak üzere ortaya çıkmıştır. Kamu tercihi teorisi, Knut Wicksell'in görüşlerinin temelinde; James M. Buchanan, Gordon Tullock, Anthony Downs ve Mancur Olson gibi iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Kamu tercihi okuluna mensup iktisatçılar; bireylerin yalnızca piyasa alanında değil, kamusal alanda da kendi çıkarını kolladıklarını, politikacıların ve bürokratların da aynı anlayışla davranmaları sonucu kamu harcamalarının arttığını ve etkinsizliğin ve istikrarsızlığın asıl nedeninin bu süreçten kaynaklandığını ortaya koymuşlardır (Kayıran, 2013:149).

Kamu tercihi teorisi, piyasa dışı karar alma mekanizmasının ekonomik olarak analiz edilmesi ve ekonomi biliminin politika bilimine uyarlanması üzerine kurulmuştur. Devlet teorileri, oylama kuralları, seçmen davranışları, siyasi partilerin politikaları ve bürokrasi gibi politika biliminin alanına giren konular kamu tercihi teorisinin de alanına girmektedir (Mueller, 2010:1). Bu bağlamda; kamu tercihi teorisinin, ekonomi ve politika bilimlerini sentez haline getirerek farklı bir anlayış ortaya koyduğu söylenebilir (Aktan ve Dileyici, 2007:9).

Kamu tercihi teorisinde demokrasiyle yönetilen sistemleri analiz için ekonominin temel varsayımlarından ve piyasa modelinden yararlanılmaktadır. Siyasal süreçte yer alan aktörlerin (seçmenler, siyasi partiler, politikacılar, bürokratlar, baskı ve çıkar grupları) rasyonel olduklarını ve bireysel çıkarlarını

maksimize etme eğiliminde olduklarını ileri sürmektedir. Bu teoriye göre; seçmenler, politik arenada rasyonel ve kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışanlar olarak görülürken politikacılar tekrar seçilmelerini sağlayacak politikaları izleyenler olarak görülür (Kinnear, 2002:31; Aktan ve Bahçe, 2007:7).

Kamu ekonomisinin piyasa ekonomisinden farklı yapıya ve kurallara sahip olması nedeniyle kamu tercihi teorisinin ileri sürdüğü bireysel çıkar maksimizasyonu piyasa ekonomisindekinden farklılık göstermektedir. Kamu sektöründe; talep kanadında seçmen ve bu seçmenin tercihlerini temsil eden politikacılar, arz kanadında ise bürokratlar bulunmaktadır. Kamu tercihi teorisi; kamu tarafından sunulan mal ve hizmetlerin hem talep, hem arz kanadını kamu ekonomisinin işleyişi kapsamında ele almaktadır (Bağdigen, 2001:16).

Kamu tercihi teorisi; metodolojik bireycilik, homo economicus ve politik mübadele varsayımları üzerine kurgulanmıştır. İlk varsayım olan metodolojik bireycilik, kamu ekonomisinde alınan kararların organik birimlerin tercihlerine değil bireylerin tercihlerine dayandığı varsayımdır. İkinci varsayım, bireylerin homo economicus yani rasyonel davranarak bireysel çıkarlarını maksimize etme anlayışı içerisinde olduklarıdır. Üçüncü varsayım ise, siyasal sürecinin politik bir mübadele olduğu varsayımdır. Bu varsayıma göre; siyasal süreçte yer alan aktörler tıpkı piyasada alıcı ve satıcı olarak bulunup elmayla portakalı mübadele ederek bireysel faydalarını arttırmaya çalıştıkları gibi, siyasal süreçte de maliyetlerin paylaşımı üzerinde uzlaşarak faydalarını maksimize etmeye çalışırlar (Buchanan, 1987:244-246).

Kamu tercihi teorisine göre, kamu ekonomisinde de özel ekonomide olduğu gibi kâr veya fayda maksimizasyonu geçerlidir. Bu amaçla politikacılar oylarını, seçmenler ise demokratik sistemin kendilerine sağladığı oy verme hakkını kullanarak, faydalarını arttırmaya çalışmaktadırlar (Demir, 2013:38). Bu teoriye göre; seçmenler, kendilerine bireysel fayda sağlayacak rasyonel tercihlerde bulunarak kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak olan siyasi partiye oy verme eğilimindedirler. Politikacıların temel amacı ise en fazla oyu alarak seçimi kazanmaktır. Bunun için, politikacılar seçmenlerin özel faydasını arttıracak vaatlerde

bulunmaktadırlar. Çıkar ve baskı grupları da siyasi iktidarı özellikle seçim dönemlerinde etkileyerek kendilerine özel fayda sağlayacak kararlar alınması ve uygulanması yönünde çabalarlar. Bürokratlar da makam, mevki ve birtakım imkânlardan mahrum kalmamak için siyasi iktidarın isteklerini yerine getirmeye çalışır. Kamu kesiminde yer alan tüm aktörlerin davranış biçimlerini şekillendiren temel faktör, bireysel faydalarının maksimizasyonudur (Aktan, 2003:73).

Kamu tercihi teorisine göre; seçmenler fayda, çıkar ve baskı grupları rant, politikacılar oy, bürokratlar ise bütçe maksimizasyonuna göre hareket ederler. Böylesi bir durum, siyasette de ekonomide olduğu gibi bir mübadele olduğunu göstermektedir. Ekonomide arz-talep eşitliği ile denge olduğu gibi politikada da seçmen ve çıkar ve baskı gruplarının oluşturduğu talep ile politikacı ve bürokratların oluşturduğu arz denge içinde olur (Yüksel, 2010:7).

Piyasa sürecinde satın alma birimi para iken, kamusal karar alma sürecinde satın alma birimi kamu tercihi teorisinde bireylerin oyu olarak görülmektedir (Odabaş, 2002:399). Kamu tercihi teorisine göre, seçmenler faydalarının maksimum düzeye çıkarılması arzusu ile kendilerine en büyük olası faydayı sağlayacak politikaları izlemesi umulan adayı seçecektir. Ancak burada seçmenin bilgilendirilmesi önemlidir; çünkü seçmen kafasında, her bir adayın olası politikalarını ve bu politikaların kendisini nasıl etkileyeceğinin tahminini oluşturmak zorundadır (Kinnear, 2002:31).

1.4.2.2. Anayasal İktisat Teorisi

Kamu tercihi teorisinin pozitif analizi, siyasal süreçte yer alan aktörlerin davranışları üzerine kurulu iken; normatif analizi Anayasal iktisat teorisi ile yapılmaktadır. Anayasal iktisat teorisi, köklerini Kamu tercihi teorisinden alan bir yaklaşımdır (Yüksel, 2010:6).

Anayasal iktisat teorisi, ekonomik ve politik birimlerin içinde faaliyet gösterdikleri hukuksal, kurumsal ve anayasal yapının ekonomik niteliklerini belirlemeyi amaçlamaktadır (Savaş, 1989:38). Anayasal iktisat teorisi içerisinde, devletin meşruiyeti ve bireylerin can ve mal güvenliğinin korunmasına karşılık, onun

hak ve özgürlüklerine ne tür sınırlamalar getirilebileceği konuları incelenmektedir (Aktan, 2002a:17).

Anayasal iktisat teorisinin felsefi temelleri sosyal sözleşme teorisine dayanmaktadır (Aktan, 2002a:16). Anayasal iktisat teorisine göre, devletin varlığı sosyal sözleşmeden kaynaklanır. Devletin varlığı yanında sahip olduğu tüm yetkileri vatandaşların özgür iradelerinden kaynaklanan bir uzlaşma sonucu elde edilmiştir (Sakal ve Şahin, 2009:74) Bu uzlaşmanın da doğal sonucu olarak devlete vatandaşlar tarafından verilmiş olan tüm yetkilerin vatandaşlar tarafından her şekilde sınırlandırılabilmesi söz konusu olabilmektedir (Işık vd., 2010:1).

Anayasal iktisat teorisinde, demokrasinin ekonomik liberalizmden kaynaklandığını ileri sürerek ahlaki temellerini oluşturan bireysellik ile ekonomik hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınıp korunması gerektiğini ortaya koymaktadır (Gökbunar, 1997:1).

Anayasal iktisat teorisi, ekonomik ve politik oyunun kuralları ile ilgilenmektedir (Savaş, 1989:38). Anayasal iktisat yaklaşımı, demokrasiyi siyasal oyunun kuralları belirlenmesi ve oyunun belirlenen kurallara göre oynanması şeklinde iki aşamalı bir süreç olarak ele almaktadır (Mueller, 2005:57). Anayasal iktisatçılara göre bu anlayış çerçevesinde, siyasi iktidarların; para arzı, faiz oranı, döviz kuru, asgari ücret, vergileme, harcama, transfer ödemeleri, yatırımlar, gelir dağılımı ve benzeri ekonomik konularda, istedikleri gibi davranamayacakları şekilde oyunun kurallarını belirlemek gerekmektedir (Gökbunar, 1997:4).

Kamu tercihi ve anayasal iktisat teorileri, vergileme gücü sınırlandırılmış bir devlet yönetimi ve buna uygun bir toplumsal düzen ve birey davranışı kurgulamaktadır. Buna göre; bu yaklaşımların gündemini, verginin siyasetini açıklayabilen pozitif kuramsal bir yapı inşa etme, devletin vergilendirme gücünü sınırlandırabilen politik araçları ortaya çıkarma ve bireyleri bu anlamda mücadele içine yönlendirebilen normatif bir çerçeve geliştirme oluşturmaktadır (Gürkan ve Karahanoğulları, 2013:13,17).

Kamu tercihi ve anayasal iktisat teorileri çerçevesinde bakıldığında; toplum düzeninin, hukuk devleti, anayasa, kanunlar ve sınırlı devlet anlayışı içerisinde sağlanacağı anlaşılmaktadır. Kamu tercihi teorisi ve anayasal iktisat teorisi, temel ve siyasal hak ve özgürlüklerin yanı sıra ekonomik hak ve özgürlüklere de anayasalarda yer verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre; sınırlı sorumlu, hukukun üstünlüğünü kabul eden ve anayasal devlet anlayışı içerisinde, kuralların somut olarak anayasada belirlenmesi ile toplum düzeni sağlanabilecektir (Hepaksaz, 2007:92-93).

1.4.3. Kamu Kesiminde Karar Alma Mekanizması: Siyasal Süreç

Piyasa ekonomisi toplumsal ihtiyaçları gideren kolektif mal ve hizmetleri üretememekte, yarı kolektif olanları da optimum kaynak tahsisi açısından gereği gibi üretebilmekte yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple, devletin ekonomik yapısı içinde piyasa ekonomisinin bazı hususlardaki yetersizliğini ve imkansızlığını giderebilecek kamu ekonomisi adı verilen bir ekonomik kesime ihtiyaç duyulmaktadır (Nadaroğlu, 1992:26).

Toplum hayatında bir kısım ihtiyaçların devletçe yerine getirilmesi gereği hemen her toplumda en erken duyulan zorunluluklardan olmuştur. Saf kamusal ihtiyaçlar olarak nitelendirilebilecek bu tür ihtiyaçlar, kamu kesimini ortaya çıkaran temel unsur olmuştur. Devletin bu görevi, ülkede hâkim devlet anlayışı ne olursa olsun kabul olunmaktadır. Kamu ekonomisinin işleyişindeki farklılıklar sebebiyle devletin ilk ve temel görevini oluşturan saf kamusal ihtiyaçların karşılanması kamu kesimine bırakılmıştır (Uluatam, 2005:27).

Milli ekonominin iki yönünü oluşturan kamu ekonomisi ve piyasa ekonomisinin işleyişi iki farklı süreç içerisinde gerçekleşmekte; bunun nedenini de iki kesimde üretilen malların arz ve talebinin belirlenmesinin farklı özellikler taşıması oluşturmaktadır (Aktan vd., 2006:59). Kamu idareleri tarafından gerçekleştirilen ekonomik faaliyetin mahiyeti, işleyişi ve finansmanı itibarıyla piyasa ekonomisindeki faaliyetlere benzememektedir (Nadaroğlu, 1992:18). Bu yüzden; kamu kesiminde yapılması gereken çeşitli seçimleri, alınması gereken kararları mal

ve hizmetlerin gönüllü değişimine dayanan piyasa ekonomisi çerçevesinde çözümlenemeyen olmamaktadır (Uluatam, 2005:97).

Kamu ekonomisi, bazı ortak noktaları bulunmasına karşın yapısı ve işleyişiyle piyasa ekonomisinden farklı bir düzeni yansıtmaktadır. Kamu ekonomisinin görevi de piyasa ekonomisi gibi beşeri ihtiyaçları karşılamak iken, piyasa ekonomisinden farklı olarak bireysel değil toplumsal ihtiyaçları karşılamaktadır. Kamu ekonomisi de piyasa ekonomisi gibi kıt kaynaklara talepte bulunur ancak bu kaynaklar aracılığıyla üreteceği mal ve hizmetlerin türü ve niteliklerini nasıl belirleyeceği, ürettiklerini tüketicilere nasıl intikal ettireceği, üretimini nasıl finanse edeceği gibi sorunların çözümünde piyasa ekonomisinden farklı yöntemler kullanmaktadır (Nadaroğlu, 1992:31).

Piyasa ekonomisinde denge koşulunu sağlayan, arz ve talep fiyat mekanizması ile düzenlenmektedir. Piyasada hangi malların, ne kadar üretilmesi ve fiyatının ne olacağı tüketici tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir. Çünkü piyasa ekonomisinde üretilen mal ve hizmetler bölünebilen ve fiyatlandırılabilen mal ve hizmetlerdir. Bedelini ödemediği takdirde bu tür mal ve hizmetlerden yararlanmak mümkün olmamaktadır. Fiyatını ödediği ölçüde herkes, istediği mal ve hizmetten dilediği kadar yararlanabilmektedir. Kamu ekonomisinde ise genellikle kolektif nitelikteki mal ve hizmetler sunulduğundan, bu mal ve hizmetlerin arz ve talebini fiyat mekanizması ile belirlemek piyasa ekonomisindeki gibi mümkün olmamaktadır. Bu durum, kamu ekonomisinde üretilen mal ve hizmetlerin genellikle bölünemez, fiyatlandırılmaz ve tüketiminden fertleri dışlamanın pek mümkün olmadığı türden mal ve hizmetler olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, kamu kesiminde hangi mal ve hizmetin hangi miktarda sunulacağına ilişkin kararların piyasa ekonomisinden farklı bir şekilde alınması zorunluluğu doğmaktadır. Bu doğrultuda, kamu ekonomisine ilişkin kararlar “siyasal süreç” ve “bütçe mekanizması” aracılığı ile alınmaktadır (Demir, 2013:39).

Kamu kesiminde üretilen mal ve hizmetlerin belirlenmesinde siyasal sürecin devreye girmesi, esas olarak bireylerin kamusal mallara olan taleplerini açıklamak istememelerinden kaynaklanmaktadır. Birey, özel olan mala talebini açıklarken

faydasından yararlanacağını söz önüne alarak ödeyeceği fiyatı önceden kabul etmektedir. Kamusal mallarda ise gerçekleşen hizmetten bedelini ödemesi de yararlanması, mahrum bırakılmaması söz konusudur. Bu nedenle, birey söz konusu hizmete olan talebi karşılığında bedel ödemesi gerekeceğinden kamusal malın sağlayacağı yarardan maliyetine katılmaksızın bedava olarak yararlanma arzusu ile açıklamak istememektedir⁸ (Nadaroğlu, 1992:39).

Piyasa ekonomisinde mal ve hizmetlere ayrı ayrı olan tercihler, üretilecek mal ve hizmetlerin belirleyicisi iken; kamu ekonomisinde kamusal mal ve hizmetlere olan taleplerin ayrı ayrı belirtilmesi anlamlı olmamaktadır. Bu durumun temel nedeni üretilen mal ve hizmetlere olan bireysel tercihlerin kamu ekonomisinde ayrı ayrı karşılanmamasıdır. Kamu ekonomisinde hangi tür mal ve hizmetlerin üretileceğinin belirlenebilmesi için bireysel tercihler yerine toplumsal tercihin ortaya konulması gerekmektedir (Aktan vd., 2006:60).

Kamu kesiminde hangi tür harcamaların yapılacağı ve finansmanının nasıl karşılanacağı konularında karar verilebilmesi için halkın sosyal gereksinimleri arasındaki gerçek tercihlerini saptayacak veya bireyin özel ve sosyal gereksinimlerini sıralamaya koyarak tercih yapısını ortaya çıkaracak bir modele gerek duyulmaktadır. Piyasa mekanizmasının sosyal ihtiyaçlarla ilgili olarak tüketici tercihlerini yansıtamaması sebebiyle sosyal gereksinimlerin türü, miktarı ve maliyeti piyasa yerine siyasal süreç ile belirlenmektedir. Bu durumda; devletin varlığını sürdürebilmesi için siyasal süreç devreye girmekte, kamu kesiminde üretilecek kamusal mal ve hizmetlerin belirlenmesi ve bunların üretiminin cebri yöntemlerle yani vergilerle finanse edilmesi siyasal süreç vasıtası ile gerçekleşmektedir (Nadaroğlu, 1992:39; Musgrave, 2010:12). Kamusal mal ve hizmetlerin talebini düzenleyen siyasal süreç aynı zamanda bunların arzını da gerçekleştirmektedir. Kamu hizmetlerinin büyük bir çoğunluğu kamu kurum ve kuruluşları aracılığı ile üretilmektedir (Nadaroğlu, 1992:44-116).

⁸ Literatürde bu durum “bedavacı sorunu” (free rider) olarak adlandırılmaktadır (Aktan vd., 2006:59).

1.4.4. Demokratik Sistemlerde Siyasal Sürecin Yapısı

Siyasal kararlar, ülkelerde yürürlükte olan katı bir diktatörlükten doğrudan (katılımcı) demokrasiye kadar giden çeşitli siyasal rejimlerin getirdiği sınırlamalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Uluatam, 2005:97). Dolayısıyla; siyasal süreç, devletlerin siyasi örgütlenme yapılarına göre farklı unsurlardan oluşmaktadır. Egemenlik kaynağının tek kişiye ait olduğu otokratik devlet şekillerinde (diktatörlük ve mutlak monarşi) siyasal süreç tek unsurdan oluşmaktadır. Otokratik devletlerde egemenliğin sahibi bir kişidir ve bu kişinin yetkileri herhangi bir şekilde sınırlandırılmamıştır. Toplumda hangi mal ve hizmetlerin, ne miktarda üretileceğine tek kişi tarafından karar verilmektedir. Meşruti monarşilerde ise, egemenliğin sahibi olan kraliyet dışında bir de parlamento bulunmaktadır, dolayısıyla kamusal kararlar konusunda kraliyetin yetkileri sınırlandırılmaktadır. Demokratik sistemlerde, egemenliğin gerçek sahibi halk kabul edildiğinden kamusal kararların da çoğunlukla halk tarafından alınması gerekmektedir. Demokratik sistemde vatandaşlar kamusal mallara olan taleplerini bazı araçlar vasıtasıyla açıklayabilirler. Vatandaşlar referandum yoluyla kamusal tercihlerini belirtebilecekleri gibi kendilerini temsil edecek milletvekillerini seçerek, kendi tercih haklarını bu kimselere devredebilmektedirler. Dikta rejiminde ise hangi türde ve ne miktarda kamusal mal üretileceğine bizzat diktatör karar vermektedir (Aktan vd., 2006:19, 60, 62).

Demokrasi rejimlerinde vatandaşların kamu ekonomisi politikalarını etkilemesinin yaygın aracı seçimlerdir. Seçimler ya kamu politikaları konusunda seçmenleri temsil edecek kişileri ya da uygulanacak politikaları belirlemek için yapılır (Bulutoğlu, 2008:116). Türkiye’de temsili demokrasi uygulanmakta olup, halkı temsil edecek milletvekilleri vatandaşlar tarafından seçim vasıtasıyla belirlenmektedir.

Oylama yoluyla kamu hizmetlerini belirlemenin piyasaya kıyasla önemli bir farkı bulunmaktadır. Şöyle ki, tüketiciler piyasada üretilecek malların seçimini belirlemek için harcamaya karar verdiği satın alma gücü kadar oy kullanır. Kamu ekonomisinde ise eğer rejim demokrasi ise, seçme yetkisi olanların sadece bir oyu

bulunmaktadır. Bu durumda, demokrasi rejiminin uygulandığı ülkelerde siyasal talebin piyasa talebine göre daha eşitlikçi olduğu söylenebilir (Bulutoğlu, 2008:5).

Kamu ekonomisinde alınan kararların toplum tercihlerine dayanması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi, siyasal karar alma sürecinin bireysel tercihleri en iyi yansıtacak şekilde işlemesine bağlıdır. Otokratik devletlerde bireysel tercihler önem taşımazken, demokratik toplumlarda halk egemenliğinin kamusal alana yansıtılabilmesi için seçim sistemi içerisinde oylama yöntemlerinden yararlanılmaktadır (Aktan vd., 2006:59).

Demokratik bir rejimde, vatandaşların oy pusulalarının tüketici talebini yansıttığı varsayılmaktadır. Kamu gider ve geliri konusunda bir tercihin veya kararın bütün olarak belli edilmesine ilişkin oylama yapılmaktadır. Tercihlerin belirlenmesinde Wicksell ve Buchanan gibi Pareto ilkesine bağlı yazarlar ilke olarak oybirliği ilkesinde ısrar etmişlerdir. Ancak temsili demokrasilerde oybirliği ile karar alabilme imkânı bulunmamaktadır. Çünkü kararlar halkın temsilcilerinden oluşan meclislerde kanunlarda belirlenmesine bağlı olarak salt, görelî veya nitelikli çoğunlukla alınmaktadır (Nadaroğlu, 1992:71-72).

1.4.5. Demokratik Sistemlerde Siyasal Sürecin Unsurları ve Unsurlar Arasındaki Etkileşim

Kamusal kararların alındığı siyasal sürecin yapısı ile birlikte unsurları da ülkedeki siyasal rejime göre değişebilmektedir. Bu başlık altında, demokratik sistemlerde siyasal süreçte hangi aktörlerin etkili olduğuna ve bu aktörler arasındaki etkileşime ilişkin bilgiye yer verilmektedir.

1.4.5.1. Siyasal Süreç İçerisinde Yer Alan Aktörler ve Roller

Demokratik sistemlerde ise, demokrasinin türüne göre farklılaşabilmekle beraber, siyasal süreci oluşturan seçmenler, siyasi partiler, bürokratlar ve baskı grupları olmak üzere dört temel aktör bulunmaktadır (Demir, 2013:40). Kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlere ilişkin alınan kararlarda aktif role sahip olanlar,

bürokratlar ve siyasal gücü elinde bulunduran aynı zamanda seçmenlerini temsil eden politikacılarıdır (Bağdigen, 2001:15).

1.4.5.1.1. Seçmenler

Bir toplumda bireylerin kamu ekonomisi kararlarına katılmaları çeşitli şekillerde olabilmektedir. En basit şekli olan oy kullanma ile bireyler (seçmenler) en fazla fayda sağlayacaklarını umdukları siyasi partiye oy vermektedirler (Aktan vd., 2006:62-63).

Demokratik rejimlerde, seçmenler; gerek seçimler vasıtasıyla, gerekse sahip oldukları lobi yapma, baskı uygulama gibi tamamen hukuki olan bir takım enstrümanlarla karar vericileri kamu kesimince sunulacak mal ve hizmetlerin miktar ve bileşimine ilişkin kararlarında etkileyebilmektedir (Bağdigen ve Yılmaz, 2015)

1.4.5.1.2. Siyasi Partiler

Siyasal karar alma sürecinde kamusal mal ve hizmetlere olan talebin belirlenmesinde siyasi partiler önemli görevler üstlenmektedir. Çok partili temsili demokrasilerin olduğu ülkelerde tüketici konumunda olan seçmenler kamu mal ve hizmetlerine olan tercihlerini doğrudan belirtemezler. Bireyler tercihlerini partilerin açıklamış oldukları parti programları doğrultusunda belli süre bir siyasi partiye oy vererek açıklamış olmaktadır (Sakal, 1998:214).

Siyasi partiler hükümet ile halk arasında bir bağlantı kurmaktadır. Yani çeşitli propaganda ve organize olmuş örgütleriyle seçmenlerin parti programları hakkında bilgi sahibi olmalarını kolaylaştırmaktadırlar. Siyasi partiler ile seçmenler arasındaki bu bağlantı sendikalar, ticaret odaları ile kültürel ve sosyal dernekler tarafından sağlanmaktadır (Sakal, 1998:214).

1.4.5.1.3. Bürokrasi

Kamu ekonomisinde karar alma sürecinde bürokrasiye de önemli görevler yüklenmektedir. Bürokrasi, siyasi iktidarın almış olduğu kararların bizzat uygulayıcısı konumundadır (Aktan vd., 2006:64). Bürokrasi, siyasal kadroların

isteklerini algılamak ve bunları uygun öneriler haline getirmek ile alınan kararları uygulamakla görevlidir. Bu bakımdan, bürokrasi, siyasal kararların alınmasında ve uygulanmasında önemli rol oynamaktadır (Uluatam, 2005:107).

Bürokrasi; doğrudan siyasi karar verme sürecine katılmamakta, alınan kararların uygulamaya geçmesi için kullanılan politikaların oluşturulması ve uygulanması görevini üstlenmektedir. Devletin kamu yönetimi olarak işlev gören bu mekanizmayı oluşturan kişiler; uzmanlık bilgisi ve teknik bilgiye sahip, siyasi bağlantısı olmayan kamu görevlileridir (Demir, 2011:63).

1.4.5.1.4. Çıkar ve Baskı Grupları

Çıkar ve baskı grupları, siyasal süreci doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ortak ekonomik ve sosyal çıkarlara dayalı, etkin bir şekilde organize olmuş kuruluşlar olarak tanımlanabilecek çıkar gruplarının ortaya çıkışındaki temel mantık, siyasal karar alma sürecinde bireysel olarak etkin olmanın gücü ortak çıkarlara sahip bireylerin ortak hareket ederek bu süreçte daha etkin olabilmeleridir. Demokratik sistemlerde karar alma sürecinde etkin olan çıkar grupları, piyasada kar maksimizasyonu sağlamayı hedefleyen çeşitli şirketler olabileceği gibi, işçi ve işveren sendikaları ve mesleki birlikler ve odalar da olabilmektedir. Çıkar grupları, kanun simsarları yolu ile siyasi partileri etkilemeye çalışarak baskı gruplarına dönüşmektedirler. Toplumsal tercihlerin oluşumunu kendi çıkarlarına göre yönlendirerek rant kollama eğiliminde olsalar da çıkar ve baskı grupları, demokrasinin kaçınılmaz öğelerindedir (Aktan vd., 2006:65).

Baskı gruplarının etkinliği; siyasi partilerin gücüne, demokratik kitle örgütlerinin yaygınlığına ve ülkedeki siyasal kültür düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Seçmen tercihlerinin siyasal karar alma mekanizmasıyla daha iyi yansıtıldığı gelişmiş ülkelerde, çıkar ve baskı grupları ile vatandaşların çıkarları arasında çatışma minimum seviyeye indirilmeye çalışılmaktadır (Şener, 2007:175-176).

1.4.5.2. Siyasal Süreç İçerisinde Yer Alan Aktörler Arasındaki Etkileşim

Kamu tercihi teorisine göre; siyasal süreç içerisinde siyasi iktidar ve muhalefet oylarını, çıkar ve baskı grupları elde ettikleri rantı, seçmenler kamusal karar alma süreci tarafından belirlenen mal ve hizmetlerden sağladıkları faydayı ve bürokrasi de kendi amaçlarına hizmet edecek olan bütçeyi maksimize etme amacıyla hareket etmektedirler (Aktan vd., 2006:66).

Karar alma sürecinde yer alan seçmenler kendilerine en fazla ekonomik hizmeti sunacak olan siyasi partiye oy verirken, siyasi partiler de kendilerine en çok oyu kazandıracak ekonomik programları oluşturmayı tercih etmektedir. Bürokratlar ise bütçe maksimizasyonunu sağlayarak maddi ve manevi kazanımlarını artırmaya ve siyasi iktidara bilgi sunmadaki tekneli konumlarını sürdürmeye çalışırlar. Çıkar ve baskı grupları da lobicilik yapma suretiyle siyasi iktidarı ve bürokrasiyi etkileyerek kendi lehlerine olacak şekilde çıkar sağlamaya çalışmaktadır (Aktan, 2007:2).

Siyasi partiler, siyasal süreç içerisinde oylarını maksimize etmeyi ve bu yolla iktidara gelmeyi ya da mevcut iktidarda uzun süre kalmayı amaçlamaktadır. Seçmenler de ödemek zorunda kaldıkları vergilerle gerçekleştirilecek hizmetlerden sağlayacakları faydayı maksimize etme arzusundadırlar (Nadaroğlu, 1992:40).

Siyasi iktidar ile seçmenler arasındaki ilişki, oy ile kamu hizmetlerinden yararlanma arasında gerçekleşmektedir. Siyasi iktidar, gelecek seçimlerde oy alma vaadine karşılık, seçmenlere daha çok kamu hizmeti sunma vaadinde bulunmaktadır⁹. Seçmenler ise, kendi faydasına en uygun düşen politikaları uygulayan veya uygulama vaadini veren partiye oy vererek toplam faydadan ziyade kendisinin hükümet faaliyetlerinden elde ettiği marjinal etkiye göre oy vermektedir (Sakal, 1998:212; Pınar, 2000:107; Aktan vd., 2006:66).

Siyasi partilerden oylama sonucu en fazla oyu alarak yönetime gelen iktidar partisi, kamu ekonomisinde karar alma yetkisine sahip olmaktadır. Muhalefet

⁹ Kamusal hizmetlerin finansmanı önemli ölçüde, seçmen açısından külfet olarak görülen vergilerle karşılandığından vergilerin siyasi iktidar tarafından bu ilişki içerisinde dile getirilmediğini söylemek mümkündür (Aktan vd., 2006:66).

partilerinin ise karar almada doğrudan doğruya bir rolleri yoktur. Ancak muhalefet partilerinin kendi seçmenlerini memnun edecek çeşitli kanun teklifleri yapma ve iktidar partisi tarafından alınan kararları sorgulama imkânları bulunmaktadır (Aktan vd., 2006:64).

Her bir seçim döneminin başlangıcında yeni seçilen hükümet, kendi faaliyetlerini içeren bir plân ortaya koymaktadır. Bu planda hükümet, daha önceden hükümet olmadığı düşüncesiyle son derece detaylı temel faaliyetlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, bu program, hem hükümetin iktidarda kalma sürecini, hem de mantıki olarak onun hükümette kalma şansını belirlemektedir. Siyasi iktidar, bu hususu dikkate alarak hükümet idaresinde buna göre değişiklikler yapmaktadır (Sakal, 1998:211-212).

Hükümetler kendi kararlarına yönelik politik desteği maksimize etme arzusuyla en az oy kaybı meydana getiren finansman kanunlarıyla en çok oyu kazanarak harcama kanunlarını uygulamaya koymaktadır. Siyasal desteklerini maksimize edecek kamu harcama politikalarını uygulamaya koyarken, en az oy kaybına neden olacak vergi politikalarını tercih etme durumunu da göz önünde bulundurmaktadırlar (Sakal, 1998: 211).

1.4.6. Demokratik Sistemlerde Siyasal Sürecin İşleyişi

Temsili demokrasilerde siyasal süreç içerisinde siyasal kararlar tüm vatandaşların kararlara doğrudan katılmasıyla değil onların seçim yoluyla belirlediği temsilciler (milletvekilleri, senatörler, belediye meclisleri, başkanları) eliyle alınmaktadır. Demokratik siyasal karar alma sürecinin temelini, oylama mekanizması oluşturmaktadır. Bireylerin, siyasal sürecin üretim alanındaki kararlarını oyları ile etkileme imkânı ise eşittir. Oy hakkı iktisadi güçle bağlantılı olmayıp, herkes sadece bir oy olmak üzere eşit oy kullanma imkânına sahiptir. (Nadaroğlu, 1992:43; Uluatam, 2005:98).

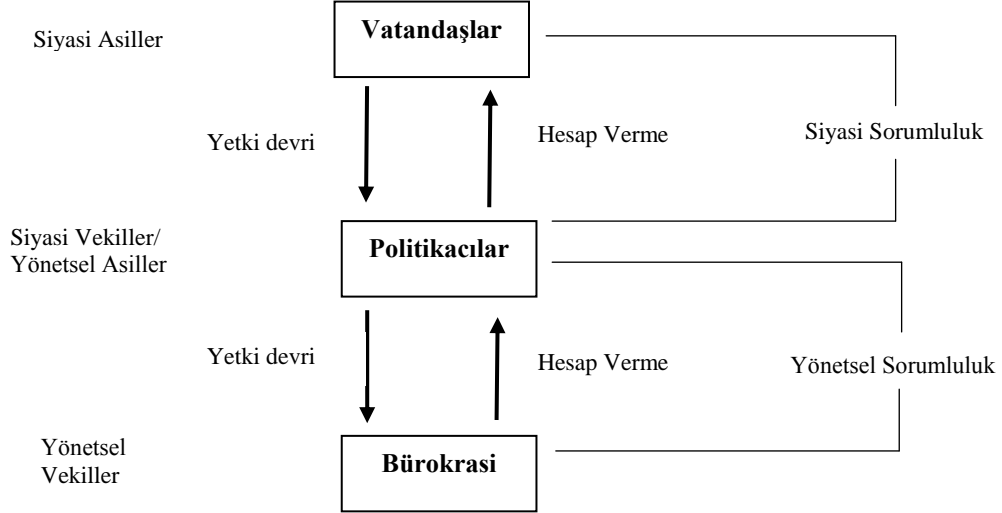
Temsili demokrasilerde en çok kullanılan karar yöntemi, çoğunluk kuralıdır. Bunun dışında, azınlık kuralı ve oybirliği kuralı da karar verme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Azınlık kuralına göre karar alınması durumunda çoğunluğun bu

karardan hoşnut olmaması durumu ortaya çıkmaktadır. Kararlar belli bir azınlık grup tarafından alınırsa oligarşi, toplumun tek bir üyesi tarafından alınırsa monarşi söz konusudur. Çoğunluk kuralında ise kararlardan memnun olmayanların sayısı toplumun yarısından azdır. Azınlık kuralı toplumun çoğunluğuna dış maliyet yüklemekte, çoğunluk kuralında ise kararlara katılmayanların yüklendiği dış maliyet azalmaktadır. Oybirliği kuralında ise dış maliyetler sıfırdır. Ancak, bu şekilde karar almak zahmetli ve zaman alıcıdır (Batirel, 2007:29-30).

Temsili demokrasilerde siyasi iktidarın güç ve yetkileri seçim ve oylama mekanizması ve kuvvetler ayrılığı ile sınırlandırmaktadır. Siyasi iktidarların devleti iyi yönetmediği takdirde bunun hesabını sandığa gidildiğinde seçim kaybederek ödeyecekleri belirtilmektedir. Ayrıca siyasi iktidarlar güç ve yetkilerini anayasa ve yasalara aykırı olarak kullandıkları takdirde kuvvetler ayrılığı kurumu devreye girerek yasama ve yargı organlarının denetimine tabi olunmaktadır (Aktan, 2002d:320).

Temsili demokrasilerde siyasal karar alma sürecinde yer alan aktörler arasında iki ana yetki devri gerçekleşmektedir. Literatürde asil-vekil ilişkisi olarak kavramsallaştırılan bu yetki devri zincirinde; yürütme organının sahip olduğu yetkileri kullanan ve hizmet sunan birimler vekil, bu yetkiyi veren ve yapılacak hizmetleri hem kararlaştırıran hem de finanse edenler ise asil olarak tanımlanmaktadır (Forrester, 2002:123'ten aktaran Yılmaz ve Biçer, 2010:206). Asil-vekil ilişkisi çerçevesinde; politikacılar siyasal vekil-yönetsel asil, bürokratlar yönetsel vekil, vatandaşlar ise siyasi asil olarak konumlanmaktadır (Atiyas ve Sayın, 1997:6). Yetki devri Şekil 2.1'de iki aşamada gösterilmektedir.

Şekil 2.1: Temsili Demokrasilerde Asil-Vekil İlişkisi

Kaynak: İzak Atiyas ve Şerif Sayın (1997); *Siyasi Sorumluluk, Yönetmel Sorumluluk ve Bütçe Sistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru*, TESEV Yayınları, İstanbul, s. 6.

İlk yetki devrinde vatandaşlar asil, politikacılar ise vekil konumundadır. Vatandaşlar politikacılar belirlenen kurallar çerçevesinde ülkeyi kendileri adına yönetmek üzere yetki vermektedir. Bu yetki kapsamında politikacılar beklenen, toplumdaki farklı grup ve bireylerin tercihlerini bütünleştirmek suretiyle vatandaşların tercihlerine uygun kamu politikaları üretmektedir. Bu yetki devri ile vatandaşlar siyasi asil, politikacılar ise siyasi vekil konumuna gelmekte ve politikacılar siyasi sorumluluk üstlenmektedirler. Politikacıların ürettikleri politikaları uygulama görevini ise bürokrasi üstlenmektedir. Politikaların uygulanması ikinci bir yetki devrini ortaya çıkarmaktadır. Bu yetki devri sonucunda, politikacılar yönetmel asil, bürokrasi ise yönetmel vekil konumuna gelmektedir. Bürokrasi bu vekâlet ilişkisi çerçevesinde yönetmel sorumluluk üstlenmektedir. Siyasi ve yönetmel sorumluluğu sağlamak üzere asil-vekil ilişkilerinde uyulması gereken temel ilkeleri anayasalar ortaya koymaktadır (Atiyas ve Sayın, 1997:6).

1.4.7. Demokratik Sistemlerde Bütçe ve Bütçe Hakkı

Literatürde bütçenin kavram olarak; siyasal süreçte yansıtılan toplum tercihlerinin siyasi ve idari organların kararları ile somutlaştığı, bütçenin de bu alandaki tercih ve kararların hukuki bir belgesi (Nadaroğlu, 1992:37-38), kamu kesiminin gelecek bir dönem için kaynak harcama dengesini yansıtan ve parlamenter demokrasilerde yasama organının, yürütme organına kamu harcaması yapma ve kamu gelirlerini toplama konusunda verdiği yetkiyi gösteren belge (Batırel, 2007:183), siyasal organlar tarafından sipariş edilmiş kamu hizmetlerinin bir listesi (Bulutoğlu, 2008:173) şeklinde tanımlanmak suretiyle açıklandığı görülmektedir.

Bütçe; teorik olarak ise, kamu politikalarının üretim sürecinde asil-vekil ilişkisi çerçevesinde açıklanmaktadır¹⁰. Asil-vekil ilişkisinde; yürütme organının sahip olduğu yetkileri kullanan ve hizmet sunan birimler vekil, bu yetkiyi veren ve yapılacak hizmetleri hem kararlaştıran hem de finanse edenler ise asil olarak tanımlanmaktadır (Forrester, 2002:123'ten aktaran Yılmaz ve Biçer, 2010:206). Bu ilişki çerçevesinde; iki ana yetki devri gerçekleşmekte ve bu devirle politikacılar siyasal vekil-yönetmel asil, bürokratlar yönetmel vekil, vatandaşlar ise siyasal asil olarak konumlanmaktadır (Atiyas ve Sayın, 1997:6). Bütçe, söz konusu sistematik kapsamında; kamu kaynaklarının dağılımının doğrudan karar vericiler ile bu karar vericilerin kararlarını etkileyen toplumsal grupların etkileşimi sonucunda oluşmaktadır. Bütçenin, bu anlamda toplumun talepleri sonucunda belirlenen önceliklere göre yürütme organı tarafından taahhüt edilen kamu hizmetleri ve finansmanını kapsayan dolayısıyla kamu politikalarını eyleme dönüştüren metinler olduğu söylenebilir (Yılmaz ve Biçer, 2010:207).

Bütçenin ortaya konulması, bütçe hakkı ile ilişkilidir. Bütçe hakkı, devletin nerelere ne ölçüde para harcaması gerekeceğine ve bu harcamalar sebebiyle halka ne gibi yükümlülükler getirileceğine halkın ya da halk adına karar vermeye yetkili temsili meclislerin söz sahibi olmasıdır (Mutluer vd., 2011:43). Bütçenin gelir ve gider kavramlarını içermesi ve gelir ve giderlerin de keyfi davranışa müsamaha göstermeyecek bir yapıda olması bütçe hakkı kavramının önemini ortaya koymaktadır (Vural ve Rakıcı, 2007:144).

¹⁰ Asil-vekil ilişkisi hakkında bilgi için bkz. Syf.

1.4.7.1. Bütçe Hakkının Gelişimi

Bütçe hakkı ile demokratik-parlamentar sistem paralel gelişme göstermiş, İngiltere’de yönetimle halk arasındaki vergilemeye ilişkin mücadeleler sonrasında 1215 tarihli Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) ile bütçe hakkı ilk defa resmi olarak belirlenmiştir. Bütçe ile ilgili ilk temel belge sayılabilecek Magna Carta Libertatum (1215) ile halk adına onu temsil edenlere kral tarafından tanınan temel yetki vasıtasıyla bütçenin gelirler (vergiler) kısmının belirlenmesinde söz sahibi yapılmaktaydı. Petition of Rights (Haklar Dilekçesi-1627) ve Bill of Rights (İnsan Hakları Bildirgesi-1688) bütçe hakkı ile ilgili yaşanan bu gelişmeyi pekiştiren başka önemli adımlar olmuştur. İnsan Hakları Bildirgesi ile birlikte yasama organı, bütçenin harcamalarına izin verme hakkını da kullanmaya başlamıştır. Zamanla harcamaların ayrıntılarına yayılan yasama denetimi 1787 yılında Consolidated Fund Act (Konsolide Fon Yasası) ile yeni bir aşamaya ulaşmıştır (Uluatam, 2005:115; Tügen, 2013:2-6).

Tarihsel süreçte, demokratik mücadelelerin mutlak iktidarların vergilendirme konusundaki keyfî olan tutumlarına tepki neticesinde başladığı ve halkın temsilcilerinden oluşan parlamentoların ilk yetkilerini vergilendirme konusunda aldıkları görülmektedir (Çağan, 1980:131). Amerikan devrimine ilham kaynağı olan ve tarihsel bir slogan haline gelen temsilsiz vergi olmaz (Bacon, 2008:230) ilkesi, batı demokrasilerinin temel anayasal ilkelerinden biri haline gelmiştir (Çağan, 1980:131). Mutlak iktidarların yetkilerinin kısıtlanması ile bir hak olarak tescil edilen bütçe hakkının (Sak, 2008:352) demokratik rejimin gelişmesinde öncü (Çağan, 2008:183) ve devletlere demokratik karakter kazandırmada hayati bir role sahip (Cilavdaroğlu ve Ekici, 2013:85) olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.7.2. Bütçe Hakkının Kullanımı

Bütçe hakkı; esas olarak, parlamentonun mutlak gücünün göstergesi olarak kendisinin izni olmaksızın hükümet tarafından gelir toplanamaması ve harcama yapılamamasını ifade etmektedir (Yılmaz ve Biçer, 2010:212). Demokratik ülkelerde gelirlerin toplanması ve toplanan gelirlerin harcanmasına izin vermeyi ifade eden

bütçe hakkının kullanımı, halkın kendisine ait olsa da; halk bu hakkını doğrudan kendisi kullanamadığı için bütçe hakkı, halkın kendisini temsil etmek üzere bizzat kendileri tarafından seçilen temsilcilerden oluşan parlamentoya bırakılmaktadır (Öner, 2008:270).

Demokratik ülkelerde parlamentolar, yetkilerinin meşru kaynağı olan halkın iradesini temsil etmekte; bu iradenin en önemli yansıması olarak da bütçe hakkından kaynaklanan yetkilerini kullanmaktadırlar (Yılmaz ve Biçer, 2010:203). Bireylerin vergi ve harcama konularında karar vermek için yetkilendirdiği temsilcilerini, oy vererek seçmeleri parlamenter demokrasilerin doğmasında hareket noktası olmuştur (Çağan, 1980:131). Bu bakımdan; temsili demokrasinin yaygınlaşmasıyla bütçe hakkının parlamentolar tarafından yerine getirilmesi, bütçe hakkı ile parlamentoların doğuşu ve gelişiminin de paralel bir seyir izlediğini göstermektedir (Narter, 2012:48).

Demokratik ülkelerde parlamentolar, bütçe vasıtasıyla bütün kamu yönetimine hâkim olmaktadır. Bütçenin, bu anlamda siyasi bir karakter taşıdığı görülmektedir (Erginay, 1994:163-164). Bütçenin; tarihsel süreçte ilk göze çarpan işlevinin siyasi işlevi olması, bütçe ile demokrasi ve parlamento kavramlarının gelişimi arasında görülen paralelliklerin temel nedeni olduğu söylenebilir (Uluatam, 2005:113).

Bütçe hakkının, devlet işlerinin yürütülmesinde halkın söz sahibi olmasını sağlaması demokratik yönetim biçiminin yerleşmesine yol açmıştır (Kesik, 2008:291). Bütçe hakkının, halka ait olması demokratik yönetimlerde seçme hakkına sahip olan herkesin bütçe hakkına da sahip olması anlamına gelmektedir (Yereli, 2012:54). Demokrasilerin gelişmesi ile seçme ve seçilme haklarında eşitlik ve genellik sağlanmıştır. Vergi yükümlülüğü getirilerek bireylerin sahip oldukları gelir miktarlarına, öğrenim düzeyleri gibi birtakım özelliklere göre oy ve seçilme haklarının sınırlandırılması demokrasiler sayesinde ortadan kalkmaktadır. Demokrasi, bu bağlamda sınırlı katılım ve temsili ortadan kaldırarak seçme ve seçilmeyi görev olmaktan çıkararak hak haline getirmiştir. Demokrasilerin gelişmesi ile vergilendirme arasındaki bir diğer ilişki de demokrasinin bu yönüyle kurulmaktadır (Çağan, 1980:132-133).

Bütçe hakkı; önce vergi alma hakkının, daha sonra ise harcama hakkı elde edilmiştir (Premchand, 1983:36'dan aktaran Bağlı, 2011:40). Vergi alma ve harcama haklarının elde edilmesinden sonra vergilerin genel meclisler ve parlamento tarafından onanma hakkı ve ödenekler aracılığı ile giderlerin onanması hakkı, halkın temsilcilerine tanınmıştır. Bu bağlamda, gelir ve giderlerin onanma işlemlerinin sürekli hale getirilmesi ile yıllık bütçenin onanması kabul edilmiştir (Batirel, 2007:187).

Bütçe hakkının kullanımı; vergi alma, harcama ve bütçeyi onama hakkından ibaret değildir. Bütçe hakkı; aynı zamanda, parlamentonun gelirlerin ve harcamaların bütçede öngörüldüğü şekilde yapılıp yapılmadığını denetleme hakkından da oluşmaktadır. Bütçe hakkı, denetim işlevinin yerine getirilmesi ile tam ve gerçek anlamda kullanılmış olmaktadır (Öner, 2008:270).

Temsili demokrasilerde parlamentolar; bütçeye ait yetkilerini dönemsel olarak yürütme organına emanet ederek (Atiyas ve Sayın, 1997:9) bu alandaki yetkilerini yürütme organı ile paylaşmaktadırlar (Yılmaz ve Biçer, 2010:202). Bütçe kanunlarını hazırlama yetkisi yürütme organına ait iken; bütçe kanunlarını inceleme, değiştirme ve onaylama yetkisi parlamentoda olmaktadır. Bütçenin parlamento tarafından onaylanması, siyasal bir nitelik taşımakta ve hükümete duyulan siyasi güveni göstermektedir (Çağan, 2008:183, 184).

Bütçe; temel olarak, denetim, yönetim ve planlama fonksiyonlarına sahiptir. Demokratik rejimlerde siyasal iktidarların hükümet politikası olması bütçenin yönetim fonksiyonunu, kamu kesiminin kaynaklarının ve harcamalarının gelecek dönem için öngörülmesi ise planlama fonksiyonunu göstermektedir. Bütçenin geleneksel fonksiyonunun ise denetim fonksiyonu olduğu söylenebilir. Bütçenin tarihsel gelişimine bakıldığında, bütçenin oluşturulmasındaki temel amacın halkın yönetenleri siyasal bakımdan baskı altına almak ve denetlemek olduğu anlaşılmaktadır. Gelir toplama ve harcama yapma yetkisinin içeriğine uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığını araştırmak bütçenin geleneksel fonksiyonu olan denetim fonksiyonunu göstermektedir (Batirel, 2007:184-265).

Bütçe süreci; talepler ve politika önceliklerinin belirlenmesi, yasama, yürütme, denetim ve kontrol aşamalarından oluşmaktadır. Parlamento; bütçenin kanunlaşması ve kamu hesaplarının geriye dönük kontrolü olan yasama ve denetim aşamalarına katılım sağlamaktadır. Parlamentoların vergiler ve harcamalar konusunda yetkili olması, bütçeyi onaylayıp denetlemesi; bütçelerin, yürütme organı üzerinde siyasal kontrol aracı olduğu anlamına gelmektedir (Yılmaz ve Biçer, 2010:202, 209). Yasama ve yürütme organı arasında sözleşme-taahhüt niteliği taşıyan (Bağlı, 2011:26) bütçe, söz konusu yönleri ile siyasal bir belge olarak kabul edilmekte ve süreci de siyasal olarak tanımlanmaktadır (Sak, 2008:352).

Temsili demokrasi ile yönetilen ülkemizde; bütçe yapma hakkı Türk halkına ait iken bütçe hakkının kullanımı TBMM'ye aittir. Nitekim, Anayasa'nın 87 nci maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulu'nu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kurulu'na belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, TBMM üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek olarak belirtilmiş; diğer yetki ve görevlere ilave olarak bütçe hakkının da TBMM tarafından kullanılacağı bu madde ile anayasal hükme bağlanmıştır.

Bütçenin onanma yetkisi yasama organı olan TBMM'ye ait olduğundan bütçenin denetimi hakkı da TBMM'ye verilmiştir. Bu yetki, TBMM tarafından doğrudan kullanıldığı gibi kendisine bağlı Sayıştay aracılığı ile yönetsel ve yargısal denetleme de yapabilmektedir (Batirel, 2007:265). Anayasa'nın 160 ıncı maddesinde Sayıştay'ın, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını TBMM adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevli olduğuna yer

verilmekte; bütçe denetiminin anayasal olarak Sayıştay'a verildiği bu madde hükmünden anlaşılmaktadır.

1.4.7.3. Demokratik Sistemlerde Bütçe Hakkının Kullanımında Belirlenen İlkeler

Kamu harcamaları nedeniyle getirilen mali yükümlülüklerin kontrol ve denetim altına alınma ihtiyacı ile ortaya çıkan ve parlamentolara yürütme faaliyetlerini gözetleme ve denetleme yetkisini de veren bütçe hakkı; hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık ilkelerini karşımıza çıkarmaktadır (Koçak, 2012:94).

1.4.7.3.1. Hesap Verebilirlik ve Saydamlık İlkeleri

20. yüzyılın sonlarına doğru bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin, bütçe hakkının gelişiminde önemli rolü olmuştur. Bilgi toplumuna geçilmesi ile temsili demokrasilerin etkinliği sorgulanmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler, iletişim ve haber alma araçlarını yaygın ve etkin hale getirmiş; vatandaşların hükümet politikaları, parlamentoda yaşanan süreçler ve bütçe ile yakından ilgili olmasını sağlamıştır. Vatandaşların demokratik yönetim çerçevesinde bilgi edinme hakkına sahip olmaları, hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık kavramlarının ön plana çıkması ile yeni bütçe anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış; bütçe hakkı doğrultusunda hesap verme sorumluluğunun güçlendirilmesi, kamu kaynağının kullanımında ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik ilkelerinin sağlanması, saydamlık, performansa dayalı ve hedef odaklı mali yönetim anlayışı, güvenilir iç kontrol ve etkin bir dış denetim yapısının oluşturulması doğrultusunda gelişmiştir (Narter, 2012:44). Bu anlayış çerçevesinde, modern kamu mali yönetiminin oluşturulmasında saydamlık ve hesap verme sorumluluğu kilit kavramlar olmuştur (Barun vd., 2007:116).

Kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması; modern, iyi yönetilen ve hesap verme sorumluluğuna sahip demokratik devletlerin vazgeçilmez bir unsurudur. Dünya genelinde kamu kaynaklarının kullanımında saydamlığın ve hesap verebilirliğin sağlanması (Sahgal, 2008:165) ve siyasal yetkinin açık ve saydam bir şekilde kullanılması yönündeki eğilimin giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Vatandaşların hükümetlerin mali alanda gerçekleştirdikleri faaliyetler

hakkında bilgi alma yönündeki talepleri bu eğilimi açıklar niteliktedir. Vatandaşların günlük yaşamları üzerinde etkisi olan siyasi kararları anlayabilmeleri ve değerlendirebilmeleri, ancak söz konusu bilgiye zamanında erişebilmeleri ve parlamentonun hesap verme sorumluluğunu yerine getirmesiyle mümkün olmaktadır (Leite, 2008:203-204).

1.4.7.3.1.1. Hesap Verme Sorumluluğu–Hesap Verilebilirlik İlkesi

Vatandaşların hükümetten hesap sorma hakkına, demokratik anlamda önemli bir gelişme olan 1789 Devrimi sonrasında yayınlanan Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yer verildiği görülmektedir. Bildirinin 15 inci maddesinde toplumun, tüm kamu görevlilerinden görevleriyle ilgili olarak hesap sorma hakkı olduğuna yer vererek açık ve kesin bir şekilde yürütme organının halka karşı hesap verebilir olması sağlanmıştır (Boesch, 2008:100).

Hesap verme sorumluluğu, günümüzde kabul edilen çerçevede ilk kez Wilson Raporu olarak anılan 1975 tarihli Kanada Ulusal Denetim Ofisi Raporunda tanımlanmaya çalışılmıştır. İlgili raporda; hesap verme sorumluluğu, “tevcih edilen sorumluluğa cevap verme yükümlülüğü” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; hesap sorumluluğu kavramının biri sorumluluk tevcih eden, diğeri görevi nasıl yerine getirdiğini raporlamayı taahhüt eden –cevap verme yükümlülüğü taşıyan– en az iki tarafın varlığını esas aldığı anlaşılmaktadır (Coşkun ve Karabeyli, 2008:458-459).

Kanada orjinli tanım haricinde hesap verme sorumluluğu kavramının literatürde vatandaşlara hizmet etme ve cevap verebilme gerekliliği (Mulgan, 2000:555), bir görevi icra etmek üzere kendilerine emanet edilen kamu kaynaklarını kullananların, kaynakları kendilerine emanet edenlere karşı kaynakların kullanımı ve görevin nasıl yerine getirildiği hususunda açıklamada bulunma zorunluluğu (Baş, 2005:404) ve kendilerine kaynak tahsis edilenlerin ya da yetki verilenlerin bu kaynakları ve yetkileri ne kadar iyi kullandıklarını sergileme sorumluluğu (Aktan vd., 2009:249) şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

Temsili demokrasilerde bütçe hakkının halk adına temsilciler tarafından kullanılması bütçe yetkisi kavramını ortaya çıkarmaktadır. Parlamentonun bütçe

üzerindeki yetkisi, halkın bütçe hakkını parlamento vasıtasıyla kullanmasından kaynaklanmaktadır. Parlamentonun bütçe hakkının kendisine değil, hukuki anlamda bağlı bir yetki olarak nitelendirilebilecek bütçe hakkının kullanım yetkisine sahip olması; kendisine söz konusu yetkiden kaynaklanan birtakım sorumluluklar da yüklemektedir (Bağlı, 2011:38; Çağan, 2008:183-184). Kamu kaynağını kullanan seçilmiş veya atanmışlar, kendilerine verilen yetkiden kaynaklı olarak millete ve milletin temsilcilerine hesap verme sorumluluğunu üstlenmektedir. Hesap verme sorumluluğu, bu noktada, temelde devredilen bir dizi yetkinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Biçer ve Yılmaz, 2010:63-64). Parlamentonun hesap sorma yetkisi bütçe hakkının temelini oluşturmaktadır. Bu hakka dayalı olarak da kamu politikalarının oluşturulması süreci içerisinde yer alan tüm aktörlerin parlamentoya hesap verme sorumluluğu bulunmaktadır (Bağlı, 2008:482, 486). Asil-vekil ilişkisi çerçevesinde gerçekleşen yetki devri sonucunda politikacılar siyasi sorumluluk, bürokratlar ise yönetsel sorumluluk üstlenmektedirler¹¹ (Atiyas ve Sayın, 1997:6). Hesap verme sorumluluğu, kamu yöneticilerinin yapmış oldukları her türlü eylem ve işlemin sonuçlarına katlanmasını gerektirmektedir (Demiroğlu, 2014:69).

Siyasi hesap verme sorumluluğu, diğer adıyla demokratik hesap verme sorumluluğu halkın seçim ve oylama mekanizması aracılığıyla vekillerini denetlemesi anlamına gelmektedir. Bu tür hesap verme sorumluluğunda, seçim ve oylama mekanizması başlı başına bir hesap verme yükümlülüğü mekanizmasıdır (Aktan vd., 2009:250-251).

Hesap verme sorumluluğu mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi için bütün belgelerin kamuoyuna açık olması ve kamuoyu tarafından ulaşılabilir olması gerekmektedir. Böylece kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların kamu harcamaları hakkında değerlendirme yapmaları sağlanmaktadır (Çağan, 2008:191).

¹¹ Asil-vekil ilişkisi çerçevesinde oluşan yetki devrine ilişkin bilgi için bkz. Syf.

Hesap verme sorumluluğu, kamu kaynaklarının toplum yararına kullanılmasını güvence altına almaktadır. Hesap verme sorumluluğu ile yalnızca hukuka uygunluk değil yerindelik de sorgulanmaktadır (Çağan, 2008:191).

Halkın demokratik yolla seçtiği temsilcilerden ve onların vekili durumundaki atanmış yöneticilerden üstlendikleri vazifelerin yerine getirilmesi ve kamu kaynaklarının kullanımı konusunda bilgi istemeleri ve hesap sormaları, demokratik rejimin özünde bulunan bir yetkidir. Dolayısıyla, demokratik anlayış açısından saydamlık ve hesap sorumluluğunun kamu yönetiminde oluşturduğu zincir, doğal ve gerekli bir ilişki olarak kabul edilmektedir (Baş, 2005:408). Bu bakımdan, hesap verme sorumluluğunun temel demokratik ilkelerden biri olduğu söylenebilir (Boesch, 2008:89).

1.4.7.3.1.2. Saydamlık İlkesi

Devlet yönetiminde saydamlık, kamusal alan ile ilgili gizliliği elzem olmayan bilgi ve belgelerin vatandaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına açık olması demektir. Mali saydamlık ise; hükümet yapısı ve fonksiyonlarının, maliye politikası niyetlerinin, kamu sektörü hesaplarının ve projeksiyonlarının halka bütün ayrıntılarıyla açık olması olarak tanımlanmaktadır. Mali saydamlık kavramı; seçmenlerin ve finansal piyasaların hükümetin mali konumunu, hükümetin faaliyetlerinin gerçek maliyetlerini ve yararlarını, bugünkü ve gelecekteki ekonomik ve sosyal sonuçlarını değerlendirebilmeleri için hükümet faaliyetlerine ilişkin bilginin güvenilir, kapsamlı, zamanında, anlaşılabilir ve uluslararası karşılaştırma yapabilmeye imkân verecek bir şekilde kolay bir şekilde erişimini içermektedir (Kopits ve Craig, 1998:1).

Kopits ve Craig'e göre, mali saydamlığın birbirinden farklı olarak üç boyut bulunmaktadır. İlki, hükümetin maliye politikası niyetlere ve tahminlere ilişkin güvenilir bilgi verilmesidir. İkincisi, merkezi yönetim hesaplarına ve merkezi yönetim dışında gerçekleştirilmiş yarı-mali faaliyetlere yönelik, kapsamlı bütçe belgelerinin yayınlanması dâhil, hükümet faaliyetleri hakkında tasnif edilmiş detaylı veri ve bilgi sağlanmasıdır. Üçüncüsü ise; seçilmiş ve atanmış görevlilerin çıkar

çatışmalarına yönelik kuralların belirlenmesi, bilgi edinme özgürlüğü gereksinimlerinin ortaya konulması ve kamu ihalelerinin ve kamu istihdamı uygulamalarının saydamlaştırılmasıdır. Üçüncü boyut, aynı zamanda vergi görevlileri için davranış kurallarının belirlenmesi ve performans denetimlerinin yayınlanmasını da kapsamaktadır (Kopits ve Craig, 1998:2).

IMF tarafından saydamlık konusunda evrensel standartları belirlemek üzere 1998 yılında oluşturulmuş ve 2007 yılında güncelleyerek onayladığı “Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü” ortaya konulmuştur. Tüzükte saydamlığın sağlanması bakımından dört ana kriter belirlenmiştir. Bu kriterler; rollerin ve sorumlulukların netliği, bilginin kamu tarafından ulaşılabilirliği, açık bütçe süreçleri, dürüstlüğün güvencesi şeklindedir (IMF, 2007).

Saydamlık ve hesap verme sorumluluğu, karşılıklı olarak etkileşim içerisindedir. Saydamlığın sağlanması için etkin hesap verme sorumluluğuna, hesap verme sorumluluğunun sağlanması için ise, açık ve saydam politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda; hesap verme sorumluluğunun saydamlığı sağlamanın en önemli unsuru, saydamlığın da hesap verme sorumluluğunun yerine getirilmesinin ön koşulu olduğu söylenebilir (Karakaş, 2005:298).

Ülkemizde kamu mali yönetimin temel ilkelerinden olan mali saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerine Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda (KMYKK) yer verilmektedir. KMYKK’nın 7 nci maddesinde yer alan mali saydamlık ilkesine göre, her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir. Bu amaçla; görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması, hükümet politikaları, kalkınma planları, yıllık programlar, stratejik planlar ile bütçelerin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması, genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından sağlanan teşvik ve desteklemelerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması, kamu hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması zorunludur.

Hesap verme sorumluluğu olarak da adlandırılan hesap verebilirlik ilkesine ise KMYKK'nın 8 inci maddesinde yer verilmiş; buna göre “her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır” denilerek görevli ve yetkililerin hesap verme sorumluluğu hüküm altına alınmıştır.

1.4.7.3.2. Hesap Verebilirlik ve Saydamlık İlkelerinin Demokratik Sistemin İşleyişine Katkıları

Saydamlık ve hesap verme sorumluluğu; kavramsal olarak, temsili demokrasilerde siyasal süreç içerisinde devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişki çerçevesinde siyasal sürecin sağlıklı işlemesi için geliştirilmiş mekanizmalar olarak düşünülebilir. Vatandaşın, seçim yoluyla yetkilendirdikleri temsilcilerinin yetkilerini ne yönde kullandığı ve kamu kaynaklarını nasıl ve nerelere harcadığı konularında gereken bilgiyi edinemezse sağlıklı oy vermesi mümkün olmayacaktır. Aynı şekilde, üretilen kamu politikalarının nasıl hayata geçtiğine ilişkin aynı bilgi eksikliğine politikacıların da sahip olması; yetkin bir şekilde bürokrasiyi yönlendirmede ve politikaların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamada sıkıntı teşkil edecektir (Atiyas ve Sayın, 2000:27-28).

Saydamlığın olmaması, devletin vatandaşlara hesap verme sorumluluğunu yerine getirmemesi anlamına geleceğinden vatandaşın devletin yetkilerini nasıl kullandığı hakkında bilgi edememesine ve dolayısıyla devletin denetlenmesi için kurulmuş seçimler gibi diğer mekanizmaların etkinliklerine yitirmesine neden olacaktır. Saydamlık ve hesap verebilirliğin olmaması durumunda temsili demokrasilerin etkin bir şekilde işleyebilmesinin en önemli şartlarından biri yerine getirilmemiş olacaktır (Atiyas ve Sayın, 2000:30).

Saydamlık ve hesap verme sorumluluğu ile hem kamuoyunun, hem de parlamentonun denetim ve gözetim fonksiyonu yerine getirilmektedir. Saydamlık ve

hesap verebilirliğin sağlanması, bütçe hakkının etkin işlemesine; bütçe hakkının etkinliği ise siyasal sürecin daha etkin işlemesine imkân sağlamaktadır (Yılmaz ve Biçer, 2010:217, 222). Bu bağlamda; söz konusu demokratik mekanizmaların bütçe hakkı ile sıkı sıkıya bağlı olduğu söylenebilir.

Modern kamu yönetimi anlayışının getirdiği saydamlık ve hesap verme sorumluluğu ilkeleri, bütçe hakkının yalnızca temsilciler aracılığıyla değil doğrudan halk tarafından kullanılabilmesine imkân tanımaktadır (Öner, 2008:270). Vatandaşlar; saydamlık ve hesap verme sorumluluğu ilkeleri sayesinde kamu politikaları ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olarak ve kamuoyu denetimini gerçekleştirerek bütçe hakkının kullanımına sahip olmaktadır. Kamu yönetimi anlayışındaki gelişmelerin katılımcı yönetimi geliştirmesi, bütçe hakkının doğrudan hak sahipleri tarafından kullanılabilmesi ve bütçe hakkı kapsamında verilen yetkilerin denetlenebilmesi; saydamlık ve hesap verme sorumluluğunu, demokratik devlet anlayışının önemli unsurları haline getirmektedir (Kızıлтаş, 2005:376-377, 388). Bütçe sürecinin saydamlığa uygun bir şekilde yürütülmesi ve bütçe hakkının asıl sahibi olan halkın süreç hakkında bilgi edinmesi koşulları sağlanmadan bütçe hakkından gerçek anlamda söz edilemeyecektir (Narter, 2012:37).

Saydamlık, hesap verme sorumluluğu ve yönetim mekanizmalarının etkin bir şekilde uygulanması; hem vatandaşların yönetim hakkında bilgilendirilmesi ve oy kullanırken bu bilgileri göz önünde bulundurma fırsatının olması açısından, hem de parlamentoların temel görevlerini yerine getirebilmeleri açısından önemli olmaktadır. Ayrıca bu mekanizmaların etkin bir şekilde işlemesi ile politikacıların yetkilerini kamu yararına aykırı biçimde kullanmalarının önüne geçilebilmesi de söz konusu olmaktadır (Atiyas ve Sayın, 2000:29; Karakaş, 2005:294).

Hesap verme sorumluluğu, kamu harcamalarının belirlenen kriterlere göre etkin ve verimli bir şekilde yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesini sağlayarak sonuçtan ilgilileri sorumlu tutmayı mümkün kılmaktadır (Kızıлтаş, 2005:384).

Saydamlık ve hesap verebilirlik; ülkelerde kurum ve kuruluşlara güven duyulması, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi, piyasalardaki politik

kararların kalitesinin geliştirilmesi, kamuoyunun devletin faaliyetleri ile ilgili olarak değerlendirme yapabilmesi, kamu yönetiminde etkin denetim mekanizmalarının geliştirilmesi açılarından son derece önem taşımaktadır. Bunu sağlamanın en önemli koşulu ise, başta bütçe olmak üzere diğer mali araçların da mali saydamlık ve hesap verebilirlik çerçevesine uygulanmasıdır (Bakkal ve Kasımoğlu, 2015:37).

Demokratik toplumlarda; halka hesap verme, yöneten-yönetilen ilişkisinin bir gerekliliği olmaktadır. Hesap verme sorumluluğunu yerine getirmeyen bir yönetimin, vatandaşlar nezdinde güvenilir olması mümkün olmayacaktır (Demiroğlu, 2014:68). Saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerinin gereklerinin yerine getirilmesi ile devlet ve vatandaş arasındaki mesafelerin azalarak aradaki bağın kuvvetlenmesi, vatandaşın memnuniyet ve güven duymasının sağlanması mümkün olabilecektir (Acar ve Çiçek, 2005:358; Siverekli, 2014:61).

Saydamlık, toplumun devlet üzerindeki denetimini arttırdığından devletin kendi ihtiyari yetkilerini kısıtlayan kurallar koyması ve bu kurallara uyacağı konusunda toplumu ikna etmesi kamu yönetimine duyulan güveni arttıracaktır (Atiyas ve Sayın, 2000:30).

Kamusal faaliyetlerin vatandaşlara raporlanması ve parlamentonun hükümet üzerindeki denetimi suretiyle saydamlığın sağlanması ve hesap verme sorumluluğunun gerçekleştirilmesi, sürece olan inanılabilirliğin ve güvenin artması suretiyle demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Baş, 2005:412). Demokrasi anlayışı, bireylerin yalnızca başkalarına değil kurumlara da güven duyması üzerine kuruludur. Vatandaşlar, kamu kaynaklarını kullanan kurumlara ne kadar güvenirse demokratik meşruiyetten o kadar çok bahsedilebilir (Boesch, 2008:89).

Söz konusu mekanizmaların gerçekleştirilmesi kadar süreklilik kazanması da hükümetlere duyulan güvenin artması bakımından önem taşımaktadır. İlgili mekanizmaların zayıf olması halinde, temsili demokrasilerin etkin bir şekilde işleyebilmesinin şartları yerine getirilmemiş olmaktadır (Bakkal ve Kasımoğlu, 2015:49).

Hesap verilebilirlik, halkın temsilcilerini ödenen vergiler dolayısıyla sorumlu hale getirirken, bireyleri de sunulan hizmetlere karşı daha duyarlı kılmaktadır (Güner, 2005:221).

2. VERGİLEME PSİKOLOJİSİ VE ÖNEMİ

Devlet için gelir ihtiyaçlarının büyük bir kısmını oluşturan önemli bir finansman kaynağı olan vergiler; mükelleflerin gelir, servet ve harcamalarında azalmaya yol açan bir ödemedir. Dolayısıyla, mükelleflerin vergiye karşı bakış açısı ve tepkilerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi vergi sisteminin ve yönetiminin başarısı ve siyasal karar alma sürecinin iyi işlemesi gibi birçok bakımdan önem arz etmektedir. Bu bölümde; vergi psikolojisi kavramı ve önemi, vergi psikolojisine ilişkin kavramlar, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen faktörler incelenmiştir.

2.1. Vergi Psikolojisi Kavramı

Sosyal bilimler içinde yer alan bir disiplin olan maliye, sosyoloji ve sosyal psikoloji ile yakın bir ilişki içerisinde. Maliye bilimi içerisinde ele alınan kamusal faaliyetlerle kamu gelirleri, vergileme, borçlanma, parafiskalite, sübvansiyonlar ve sosyal yardımlar gibi konular toplumun değişik sosyal yapılanması ve biçimlenmesi ile doğrudan ve karşılıklı bir ilişkiyi ifade etmektedir (Taytak, 2010:497).

Psikoloji biliminin bir dalı olan mali psikoloji, diğer mali araçlarla beraber çoğunlukla vergilemenin nasıl algılandığı ve ne gibi tepkilere yol açtığı konusunu incelemektedir (Taytak, 2010:498). Mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerini konu edinirken; vergi psikolojisi, mali araçlardan sadece vergilerin birey (mükellef) davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmektedir. Böyle bir ayırım yapılmasının sebebi, her bir mali aracın bireyler üzerindeki etkisinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Çiçek vd., 2008:21).

Vergi mükellefinin davranışlarını ilk ele alan Alman maliyeci Günter Schmolders'dir. Schmolders tarafından yapılan çalışmalar, bu alanda yapılan ilk ampirik çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Ancak Schmolders çalışmalarında, mükellefin bireysel olarak vergi karşısındaki davranışları ile ilgili formel bir model geliştirememiştir (Tosuner ve Demir, 2007:10).

Mükelleflerin vergilendirmeye karşı ortaya koydukları olumsuz tutum ve davranışların, alınan vergilerin mükelleflerin mülkiyet haklarına anayasal da olsa bir müdahale niteliğinde olmasından kaynaklandığı söylenebilir (Bağdigen ve Erdoğan, 2010:106). Vergi; mükelleflerin kullanılabilir gelirlerinde, servetlerinde ve harcamalarında azalmalara sebep olması ve tasarruf yapabilme potansiyellerini daraltması sebebiyle bir külfet olarak görülmekte ve mükellefler tarafından hoş karşılanmamaktadır (Aktan ve Çoban, 2006:137). Mükelleflerin vergiyi külfet olarak görmesi, bu külfetten kurtulmak için psikolojik olarak vergiye karşı tutum sergilemelerine yol açmaktadır (Yüce, 2006-2007:68). Bu sebeple vergi ödeme davranışının zorlama olmaksızın bireylerin iradelerine bırakılması söz konusu olamaz. Vergi her ne kadar cebre dayalı bir ödeme olsa da, vergi sistemi ve yönetiminin başarısı için bireylerin vergiye gönüllü uyum göstermeleri gerekmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:137).

2.2. Vergi Psikolojisinin Önemi

Vergileme karşısında hem bireysel hem de toplumun genelinin psikolojik tutumlarının ele alınması, vergilemenin fiskal ve ekstra fiskal amaçlarının sağlanması açısından önemli olmaktadır. Vergiye uyum gösterilmesi, optimal vergi hasılatını yakalama açısından önem arz etmektedir (Gürler Hazman, 2009:54). Vergilendirme yapılırken devlet tarafından verginin mükelleflerin davranış, karar ve tercihleri üzerindeki etkileri dikkate alınmadığında vergi gelirlerinin kaybı ve daha ilerisinde başka sorunlarla karşılaşılabilir (Yüce, 2006-2007:74).

Uygulamaya konulacak bir verginin mükellefler nezdinde tepkiye yol açmaması için verginin konusu, matrahı ve hedef kitlenin belirlenmesi aşamasında titiz davranılması gerekmektedir. Vergi ödeme gücüne ulaşma tekniklerinin sağlıklı bir şekilde oluşturulması kadar, mükelleflerin birbirleri karşısındaki farklı ekonomik güçlerinin vergi uygulamasına sağlıklı bir şekilde yansıtılması da önem arz etmektedir. Bu bakımdan, toplum tarafından yeterli görülmeyen ya da önemli sorunları olduğu düşünülen girişimlerin, yeterince sağlıklı bir şekilde uygulamaya dönüştürülmesi güçtür. İstenilenlerle, bu istekleri yerine getireceklerin durumlarının birbirine uyumlu, benzerlik ve farklılıkları dikkate alan bir bileşim içerisinde olması

vergilendirme politikasının amaçları bakımından bir zorunluluktur (Akdoğan, 1999:101).

Verginin toplum tarafından kabul görmemesi sonucu vergiden istenilen randımanın alınmaması söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan vergi kanunlarının toplum psikolojisinde de kabul görmesi gerekmektedir. Yeni düzenlemelerin toplum tarafından benimsenmemesinin ve getirilen yeniliklerin toplumun isteği doğrultusunda yapılmamasının olumsuz sonuçları, mali alanda yapılan kanunlaşma hareketlerinde kendisini göstermiştir. 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra getirilen yenilikler ve özellikle bu yeniliklerden mali alanda yapılan düzenlemeler, daha önceleri Batı ülkelerinde olduğu gibi toplumun istekleri sonucu ortaya çıkmayıp, üst yönetimin ve dış güçlerin etkisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle de yenilikler toplumun isteği doğrultusunda yapılmadığı için başarısız sonuçlar vermiştir (Mutluer vd., 2007:228,335).

Bu tespitlerden hareketle, vergi uygulamalarına ilişkin karar vericilerin vergi uygulamalarının sosyolojik olarak toplum tarafından kabul görmemesinin devletin uygulamakta olduğu vergi sisteminden istenilen verimi alamaması sorununu getireceğinden bu durumu göz önünde bulundurarak politika üretmeleri önem arz etmektedir. Bu durum, vergi uygulamalarının toplum tarafından psikolojik olarak kabul görebilmesi amacıyla bu uygulamaların ayrıca mükellef psikolojisi üzerindeki etkilerinin ve yansımalarının tespiti için yeterli çalışmaların yapılması suretiyle mükellef psikolojisinin incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Mükellef psikolojisinin incelendiği vergi psikolojisi alanında yer alan vergi uyumu, vergi algısı, vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi kültürü kavramlarının yeterince ve her toplumun kendi sosyo-kültürel yapısı ve değerleri de dikkate alınarak analiz edilmesinin; daha sonra da farklı sosyo-kültürel yapılardan elde edilen geri bildirimlerle evrensel anlamda çıkarsamalar yapılmasının mükelleflerin gönüllü uyumlarını etkileyerek etkin ve verimli bir vergi sisteminin oluşturulmasını sağlayacağı söylenebilir (Bağdigen ve Yılmaz, 2015).

2.3. Vergi Psikolojisine İlişkin Kavramlar

Mükellef psikolojisinin incelendiği vergi psikolojisi olarak adlandırılan alanda vergi uyumu, vergi algısı, vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi kültürü kavramları yer almaktadır.

Psikoloji bilimine göre, insanların yaşadıkları ve karşılaştıkları olaylara verdikleri tepkiler algı-tutum-davranış şeklinde gerçekleşmektedir. Karar alma sürecinde ilk aşamayı oluşturan algılama, insanların sergileyeceği tutum ve davranışları etkilemektedir. Bireylerin algı-tutum-davranışları vergiye karşı eğilimlerini belirleyeceğinden vergi psikolojisini ele alırken öncelikle vergi algılamasının ne olduğunun incelenmesi gerekmektedir (Taytak, 2010:498). Bu bağlamda, öncelikle vergi algısı kavramı ele alınacak, daha sonra ise sırasıyla vergi bilinci, vergi ahlakı, vergi kültürü ve vergi uyumu kavramlarına yer verilecektir.

2.3.1. Vergi Algısı

Vergi algısı, insanların vergiye bakışını yansıtmaktadır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005:126). Vergi algısının tanımı yapılacak olursa, vergi olgusu hakkında bireyin zihninde şekillenen veya oluşan fikir olarak tanımlanabilir (Sağlam, 2013:319).

2.3.2. Vergi Bilinci

Vergi bilinci, bireylerin vergiyi algılamaları ve bunu davranışlarına olumlu şekilde yansıtmaları şeklinde tanımlanabilir (Taytak, 2010:498). Vergi bilinci, mükellefin ödediği vergi ile aldığı kamusal mal ve hizmetleri ilişkilendirmesidir. Bu farkındalık düzeyi bireyin ve bireyin içinde bulunduğu yakın çevrenin etkileşimi altındadır. Vergi bilincinin oluşturulması için mükellefin, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin ancak vergiler ile finanse edilebileceğini fark etmesi gerekmektedir (Savaşan ve Odabaş, 2005:8).

Devletin görevlerini yerine getirmesinde ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında verginin taşıdığı önemi bilen ve bu bilinç içerisinde ödevlerini gerektiği şekilde yerine getirmeye çalışan bir toplumsal davranış biçimi, vergi bilincinin temelini oluşturmaktadır (Akdoğan, 2011:190). Vergi bilinci, Akdoğan

(2011) tarafından bireylerin vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedeki isteklilik düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan, 2011:183).

2.3.3. Vergi Ahlakı

Vergi psikolojisi içerisinde yer alan bir başka kavram olan vergi ahlakının, literatürde vergi ödeme konusunda içsel bir motivasyon (Torgler, 2003:6), bireylerin vergi ödeme konusunda sahip oldukları ahlaki ilkeler ve değerler (Torgler ve Murphy, 2004:301) ve ahlaki yükümlülükten ve vergi ödeyerek topluma katkıda bulunma inancından kaynaklanan içsel bir motivasyon (Cummings vd., 2005:4) olarak tanımlandığı görülmektedir.

Vergiler yasal zora dayalı olarak alınmakta, ancak genel olarak vergi denetimleri bu zorlamayı sağlayacak yeterlilikte yapılamayabilmektedir. Buna rağmen, mükelleflerin bazıları vergi kaçırıyor olmasına rağmen vergi kaçırmanın yollarını bile araştırmayan mükellefler bulunmaktadır. Bu mükellefler belki de fırsatları olmasına rağmen vergi kaçakçılığı fikrini akıllarına bile getirmemekte ve vergilerini ödemektedirler. Yakalanma riski olmamasına rağmen insanların gönüllü bir şekilde vergilerini ödemeleri, yani vergiye gönüllü uyum göstermeleri vergiye karşı içsel motivasyon olarak ifade edilen vergi ahlakı kavramıyla açıklanabilir. Vergi ahlakı, insanların neden vergi kaçakçılığı yaptıklarından ziyade neden yapmadıkları ile ilgili bir olgudur (Tosuner ve Demir, 2008:357; Kaynar Bilgin, 2011:260).

2.3.4. Vergi Kültürü

Vergi kültürü; bir ülkeye özgü olup, ülkenin ulusal vergi sistemi ve bu sistemin pratikteki uygulamaları ile ilişkili olan tüm resmi ve resmi olmayan kurumların bir bütünüdür. Bununla birlikte, ulusal vergi sistemi ve bunun pratikteki uygulamaları ülke kültürüyle iç içe olmasının yanı sıra, tarihsel olarak süregelen bir etkileşim nedeniyle bağlantıları ve bağımlılıkları da bünyesinde ihtiva etmektedir (Nerre, 2001:12).

2.3.5. Vergi Uyumunu

Vergi uyumu, vergi psikolojisi alanında incelenen kavramlardan biridir. Mükellefler vergi hakkındaki algılamaları, sahip oldukları vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi kültürüne bağlı olarak vergiye uyum/uyumsuzluk göstermektedirler. Bu başlık altında, vergi uyumu kavramının tanımı ve literatürde vergi uyumunu açıklayan teorilere yer verilmektedir.

2.1.5.1. Vergi Uyumunu Kavramının Tanımı

Gönüllü uyum olarak da adlandırılan vergi uyumu kavramı, vergi kanunlarının ve vergi idaresi tarafından öngörülen yükümlülüklerin mükellef tarafından tam ve zamanında yerine getirilmesini ifade etmektedir (Tunçer, 2005:219).

Roth (1989)'a göre, vergi uyumu; vergiye tabi gelirin doğru beyan edilmesi, gelir düzeltmeleri, yapılan harcamalar, vergi muafiyetleri gibi vergiden düşülmesi gereken unsurların doğru olması, vergi beyannamesinin zamanında doldurulması ve ödenmesi gereken verginin doğru olarak hesaplanması şeklinde çeşitli unsurlardan oluşmaktadır (İpek ve Kaynar, 2009:117).

2.1.5.2. Vergi Uyumuna İlişkin Teoriler

Mükellefler, vergiyi gönüllü olarak ödemekte ya da cezalandırılma riskini göz önüne alarak ödememektedirler. Literatürde mükelleflerin vergiyi gönüllü olarak ödeme ya da ödememe durumlarını açıklayan iki teori bulunmaktadır. Bunlar; rasyonel tercih teorisi ve ahlaki duygular teorisidir (Aktan, 2006:126).

2.1.5.2.1. Rasyonel Tercih Teorisi

Vergi uyumu konusunda yapılan ilk çalışma, Allingham ve Sandmo (1972) tarafından yapılan çalışmadır. Vergileme ve risk alma bağlantısına dayanan çalışmada, vergi uyumu konusunda temel model olarak kabul edilen bir model geliştirilmiştir. Vergi uyumu; ekonomik bir yaklaşımla “beklenen fayda teorisi” çerçevesinde ele alınarak, rasyonel davranan mükelleflerin “beklenen faydalarını” maksimize etmeleri amacıyla vergi ödeme konusunda karar vermeleri şeklinde

açıklanmaya çalışılmıştır. Beklenen fayda modeline göre, mükellefler gerçek gelirlerini beyan etme ya da düşük beyan etme kararı verirken denetim olasılığını ve ceza miktarını göz önünde bulundurarak tercih yapmaktadırlar. Ceza miktarının, beyan edilmeyen gelir üzerinden tahakkuk edecek vergiden fazla olması durumunda mükellef vergiye uyum göstererek gerçek gelirini beyan etmektedir. Ters bir durumda ise gerçek gelirini beyan etmekten kaçınarak vergi kaçırma yoluna gitmektedir. Mükellef, denetim olasılığının ve ceza miktarının düşük ya da yüksek olması durumuna göre vergiye uyum göstermekte ya da göstermemektedir (Allingham ve Sandmo, 1972:323-324). Allingham-Sandmo (1972) modeline göre, vergi uyumunun denetim olasılığı ve ceza miktarı tarafından belirlendiği görülmektedir.

İnsan doğası gereği faydasını maksimize, içsel maliyetlerini ise minimize edecek karar ve tercihleri benimsemektedir. Rasyonel tercih modeli açısından mükellefler kamu hizmetlerinden elde edecekleri faydayı maksimize, ödedikleri vergiyi ise minimize etmek istemektedirler. Bu çerçevede, mükelleflerin mümkün olduğu ölçüde vergi ödememe eğiliminde olması rasyonel bir tercih olmaktadır. Ayrıca vergi ödememesi bile kendilerine yine de kamu hizmetlerinin sunuluyor olması mükelleflerin bedavacı rolünü tercih ederek vergi ödememe yönündeki eğilimlerini desteklemektedir. Söz konusu teoriye göre, mükelleflerin imkânları dâhilinde daha az vergi ödemeyi ya da hiç vergi ödememeyi tercih edecek tutum ve davranışları yeğleyecekleri söylenebilir (Aktan, 2006:126,128).

İhtimal teorisi ise, Allingham-Sandmo (1972) modelinin belirsiz kalan yanına ışık tutmaktadır. Allingham-Sandmo (1972) modeline göre, ceza miktarı veya denetim oranındaki artışın her biri beyan edilen vergiyi arttıracaktır. Vergi oranlarının artmasının vergi kaçığını nasıl etkilediği sorusu modelde belirsiz kalmaktadır. İhtimal teorisi ise, vergi oranlarının artırılmasının mükellefleri vergi kaçakçılığında caydırmayabileceğini tam tersine vergi kaçakçılığına yöneltebileceği olasılığı üzerinde durmaktadır. (Aktan, 2006:127).

2.1.5.2.2. Ahlaki Duygular Teorisi

Rasyonel tercih teorisi, vergi uyumunu ekonomik yönden ele alırken; ahlaki duygular teorisi sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik yönden ele almaktadır. Ahlaki duygular teorisine göre, mükelleflerin vergi ödeme-ödememe tercihlerini belirleyen tek faktör bireysel çıkar ve bireysel faydalarını maksimize etmek değildir. Bireylerin vergi ödeme-ödememe konusundaki tutum ve davranışlarını belirleyen etmenlerin başında psikolojik algıları gelmektedir. Bu teorinin, vergi uyumunu yalnızca psikoloji ve etik çerçevesinde ele aldığı görülmektedir (Aktan, 2006:130).

Literatür incelendiğinde; vergi uyumunu açıklayan söz konusu teorilerin yanı sıra Song ve Yarbrough (1978)'un da vergi uyumunu; yasal çevre, vergi etiği (vergi ahlakı) ve diğer durumsal faktörler olmak üzere üç ana faktör ekseninde açıkladığı görülmektedir. Yasal çevre; kanunların meşruluğu, uygulanması ve yaptırım sürecinin etkinliği ve vatandaşların kanuni yükümlülüklerini anlamaları ve kabul etmeleri şeklinde ele alınırken; diğer durumsal faktörler ise gelir düzeyi, işsizlik oranı, vergi oranı ve vergi idaresinin etkinliği şeklinde tanımlanmıştır. Song ve Yarbrough (1978) bu modelde; yasal çevrenin vergi etiğini etkilediği, vergi etiğinin ise diğer durumsal faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Vergi uyumu konusunda temel model olarak kabul edilen rasyonel tercih teorisinde, mükelleflerin vergilerini ödemesi için motivasyon güçlerinden yalnızca biri olan caydırıcılık etkisi dikkate alınarak ekonomik ve mali faktörler dışında kalan diğer faktörler genellikle göz ardı edilmiş ya da yeterince inceleme konusu yapılmamıştır (Frey ve Feld, 2002; Aktan ve Çoban, 2006:138). Vergi uyumu konusunda daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda, Allingham ve Sandmo (1972) modeli vergi uyumunu açıklamada yetersiz bulunarak çeşitli yönlerden vergi uyumu incelenmeye başlamıştır. Alm, Mc Clelland ve Schulze (1992), vergi uyumu konusunda geliştirilen “beklenen fayda modeli”nin vergi uyumunu açıklamada yetersiz olduğunu; vergi uyumu üzerinde ekonomik faktörler dışında başka faktörlerin de etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Bu varsayımın dayanağı, mükelleflerin denetim olasılığı düşük olmasına veya hiç olmamasına rağmen vergiye

uyum göstermeleri, hatta beklenen fayda modelinin öngördüğünden daha fazla vergi ödemeleridir. Torgler (2003b), caydırma modellerinin vergi kaçakçılığını tahmin etmede ve yüksek vergi uyumunu açıklamada yetersiz olduğunu tartışmıştır. Torgler (2003b)'e göre, vergi ahlakı kavramı yüksek vergi uyumunu açıklamaya yardımcı olabilecektir. Riahi-Belkaoui (2004)'e göre, vergi uyumunun ihmal edilen bir diğer yönü ise sosyal sözleşme etkisidir. Devletin bireylere insan haklarını koruma ve geliştirme koşullarını sağlaması ve diğer bireylerle olan ilişkilerini güvence altına almasına dayalı birey ve devlet arasındaki bu zımni sözleşme ve bireylerin devleti kabulü ve devlete duyduğu güven ile mükelleflerin vergiye gönüllü uyum sağlamaları söz konusu olabilecektir. Cummings, Martinez-Vazquez, McKee ve Torgler (2005)'e göre, yalnızca cezaları yükseltmek ve denetim sıklığını arttırmak vergi kaçakçılığını azaltmak için yeterli değildir. Vergi uyumu karmaşık davranışsal bir mesele olduğundan uyum kararının davranışsal yönlerinin araştırılarak bu doğrultuda etkili politikalar tasarlanması ile vergi kaçakçılığı azaltılabilecektir. Bu görüşlerle, genel olarak vergi uyumunun temel modelinin tek başına vergi uyumunu açıklamakta yetersiz kaldığı ve vergi uyumunda etkisi olabilecek diğer faktörlerin vergi uyumunu açıklamada dikkate alınmadığı vurgulanmaktadır.

2.4. Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Belirleyen Faktörler

Bireylerin bedavacı olarak kamu hizmetlerinden yararlanabilme imkânları göz önüne alındığında herkesin vergisini gönüllü olarak ödemek istemeyebileceğini söylemek mümkündür. Bu yüzden, bireylerin vergilerini vermesi için caydırıcılık gerekmektedir. Ancak, vergi ahlakının dışlandığı bir caydırma politikası vergi kaçakçılığını artıracaktır. Dolayısıyla, vergi ödemede caydırıcılıkla birlikte gönüllülükte gerektiği¹² söylenebilir (Frey ve Feld, 2002:12). Bu bağlamda, mükelleflerin gönüllü uyumlarını belirleyen ve etkileyen faktörlerin incelenmesi yerinde olacaktır.

¹² Levi (1988)'e göre, vergi ödeme yarı-gönüllü bir eylemdir (Frey ve Feld, 2002:12).

2.4.1. İçsel Faktörler

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını bizzat kendilerinden kaynaklanan içsel faktörler ve çevreden kaynaklanan dışsal faktörler belirlemektedir. Bu bağlamda, öncelikle mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarında belirleyici rolü bulunan içsel faktörlerin neler olduğu incelenmektedir. Çalışmanın bu kısmında içsel faktörler olarak; demografik faktörler (yaş, cinsiyet, mesleki durum, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve sosyal sınıf, dini inanışlar ve etnik köken), mükellefin devlete ve kurumlara olan bağlılığı ve güven düzeyi, mükelleflerin ulusal gurur düzeyi, siyasi iktidarı benimseme durumları, devlete ve vergilemeye bakış açıları, siyasete duydukları ilgi ve demokrasiye verdikleri önem, kamu hizmetleri hakkındaki algılamaları, verginin konusu ve mükelleflerin ödeme gücü, vergilemede adalet ve eşitlik algılamaları, vergi yükünü hissetme dereceleri ve diğer mükellefler hakkındaki düşünceleri ele alınmaktadır.

2.4.1.1. Demografik Faktörler

Teorik ve ampirik literatür incelendiğinde mükelleflerin sahip olduğu birtakım demografik özelliklerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirlediği görülmektedir. Bu özellikler; yaş, cinsiyet, mesleki durum, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve sosyal sınıf, dini inanışlar ve etnik kökendir.

2.4.1.1.1. Yaş

Vergiye gönüllü uyum göstermeyen mükelleflere karşı uygulanan yaptırımlar, mükelleflerin vergi ödeme davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Yaş gruplarına bağlı olarak mükelleflerin söz konusu yaptırımlar karşısındaki tutumları, dolayısıyla vergiye uyumları da değişebilmektedir. Yaşlı insanlar, ömürleri boyunca çalışıp daha fazla mal ve statü elde etmeleri sebebiyle vergi uyumsuzluğu karşısında uygulanabilecek yaptırımlar ve sosyal çevrelerinden gelecek tepkiler karşısında daha hassas olacaklardır. Bu yüzden, vergiye daha çok uyum göstermeleri söz konusu olabilecektir (Tittle, 1980'den aktaran Torgler ve Murphy, 2004:312).

Blumenthal ve Slemrod (1992)'a göre ise; genç mükelleflerin, vergiye uyumsuzluk sebebiyle uygulanabilecek yaptırımlar karşısında yaşlı mükellefler kadar hassas olmayabilecekleri ve risk alma konusunda yaşlı mükelleflere göre daha cesur davranabilecekleri düşünüldüğünde vergiye daha az uyum gösterme eğiliminde olacakları söylenebilir (Turan ve Yurdakul, 2014:129).

Demografik faktörlerin mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışları üzerindeki etkilerinin incelendiği pek çok çalışma mevcuttur. Yapılan ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde; mükelleflerin yaş durumlarının vergiye ilişkin tutum ve davranışlarını etkilediği görülmektedir. Torgler ve Murphy (2004), Martinez-Vazquez ve Torgler (2009), Torgler (2003c), Alm ve Torgler (2006), Torgler (2006) ve Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010 tarafından yapılan çalışmaların bulguları, vergi ahlakı düzeyinin yaşa bağlı olarak yükseldiğini göstermektedir. Torgler (2003c) ve Torgler ve Murphy (2004), 30-65 yaş arası mükelleflerin 16-29 yaş arası mükelleflere göre vergi ahlakı düzeylerinin daha yüksek, 65 ve üzeri yaş grubunda yer alan mükelleflerin ise en yüksek düzeyde olduğunu; Torgler (2004), aynı tespitte bulunmakla birlikte farklı olarak 50-64 yaş arası mükelleflerin vergi ahlaklarının en yüksek düzeyde olduğunu; Song ve Yarbrough (1978) da benzer şekilde 40 ve 65 yaş arası mükelleflerin vergi ahlaklarının yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ülkemizde yapılan çalışmaların bulguları incelendiğinde de mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışları üzerinde yaş faktörünün etkisi anlamında paralel sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Bayraklı, Saruç ve Sağbaş (2004), yaş ilerledikçe mükelleflerin vergi kaçırma olasılığının düştüğünü tespit etmişlerdir. Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya (2007) yaptıkları çalışmada, vergi ödeyenlerin yaşındaki artışın vergi ahlakını olumlu yönde etkilediği; Turan ve Yurdakul (2014) ise, mükelleflerin yaşları arttıkça vergi kaçakçılığını daha az destekleme eğiliminde oldukları ve vergi ahlakı düzeylerinin yükseldiği ve 50 ve üstü yaş grubunda bulunan bireylerin, diğer yaş gruplarından daha fazla vergi ahlakına sahip oldukları sonuçlarına ulaşmışlardır.

Mükelleflerin vergiye ilişkin algılarının yaş durumlarına göre değişebildiği ve vergiye gönüllü uyumlarını etkileyebildiğine ilişkin bir başka çalışmanın bulguları 44-56 yaş grubuna dâhil mükelleflerin vergi ve vergi ile ilgili konulardaki düşüncelerinin vergiye uyum davranışlarını diğer yaş grubuna dâhil mükelleflere göre daha fazla etkilediği sonucunu göstermektedir (Mutlu ve Taşcı, 2013). Aynı çalışmada, 57 yaş ve üzeri mükelleflerin düşüncelerinin vergiye gönüllü uyuma etkilerinin ise diğer yaş gruplarına kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Çoban ve Sezgin (2004) tarafından yapılan çalışmada, 21-40 yaş arasındaki mükelleflerin vergi hakkındaki algılamalarının belirgin olmamakla birlikte diğer yaş gruplarına göre daha olumsuz olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmaların bulguları birlikte değerlendirildiğinde, mükelleflerin yaşları ilerledikçe vergiye karşı daha olumlu baktıkları ve bu bakış açılarının da gönüllü uyumlarını etkiledikleri söylenebilir.

2.4.1.1.2. Cinsiyet

Yapılan ampirik çalışmalar, yaş faktöründe olduğu gibi cinsiyet faktörünün de mükelleflerin tutum ve davranışları üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Torgler (2004), Torgler ve Murphy (2004), Alm ve Torgler (2006), Torgler (2006), Torgler ve Schneider (2006), Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya (2007)¹³, Mutlu ve Taşcı (2013) ve Turan ve Yurdakul (2014) tarafından yapılan çalışmalarda bayan mükelleflerin vergi ahlaklarının daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Torgler (2003c) tarafından yapılan çalışmada, evli bayanların yalnız yaşayan erkeklerden daha yüksek düzeyde vergi ahlakına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Mükelleflerin cinsiyetlerinin erkek olması durumu ile ve vergi ahlakları arasında negatif ilişki tespit eden Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010), çalışmalarında yaptıkları analizlerine araştırma kapsamında yer alan diğer ülkeleri de¹⁴ dâhil

¹³ Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya (2007) tarafından yapılan çalışmada; yalnızca demografik, istihdam ve gelir düzeyine ilişkin değişkenlerin dâhil edilerek geliştirildiği temel modele ait sonuçlar cinsiyet faktörünün vergi ahlakı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını gösterirken; dindarlık, milli gurur, demokrasi, adalete ve insanlara güven değişkenleri eklenerek geliştirilen genişletilmiş model sonuçları bayan mükellefler nezdinde vergi ahlak düzeyinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁴ Belçika, İspanya ve İsviçre'ye ilişkin verilere dayanan analizlerin sonuçları, erkek olma ve vergi ahlakı arasında negatif ilişki ortaya koymaktadır. Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Birleşik Krallık, Yunanistan, Lüksemburg, Norveç, Polonya,

ettiklerinde ancak cinsiyetin erkek olmasının vergi ahlakı üzerinde pozitif yönde etkiye sahip olduğunu saptamışlardır. Bu tespitlerden hareketle, genellikle bayan mükelleflerin daha yüksek düzeyde vergi ahlakına sahip oldukları söylenebilir.

2.4.1.1.3. Mesleki Durum

Mükelleflerin mesleki durumları da vergiye ilişkin tutumları ve vergi ödeme davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Farklı mesleklere sahip mükelleflerin ödemekle yükümlü oldukları vergiler; elde ettikleri kazanç ve irat türlerine bağlı olarak değişen muafiyet, istisnalar gibi birtakım uygulamalar sebebiyle farklılaşabilmektedir. Vergi yükünün mesleki duruma göre farklılaşması, daha fazla vergi yüküne sahip mükelleflerin vergiye bakış açılarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Literatürde, kendi adına bağımsız çalışan/serbest meslek sahibi olan mükelleflerin daha fazla vergi kaçırdığı varsayımı bulunmaktadır (Torgler ve Murphy, 2004:313). Yapılan ampirik çalışmaların bulguları da bu varsayımı desteklemektedir. Torgler (2004), Alm ve Torgler (2006) ve Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010); kendi adına bağımsız çalışan/serbest meslek sahibi mükelleflerin diğer insanlar veya kuruluşlar için çalışanlardan daha düşük düzeyde vergi ahlakına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Torgler (2003a) tarafından yapılan çalışmada ise, serbest meslek kazancı ile vergiye uyumsuzluk davranışı arasında pozitif ilişki tespit edilirken, maaş ve ücret geliri ile vergiye uyumsuzluk davranışı arasında negatif ilişki olduğu saptanmıştır.

Kendi adına bağımsız çalışan/serbest meslek sahibi olan mükelleflerin diğer mükelleflere göre daha yüksek uyum maliyetleri bulunmaktadır. Bu yüzden, vergi kaçırmaları daha görünür hale gelebilmektedir. Aynı şekilde, bu mükelleflerin vergilerinin işverenleri tarafından mahsup edilmesi durumu söz konusu olmadığından diğer mükelleflere göre vergi kaçırma ve vergiden kaçınma için daha fazla fırsata sahip olmaları vergiye uyumsuzluk eğilimlerinin diğer mükelleflere göre

Portekiz, İsveç ve Slovenya analize dâhil edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

neden yüksek olduğunu açıklamaktadır (Lewis, 1982'den aktaran Torgler ve Murphy, 2004:313).

Kendi adına bağımsız çalışan/serbest meslek sahibi olan mükelleflerin düşük düzeyde vergi ahlakına sahip olduklarına ilişkin ampirik bulguların yanı sıra aksi yönde bulgulara da rastlanmaktadır. Torgler (2003c) tarafından yapılan çalışma, kendi adına bağımsız çalışan/serbest meslek sahibi olan, özel sektörde çalışan mükelleflerin ve herhangi bir işi olmayan kimselerin kamuda çalışanlara göre daha yüksek düzeyde vergi ahlakı düzeyine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Torgler ve Murphy'nin (2004) yapmış olduğu çalışmada ise, kendi adına bağımsız çalışma ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. İlgili tespitlerle çelişecek bir başka çalışma ise, kendi adına bağımsız çalışan/serbest meslek sahibi olan mükelleflerle beraber herhangi bir işi olmayan kimselerin tam zamanlı iş sahibi olanlara göre vergi ahlaklarının daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir (Torgler, 2004).

Mesleki duruma ilişkin rastlanılan diğer bulgular; emeklilerin ve part-time çalışanların vergi ahlaklarının güçlü olduğu (Torgler, 2006) ve mükellefler arasında (herhangi bir işi olmayanlar dâhil) en yüksek vergi ahlak düzeyine emeklilerin sahip olduğu (Torgler ve Murphy, 2004; Alm ve Torgler, 2004) şeklindedir.

Ülkemizde konuya ilişkin rastlanan bir çalışmada ise; tam zamanlı çalışanların, emeklilerin ve işsizlerin kendi işi olanlara göre daha yüksek düzeyde vergi ahlakına sahip oldukları görülmektedir (Gökbunar vd., 2007).

2.4.1.1.4. Medeni Durum

Mükelleflerin vergi ödeme tercihlerini etkileyen bir diğer faktör de medeni durumdur. Lewis (1974)'e göre, evli mükelleflerin diğer mükelleflere göre vergiye uyumlarının daha yüksek olduğu varsayılmaktadır (Torgler ve Murphy, 2004:313).

Yapılan çalışmalar, evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre vergi kaçırma eğilimlerinin daha az olduğunu ortaya koymaktadır (Song ve Yarbrough, 1978; Torgler, 2003c; Torgler ve Murphy, 2004; Alm ve Torgler, 2004; Torgler, 2006).

Turan ve Yurdakul (2014) tarafından yapılan çalışmada da evli mükelleflerin bekâr mükelleflere göre vergi kaçakçılığına daha fazla karşı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

2.4.1.1.5. Eğitim Düzeyi

Mükelleflerin eğitim düzeyinin vergiye karşı tutum ve davranışlarını hangi yönde etkileyeceği tartışmalı bir konudur. Eğitim; bireyi iyi vatandaş olma, katılımcı olma, sorgulayabilme, bilgiye ulaşabilme gibi birçok yönüyle geliştirme etkisine sahiptir. Eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin vergilemeye ilişkin bilgi seviyesi artacağından bilgisizlik nedeniyle ortaya çıkabilecek işlem maliyetleri de azalır. Özellikle mükellef açısından önemli bir maliyet olan işlem maliyetlerinin düşmesi, mükelleflerin vergiye uyumunu kolaylaştırır. Bu sebeple, eğitim düzeyinin yüksekliğinin vergiye uyumu kolaylaştıracağı söylenebilir (Aktan ve Çoban, 2006:148).

Mükelleflerin vergiler karşısındaki tutum ve davranışları, vergiye ilişkin bilgi düzeylerine göre de farklılaşabilmektedir. Bireyin bilmediği bir nesneye veya olguya karşı tutumu oluşamayacağından ve az bilinen şeylere karşı tutumları da eksik ve tutarsız olacağından “mali bilgi” olarak adlandırılan; vergilerin amaçları, içeriği ve mali bağlantı¹⁵ hakkındaki bilgilerinin düzeyi, mükelleflerin tutum ve davranışlarını şekillendirecektir (Çiçek vd. 2008:28). Mükellefin devletin niçin vergi alması ve kendisinin neden vergi ödemesi gerektiği konusundaki bilgisi vergi bilincini yansıtmaktadır. Gelişmiş demokratik toplumlardaki çağdaş vergi bilinci, ekonomik bilgi temeline oturmaktadır. Buna göre, mükellef talep ettiği kamu hizmetlerinin ancak kendisinin ödeyeceği vergilerle üretilebileceğini bilmektedir (Çelebi, 1997:76). Eğitimli mükelleflerin, eğitimsiz mükelleflere göre mali bağlantı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları ve devletin vatandaşlara sağladığı fayda ve hizmetlerin daha çok farkında olmaları muhtemel olduğundan vergi ahlaklarının diğer mükelleflere göre daha yüksek düzeyde olacağı varsayılmaktadır (Torgler ve Murphy, 2004:313).

¹⁵ Kamu harcamalarının vergiler ile finanse edilmesi sebebiyle, kamu harcamaları ve vergiler arasındaki ilişkiye literatürde “mali bağlantı” (fiscal connection) adı verilmektedir (Demir, 2009:211).

Eğitim düzeyi yükseldikçe mükelleflerin, ödedikleri verginin nereye harcandığı konusundaki duyarlılığı da artmaktadır (Çelikkaya ve Gürbüz, 2008). Eğitim düzeyi yüksek mükelleflerin ödedikleri vergilerin hizmete dönüştürülmesi sürecini takip etme ve değerlendirme konusunda daha duyarlı davranmaları vergi bilinçlerinin de yüksek olduğunu göstermektedir.

Her ne kadar eğitim düzeyi yüksek mükelleflerin, diğer mükelleflere göre vergi ahlaklarının ve bilinçlerinin daha yüksek düzeyde olacakları varsayılsa da aksi yönde görüşler de mevcuttur. Eğitim düzeyi yüksek mükelleflerin vergi kaçırma ve vergiden kaçınma hakkında daha fazla bilgi sahibi olması ve devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığı konusunda daha farkında ve eleştirel olmaları bu durumun aksinin söz konusu olabileceğini işaret etmektedir (Hite, 1997'den aktaran Torgler ve Murphy, 2004:313). Eğitim düzeyi yüksek olan toplumlarda vergi bilincinin yüksek olması nedeniyle vergi gelirlerinin de yüksek olması beklense de söz konusu sebeplerle vergi gelirlerinde azalma görülebilmektedir (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:123).

Yapılan ampirik çalışmaların bulguları tıpkı literatürde olduğu gibi çift yönlü sonuçlar ortaya koymaktadır. Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010) ve Torgler (2006) tarafından yapılan çalışmalarda, eğitim düzeyi ve vergi ahlakı değişkenleri arasında negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Turan ve Yurdakul (2014) tarafından yapılan çalışmada da en az eğitilmiş grubun, orta ve en üst eğitilmiş gruba göre vergi kaçırmaya daha fazla karşı oldukları, eğitim düzeyi yükseldikçe mükelleflerin vergi kaçakçılığına olan karşıtlıklarının önemli düzeyde azaldığı görülmektedir.

Eğitim düzeyi ile vergi ahlakı arasında negatif yönde ilişki olduğuna dair bulguların aksine Torgler ve Murphy (2004) tarafından yapılan çalışmanın bulguları, eğitim düzeyinin vergi ahlakı üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir. Song ve Yarbrough ise (1978) eğitim düzeyi ile vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitim düzeyinin mükelleflerin tutum ve davranışlarını etkileyip etkilemediğine ilişkin ülkemizde yapılan çalışmalarda ise; bireylerin eğitim seviyesi

arttıkça vergi ahlakı ve vergi bilinci düzeyinin yükseldiği (Gökbunar vd., 2007¹⁶; Sağlam, 2013), eğitim düzeyi yükseldikçe mükelleflerin gönüllü uyuma yöneldikleri (Gürler Hazman, 2009; Daştan, 2011¹⁷) sonuçlarına rastlanmaktadır. Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun vergi ile ilgili eğitimin, vergi verme konusunda önemli olduğunu düşündükleri görülmektedir. Henüz gelir vergisi mükellefi olmayan üniversite öğrencilerinin ise, üniversitede alınan eğitimin vergi ödeme isteklerini arttırmadığını bildirdikleri görülmektedir (İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012).

2.4.1.1.6. Gelir Düzeyi ve Sosyal Sınıf

Gelir düzeyi ve sosyal sınıf farklılıkları mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını diğer demografik faktörler gibi etkileyebilmektedir. Vergi, mükelleflerin gelirlerinde ve gelirlerinden tüketime ve tasarrufa ayrılan kısımlarında azalmaya neden olmaktadır. Düşük gelir grubundan alınan vergiler, diğer gelir gruplarına göre daha fazla subjektif vergi yüküne yol açmaktadır. Bu nedenle, ödeme gücüne göre vergilendirme yapılması mükelleflerin vergiye karşı tepkilerini minimum düzeyde tutmak için önem taşımaktadır (Çiçek vd., 2008:29).

Düşük gelir düzeyine sahip mükellefler subjektif vergi yüklerinin daha fazla olması sebebiyle vergiye karşı olumsuz tutum ve davranış içerisinde bulunabildikleri gibi artan oranlı vergi tarifesi nedeniyle yüksek gelir düzeyine sahip mükellefler de gelirlerinin artması ile birlikte ödeyecekleri verginin de artması nedeniyle vergiye karşı tavır alabilmektedirler. Bu nedenle, yüksek gelir düzeyine sahip mükelleflerin düşük gelir düzeylerine oranla daha fazla vergi kaçırma eğiliminde bulunmaları da söz konusu olabilmektedir. Bu durumun diğer bir sebebi de, düşük gelir düzeyine sahip mükelleflerin vergi kaçırdıklarında ödeyecekleri cezanın fazlalığı sebebiyle vergi kaçırma davranışından uzak durmalarıdır (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:124)

¹⁶ Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya (2007) tarafından yapılan çalışmada; yalnızca demografik, istihdam ve gelir düzeyine ilişkin değişkenlerin dâhil edilerek geliştirilen temel model sonuçlarına göre eğitim düzeyinin artmasının vergi ahlakı düzeyini yükselttiği tespit edilirken; dindarlık, milli gurur, demokrasi, adalete ve insanlara güven değişkenleri eklenerek geliştirilen genişletilmiş model sonuçlarına göre vergi ahlakı üzerinde anlamlı etkisi bulunamamıştır.

¹⁷ Daştan (2011) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının yargılarına yer verilmiştir.

Düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine gidildikçe vergi mükelleflerinin ödevlerinin daha karmaşık bir hal alması ve birtakım külfetleri de beraberinde getirmesi yüksek gelir düzeyine sahip mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir diğer önemli nedendir. Ayrıca gelir düzeyi yükseldikçe mükellefler vergi uygulamaları karşısında daha hassas davranabilmektedir. Yüksek gelire sahip mükellefler; vergi oranlarının yüksekliği, verginin tabana yayılmaması, vergilendirme prosedürlerinin çokluğu, vergi idaresinden beklenen hizmet kalitesinin düşüklüğü gibi konularda memnuniyetsizlik yaşamaktadırlar. Bütün bu nedenler birlikte değerlendirildiğinde, mükelleflerin gelir düzeyi ile vergiye karşı davranışları arasında genellikle negatif bir ilişkinin varlığından söz edilebilir (Yeniçeri, 2005:282).

Gelir düzeyi ve sosyal sınıf değişkenlerinin analiz edildiği çalışmaların bulguları, literatürde yer alan varsayımları desteklemektedir. Yapılan çalışmalar, gelir düzeyi ve vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişkinin varlığını (Song ve Yarbrough, 1978) ve vergi ahlakının üst sınıf olarak tanımlanan bireylerde daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Torgler, 2004; Torgler ve Murphy, 2004; Martinez-Vazquez ve Torgler, 2009; Torgler, 2003c, Torgler, 2006).

Benzer sonuçları içeren çalışmaların aksine Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010) tarafından yapılan çalışmada, gelir düzeyi ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu ve yüksek finansal stresin yüksek vergi ahlakını beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda, yüksek gelir düzeyine sahip mükelleflerin diğer gelir düzeylerine göre fatura veya fiş vermedikleri zaman yakalanma korkusunu daha çok yaşadıklarını bildirdikleri görülmektedir (Yeniçeri, 2005). Torgler (2003c) tarafından yapılan çalışmada ise sosyo-ekonomik statünün vergi ahlakını belirlemede anlamlı olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, gelir düzeyinin vergi ahlakı üzerindeki etkisinin tıpkı eğitim düzeyinde olduğu gibi tartışmalı olduğu söylenebilir.

2.4.1.1.7. Dini İnanışlar ve Etnik Köken

Din, toplumsal yaşamda insan tutum ve davranışlarını belirleyen ve etkileyen önemli bir faktördür. Yaşamını önemli ölçüde dini referanslara bağlı olarak sürdüren bireyler, vergileme konusunda da kutsal kitapları ve dini referansları dikkate almaktadır. Dini inançları kuvvetli bireyler, dini referanslara dayandırılan vergiler konusunda daha hassas ve duyarlı davranırlar. Örneğin; İslam dininde zekât, mali bir ibadet olmakla birlikte İslam'ın beş şartından biridir. Bu sebeple dinler ve inançların, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarını etkilemede önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (Aktan, 2006:132; Aktan ve Çoban, 2006:151).

Aynı zamanda mükelleflerin dinlerine bağlılık dereceleri de vergiye uyumlarını etkileyen önemli bir faktördür. Dindarlık, vergi uyumunun artmasına değişik yollarla sebep olmaktadır. İlk olarak dinler, insanları sapkın davranışlardan ve inançlardan caydırmaktadırlar. Mükellefler dinlerine ne derece bağlı olurlarsa suça katılımları da azalacaktır (Turan ve Yurdakul, 2014:134). Sosyal normları destekleyen dindarlık faktörünün, yine sosyal bir norm olarak kabul edilen vergi ödeme davranışını teşvik eden ve vergi ahlakını artıran bir faktör olduğu söylenebilir (Kaynar Bilgin, 2011:185).

Dindarlık değişkeninin incelendiği çalışmaların bulguları, genel varsayımları destekler niteliktedir. Dindarlık ile dinin önemi değişkenlerinin vergi ahlakı üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalarda söz konusu değişkenler arasında pozitif yönde ilişki saptandığı görülmektedir (Torgler, 2004; Torgler ve Murphy, 2004; Martinez-Vazquez ve Torgler, 2009; Torgler, 2003c, Alm ve Torgler, 2004; Torgler, 2006; Torgler ve Schneider, 2006; Gökbunar vd., 2007; Kaynar Bilgin, 2011; Çevik, 2012). İzgi Şahpaz ve Saruç (2012) tarafından yapılan çalışmada, dini açıdan vergi kaçırmanın günah olduğu ifadesine katılan bireylerin en yüksek vergi ahlakı düzeyine sahip bireyler oldukları, dini inancı kuvvetli olan bireylerin vergi kaçırmaya olumlu bakmadıkları ve en yüksek vergi ahlakı düzeyine sahip bireyler oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca dini hizmetlere katılımın yüksekliği ile vergi ahlakı arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır (Turan ve Yurdakul, 2014). Song

ve Yarbrough (1978) tarafından yapılan çalışmada ise, din ve vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

2.4.1.2. Mükelleflerin Devlete ve Kurumlara Olan Bağlılığı

Kamu harcaması toplumun tümünü ilgilendiren bir konudur ve dolayısıyla kamu harcamalarının yapılabilmesi için toplanması gereken vergiler de toplumun tümünü ilgilendirmektedir. Verginin kollektif bir olgu oluşu ve mükelleflerin sahip oldukları vatandaşlık duygusu ve bilinci, vergiye karşı direnç göstermelerinin önüne geçebilecektir. Dolayısıyla ulusal aidiyet duyguları kuvvetli olan mükelleflerin vergiye olumlu yaklaşacakları ve bu nedenle de vergi uyumlarının kolaylaşacağı söylenebilir. Ayrıca kendilerini ulusal kimlikleriyle ifade eden ve siyasal sürece katılma imkanlarına yönelik algıları kuvvetli olan mükelleflerin vergiye daha fazla uyum göstermesi beklenmektedir (Çevik, 2012:280; Ayyıldız vd., 2014:24).

Ülkemizde yerleştirilmek istenen vergi ahlakı toplumcul karakter taşımaktadır. Toplumcu vergi ahlakında devlet, vatan, millet gibi kutsal atfedilen değerler sebebiyle mükelleflerin vergi kanunlarına tam uyum sağlamaları söz konusudur. (Çelebi, 1997:78).

İpek ve Kaynar (2009) ve Ayyıldız, Vural ve Demirli (2014) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun vergi ödemeyi devlete bağlılığın bir göstergesi olarak gördükleri görülmektedir. Çevik (2012) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin ulusal aidiyet duygusu ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiye dair bulgulara rastlanmaktadır. Çalışmada, kendisini Türk milletinin bir parçası olarak gören mükelleflerde diğer mükelleflere göre vergi ahlakı düzeyinde farklılaşma olduğu ve vergi ahlakı düzeyi yüksek olanlarda ulusal aidiyet duygusunun kuvvetli bir duygu olduğu tespit edilmiştir. Konuya ilişkin paralel bir bulguya da İzgi Şahpaz ve Saruç (2012) tarafından yapılan çalışmada rastlanmaktadır. Çalışmada, vatandaşlık bilinci yüksek olan öğrencilerin en yüksek vergi ahlak ortalamasına sahip bireyler oldukları görülmektedir.

Cansız (2006), Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007), Sağlam (2013), Ayyıldız, Vural ve Demirli (2014) tarafından yapılan çalışmada vergi ödemeyi vatandaşlık

görevi olarak görenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çalışmaların bulguları, mükelleflerin vergi ödeme ile vatandaşlık bilinci ve duygusunu bağdaştırdığını göstermektedir.

2.4.1.3. Mükelleflerin Devlete ve Kurumlara Olan Güven Düzeyi

Bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirlemede etkili olan faktörlerden biri de güvendir. Devlet ile vatandaş arasında güven tesis edildiği durumlarda bireylerin vergiyi gönüllü ödeme eğilimleri de artacaktır. Bu sayede, vergi yönetiminde işlem ve uygulama maliyetlerinin azalması da sağlanmış olabilecektir (Aktan ve Çoban, 2006:149).

Mükellefin devlete duyduğu güven duygusu verginin mükellef tarafından istenerek ödenmesini kolaylaştıracaktır. (Çataloluk, 2008:219) Yapılan ampirik çalışmalar da bu konudaki beklentiyi desteklemektedir. Torgler (2003b), Torgler (2004), Torgler ve Murphy (2004), Martinez-Vazquez ve Torgler (2009), Torgler ve Schneider (2006) ve Turan ve Yurdakul (2014) yaptıkları çalışmalarda; hükümete, kurumlara ve yargıya karşı duyulan güven duygusunun vergi ahlakını geliştirdiğine ilişkin sonuçlar ortaya koymaktadır.

Ülkemizde yapılan çalışmalar da paralel tespitler içermektedir. Yapılan çalışmaların bulguları, yüksek düzeyde vergi ahlakı sergileyen mükelleflerin hükümete ve siyasal kurumlara güven düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir (Cansız, 2006; Kaynar Bilgin, 2011; Çevik, 2012; İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012; Yeniçeri ve Çevik, 2014).

Kurumsal kalite, devletle vatandaş arasındaki bağların oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Kurumsal kalite arttıkça vatandaşın devlete bağlılığı ve dolayısı ile vergiye gönüllü uyumu da artacaktır (Demir ve Küçükilhan, 2013:43). Bir başka çalışmada ise; yasama, yürütme ve yargı erklerine güven düzeylerini de içeren kurumsal kalite endeksi¹⁸ oluşturulmuş; kurumsal kalite ile kayıt dışı ekonomi arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir (Demir ve Küçükilhan, 2013).

¹⁸ Demir ve Küçükilhan (2013) tarafından oluşturulan kurumsal kalite endeksi; ayrıca demokrasi düzeyi, mali yolsuzluk düzeyi ve şeffaflık ile ilgili soruları da içermektedir.

Çalışmanın bulgularına göre, hükümete ve organlarına güven düzeyinin kurumsal kaliteyi arttırarak mükelleflerin vergi kaçırma davranışlarını azalttığı anlaşılmaktadır.

2.4.1.4. Mükelleflerin Ulusal Gurur Duygusu Düzeyi

Mükellefin devlete bağlılığı ile ilişkili olarak sahip olduğu ulusal gurur duygusu (ait olunan milli kimlikle gurur duyma duygusu) da mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Ulusal gurur duygusu, mükelleflerin vergi ödemeyi önemli bulmalarına ve vergi ödeme konusunda işbirlikçi davranmalarına temel oluşturmaktadır (Torgler, 2003c:25).

Ait oldukları milli kimlikle gurur duyan bireylerin genellikle devlete daha fazla bağlı olmalarından dolayı daha yüksek düzeyde vergi ahlakı sergilemeleri beklenmektedir. Ampirik çalışmalar da bu beklentiyi desteklemektedir. Yapılan çalışmalarda, ulusal gurur duygusunun vergi ahlakı üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir (Torgler, 2003c; Torgler, 2004; Torgler, 2005; Torgler ve Schneider 2006; Kaynar Bilgin, 2011; Turan ve Yurdakul, 2014).

2.4.1.5. Mükelleflerin Siyasi İktidarı Benimseme Durumları

Mükelleflerin siyasi iktidarı benimsemeleri ve desteklemeleri de mükelleflerin vergiye uyumlarını etkilemektedir. Seçim sonucu iktidara gelen siyasi partilerin kamu harcamalarına ve vergi uygulamalarına ilişkin uyguladıkları programlara mükellefler, siyasi iktidarı veya aldıkları kararları benimseme/benimsememe durumuna göre tepki gösterebilmektedirler. Siyasi iktidarı destekleyen mükellefler genellikle hükümetin vergi ile ilgili düzenlemelerini savunma, destekleyenler ise eleştirme eğilimi içinde olmaktadır. Buna göre, bu eğilime sahip mükellefler destekledikleri siyasi iktidar vergi ile ilgili yanlış kararlar alsa dahi bu kararları onaylamaları, desteklemedikleri bir siyasi iktidarın vergi ile ilgili doğru düzenlemelerini eleştirebilmeleri söz konusu olabilecektir (Tuay ve Güvenç, 2007:25; Çataloluk, 2008:219-220).

İktidarda bulunan siyasal otoriteye oy veren mükelleflerin destekledikleri siyasi partinin programlarını savunacakları düşünüldüğünde vergiye uyumları, oy

vermeyenlere göre daha fazla olacaktır. Ancak, mükelleflerin siyasi iktidarın vergilerle ilgili kararlarına verdikleri destek, vergi ile ilgili yapılan düzenlemelerin mükelleflerin vergi yükünü aşması durumunda devam etmeyebilecektir. Mükelleflerin siyasi iktidardan desteğini çekmesi ile beraber vergi ahlakına ters düşen davranışlara yönelmeleri de söz konusu olabilecektir (Tosuner ve Demir, 2009:6-7).

Siyasi iktidarı benimseme durumunun vergiye uyum üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar incelendiğinde dikkat çekici bulgulara rastlanmaktadır. Song ve Yarbrough (1978) yaptıkları çalışmada, hükümet karşıtı görüşlerin arttıkça vergi ahlakı düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmışlardır. Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunlukla hükümet vergi oranlarını artırsa bile bir önceki seçimde desteklemiş oldukları siyasi partiden desteklerini çekmeyeceklerini bildirdikleri görülmektedir. Ancak, başka bir çalışmada siyasi iktidarı destekleme ve vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediği görülmektedir (İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012). Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, mükelleflerin hükümet vergi yükünü artıran düzenlemelerde bulunsa bile siyasi iktidarı desteklemekten vazgeçmemelerine rağmen iktidara verdikleri desteğin vergiye gönüllü uyum göstermeleri konusunda etkili olmadığı söylenebilir.

2.4.1.6. Mükelleflerin Devlete ve Vergilemeye Bakış Açıları

Mükelleflerin devlete karşı bakış açıları da vergiye karşı davranışlarını şekillendirebilmektedir. Devletin mükellefin gözünde sahip olduğu imaj ve devlete atfedilen öneme göre vergi haklı/gerekli ya da haksız/gereksiz olarak görülebilmekte; devletin kamu kaynaklarının verimli kullanılması ve hizmet olarak sunulmasındaki başarısı, vergi konusunda adaletli davranması gibi unsurlara göre mükellefler tarafından vergiye karşı olumlu veya olumsuz olarak davranış geliştirilebilmektedir. Mükellefin devletin meşru varlığını kabul etmesi ve devlete olan bağlılığı verginin mükellef tarafından istenerek ödenmesini kolaylaştıracaktır (Çataloluk, 2008:219). Devletin meşruiyetini kabul etmeyen bir mükellefin devlete olan vatandaşlık bağı resmi kayıtlardan ileriye gidemeyecektir. Mükelleflerin vatandaşlık bilincinin

içşelleşmemiş olması devlete ödemek zorunda olduğu vergiler karşısında direnç göstermelerine neden olacaktır (Tosuner ve Demir, 2009:13).

Mükellefin devletin meşru varlığını kabul etmesi yanında devletin varlığını gerekli görmesi ve devlet faaliyetlerinin pozitif dışsallık ortaya çıkardığını düşünmeleri de önemlidir. Böyle düşünen mükelleflerin vergi bilinçlerinin ve vergiye uyumlarının yüksek olduğu söylenebilir (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:123). Mükellefler devleti kendilerini koruyan ve refah içinde yaşamaları için çalışan bir varlık olarak görme eğilimindedirler. Devletin mükelleflerin bu beklentisini karşılama derecesi, vergi karşısındaki içsel motivasyonlarının da belirleyicisi olmaktadır (Tosuner ve Demir, 2009:3).

Mükelleflerin devlete bakış açıları yalnızca devlet tarafından ortaya konan somut davranışlarla değil felsefi açıdan devlete ve vergileme kavramına bakış açısı ile de şekillenmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:151). Ayrıca mükelleflerin devletin gereğine inanması kadar verginin de gerekli olduğuna inanmaları gerekmektedir. Verginin karşılıksız olma özelliğine karşın, verginin mükellefler tarafından kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algılanması vergi uyumu açısından önemlidir (Tunçer, 2002:115). Mükelleflerin ödedikleri vergiler ile devlet tarafından kendilerine sağlanan kamu hizmetleri arasında bağlantı kurmaları, vergi ödemenin toplumun yararına olduğu ve ödedikleri vergilerin daha sonra hizmet olarak topluma yansıtacağı bilincinin yerleşmesini sağlayacaktır. Bu bilince sahip mükellefler de vergilere olumlu yaklaşacaklardır. Bu bağlantıyı kuramayan dolayısıyla bu bilince sahip olamayan mükellefler ise, vergiyi devlet tarafından zorla alınan bir yük, bir ceza gibi algılayarak vergi ödeme istekleri azalacaktır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005:140).

Cummings, Martinez-Vazquez, Mc Kee ve Torgler (2005)'e göre; vergi uyumu, ekonomik yaklaşımın ötesinde bireylerin hükümeti ve vergiyi nasıl algıladıklarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4.1.7. Mükelleflerin Siyasete Duydukları İlgi ve Demokrasiye Verdikleri Önem

Demokratik mekanizmaların var olması mükelleflerin siyasete ilgisini arttırmaktadır. Vergi, siyasetin belirlediği demokratik sistem içerisindeki önemli olgulardan biri olduğundan mükelleflerin siyasete ve demokrasiye verdikleri önem, vergi hakkındaki düşüncelerini de etkilemektedir. Mükelleflerin siyaseti ve demokrasiyi önemli bulmaları, siyasal sürecin işleyişini meşru buldukları ve bu sürece katılımı da önemsedikleri anlamına gelmektedir. Mükelleflerin meşru kabul ettikleri siyasal sürece katılımları arttıkça vergi politikaları ile ilgili kararların alınması ve uygulanmasında sahip oldukları rol daha da öne çıkmaktadır. Dolayısıyla siyasete ve demokrasiye verilen önem bağlamında demokratik bir sistemin mevcudiyetinin de mükelleflerin vergi ödeme istekliliğini arttıracığı ve vergi ahlaki düzeylerini yükselteceği söylenebilir (Kaynar Bilgin, 2011:184, 188).

Mükelleflerin siyasete ve demokrasiye verdikleri önem ve demokratik tutumlarının vergi ödeme isteklilikleri üzerindeki etkilerine yönelik yapılan ampirik çalışmaların teorik varsayımı desteklediği görülmektedir (Torgler, 2004; Torgler, 2003c; Torgler ve Schneider, 2006; Gökbnar vd. 2007; Kaynar Bilgin, 2011; Çevik, 2012).

2.4.1.8. Mükelleflerin Kamu Hizmetleri Hakkındaki Algılamaları

Kamu harcamaları ile ödenen vergiler arasındaki ilişki, maliye literatüründe “mali bağlantı” olarak nitelendirilmektedir. Vergilemede fayda prensibi, toplumda vergi bilinci ve vergi ahlâkı oluşumu açısından son derece önemlidir. Ödedikleri vergilerin kendilerine tamamen kamu hizmeti olarak geri döndüğünü düşünen mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerinin azalması beklenmektedir (Demir ve Küçükilhan, 2013).

Mükellefin kamu hizmetlerinden yeterli ölçüde yararlandığına inanması verginin mükellef tarafından istenerek ödenmesini kolaylaştıracaktır (Çataloluk, 2008:219). Kamu harcamalarının finansmanının ödedikleri vergilerle karşılandığını düşünen mükelleflerin, kendilerine devlet tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin miktarının artması halinde vergiye uyumları da artmaktadır. Mükelleflerin çoğu vergi

kaçırdıklarında yakalanma ve cezalandırılma olasılıklarının bulunmadığını bilseler dahi kamu mal ve hizmetlerinden faydalanabilmek için vergi ödemeye devam ederler. Mükelleflerin kamusal mal ve hizmetlerden yeterince faydalanamadıkları düşüncesine kapılmaları vergi kaçırma eğilimlerinin artmasına yol açacaktır. Ayrıca mükelleflerin ödemiş oldukları vergilerin doğru yerlere, doğru şekilde harcanmadığını görmeleri halinde vergiye karşı tutum ve davranışları olumsuz yönde etkilenebilecektir (Bayraklı vd., 2004:212; Kaynar Bilgin, 2011:271).

Mükelleflerin kamu hizmetlerinden yararlanma algıları ödedikleri vergi miktarına bağlı olarak da değişecektir. Mükelleflerin ödedikleri vergi, kamu hizmeti demetinin kendisine sağladığı faydadan daha az veya daha fazla olabilir. Mükellef ödediği vergiden daha az miktarda kamu hizmeti aldığını düşünüyorsa, mali sömürü¹⁹ altında ezildiği hissine kapılacaktır (Bulutoğlu, 2008:60). Bu da, vergiye karşı olumsuz düşünceler geliştirmelerine neden olacaktır.

Kamu hizmetlerinin mükelleflerin tercihleri doğrultusunda yapılması da mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarında önem taşımaktadır. Ödedikleri vergilerin kendilerinin doğrudan yararlandığı hizmetler için harcandığını görmeleri mükelleflerin verginin haksız ya da gereksiz şekilde alınmadığına inanmalarına yardımcı olmaktadır (Çataloluk, 2008:220). Şenyüz (1995)'e göre, devletin toplum tarafından arzu edilmeyen ve desteklenmeyen hizmetler sunması durumunda, mükellefler ödedikleri vergilerin boşa gittiğini düşünebileceklerdir. Bu algı karşısında kamu harcamalarının etkinliği azalabileceği gibi, vergiye karşı olumsuz tutum ve davranışlar da artabilecektir (Demir, 2009:214).

Yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde; mükelleflerin çoğunluğunun ödedikleri vergiler ve kamu hizmetleri arasında bir bağ kurmakta zorlandıkları (Muter vd., 1993; Çiçek vd., 2008; Karakaş ve Çiçek, 2009) ve ödedikleri vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak geri dönmediğini düşündükleri (Yıldız ve Saruç, 2007; Saraçoğlu, 2008; İpek ve Kaynar, 2009; Demir ve Küçükilhan, 2013; Ayyıldız vd., 2014) görülmektedir. Muter, Sakınç ve Çelebi (1993), Çiçek, Karakaş ve Yıldız

¹⁹ Literatürde mükelleflerin ödedikleri verginin, yararlandıkları hizmetlerin faydasından daha fazla olması "mali sömürü" olarak ifade edilmektedir (Bulutoğlu, 2008:60).

(2008) ve Karakaş ve Çiçek (2009) tarafından yapılan çalışmalarda, mükelleflerin görece çoğunluğunun kamusal harcamaların yöneldiği alanları ve yapıma şeklini izlediği ve ödedikleri vergilerle ilişkilendirerek değerlendirmede buldukları tespit edilmiştir. Ayrıca mükelleflerin çoğunluğunun ödedikleri vergilerin nasıl harcadığını ve hangi kamu hizmeti olarak geri döndüğünü bilmek istedikleri; başka bir çalışmada rastlanılan diğer bir bulgudur (Demir, 2009; Bağdigen ve Erdoğan, 2010).

Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007), Yıldız ve Saruç (2007), Saraçoğlu (2008), İpek ve Kaynar (2009), Ay, Şahin ve Soylu (2010) ve Ayyıldız, Vural ve Demirli (2014) tarafından yapılan çalışmaların bulguları; ödenen vergilerin devlet tarafından etkin, yerinde ve topluma yararlı harcamalarda kullanılmadığına yönelik görüşün çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Mükelleflerin bağlantı bilinci ile kamusal harcamaların algılanması arasında güçlü bir ilişki olduğu (Demir, 2009), vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönme oranı arttıkça kayıtdışı ekonomi algısının azaldığı (Demir ve Küçükilhan, 2013), hükümetin vergilerin kullanıldığı alanlara yönelik izlediği politikaların mükelleflerin vergi verme davranışlarını etkilediği (Tuay ve Güvenç, 2007), topluma sunulan kamu hizmetlerinin nicelik ve niteliğinin artmasının vergi bilincini artırdığı (Sağlam, 2013) konu ile ilgili olarak rastlanılan diğer bulgulardandır.

2.4.1.9. Verginin Konusu ve Mükelleflerin Ödeme Gücü

Vergi ödeme veya ödememe yönünde bireylerin psikolojik tutum ve davranışlarını belirleyen faktörlerden birisi de verginin ne üzerinden alındığı ve vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmadığıdır. Mükelleflerin bu konudaki algılamaları vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını belirlemede etkili olmaktadır (Aktan ve Çoban, 2006:139). Vergilemede ödeme gücü dikkate alınarak uygulamalarda bulunulmaması mükellefler üzerindeki vergi yükünün artmasına neden olarak hem vergi uyumunu hem de vergi bilincini olumsuz yönde etkileyecektir (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:123).

Mükelleflerin vergi ödeme gücünün göstergeleri gelir, servet ve harcamalardır. Gelirlerinde azaltma yaratan vergiler karşısında mükellefler ya tasarruflarını azaltma ya da tüketimi kısma yoluyla tepki verirler. Yüksek gelir grupları lüks tüketimlerini veya tasarruflarını azaltabilecekken düşük gelir grupları, gelirlerinden zorunlu tüketim için ayırdıkları kısmı azaltmak zorunda kalacaklardır. Bu sebeple, düşük gelir gruplarının vergi yükünü yüksek gelir gruplarına nazaran daha fazla hissettikleri ve bu durumun vergi karşısında tepki oluşturabileceği söylenebilir. Vergi karşısında ortaya çıkabilecek bu tür bir tepkiyi azaltabilmek için vergilendirmenin mükelleflerin ödeme gücüne göre yapılması gerekmektedir (Çataloluk, 2008:217).

İpek ve Kaynar (2009) ve Ayyıldız, Vural ve Demirli (2014) tarafından yapılan çalışmalarda mükelleflerin çoğunluğunun ödeme gücüne göre vergilendirilmediğini düşündükleri görülmektedir

2.4.1.10. Mükelleflerin Vergilemede Adalet ve Eşitlik Algılamaları

Vergi mükelleflerinin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının belirlenmesinde en önemli etkenin adalet olduğu söylenebilir. Adaletsiz bir vergileme, mükelleflerin vergi ödeme davranışlarında önemli değişiklikler meydana getirerek gönüllü uyumun bozulmasına sebep olur (Çetin, 2007:178).

1982 Anayasası'nın "vergi ödevi" başlığını taşıyan 73 üncü maddesinin 1 inci ve 2 nci fıkralarında "herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır" denilmek suretiyle vergilemenin adil yapılmasına hükmolunmuştur. Vergilemede adalet, genel olarak aynı ödeme gücüne sahip olan mükelleflerin aynı vergiyi ödemesi şeklinde tanımlanan *yatay adalet* ve farklı ödeme gücüne sahip mükelleflerin farklı oranda vergilendirilmesi olarak tanımlanan *dikey adaletin* tesis edilmesine yönelik kullanılmaktadır. Ancak, mükelleflerin adalet algılaması yatay ve dikey adalet şeklinde beliren objektif vergi yükünden ziyade subjektif vergi yüküne göre şekillenir. Çünkü, mükelleflerin ödedikleri vergiler arasında sayısal eşitliğin sağlanması adaletli bir dağıtım yapılması anlamına gelmemektedir. Mükelleflerin adalet konusundaki algılamaları, vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkilemektedir.

Aynı durumda olduğunu düşündüğü başka bir mükellefin farklı bir vergi yükümlülüğü altında olması adalet algılamasını değiştirecek ve kendisiyle karşılaştırdığı mükellef ile aynı duruma gelinceye kadar vergi ödememeyi tercih etmesi söz konusu olabilecektir (Aktan ve Çoban, 2006:142-143).

Günümüzde adaletin mutlak ölçüleri olmayan izafi bir kavram olduğu söylenebilir. Bu sebeple, vergi sisteminin adil olup olmadığını değerlendirecek üstün bir güç yoktur. Adalet konusundaki değerlendirmeler bireysel olarak veya yaygın kanaatlere göre yapılmaktadır. Mükellefler bireysel vergi yüklerine bakarak tabi oldukları vergilemenin adil olup olmadığı konusunda kişisel değerlendirmeler yapabilmektedirler. Bu duruma göre, gelir ve servetine göre ödediği vergi düşük sayılabilecek bir mükellef bile adil bir vergileme yapılmadığından bahsedebilmektedir. Mükelleflerin mali gücünü aşan vergilendirmenin vergi adaletini zedeleyeceği ise genel kabul gören bir durumdur (Çelebi, 1997:78).

Vergi uygulamalarında adil davranılması da aynı şekilde mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:143). Örneğin; vergi affı uygulaması vergi adaleti açısından sakıncalı durumlar meydana getirmektedir. Vergi borcunu zamanında ödeyen mükellefler ve vergi borcunu zamanında ödemeyen ve cezalandırılması gereken mükellefler arasında vergi affı uygulaması sebebiyle eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Vergisini zamanında ödeyen mükelleflerin yanı sıra aftan önce vergisini cezası ile birlikte ödeyenler açısından da eşitsizlik söz konusu olmaktadır (Çetin, 2007:178).

Mükelleflerin vergilemede adalete ilişkin algılamalarına yönelik yapılan ampirik çalışmaların bulgularına ise “Dışsal Faktörler” başlığı kapsamında yer alan “Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler” alt başlığında²⁰ yer verilmektedir.

2.4.1.11. Mükelleflerin Vergi Yükünü Hissetme Dereceleri

Mükelleflerin vergi yükünün oranı ve adil dağılımına ilişkin olumsuz algılamaları, vergilemeye ilişkin psikolojisini ve ortaya koyacağı tutum ve

²⁰ “Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler” alt başlığı için bkz. Syf.

davranışlarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Vergi, mükellefin elde etmiş olduğu gelir için bir maliyet unsurudur. Mükellef üzerindeki bu maliyet, “vergi yükü” olarak adlandırılmaktadır. Mükelleflerin vergi yükünü hissetme dereceleri; ödenen vergi ile doğru, mükelleflerin vergi ödeme gücü ile ters orantılı olarak değişmektedir. Vergi yükü, objektif ve subjektif olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Objektif vergi yükü, gerçek vergi yükü olarak da nitelendirilmekte ve oransal bir ilişkiyi göstermektedir. Vergi tazyiki olarak da adlandırılan subjektif vergi yükü ise; kişisel, sosyal ve psikolojik birçok faktör nedeniyle mükelleflerin vergi ödeme sonrası hissettiği psikolojik baskıyı ifade etmektedir. Mükelleflerin subjektif vergi yükünü hissetme derecesi, vergiyi algılama şekilleriyle de ilişkilidir. Subjektif vergi yükü; bireyin gelirine, özel durumlarına, zevk ve tercihlerine göre değişen ve bireyler tarafından hissedilen iktisadi ve psikolojik baskıdır. Mükelleflerin ödediği vergi nedeniyle sahip olduğu iktisadi değerlerdeki azalmanın neden olduğu refah kaybının bizzat kendileri tarafından hissedilme derecesine bağlıdır. Hissedilen psikolojik baskı, mükelleflerin vergiye ilişkin yükümlülükler nedeniyle vergi idaresinde kaybettiği zaman ve karşılaştığı muamele ve diğer etkenlerin sonucu şekillenmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:140-141).

Vergi yükü genel olarak, ödenen verginin mükelleflerin gelirini azaltması dolayısıyla azalan refah sebebiyle mükellefler nezdinde rahatsızlık meydana getirilmektedir. Genellikle ödenen vergi ile gelir düzeyi arasındaki oransal ilişkiyi ifade eden vergi yükü, mükelleflerin vergilere karşı tepkilerini şekillendiren önemli bir araçtır (Çiçek vd., 2008:30).

Muter, Sakınç ve Çelebi (1993), Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008), Demir (2009), Karakaş ve Çiçek (2009), İzgi Şahpaz ve Saruç (2012) ve Sağlam (2013) tarafından yapılan çalışmanın bulguları incelendiğinde; ödenen vergilerin yükünün çoğunlukla ağır olarak tanımlandığı görülmektedir. Vergi yükünün mükellef tarafından hissedilme derecesi ile vergiye karşı tutum ve davranışları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmaların bulguları, algılanan vergi yükü ile gelecekte vergi kaçırma düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu (İzgi Şahpaz ve Saruç,

2012) ve vergi yükü düzeyi ve vergi ahlakı arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir (Lago-Peñas ve Lago-Peñas, 2010).

Savaşan ve Odabaş (2005) tarafından yapılan çalışmada ise²¹, vergi kayıp ve kaçaklarının en önemli nedeni olarak vergi yükü gösterilmiştir.

2.4.1.12. Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Düşünceleri

Mükelleflerin diğer mükelleflerin vergi ile ilgili durumlarını bilmesine göre, vergiye karşı gösterilen tutum ve davranışlar da farklılık gösterebilmektedir. Mükellefler, kendi ödeme gücünün seviyesine bakarak veya diğer mükelleflerin yükleriyle orantılı ya da orantısız olarak ödedikleri vergilerin seviyesine göre kişisel bir kanaat edinmiş olmaktadır (Çiçek vd., 2008:40). Aynı şekilde, vergi ile ilgili yükümlülüklerini eksiksiz olarak yerine getiren mükellefler olduğuna veya her mükellefin vergisini tam olarak ödemediğine yönelik düşünceler de mükelleflerin diğer mükellefler hakkında olumlu veya olumsuz edindikleri kanaat gibi vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir (Tosuner ve Demir, 2009:2).

Ampirik çalışmalardan elde edilen bulgular incelendiğinde, Türkiye’de genellikle herkesin vergisini tam olarak ödemediğine ilişkin kanaatin yerleşik olduğu görülmektedir (Cansız, 2006; Çiçek vd., 2008; Ayyıldız vd., 2014).

Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğu ülkemizde vergi kaçakçılığının en önemli nedeni olarak “herkes kaçırıyor, ben de kaçırıyorum” mantığının yaygın olmasını göstermişlerdir. Çalışmanın bulgularından, diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödememelerinin mükelleflerin vergi ödeme isteklerini azalttığı ve bu durumu vergi kaçırılmaları için bir gerekçe olarak gördükleri anlaşılmaktadır. İpek ve Kaynar (2009) tarafından yapılan çalışmada da, “herkes vergi kaçırıyor, ben neden kaçırılmıyorum” mantığının yaygın olduğunu düşündükleri ve başkalarının vergiye ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemesinin kendilerini etkilediğini bildirdikleri görülmektedir.

²¹ Savaşan ve Odabaş (2005) tarafından yapılan çalışmada, SMMM ve denetim elemanlarının görüşleri ele alınmıştır.

Vergi kaçırıcıların diğer insanları da vergi kaçırmaya teşvik ettiği fikrine bir başka çalışmada da çoğunlukla katıldığı görülmektedir (İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012). Aynı çalışmada, yakın çevresine baktığında vergi kaçırıcıların sayısının yüksek olduğu düşüncesine katılmayanların en yüksek vergi ahlak ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Yapılan çalışmaların bulguları değerlendirildiğinde, mükelleflerin vergilerini tam olarak ödememelerinin ve vergi kaçırmalarının diğer mükellefler nezdinde olumsuz algılandığı ve bu durumun vergiye karşı tutum ve davranışlarını da olumsuz etkilediği söylenebilir.

Mükelleflerin diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünebildikleri gibi kendilerinden alınan vergi kadar onlardan alınmadığına yönelik görüşlere de sahip olabilmektedirler. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, mükelleflerin kendi vergi yüklerini özellikle diğer mükelleflerin vergi yükleri ile mukayese ederek yaptıkları değerlendirmeler neticesinde vergi sisteminin adaletli olmadığından şikayet ettikleri gözlenmektedir (Çelebi, 1997:79). Bayraklı, Saruç ve Sağbaş (2004) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunun geliri kendisinden yüksek olanların kendisinden daha yüksek vergi ödemediğini düşündükleri görülmektedir.

2.4.2. Dışsal Faktörler

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını bizzat kendilerinden kaynaklanan içsel faktörler kadar çevreden kaynaklanan dışsal faktörler de belirlemektedir. Çalışmada ele alınan dışsal faktörler; sosyal normlar ve referans grubu, vergi sisteminden ve vergi yönetiminden kaynaklanan faktörler, siyasal ve ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörler ve vergi yardımcıları tarafından verilen hizmetlerdir.

2.4.2.1. Sosyal Normlar ve Referans Grubu

Bireylerin davranışları, içinde yaşadıkları veya ait oldukları grup tarafından etkilenir. Sosyolojinin genel kabul görmüş teoremine göre birey; kendisine yakın hissettiği arkadaşlarından, meslektaşları ve aile fertlerinden oluşan *referans grubu* olarak adlandırılan grubun benimsediği düşünce ve davranışlara yönelmekte, referans grubu tarafından hoş karşılanmayan ve ayıplanan düşünce ve davranışlardan

kaçınmaktadır. Referans grubu, vergi kaçırmayı benimsiyor ve onaylıyorsa kişi de vergi kaçırabilecek ve vergi kaçırdığı için etrafından hiçbir olumsuz tepki almayabilecektir (Bayraklı vd., 2004:212). Wenzel (2004)'e göre; sosyal normların (toplum kuralları) vergi uyumu üzerindeki etkinliğinden, ancak kişinin kendisini sosyal grubun bir parçası olarak gördüğü durumlarda bahsedilebilir. Eğer kişi kendisini içinde bulunduğu sosyal grupla özdeşleştirmiyorsa, sosyal normların vergi uyumunu artırıcı etkisi görülmeyecektir (Wenzel, 2004:213–214).

Mükelleflerin vergiye uyumlarında sosyal normların önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Kamu otoritesine vergi ödeme zorunluluğu da sosyal bir norm olarak kabul edilmektedir. Mükelleflerin, çoğunluğun sosyal kabulüne uygun davranacakları böylece sosyal normların beyan kararlarını olumlu yönde etkileyeceği varsayılmaktadır. Ayrıca vergi kaçırın mükellef, içinde yaşadığı topluluğun normlarını önemsiyorsa hissedebileceği suçluluk ve utanma duygusu hissi de vergiye uyumlarını etkileyebilecektir. Suçluluk, bireyler sorumsuzca davrandıklarını ve sosyal norm ya da kuralı ihlal ettiklerini fark ettiklerinde ortaya çıkan bir duygudur. Buna göre, mükellefler gelirlerini düşük gösterdikleri ve denetimden kaçtıkları zaman suçluluk duygusu; gelirlerini düşük gösterip yakalandıklarında ise utanç duygusu yaşayabilirler. Mükelleflerin hissedecekleri suçluluk ve utanç duyguları vergi kaçırmanın hissettirdiği faydaların azalmasına neden olabilecek ve mükelleflerin vergi ödeme davranışı üzerinde kısıt oluşturabilecektir (Alm vd., 1998:1-3; Cummings vd., 2005:24; Kaynar Bilgin, 2011:267-268; Çevik, 2012:270).

Suçluluk ve utanma duygularıyla birlikte görev duygusunun da, mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini azalttığı söylenebilir. Scholz ve Pinney (1995)'e göre; yakalanmaya yönelik kişisel risk algısı, nesnel risk faktörlerinden daha çok görev duygusuyla ilişkilidir (Kaynar Bilgin, 2011:269).

Sosyal normlarla ilgili olarak toplumsal geleneklerin de mükelleflerin vergiye karşı bakış açılarını ve algılarını değiştirebileceğini söylemek mümkündür. Toplum tarafından önem verilen birtakım giderlerin matrahtan indirilmesi verginin olumlu, toplum olarak karşı çıkılan giderlerin indirilmesi ise verginin olumsuz yönde algılanmasına yol açabilecektir (Tosuner ve Demir, 2009:9).

Yapılan ampirik çalışmalar, referans grup ile vergi kaçırma davranışı arasında paralel bir ilişki olduğunu (Bayraklı vd., 2004; İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012) ve vergi kaçırmanın mükellefin duyacağı suçluluk ve utanç duygusunun vergi kaçırma eğilimlerini azalttığını (Erard ve Feinstein, 1994; Torgler, 2003b; Bayraklı vd., 2004; Öz Yalama ve Gümüş, 2013) göstermektedir. Çevik (2012) tarafından yapılan çalışmada, başkalarının görüşlerine ortalama olarak daha yüksek duyarlılık gösterenlerin daha yüksek düzeyde vergi ahlakı da sergilediği görülmektedir.

Son olarak, mükelleflerin sosyal etkileşimlerinde etkili olan mutluluk ve tatmin duygularının da (Çevik, 2012:274) vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkilediği bulgusuna rastlanılmıştır (Torgler, 2003c; Torgler, 2006; Çevik, 2012). İlgili çalışmalarda genel mutluluk ve hayattan genel tatmin düzeyi ile vergi ahlakı düzeyi arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca gelir düzeyinin yansıması olarak da değerlendirilebilecek finansal memnuniyet duygusunun (Çevik, 2012:273) da vergi ahlakı düzeyini yükselttiği saptanmıştır²².

2.4.2.2. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler

Mevcut vergi sisteminden kaynaklanan birtakım faktörler de mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Bu faktörler; vergi mevzuatının karmaşık yapıda olması ve sıklıkla değişmesi, vergi affı uygulamalarına sık başvurulması, vergi oranlarının yüksek olması ve vergi sisteminin adil olmamasıdır.

2.4.2.2.1. Vergi Mevzuatının Karmaşık Bir Yapıya Sahip Olması

Mükelleflerin vergilemeye ilişkin uyum maliyetlerinin yüksekliğinin en büyük kaynağı vergileme sürecinin karmaşıklığıdır. Vergi sisteminin basit, anlaşılır ve kolay uygulanabilir olmayışı mükelleflerin vergileme sürecine uyumunu zorlaştırmaktadır. Mükelleflerin maliyete ilişkin algılaması hem verginin kendisini,

²² Yalnızca, Çevik (2012) tarafından yapılan çalışmada yüksek finansal memnuniyete sahip mükelleflerin düşük düzeyde vergi ahlakı sergiledikleri bulgusuna rastlanılmaktadır. Ancak, negatif yöndeki bu ilişki çalışmanın sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

hem de uyum ve işlem maliyetlerinin tümünü içine almakta ve vergiye karşı tepkisini belirlemektedir (Aktan ve Çoban, 2006:145).

Vergi mevzuatı, verginin uygulanması esnasında hem mükellef, hem de vergi idaresi açısından zorluk yaratmayacak anlaşılabilirlikte ve açıklıkta olmalıdır. Mükellefler vergi mevzuatının karmaşıklığından dolayı yaşayacakları tereddütler sebebiyle keyfi uygulamalara yönelebilir, neticesinde isteyerek ya da istemeyerek vergi kaybına neden olabilirler. Vergi mevzuatındaki karmaşıklık ve vergi ziyayı karşısında öngörülen ağır müeyyideler, mükelleflerin vergiye karşı tepki oluşturarak vergiden kaçınma yoluna gitmelerine sebep olmaktadır (Çataloluk, 2008:224). Ayrıca mükellefler ödemek zorunda oldukları vergilerin sayıca çok olduğuna inanıyorlarsa tabii oldukları vergi yükü çok ağır olmasa da vergiye olumsuz bakabilirler. Örneğin, vergi sayısının ikiliği gibi durumlar, vergi sistemini daha da karmaşık hale getireceğinden denetimi zorlaştırarak kayıt dışı ekonominin de artmasına neden olabilecektir. Bu yüzden, mükelleflerin vergi kanunlarının karmaşık olduğunu düşünmelerinin gönüllü uyum derecesini etkileyeceği söylenebilir (Tuay ve Güvenç, 2007:29-30).

Vergi sisteminin karmaşık bir yapıda olması bir yandan mükelleflerin gönüllü uyum derecesini etkilerken bir yandan da vergi kanunlarının uygulayıcısı konumunda olan idarenin, denetmenlerin ve yargı organlarının da işlerini güçleştirmektedir. Karmaşık vergi kanunları karşısında bilgisi ve donanımı yeterli olmayan vergi idaresi çalışanlarının düşük beyanı ortaya çıkarmaları ve cezalandırmaları zorlaşmaktadır (Çelikkaya, 2002; Tuay ve Güvenç, 2007:29).

Vergi mevzuatının karmaşık nitelikte ve açık olmamasından doğan belirsizlikten dolayı mükellefler çoğunlukla muhasebeci ve mali müşavir gibi vergi uzmanlarından yararlanmaktadır. Bu durumda; vergi yardımcıları olarak da ifade edilebilecek vergi uzmanlarıyla mükelleflerin vergiye uyumu arasında, vergi idaresi-mükellef ilişkisinde vergiye uyumun artırılması açısından aracılık rolü türünde bir ilişki olduğu söylenebilir. Ancak, vergi yardımcıları belirsiz ve şüpheli gelire sahip mükelleflerin yasal boşlukların avantajlarından yararlanmalarını sağlama ve vergiye uyumsuzluk durumunda cezaları azaltacak yolları bilme ve bunları kullanma

açısından vergiye uyumsuzluğun artmasına da neden olabilmektedirler (Tunçer, 2005:220-226).

Vergi kanunlarının karmaşık bir yapıya sahip olması mükelleflerin vergiye karşı direnç derecesini olumsuz yönde etkileyeceğinden vergiye karşı direncin oluşmaması için vergi kanunlarının sade olması ve vergi sisteminde sürekli değişiklik yapılmaması gerekmektedir (Gök, 2007:149).

Yapılan ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde; genellikle mükelleflerin vergi kanunlarının her mükellefin anlayabileceği kadar açık olmadığını, karmaşık olduğunu düşündükleri görülmektedir (Yeniçeri, 2005; Cansız, 2006; Tuay ve Güvenç, 2007; Yıldız ve Saruç, 2007; İpek ve Kaynar, 2009; Ayyıldız vd., 2014). Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007) tarafından yapılan çalışmada, henüz gelir vergisi mükellefi olmayan üniversite öğrencileri de vergi mevzuatını karışık ve anlaşılması zor bulduklarını bildirmişlerdir. Yeniçeri (2005) tarafından yapılan çalışmada özellikle yüksek gelir grubunda yer alan mükellefler; Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmada özellikle üniversite mezunu olan mükellefler; İpek ve Kaynar (2009) tarafından yapılan çalışmada özellikle 50 yaş ve üzeri mükellefler bu düşünceye sahip olduklarını beyan etmektedirler. Gürler Hazman (2009) tarafından yapılan çalışmada ise, mevzuatın karmaşıklığının mükelleflerin vergiye uyumunu etkilediği ve mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça bu yöndeki görüşlerinin azalarak vergiye uyuma yöneldikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Tuay ve Güvenç (2007) tarafından yapılan çalışmada; vergi kanunları kadar tebliğ, sirküler gibi alt mevzuatın da yeterince açık ve anlaşılır bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca aynı çalışmada, mükelleflerin büyük bir çoğunluğunun Türkiye’de gereğinden fazla vergi türü olduğunu düşündükleri de rastlanılan bir diğer bulgudur.

2.4.2.2.2. Vergi Kanunlarında Sıklıkla Değişik Yapılması

Vergi mevzuatının basit ve anlaşılır yapıda olması kadar sık değişmemesi de mükelleflerin vergiye uyum sağlamaları için önemlidir. Vergi mevzuatının kısa dönemde büyük ölçüde değişikliklere maruz kalması ve uzun dönem için süreklilik

gösterememesi, mükelleflerin ne tür bir uygulamaya muhatap olacağını bilmesini zorlaştırmaktadır. Vergi sisteminde sıklıkla değişiklik yapılması, mükelleflerin gelecekte karşı karşıya bulunduğu belirsizliği arttıracığından geleceğe yönelik plan yapabilmelerini zorlaştıracaktır (Çelebi, 1997:79).

Tuay ve Güvenç (2007) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin görece çoğunluğunun vergi sistemindeki değişikliklerin kolaylıkla takip edilemediğini düşündükleri; İpek ve Kaynar (2009) ve Ayyıldız, Vural ve Demirli (2014) tarafından yapılan çalışmada ise mükelleflerin vergi mevzuatının sıklıkla değişmesinin vergi ile ilgili işlemleri olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri görülmektedir.

2.4.2.2.3. Vergi Sisteminin Adil Olmaması

Vergi sisteminin karmaşık, sıklıkla değişen yapısı kadar adil olmayan yapıya sahip olmasının da mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Vergi mükelleflerinin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının belirlenmesinde en önemli etkenin adalet olduğu ve adaletsiz bir vergilemenin, mükelleflerin vergi ödeme davranışlarında önemli değişiklikler meydana getirerek gönüllü uyumun bozulmasına sebep olduğu bilgisine (Çetin, 2007:178) “İçsel Faktörler” başlığı kapsamında yer alan “Mükelleflerin Vergilemede Adalet ve Eşitlik Algılamaları” alt başlığında²³ yer verilmişti.

Vergilemede bazı kişi ve gruplara muafiyet, istisna gibi uygulamalarla çeşitli ayrıcalıklar sunulması, vergi yükünün mükellefler arasında dengeli bir şekilde dağılmaması ve diğer mükelleflere ağır vergi yükünün yüklenmesi toplumsal açıdan hoşnutsuzluk oluşturabilecek ve mükelleflerin kendilerine karşı adil davranılmadığını düşünmelerine yol açabilecektir. Böyle bir düşünceye sahip olan mükellef, vergiye karşı olumsuz davranışlarda bulunabilecektir (Aktan vd., 2002:124; Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:125).

²³ “Mükelleflerin Vergilemede Adalet ve Eşitlik Algılamaları” alt başlığı için bkz. Syf.

Vergi sisteminin mükellefler arasında adaleti sağlayıcı, tarafsız, devlet ve yükümlü açısından optimum etkinliği hedefleyen bir yapıya sahip olması gereklidir. Temel vergileme ilkelerinden uzak bir vergi sisteminin, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyeceği söylenebilir (Aktan ve Çoban, 2006:147).

Yapılan ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde vergi sisteminin adil olmadığı kanaatinin yaygın olduğu görülmektedir (Cansız, 2006; Ömürbek vd., 2007; Yıldız ve Saruç, 2007; Çiçek vd., 2008; Saraçoğlu, 2008; İpek ve Kaynar, 2009; İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012; Ayyıldız vd., 2014). Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmada bu düşünceye sahip olanların daha çok bayan, yüksek lisans mezunu ve 1500 ve üzeri gelir elde eden mükellefler oldukları; Saraçoğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada ise erkek, 26-40 yaş arası, doktora mezunu ve evli olan mükellef oldukları görülmektedir. İpek ve Kaynar (2009) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğu, geniş kapsamlı muafiyet ve istisnaların vergi eşitsizliğine neden olduğunu düşündüklerini bildirmişlerdir.

Adil olmayan bir vergi sistemi ve vergi kaçakçılığı arasındaki ilişkiye dair ampirik bulgular incelendiğinde; İzgi Şahpaz ve Saruç (2012) tarafından yapılan çalışmada mükelleflerin görece çoğunluğunun vergi sistemi adil olmasa da vergi kaçıranlara hak verilemeyeceğini; Bayraklı, Saruç ve Sağbaş (2004) tarafından yapılan çalışmada ise vergi sisteminin adaletsizliği göz önüne alındığında vergi kaçıranlara hak verilebileceğini düşündükleri görülmektedir. Bu iki çalışmanın birbirine tezat yönde bulgular içermesi dikkat çekmektedir.

Bayraklı, Saruç ve Sağbaş (2004) tarafından yapılan çalışmada adalet faktörünün vergi kaçırma eğilimi üzerinde anlamlı etkisi olduğu sonucuna rastlanmaktadır. Öz Yalama ve Gümüş (2013) tarafından yapılan çalışmada da Bayraklı, Saruç ve Sağbaş (2004)'ın yapıları çalışmanın bulgularına paralel şekilde, mükelleflerin çoğunluğunun adil bir vergi sisteminin vergi kaçırma eğilimini azaltacağını beyan ettikleri görülmektedir. İncelenen başka çalışmalarda, vergi sisteminin adaletine ilişkin algının vergiye uyumu (Cummings vd., 2005) ve vergi ahlakını (Yeniçeri ve Çevik, 2014) pozitif yönde etkilediğine dair bulgular gözlemlenmiştir.

Savaşan ve Odabaş (2005) tarafından yapılan çalışmada²⁴, vergi kayıp ve kaçaklarının en önemli ikinci nedeni olarak vergi sistemindeki adaletsizlik gösterilmiştir. Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007), Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) ve Altuğ, Çak, Şeker ve Bingöl (2010) tarafından yapılan çalışmada ise; vergi bilincinin oluşturulması ve arttırılmasındaki en önemli faktörler arasında yer alan vergi sistemindeki adaletsizliklerin giderilerek adil bir vergi reformu yapılması görüşüne çoğunlukta katıldığı görülmektedir. Ayrıca Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmanın bulguları, mükelleflerin çoğunluğunun vergilemede adaletin sağlanamamasının nedenlerini; vergi kanunlarının yapısı, vergi idaresinin etkin olmaması ve vergi denetimlerinin yeterli yapılmaması olarak gördüklerini göstermektedir.

Vergi sisteminin adil olmadığı düşüncesinin yanı sıra başka bir çalışmada vergilerin adaletli şekilde toplanmadığına ilişkin görüşlere rastlanmaktadır (Zenginobuz vd., 2010).

2.4.2.2.4. Vergi Oranlarının Yüksekliği

Mükelleflerin vergiye bakış açısını ve gönüllü uyumlarını etkileyen bir diğer önemli faktör de vergi oranlarının seviyesidir. Vergi oranlarının artması ile mükelleflerin vergi yükü de artmaktadır. Artan vergi yükü, bireylerin gelirlerini azaltarak tüketimlerini ve tasarruflarını kısmak zorunda bırakmaktadır. Bu azalmanın telafi edilebilmesi için mükelleflerin daha fazla çalışma yapması gerekmekte, bu durum da kendilerinde hoşnutsuzluğa yol açmaktadır (Gök, 2007:147).

İbn-i Haldun'un vergi teorisi yaklaşımına göre, vergi oranları optimum seviyede korunmalıdır. Vergi oranlarının düşük tutulmasıyla yatırım ve üretim artarak hem istihdamın artması hem de fiyatlar genel seviyesinin düşmesi söz konusu olabilecektir. Ayrıca artan işlem hacmi hem milli geliri hem de vergi gelirlerini artıracaktır (İlgen, 2005:102-103). Arthur Laffer tarafından ortaya konulan görüş de İbn-i Haldun'la benzer özellikler göstermektedir. Laffer'in vergi oranları ile vergi

²⁴ Savaşan ve Odabaş (2005) tarafından yapılan çalışmada, SMMM ve denetim elemanlarının görüşleri ele alınmıştır.

gelirleri arasında kurmuş olduğu ilişkiye göre, vergi oranları belli bir orandan sonra vergi gelirlerini düşürecektir. Bunun sebebi, vergi oranlarının optimalin üzerine çıkması sebebiyle insanların çalışmak yerine vergi ödemedi para kazanacak yollar aramaya başlayacak olmalarıdır. Diğer bir deyişle, vergi oranlarının yüksekliği kayıtlı ekonomiden kayıtdışıya kayışa yol açacaktır. Arz yönlü iktisadın en önemli dayanağı olan bu yaklaşım vergi oranları ile vergiye gönüllü uyum arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tuay ve Güvenç, 2007:31).

Yapılan ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde; genellikle mükelleflerin vergi oranlarını yüksek buldukları görülmektedir (Muter vd., 1993; Yıldız ve Saruç, 2007; Saraçoğlu, 2008; Bağdigen ve Erdoğan, 2010). Saraçoğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada; daha çok bayan, 26-40 yaş arası, üniversite mezunu mükellefler, vergi oranlarını yüksek bulduklarını bildirmişlerdir. Henüz gelir vergisi mükellefi olmayan üniversite öğrencilerinin de, vergi oranlarının yüksek ve vergi yükünün fazla olmasını yüksek ve kayıt dışılığın nedeni olarak gördükleri rastlanan diğer bulgulardandır (Ömürbek vd., 2007). Aynı çalışmada, yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınmasının doğal olduğunu ve vergi oranları yüksek olduğu için devletin yeterli vergi geliri toplayamadığı görüşüne de çoğunlukla katıldığı görülmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, vergi sistemindeki en önemli sorun olarak tüketimden alınan yüksek vergiler ve gelirden ödenen verginin gelir miktarına göre çok olması gösterilmiştir (Zenginobuz vd., 2010).

Vergi oranlarının seviyesi ve mükelleflerin vergi ödeme istekleri arasındaki ilişkiye dair ampirik çalışmalar çoğunlukla; mükelleflerin vergi oranlarında meydana gelen artışların vergi kaçırmalarını teşvik ettiğini düşündüklerini göstermektedir (Cansız, 2006; Tuay ve Güvenç, 2007). Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmaya göre, bu düşünceye sahip olanlar daha çok bayan, yüksek lisans mezunu ve 1001-1500 TL arası gelir elde eden mükelleflerdir. Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmemesinin en önemli nedeni olarak vergi oranlarının yüksekliğini gösterdikleri görülmektedir.

2.4.2.2.5. Vergi Affi ve Benzeri Uygulamalara Sık Başvurulması

Sık sık vergi affi uygulamalarına başvurulması da mükelleflerin vergiye bakışlarını ve gönüllü uyumlarını etkilemektedir. Vergi ödevlerini tam ve zamanında yerine getiren dürüst mükellefler açısından vergi afları, vergi kaçırıcılara tanınan bir ayrıcalık olarak görülmektedir. Ayrıca vergi affi uygulamasına sık başvurulması mükelleflerin uzun dönemde af beklentisiyle vergi ödevlerini yerine getirmemesine sebebiyet verebilecektir (Savaşan, 2006:48-49).

Sıklıkla vergi affi ve yapılandırma benzeri düzenlemelerin yapılması yaptırım mekanizmasının sağlıklı işlememesine de sebebiyet vermektedir. Mükellefler af ve benzeri düzenlemelerden yararlanarak cezai yaptırımlardan kurtulabilmekte veya yükümlülüklerini hafifletebilmektedir. Bu tür uygulamalarla yükümlülüklerini eksik yerine getiren ya da hiç getirmeyen mükellefler adeta teşvik edilmekte, bu durum vergisini tam ve zamanında ödeyen vergi bilincine sahip mükelleflerin vergiye uyumlarının olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır (Ayyıldız vd., 2014:37).

Vergi afları; uygulamadan önce ve sonra gerekli önlemlerin alınmaması veya alınsa bile bunların başarılı olmaması ve mükelleflere sık sık vergi affi uygulamasına başvurulabileceği şeklinde izlenim verilmesi durumunda, mükelleflerin adalet düşüncelerinin zedelenmesinden uzun dönemde vergi uyumunun azalmasına kadar bir dizi olumsuzluğa yol açacağı söylenebilir (Tunçer, 2001). Ancak, vergi affi sonrası yapılacak yasal düzenlemelerle bir yandan gelir kaynağı sağlanırken bir yandan da sağlıklı bir vergi rejimine geçiş kolaylaştırılabilir. Böyle bir yol izlenerek vergi affi uygulamasının etkin bir araç olarak kullanılması ile toplam gönüllü uyum derecesi de artabilecektir (Çelikkaya, 2002).

Mükelleflerin vergi affi uygulamalarına bakış açısı ve vergi affi uygulamalarının vergi ödeme davranışları üzerindeki etkisi üzerine yapılan ampirik çalışmaların bulguları; vergi aflarının vergisini düzenli ödeyen dürüst mükelleflere haksızlık olduğunu ve onları cezalandırmakla eşdeğer olduğunu (Tuay ve Güvenç, 2007; Çiçek vd., 2008), vergi ödeme istekleri üzerinde olumsuz etki yaptığını (Cansız, 2006), vergi affi beklentisinin mükellefleri –özellikle yüksek gelir grubunda

yer alan mükellefleri– vergi ödeme konusunda isteksiz davranmaya yönelttiğini (Yeniçeri, 2005) ve yakın zamanda vergi affı yapılacağını bilen mükelleflerin vergi yükümlülüklerini daha az yerine getirdiğini düşündüklerini (Tuay ve Güvenç, 2007) göstermektedir. İpek ve Kaynar (2009) ve Ayyıldız, Vural ve Demirli (2014) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun sık çıkarılan vergi aflarının vergi kaçakçılığının nedenlerinden biri olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Devletin, önemli bir gelir kaynağı olan verginin alınmasında mükelleflerin ihtiyaçlarını ve psikolojik ve sosyal faktörleri dikkate alan bir vergi sistemi inşa etmesi mükelleflerin vergiye yaklaşımlarını da önemli ölçüde etkileyeceği söylenebilir (İpek ve Kaynar, 2009:176-177).

2.4.2.3. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler

Vergilemenin yönetim, uyum ve işlem maliyetleri, kamu hizmetlerinin karşılığı olarak toplanan vergilerin etkinliği ve verimliliği değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir konudur. Söz konusu maliyetler, hem devletin hem mükellefin kaybını göstermektedir. Mükelleflerin kaybının yüksekliğine göre vergiye ilişkin algılamaları ve buna bağlı olarak davranış biçimleri değişecektir (Aktan ve Çoban, 2009:145).

Mükelleflerin vergiye ilişkin algılamalarını değiştiren işlem maliyetlerinin temel kaynağı, kötü yönetimdir. Katılımcı, şeffaf, hukukun üstünlüğüne önem veren, kaliteli hizmet odaklı çalışan, hesap verme sorumluluğuyla hareket eden bir yönetim, mükelleflerin katlamak zorunda olduğu işlem maliyetlerini azaltacaktır. Bu özelliklere sahip olmayan kötü yönetim şekli, mükelleflerin işlem maliyetleri ile ilgili algılamasını yüksek tutacak ve vergiye karşı tepkilerini olumsuz etkileyebilecektir (Aktan ve Çoban, 2006:145).

Mükelleflerin işlem maliyetleri ile doğrudan ilişkili olan kaliteli vergi yönetimi; teknolojinin olanaklarından yararlanan, mükellefi müşteri kavramı içerisinde ele alarak vergileme sürecinde en üst düzeyde memnuniyet duymasını sağlayan, şeffaf, bilgiye ulaşımı hızlandıran ve mükelleflerin işlem maliyetlerini en

aza indirme çabası içerisinde olan yönetimdir. Böyle bir yönetim sağlandığında, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu söz konusu olabilecektir (Aktan ve Çoban, 2006:145)

Mükelleflerin vergiye ilişkin tutum ve davranışlarını etkileyen vergi yönetiminden kaynaklanan faktörler; cezai yaptırımların caydırıcı olmaması, vergi denetimlerinin yetersiz olması, vergi idaresinin mükelleflere olumsuz yaklaşımı, vergi yönetiminin etkin olmaması, gelir idaresinin şeffaf olmaması ve kamu kaynaklarının kullanımında yolsuzluk ve savurganlık yapılması şeklinde ele alınmaktadır.

2.4.2.3.1. Cezai Yaptırımların Caydırıcı Olmaması

Vergi uyumunu açıklayan temel model olarak kabul edilen Allingham-Sandmo (1972) modeline göre; vergi uyumunun denetim olasılığı ve ceza miktarı tarafından belirlendiği, mükelleflerin denetim olasılığının ve ceza miktarının düşük ya da yüksek olması durumuna göre gerçek gelirini beyan edip etmeme tercihini yapacağı bilgisine 2.1.5.2. Vergi Uyumuna İlişkin Teoriler alt başlığı altında yer verilmişti. Bu bağlamda, cezaların etkinliğinin ve caydırıcılığının mükelleflerin vergi uyumunu belirleyen en önemli faktörlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Mükellefler, denetim etkinliğine bağlı olarak ortaya çıkan yakalanma ihtimalini ve cezaların etkinliğini göz önünde bulundurarak vergiye tabi kazancının ne kadarını beyan edeceği, ne kadarını kaçıracağı konusunda tercihte bulunmaktadır. Suç ve cezalar yönünden etkinliğin sağlanmış olduğu bir vergi sisteminde mükellef, tüm kazancını beyan etme yönünde tercih yapma eğilimindedir. Cezaların etkinliğinin, aynı zamanda vergi uygulamalarında adaletin sağlandığı yönünde mükelleflerin algılamasını güçlendirerek vergiye uyum göstermelerini kolaylaştıracağı söylenebilir (Aktan ve Çoban, 2006:146).

Yapılan ampirik çalışmaların bulguları; mükellefler tarafından çoğunlukla vergi kaçırıcılara yönelik uygulanan cezaların yeterli olmadığını ve yeterince caydırıcı bulunmadığını göstermektedir (Muter vd., 1993; Bayraklı vd., 2004; Savaşan ve Odabaş, 2005; Cansız, 2006; Tuay ve Güvenç, 2007; İpek ve Kaynar,

2009; İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012; Demir ve Küçükilhan, 2013; Ayyıldız vd., 2014). Mükelleflerin çoğunluğunun vergi kaçırıcıların yakalanmaları halinde ceza alma olasılıklarının düşük olduğunu (Tuay ve Güvenç, 2007) ve vergi cezalarının Türkiye’de adil olarak uygulanamadığını (Yıldız ve Saruç, 2007) düşündükleri rastlanılan diğer bulgulardandır.

Cummings, Martinez-Vazquez, McKee ve Torgler (2005) tarafından yapılan çalışmada, vergiye uyumun ceza miktarı arttıkça arttığı tespit edilmiştir. Bayraklı, Saruç ve Sağbaş (2004) tarafından yapılan çalışmada da, algılanan ceza ile vergi kaçırma eğilimi arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Bağdigen ve Erdoğan (2010) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıf olmasının vergi suçlarını artırdığı düşüncesine katıldıkları görülmektedir. Ayrıca mükellefler genellikle, vergi cezalarına uygulanan indirimler ya da ödenecek vergiler üzerinde uzlaşmaya gidilmesinin cezaların caydırıcılığını azalttığını (Bağdigen ve Erdoğan, 2010) ve vergi kaçırma teşvik ettiğini (Tuay ve Güvenç, 2007) düşünmektedirler. Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007) tarafından yapılan çalışmada; vergi bilincinin oluşturulması ve artırılmasındaki en önemli faktörler arasında yer alan cezai yaptırımların ağırlaştırılması görüşüne çoğunlukla katıldığı görülmektedir.

2.4.2.3.2. Vergi Denetimlerinin Yetersiz Olması

Devlet, düşük vergi beyanında bulunan veya hiç vergi ödemeyen mükelleflerin vergileme bakımından gerçek ödeme güçlerine ulaşabilmek amacıyla vergi denetimlerinde bulunmaktadır. Vergi denetimi; mükellefler üzerinde korku ve baskı oluşturmakta ve onları gerçek beyanlarda bulunmaya zorlamaktadır (Aktan ve Çoban, 2006:146).

Denetimin temel amacı kişileri yasalara uygun hareket etmeye yöneltmektir. Mükelleflerin her an denetlenebileceklerini düşünmeleri kanunlara uygun davranma eğilimlerini arttırmaktadır. Vergi denetimi kanunlara aykırı davranarak vergisini doğru ve zamanında ödemeyenler için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Doğru beyanı

sağlayan kriterin ise bu riskin büyüklüğü olduğunu söylemek mümkündür²⁵ (Çelikkaya, 2002).

Vergi incelemesi ve denetiminin sık olarak ve geniş kapsamlı yapılması mükelleflerin beyan verirken daha titiz davranmalarını sağlayacaktır. Böylece mükelleflerin vergiye uyumlarını artıracaktır (Ayyıldız vd., 2014:44).

Vergi denetimi, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir faktördür. Vergi denetiminin etkin yapılması; vergi ödevini tam ve zamanında yerine getirmeyen mükelleflerin kendileri açısından yakalanma riskini, devlet açısından ise vergi kaçakçılığını tespit etme ihtimalini güçlendirecektir. Etkin bir vergi denetiminin, vergi adaletinin sağlanmasına yardımcı olarak, mükelleflerin vergi idaresine karşı önyargılı tutum ve davranış sergilemesini engelleyeceği söylenebilir (Bağdigen ve Erdoğan, 2010:117).

Yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde; mükelleflerin çoğunluğunun vergi denetimlerini yetersiz ve etkisiz bulduklarını bildirdikleri görülmektedir (Savaşan ve Odabaş, 2005; Tuay ve Güvenç, 2007; Zenginobuz vd., 2010; İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012). Yeniçeri (2005) tarafından yapılan çalışmada, düşük gelir düzeyinde yer alan mükelleflerin diğer gelir grupları ile karşılaştırıldığında vergi denetimlerinin çok sık yapıldığını düşünmesine karşılık yüksek gelir düzeyinde yer alan mükelleflerin vergi denetimlerinin çok sık yapılmadığını düşündükleri görülmektedir.

Tuay ve Güvenç (2007) tarafından yapılan çalışmanın bulguları, mükelleflerin çoğunluğunun vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğuna inandıklarını göstermektedir. Başka bir çalışmada ise, bu görüşün aksine mükelleflerin görece çoğunluğunun vergi kaçırdıklarında yakalanma ihtimallerinin yüksek olduğunu düşündükleri bulgusuna rastlanmaktadır (Bayraklı vd., 2004). İlgili çalışmalar bağlamında vergi denetiminin genellikle yetersiz olduğu algısına rağmen denetim olasılığını yüksek olarak gören mükelleflerin de çoğunlukta olduğu söylenebilir.

²⁵ Torgler (2006) tarafından yapılan çalışmada riskten kaçınma duygusunun vergi ahlakını geliştirdiğine ilişkin bulguya rastlanılmaktadır.

Denetim olasılığının mükelleflerin gerçeğe uygun beyanda bulunmaları üzerindeki etkisine yönelik çalışmalar; mükelleflerin beyanda bulunurken denetleneceğini göz önünde bulundurduğu (İpek ve Kaynar, 2009; Ayyıldız vd., 2014) ve denetim sıklığı arttıkça her an denetlenme ihtimalinin arttığını (Bağdigen ve Erdoğan, 2010), bu durumun da beyana olumlu yönde etki yaptığı sonucunu göstermektedir (Cummings vd., 2005; Tuay ve Güvenç, 2007; Çelikkaya ve Gürbüz, 2008; İzgi Şahpaz ve Saruç, 2012; Öz Yalama ve Gümüş, 2013). Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmanın bulguları; mükelleflerin çoğunluğunun vergi denetimlerinin yetersizliğinin vergi kaçırmayı kolaylaştırdığını düşündükleri görülmektedir. Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğu ülkemizde vergi kaçakçılığının en önemli ikinci nedeni²⁶ olarak vergi denetimlerinin yetersiz olmasını göstermişlerdir.

2.4.2.3.3. Vergi İdaresinin Mükelleflere Olumsuz Yaklaşımı

Vergilemede mükellefler ile yüz yüze iletişim içerisinde oldukları için vergi idaresi çalışanları, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Vergi kaçakçılığının yaygın olması nedeniyle, mükelleflerin büyük bir kısmının vergilerini tam olarak ödemedikleri düşüncesi ve potansiyel vergi suçlusu gibi görülmesi, vergi idaresinin mükellefe bakışını ve davranışını önemli ölçüde etkilemektedir. Vergi idaresi çalışanları, vergilendirme işlemlerinde mükelleflere gereken ilgi ve yardımın gösterilmemesi ve uzlaşma arayışlarında mükelleflerin taleplerinin göz önüne alınmak istenmemesi biçiminde önyargılı bir yaklaşıma sahip olabilmektedirler. Bu yaklaşımın sonucu olarak; mükelleflere karşı gösterilen olumsuz tavır ve davranışlar, gereksiz formalitelerin varlığı ve şekilsel yükümlülüklerin fazlalığı, denetim elemanlarının yeterli özeni göstermemeleri gibi durumlar mükellefler tarafından hoş karşılanmamakta ve bu durum vergiye karşı içsel motivasyonlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Mükellefler, vergi idaresinin kendilerine davranış biçimlerine aynı şekilde cevap verecek, dolayısıyla vergi dairesinin kendilerine olumsuz

²⁶ Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğu ülkemizde vergi kaçakçılığının en önemli nedeni olarak “herkes kaçırıyor, ben de kaçırıyorum” mantığının yaygın olmasını göstermişlerdir.

yaklaşımı karşısında vergi ödeme isteklilikleri azalacaktır. Ancak; vergi idaresi ve mükellef arasında saygıya dayanan bir ilişki, vergi ahlakını geliştirebilecektir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için mükelleflere hiyerarşik ilişki içerisinde değil, psikolojik vergi sözleşmesinin²⁷ bir tarafı olarak bakılması doğru olacaktır (Çelebi, 1997:81; Frey ve Feld, 2002; Tosuner ve Demir, 2007:16).

Bir ülkenin gelir idaresinin güvenilir bir kurum olarak görülmemesi de mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Güven duyulmayan gelir idaresine sahip bir ülkede mükellefler vergi ödemek istemezler. Gelir idaresi çalışanlarının da mükelleflerin güvenini sağlama noktasında da önemli bir rolü bulunmaktadır. Çalışanların bilgili ve alanında uzman kişilerden oluşması ve mükelleflerin istek ve duyarlılıklarına önem vermesi güvenlerinin sağlanmasında etkili olacaktır (Kaynar Bilgin, 2011:273).

Gelir idaresinin mükellefler nezdinde güvenilir bir yapıya kavuşturulması, vergi sisteminde gelir idaresinin etkinlik düzeyinin artırılması, zorunlu ve gönüllü uyumu sağlayıcı politikaların geliştirilmesi ve uygulanan politikaların izlenmesi vergi idarelerinin farklı uyum düzeylerine sahip mükellefler için farklı stratejiler geliştirilmesi durumunda mükelleflerin vergiye uyumlarının artacağı söylenebilir (Benk ve Çetin, 2010: 108).

Vergi idaresinin mükelleflerle olan iletişimi ve mükelleflere yaklaşım tarzına yönelik algıların genellikle olumsuz olduğu yapılan ampirik çalışmalarda görülmektedir (Çoban ve Sezgin, 2004; Yıldız ve Saruç, 2007; İpek ve Kaynar, 2009; Ayyıldız vd., 2014). Yeniçeri (2005) tarafından yapılan çalışmada; gelir düzeyi yükseldikçe mükelleflerin vergi dairelerinden almış oldukları hizmetten duymuş oldukları memnuniyetin azaldığı ve vergi dairesi çalışanlarının problemleri çözmek için isteksiz davrandıklarını düşündükleri sonucuna rastlanmaktadır. Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008) tarafından yapılan çalışmada ise, mükelleflerin çoğunlukla vergi idaresine genel bakış açılarının olumsuz oldukları görülmektedir.

²⁷ Georg von Schanz (1890) devlet ve vatandaş arasındaki ilişkiyi, vergi sözleşmesinin tarafları olarak vurgulamıştır (Torgler ve Murphy, 2004:303). Diğer bilgiler de dikkate alındığında, “Vergi sözleşmesi” kavramının birey ve devlet arasındaki vergi ilişkisini tanımlamada sıkça kullanılan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

Frey ve Feld (2002) ve Feld ve Frey (2007) tarafından yapılan çalışmalarda, vergi idaresinin mükelleflere yaklaşımının mükelleflerin vergi ödeme veya kaçırma isteğini etkileyerek vergi uyumunu artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

2.4.2.3.4. Vergi Yönetiminin Etkin ve Mükellef Odaklı Olmaması

Yapılan ampirik çalışmalar; mükelleflerin genellikle vergi yönetiminin etkin olmadığı görüşünde olduğunu (Cansız, 2006) ve vergi dairelerinin hizmetlerini yeterli bulmadıklarını (Ay vd., 2010) göstermektedir. Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmada; vergi yönetiminin etkin olmadığı görüşüne sahip olanların çoğunlukla erkek, yüksek lisans mezunu ve 750 TL'den daha az geliri olan mükellefler olduğu görülmektedir. Yeniçeri (2005) tarafından yapılan çalışmanın bulguları; yüksek gelir düzeyinde yer alan mükelleflerin diğer gelir düzeylerine göre vergilendirme süreci içinde gereksiz olarak nitelendirdikleri formalitelerle karşılaştıklarını belirttiklerini göstermektedir. Öz Yalama ve Gümüş (2013) tarafından yapılan çalışmada ise, mükelleflerin etkin çalışan bir vergi idaresinin vergi kaçırma eğilimini azaltacağını beyan ettikleri görülmektedir.

Devletin vergi konusunda halkı bilinçlendirmediğine (Ay vd., 2010), vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığına (İpek ve Kaynar, 2009; Ayyıldız vd., 2014), Gelir İdaresinin gönüllü uyumu artıran uygulamalar yapmadığına ve yeterince mükellef odaklı davranmadığına (Tuay ve Güvenç, 2007) yönelik bildirilen görüşler; ampirik çalışmalarda rastlanan diğer bulgulardandır. Ayrıca başka bir çalışmada; mükelleflerin devletin toplayabileceği verginin yarısından daha az ölçüde vergi toplayabildiğini düşündükleri görülmektedir. Çalışmanın bulguları, mükelleflerin vergilerin düzenli olarak toplanamamasının nedenlerinin; vergi sisteminin adil olmaması, kayıt dışı ekonominin var olması, ödenen vergilerin halka hizmet olarak dönmemesi, vergi sisteminin şeffaf olmaması ve devlete güven duyulmaması olduğunu ortaya koymaktadır (Zenginobuz vd., 2010).

Son olarak, İpek ve Kaynar (2009) tarafından yapılan çalışmada; mükelleflerin çoğunluğunun vergi dairesinde çalışan personellerin eğitimi ve mesleki bilgi

düzeyinin yeterli olmadığına, vergi sisteminin ekonomik, vergi dairelerinin ise teknolojik gelişmelere uyum sağlayamadığına ilişkin görüşlerine rastlanılmaktadır.

2.4.2.3.5. Gelir İdaresinin Şeffaf Olmaması

Mükelleflerin vergiye uyumlarını etkileyen bir diğer faktör ise, ödedikleri vergilerin hükümet tarafından nasıl harcandığına yönelik algılamalarıdır. Kamu harcamalarının yapılış sürecinde şeffaf olunmaması mükelleflerin vergiye uyumlarını olumsuz etkilemektedir. Mükelleflere ödedikleri vergiler ile finanse edilmiş ve bizzat kendileri tarafından yararlanılan mal ve hizmetler hakkında bilgilendirme yapılması ise vergi uyumlarını artıracaktır (Tunçer, 2002:115,122).

Kamu kaynaklarının etkin, verimli ve ekonomik elde edilmesi kadar, bu kaynakların ne derece etkin, verimli ve ekonomik kullanıldığı da mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları bakımından önem arz etmektedir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için kamu mali yönetiminin saydam olması; yapılan mali işlemlerin kamuoyuna açık ve anlaşılır olması gerekmektedir. Kamuoyunu oluşturanlardan önemli bir kesimi aynı zamanda vergi mükellefleri olduğundan ödedikleri vergilerin nereye, ne kadar ve nasıl harcandığını bilmek istemektedirler (Bağdigen ve Erdoğan, 2010:113).

Türk bütçe sisteminde kabul edilen ve KMYKK'nın 7 nci maddesinde yer alan mali saydamlık ilkesine göre, her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir. Bu amaçla; görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması, hükümet politikaları, kalkınma planları, yıllık programlar, stratejik planlar ile bütçelerin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması, genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından sağlanan teşvik ve desteklemelerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması, kamu hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması zorunludur. Mezkur madde, kamu

yönetiminin şeffaf ve açık olması gerekliliğine kanunda yer verilerek yasal bir zemine oturtulduğunu göstermektedir.

Kamu harcamalarının nereye ve nasıl yapıldığı hakkında kamuoyuna bilgi verilmediği takdirde mükellefler ödedikleri verginin karşılığı konusunda şüpheye düşebilirler. Mükellef psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilecek ve vergiye karşı direnci artırabilecek bu durumu elimine etmek için ödenen vergilerin nereye harcandığı konusunda kanunda öngörüldüğü gibi şeffaf olunması gerekmektedir (Doğanyigit, 2004:794-795).

Yapılan ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde; mükelleflerin çoğunlukla ödedikleri vergilerin nerelere ve nasıl harcandığını takip etmelerinin mümkün olmadığını (Tuay ve Güvenç, 2007) ve devletin vergi toplarken ve topladığı vergileri harcarken açık ve şeffaf olmadığını (Tuay ve Güvenç, 2007; Ay vd., 2010; Zenginobuz vd., 2010) düşündükleri görülmektedir. Tuay ve Güvenç (2007) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun vergilendirme ile ilgili bilgilere ulaşmada güçlük çektiklerini bildirdikleri; Ay, Şahin ve Soylu (2010) tarafından yapılan çalışmada ise, mükelleflerin çoğunluğunun istenildiği takdirde bilgi ve belgelerin kendilerine ulaştırıldığını bildirdikleri gözlemlenmektedir.

Kamu yönetiminin şeffaf ve hesap verebilir olmasının ve ödenen vergilerin açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının vatandaşlar tarafından bilinebilmesinin vergi bilincini artırdığı (Ömürbek vd., 2007; Sağlam, 2013) ve şeffaflıktan yoksun bir yapının ise mükellefleri vergi ödeme konusunda olumsuz yönde etkilediği (Gürler Hazman, 2009) yönündeki bulgular; yönetimde şeffaflığın mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları üzerinde önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha önce “İçsel Faktörler” başlığı kapsamında yer alan “Mükelleflerin Devlete ve Kurumlara Olan Güven Düzeyi” alt başlığında²⁸ da yer verilen Demir ve Küçükilhan (2013)’ın, şeffaflık değişkenini de içeren kurumsal kalite ile kayıt dışı ekonomi arasında negatif yönde ilişki tespit ettikleri çalışmanın bulguları; şeffaflığın kurumsal kaliteyi arttırarak mükelleflerin vergi kaçırma davranışlarını azalttığı sonucunu ortaya koymaktadır.

²⁸ “Mükelleflerin Devlete ve Kurumlara Olan Güven Düzeyi” alt başlığı için bkz. Syf.

2.4.2.3.6. Kamu Kaynaklarının Kullanımında Yolsuzluk ve Savurganlık Yapılması

Savurganlık ve mali yolsuzluk gibi kötü yönetim uygulamaları mükelleflerin vergiye uyumlarını etkilemektedir. Bu tür uygulamalar, mükelleflerin yönetime ilişkin olumsuz düşüncelere sahip olmasına neden olarak mükelleflerin vergiye uyumlarını azaltmaktadır (Tunçer, 2002:119).

Mükelleflerin vergi ile ilgili konularda devlete bakışları ile vergi kayıp ve kaçakları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Mükellefler, kamusal mal ve hizmet dağılımıyla beraber bütçe sürecinde yaşanan israf ve savurganlığı da göz önünde bulundurmakta; devletin daha çok mali amaçlarla topladığı vergilerin etkin bir biçimde ve kendi tercihlerine uygun harcanılmasını istemektedirler. Mükelleflerin, kamu harcamalarında savurganlık ve israf yapıldığını ve ödedikleri vergilerin kamu hizmeti olarak topluma dönmediğini düşünmesi vergiye karşı olumsuz davranışlar göstermelerine yol açmaktadır (Savaşan ve Odabaş, 2005:6; Aktan ve Çoban, 2006:144; Ayyıldız vd., 2014:29).

Yapılan ampirik çalışmalarda, mükelleflerin çoğunluğunun devletin topladığı vergileri kamu hizmetine dönüştürürken israf etmeden kullandığına ilişkin algılarının olumsuz olduğu (Çiçek vd., 2008; Zenginobuz vd., 2010) ve devlet harcamalarında yolsuzluk yapıldığına yönelik algının mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları üzerinde olumsuz etkisi olduğu görülmektedir (Torgler, 2006, Demir ve Küçükilhan, 2013²⁹). Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencileri yolsuzluk haberlerinin vergi ödemekten kaçınmaya yol açtığını bildirmişlerdir.

2.4.2.4. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Siyasal yapıdan kaynaklanan bazı faktörler de mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarında etkili olmaktadır. Mevcut siyasal rejim ve bu rejimin uygulanma biçimi, vatandaşların siyasal sürece katılımına imkân sağlıyorsa ve

²⁹ Demir ve Küçükilhan (2013) tarafından yapılan çalışmada yasama, yürütme ve yargı erklerine güven düzeyleri, demokrasi düzeyi, mali yolsuzluk düzeyi ve şeffaflık ile ilgili soruları içeren bir kurumsal kalite endeksi oluşturulmuş; sonuç olarak kurumsal kalite ile kayıt dışı ekonomi arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir.

devlet, vatandaşların tercihlerine saygı duyuyor ve uyguladıkları politikalara da bunu yansıtıyorsa mükelleflerin vergiye gönüllü uyumları söz konusu olabilecektir.

Vergi mükellefleri ile devlet arasındaki ilişki, güçlü duygular ve sadakat gerektiren psikolojik bir sözleşme olarak görülebilir. Böylesi bir sözleşmede, güvenin önemli bir müessese olduğu söylenebilir. Devlete ve kurumlarına güven duyan mükellef, vergiye uyum gösterme konusunda daha hassas olacaktır. Devlet, mükellefin kendisine duyduğu güven duygusu olmadan gönüllü uyumu tam anlamıyla başaramayacaktır. Ayrıca devletin yapmış olduğu pozitif uygulamalar da devletle vatandaş arasında varsayılan psikolojik vergi sözleşmesinin korunması için önemli bir husustur (Torgler, 2003b:7).

Hardin (1998)'e göre, devlet ve vatandaş arasında tesis edilecek güven duygusu yalnızca, hükümetin vatandaşların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmesi halinde oluşturulabilecektir (Torgler, 2003b:7). Katılımcı anlayışın hâkim olduğu yönetimlerde siyasi iktidar ve otorite halkın çoğunluğunun isteği doğrultusunda karar alma yönünde inisiyatif kullanmaktadırlar. Vatandaşların tercihlerinin dikkate alınması ve siyasal sürece katılım sağlama imkanları, vergiye gönüllü uyumlarını etkileyecek önemli bir faktördür (Ayyıldız vd., 2014:51). Siyasal karar alma sürecine dâhil olmak, mükelleflerin vatandaşlık görevi duygusunu ve vergi ahlakını geliştirmektedir (Feld and Frey, 2002:89). Daha fazla mükellef siyasal sürece katılım sağladıkça daha fazla güvene dayalı vergi sözleşmesi ortaya çıkacak, bu da vergi ahlakının yüksek düzeyde gerçekleşmesini sağlayacaktır. Aynı şekilde, vatandaşların tercihlerine saygı duyan kurumlar insanlar tarafından desteklenecek ve mükelleflerin vergi ahlakı düzeyleri de yükselecektir (Torgler, 2003b:6, 26).

Vatandaşların siyasal sürece katılım sağlamaları, bizzat ülkenin hangi siyasal rejimle yönetildiği ile ilişkilidir. Demokrasi rejimi, vatandaşların kendi tercihlerini ifade etme imkânı sunmaktadır. Demokratik rejimlerde vatandaşlar politikacıları daha iyi takip etme ve denetleme imkânı bulmakta, böylece süreç içerisinde daha aktif role sahip olmaktadır. Böylece, devlet ve kendileri arasındaki asimetrik bilgi de azalmaktadır (Torgler, 2003c:25). Ayrıca demokrasinin etkin uygulandığı

durumlarda güvene dayalı daha fazla psikolojik vergi sözleşmesi oluşacağından vergi ahlak düzeyinin de yüksek olacağı beklenmektedir (Feld ve Frey, 2002: 90).

Tarihsel süreç ele alındığında, birçok ülkede temsilsiz vergileme sebebiyle önemli ayaklanmaların çıktığı ve ortaya çıkan isyan mücadelelerinin devletlerin yönetim yapısında önemli değişimler gerçekleştirdiği görülmektedir (Aktan vd., 2002:124). Mutlak monarşilerde ve despotik rejimlerde temsilsiz vergilemeye karşı halkın gösterdiği tepkiler ve isyanlar siyasal faktörlerin vergi ödeme/ödememe tercihleri üzerindeki etkisini göstermektedir. Halkın kendi temsilcilerini kendilerinin seçebildiği ve denetleyebildiği demokratik rejimlerde vergiyi gönüllü ödeme eğilimi daha yüksektir (Aktan, 2006:133).

Siyasal sürece katılımın ve demokratik yönetim biçiminin vergiye karşı tutum ve davranışları etkilediğine ilişkin ampirik bulgular da, teorik varsayımı destekler niteliktedir. Yapılan ampirik çalışmaların bulguları incelendiğinde; vatandaşların doğrudan katılım haklarının bulunduğu doğrudan demokrasi rejiminin vergi ahlakını geliştirdiği görülmektedir (Torgler, 2003b; Torgler, 2005; Torgler ve Schneider, 2006). Feld ve Tyran (2002), Frey ve Feld (2002), Torgler (2003) ve Torgler (2004) tarafından yapılan çalışmalarda da; mükellefin doğrudan seçmen olarak siyasal sürece katılım sağlamasının vergiye gönüllü uyumu sağlamada olumlu yönde etkisi olduğu ortaya konulmaktadır. Vergiyle ilgili konularda oylama yapılmasının vergiye uyum üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu gibi benzer bir sonuç da; Alm, McClelland and Schulze (1999) tarafından yapılan çalışmada ortaya konmuştur.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında; vatandaşların ülke yönetimine vergi vermek suretiyle dolaylı olarak katılım sağladıklarını ve vergi verdikçe devletten hesap sorma haklarının arttığını düşündükleri³⁰ (Zenginobuz vd., 2010) ve genellikle vergi ile ilgili konularda katılım sağlama imkanlarını olumlu karşıladıkları

³⁰ Vergi vermeye bağlı kalmaksızın devletten hiçbir şekilde hesap soramayacağını düşünenlerin ortalama puanının vergisini verdikçe devletten hesap sorma haklarının arttığını düşünenlere yakın olduğu görülmektedir. Ancak, vergisini verdikçe devletten hesap sorma hakkının arttığını düşünenlerin puanı diğer ifadeye kıyasla biraz daha yüksektir. Daha fazla bilgi için bkz. (Zenginobuz vd., 2010).

(Ay vd., 2010) görülmektedir. Ayrıca politik faaliyetlere katılım³¹ gösteren mükelleflerin vergi ahlakı düzeylerinin yüksek olduğu ulaşılan başka bir bulgudur (Çevik, 2012).

2.2.1.3. Mükellefin Devlete ve Kurumlara Olan Güven Düzeyi ve 2.2.2.3.5. Gelir İdaresinin Şeffaf Olmaması alt başlıkları altında kurumsal kalitenin, devlet ile vatandaş arasındaki bağların oluşumunda önemli rol oynadığı ve kurumsal kalite arttıkça vatandaşın devlete bağlılığı ve vergiye gönüllü uyumunun da arttığından bahsedilmişti. Frey ve Torgler (2007TMCC)'in; yönetim³², yargıya ve parlamentoya güven ve demokrasiden memnuniyet bağımsız değişkenlerini kullanarak kurumsal kalite modeli oluşturdukları çalışmada, kurumsal kalite ve vergi ahlakı arasında pozitif yönde ilişki saptadıkları görülmektedir. Torgler (2004) ve Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010) tarafından yapılan çalışmada da, demokrasiden duyulan memnuniyet ile vergi ahlakı arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, demokrasinin işleyişinden duyulan memnuniyetin oldukça düşük olduğu dikkat çekmektedir (Zenginobuz vd., 2010).

Benzer bulgulara ulaşan diğer çalışmalar incelendiğinde; yasama, yürütme ve yargı erklerine güven düzeyleri ile beraber demokrasi düzeyini de içeren bir kurumsal kalite endeksi³³ oluşturan Demir ve Küçükilhan (2013)'ın yaptıkları çalışmada; kurumsal kalite ile kayıt dışı ekonomi arasında negatif yönde ilişki tespit ettikleri görülmektedir. Çalışmanın bulgularından, hükümete ve organlarına güven düzeyi ile birlikte demokrasi düzeyinin de kurumsal kaliteyi arttırarak mükelleflerin vergi kaçırma davranışlarını azalttığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, Yeniçeri ve Çevik (2014) tarafından yapılan çalışmada da siyasal kurumlara güven ile birlikte kamu yönetişimin kalitesine ilişkin algının da vergi ahlakını pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

³¹ Çevik (2012) tarafından yapılan çalışmada, politik faaliyetlere katılım; toplu dilekçeye imza atma, boykota katılma, yasal bir gösteri veya yürüyüşe katılma ve bunların dışında bir politik faaliyete katılma değişkenleriyle ölçülmüştür.

³² Yönetişim göstergeleri; ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasal istikrar, kamusal etkinlik, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolünden oluşmaktadır (Frey ve Torgler, 2007).

³³ Demir ve Küçükilhan (2013) tarafından oluşturulan kurumsal kalite endeksi; ayrıca mali yolsuzluk düzeyi ve şeffaflık ile ilgili soruları da içermektedir.

Mükelleflerin hükümetin uygulamakta olduğu politikalar hakkındaki algılarının vergi ödeme davranışlarına yansıyor yansımadığına ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Gürler Hazman (2009) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin devlet politikalarının başarısız olduğu yönündeki algılarının vergiye karşı olumsuz davranışta bulunmalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cansız (2006) tarafından yapılan çalışmada ise, mükelleflerin çoğunluğunun hükümet politikalarının vergi ödeme tercihlerinde etkili olmadığını bildirdikleri görülmektedir. Çalışmanın bulgularına göre; mükelleflerin vergi ödeme istekleri ile hükümetin politikaları arasında bağ kuramadığı, siyasi tercihleri yerine vatandaşlık görevlerini yerine getirdikleri söylenebilir. Bu tespitler doğrultusunda, mükelleflerin hükümetin uygulamakta olduğu politikalar hakkındaki algılarının vergi ödeme davranışlarına yansıyor yansımadığına ilişkin bir genelleme yapmak mümkün görünmemektedir.

2.4.2.5. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Milli gelir düzeyi, enflasyonun seviyesi ve ekonomideki adil dağıtım mekanizmalarının işleyişi gibi ülkenin ekonomik koşullarıyla ilişkili faktörler de mükelleflerin vergiye yaklaşımlarını etkilemektedir. Dolayısıyla ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumun, mükelleflerin vergi ödeme davranışları üzerinde etkili olacağı söylenebilir (Çiçek vd., 2008:47).

Ekonomik kriz dönemlerinde mükellefler, ekonomik daralma karşısında rasyonel davranarak mevcut gelir düzeyini koruyabilmek amacıyla refleks olarak vergi uyumsuzluğuna yönelme eğiliminde olabileceklerdir. Ayrıca mükelleflerin diğer dönemlere kıyasla ekonomik kriz dönemlerinde daha yüksek düzeyde iflas riski ile karşı karşıya olmaları vergi kaçırmaya yönelmelerine de yol açabilecektir (Benk ve Çetin, 2010: 105-106).

Riahi-Belkaoui (2004) tarafından yapılan çalışmada, yüksek ekonomik özgürlük düzeyi ve etkin bir sermaye piyasasının vergi uyumu üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Milli gelir düzeyinin vergi ahlakı üzerine etkisine dair bulgulara rastlanan bir çalışmada ise, zengin bölgelerde yaşayan

mükelleflerin vergi ahlakının daha zayıf olduğunun tespit edildiği görülmektedir. Bu tespite göre, bölgesel gayrisafi yurtiçi hasılanın vergi ahlakı üzerinde negatif yönde etkisi olması dikkat çeken bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Lago-Peñas ve Lago-Peñas, 2010). Ekonomik krizin mükelleflerin vergi uyumu üzerindeki etkisine dair yapılan bir çalışmanın bulguları ise, mükelleflerin çoğunluğunun geçmişte yaşadıkları ekonomik krizlerden vergilerini ödeme yönüyle olumsuz etkilendiklerini göstermektedir (Çiçek vd., 2008).

2.4.2.6. Vergi Yardımcıları Tarafından Verilen Hizmetler

Mükelleflerin vergiye uyumlarının belirlenmesinde vergi yardımcılarının da önemli bir rolü bulunmaktadır. Vergi yardımcılığı görevini, Türkiye özelinde “Serbest Muhasebecilik”, “Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik” ve “Yeminli Mali Müşavirlik” meslek mensupları yerine getirmektedir. Vergi yardımcıları, mükelleflere vergi beyannamelerinin doldurulmasında vergi ve risk tavsiyelerinde bulunmak suretiyle hizmet vermektedir (Roth vd., 1989’dan aktaran Tunçer, 2005:218-221). Bu bağlamda, vergi yardımcılarının mükelleflerin vergiye uyumları noktasında önemli bir role sahip olduğu söylenebilir.

Vergi yardımcıları, vergi uyumu üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etki oluşturabilirler. Mükelleflere belirsiz olan kanuni düzenlemeleri daha iyi uygulamaları konusunda yardımcı olmaları ve özellikle vergi sisteminde değişiklik yapıldığı dönemlerde vergi idaresi ile mükellef arasında etkin bir aracılık rolü oynamaları suretiyle vergi uyumunun artmasını sağlayabilecekleri gibi bir yandan mükellefleri kanundaki boşlukların getirebileceği avantajlardan yararlandırma noktasında vergi uyumunun azalmasına da neden olabilirler (Tunçer, 2005:226).

Organ ve Yegen (2013) tarafından yapılan çalışmada, mükelleflerin çoğunluğunun muhasebe meslek mensuplarının tutumlarının vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumunda etkili olduklarını bildirdikleri görülmektedir. Bu tespit, genel varsayımı destekler niteliktedir.

3. AMPİRİK ANALİZ

Vergileme-demokrasi ilişkisi düşünüldüğünde; mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları, siyasal sürecin sağlıklı işlemesi bakımından da önemlidir. Seçmenlerin siyasal kararlarını etkileyen faktörlerden biri de aynı zamanda doğrudan ve/veya dolaylı vergiler nedeniyle vergi mükellefi olabilmeleridir³⁴. Kamu harcamalarının finansmanını üstlenen mükelleflerin aynı zamanda demokratik bir sistemde seçmen olarak kamusal karar alma sürecine katılabilmeleri imkânına ve birtakım hak ve özgürlüklere sahip olmaları, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının “seçmen” olarak değerlendirilmesini önemli kılmaktadır. Beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin, tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflere göre siyasal sürece daha fazla vatandaşlık ve vergi bilinci ile katkı yaptıkları varsayımı³⁵ ile iki mükellef grubunun vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık bulunduğu düşünülmektedir. Bu bölümde, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik yapılan anket uygulaması hakkında bilgilere ve bulgulara yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin beyanname vermeleri, vergilerini bizzat etkisini hissederek ödemeleri sebebiyle ödedikleri vergi konusunda daha hassas olacakları, ödedikleri vergiyi ve devletten sağladıkları hizmeti takip edecekleri ve

³⁴ Her seçmen, vergi mükellefi olmadığı gibi her vergi mükellefi de seçmen değildir. Çalışmada; seçmen olabilmenin şartlarını sağlayan tam mükellefler baz alınarak seçmen-mükellef ilişkisi kurulmuştur. Ayrıca seçmen niteliğini taşıyan yurt dışında yerleşik Türk vatandaşları dar mükellef olarak vergilendirilebilmekte, hem seçmen hem vergi mükellefi olabilmektedir. Ancak, çalışmada mükelleflerin siyasal sürece vatandaşlık ve vergi bilinci ile katkı sağlamaları değerlendirildiğinden çalışmada ele alınan seçmen-mükellef ilişkisinde mükellef kavramından “seçmen olabilmenin şartlarını sağlayan tam mükellefler” anlaşılmalıdır.

³⁵ Literatürde, devlet tarafından sunulan mal ve hizmetlerin fayda ve maliyetlerinin eksik olarak algılanması “mali aldanma” olgusunu oluşturmaktadır. Vatandaşların, devletin sunduğu mal ve hizmetlerden elde ettiği fayda ile kendilerine olan maliyetini –yani vergilerin fiyatı– doğru olarak saptayamamaları durumunda demokratik süreçte seçme tercihlerinde sapmalar ortaya çıkabilecektir. Mali aldanmanın nedenlerinden biri de “vergilerin görünmezliği”dir. Tevkif yoluyla ödenen gelir vergisi, mükellefler tarafından doğrudan ödenmediğinden beyan yoluyla ödenen gelir vergisine göre daha az görülebilir. Dolayısıyla, tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin mali aldanma sonucu seçmen tercihlerinde sapmalar oluşabilecektir (Dileyici, 2009:157-162).

sorgulayacakları düşünülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise vergilerinin kaynakta kesilmesi ve vergi idaresi ile ilişkileri olmaması sebebiyle aynı ölçüde duyarlılık gösteremeyecekleri, dolayısıyla beyan yoluyla vergilendirilenlerin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre siyasal sürece daha etkin katılım sağlayacağı varsayılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle, çalışmada beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeyleri arasında farklılık bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır. Çalışmada, ayrıca vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeylerinin yanı sıra beklenti düzeyleri açısından da farklılık bulunup bulunmadığı analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen anket uygulaması için kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve anket soruları bu doğrultuda hazırlanmıştır. Anket sorularının hazırlanması aşaması tamamlandıktan sonra anketteki soruların anlaşılabilirliğini test etmek ve anketin güvenilirliğini ve geçerliğini ölçmek amacıyla pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma kapsamında anket uygulamasından elde edilecek verilerle karşılaştırma yapılacak iki gruptan -beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenler- belirlenen otuzar kişiye tasarlanan anket uygulanmıştır.

Pilot çalışma sonrası anket soruları tekrar gözden geçirilerek bazı değişiklikler yapılmıştır. Soruların açıklığı ve anlaşılabilirliğini artırmak için bazı ifadelerde değişiklikler yapılırken aynı zamanda soru sayısı da azaltılmıştır. Ankette kullanılan likert ölçeğinde de ankete katılanların anketi cevaplayabilmesini kolaylaştırmak adına değişikliklere gidilmiştir. Yapılan değişiklikler anket uygulamasının içeriğinin aktarıldığı kısımda daha detaylı açıklanmaktadır.

Pilot çalışma sonrası anket uygulamasına geçmeden önce anketin güvenilirliğini ölçebilmek amacıyla karşılaştırma yapılacak iki gruptan -beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenler- otuzar kişi üzerinde bir kez daha pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma ile elde edilen veriler üzerinde güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenirlik analizi sonuçları Tablo 3.1’de verilmektedir.

Tablo 3.1: Pilot Çalışma Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Değişken Sayısı	Cronbach's Alfa
Algı ölçeği	32	0,915
Beklenti ölçeği	32	0,871

Pilot çalışma ile elde edilen veriler üzerinde yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına bakıldığında, analiz sonucunda ulaşılan Cronbach's Alfa katsayısı 0.80'in üzerinde olduğundan ankette yer alan her iki ölçeğin de –algı ve beklenti ölçeği– yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür³⁶. Her bir sorunun güvenilirlik katsayısına olan katkısı incelenerek herhangi bir sorunun ankette çıkarılması durumunda güvenilirliğin yükselmediği görülmüştür. Bu nedenle hiçbir sorunun ankette çıkarılmasına gerek görülmemiş ve anketin son haliyle uygulanmasına karar verilmiştir.

Pilot çalışma sonrası yapılan değişikliklerle birlikte anketin son haline ilişkin ayrıntılı bilgi aşağıdadır:

- Anket formunda toplam 48 soru yer almaktadır (EK X).
- İlk 7 soru cevaplayıcıların demografik özelliklerine ilişkin sorulardır.
- 8.-16. sorular ise ankete katılanların vergiye ilişkin genel algılarını ve bilgilerini ölçmek üzere hazırlanmıştır.
- Ankete katılanların yaşlarının, mükellefiyet sürelerinin ve elde ettikleri ortalama yıllık gelirlerinin sorulduğu sorular açık uçlu olarak hazırlanmıştır.
- Ödedikleri ortalama yıllık vergi miktarının sorulduğu 7. soru ise önce açık uçlu olarak hazırlanmış, ancak pilot çalışmada ankete katılanların ödedikleri vergiyi net olarak bilmedikleri ya da cevaplamaktan kaçınmaları sebebiyle soruyu boş bıraktıkları gözlemlendiğinden pilot çalışma sonrası ankete son hali verilirken ilgili soru kapalı uçlu hale getirilmiştir. Ancak, ödedikleri ortalama yıllık vergi miktarının son seçenekte belirtilen limitlerden yüksek olması halinde açık olarak ödedikleri vergi miktarını yazmaları istenmiştir.

³⁶ Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda Cronbach's Alfa katsayısı genel olarak aşağıdaki şekilde değerlendirilir (İslamoğlu ve Alınçık, 2013:278).

- $0,00 \leq \alpha \leq 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,41 \leq \alpha \leq 0,60$ ise ölçek güvenilirliği düşüktür.
- $0,61 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek güvenilirliği kabul edilebilir seviyededir.
- $0,81 \leq \alpha \leq 1,00$ ise ölçek güvenilirliği yüksektir.

- Verginin tanımına ilişkin 8. soruda ise cevap verenlerin şıklarda yer alan ifadelerden kendilerine yakın gelen en fazla üç ifadeyi numaralandırmaları istenmiştir.
- 9. ve 10. soru, ankete katılanların vergiye ilişkin bilgilerini ölçmek amacıyla açık uçlu olarak hazırlanmıştır.
- 12. ve 16. sorularda ankete katılanların seçeneklerde yer almayan bir ifadeyi de belirtebilmesi amacıyla seçeneklere *diğer* seçeneği eklenerek açık uçlu hale getirilmiştir.
- Ankette 32 sorunun yer aldığı son kısımda ankete katılanların vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklentilerinin ölçülebilmesi amacıyla iki taraflı dokuzlu likert ölçeği kullanılmıştır. Sol tarafta yer alan likert ölçeğinde ankete katılanların ifadeleri “mevcut durum”, sağ tarafta yer alan likert ölçeğinde ise “olması gereken” şeklinde ayrı ayrı puanlamaları istenmiştir. Ankete katılanların anketin bu kısmındaki ifadeleri kolaylıkla puanlayabilmeleri için katılma dereceleri renklendirilmiştir. Ayrıca ankete katılanların ifadeleri doğru algılayabilmelerini sağlamak adına ifadelerin yüklemeleri her iki ölçeğe de –algı ve beklenti ölçeği- uygun gelecek şekilde ayrı ayrı verilmiştir. Pilot çalışmada dokuzlu likert ölçeğinin cevaplayıcılar tarafından olumsuz karşılandığı görülmüş, dokuzlu likert ölçeği yerine beşli likert ölçeği kullanılmasına karar verilmiştir.
- Anket, son haliyle 7 sorudan oluşan demografik bilgiler ve vergiye ilişkin genel algıya ve bilgiye yönelik 9 sorunun haricinde 32 soruyu kapsayan beşli likert ölçeğinden (1. Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5. Kesinlikle Katılıyorum anlamına gelmek üzere) oluşmaktadır.

Ankete son şeklinin verilmesiyle birlikte anket uygulamasına geçmeden önce ana kütlenin tanımlanması, örnekleme girecek birimlerin seçilmesi için uygun örnekleme yöntemi ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi gerekmiştir. Araştırmada, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Beyan yoluyla vergilendirilenler arasından ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde eden mükellefler, tevkif yoluyla

vergilendirilenler arasından ise ücretli/maaşlı olarak çalışanlar örnek olarak seçilerek ana kütle belirlenmiştir.

Araştırmada coğrafi açıdan da sınırlamaya gidilmiş, anket uygulamasının Batı Karadeniz Bölgesi'nde yapılmasına karar verilmiştir. Ancak zaman, maliyet ve işgücü kısıtları dikkate alınarak Bölgede yer alan yalnızca üç ilin örneklem kapsamına alınmasına karar verilmiştir. Söz konusu kısıtlar göz önüne alınarak coğrafi açıdan birbirlerine yakın olmaları sebebiyle Zonguldak, Bartın ve Karabük illeri seçilmiş ve araştırmanın bu üç ilde yapılması kararlaştırılmıştır.

Araştırmanın ana kütlesi tanımlandıktan sonra örneklem büyüklüğünün belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. İstatistiksel geçerlilik açısından ana kütlenin 1 milyona kadar olduğu durumlarda, %95 güven aralığında ve %5 hata payı ile ulaşılması gereken asgari örneklem büyüklüğü 384 olarak hesaplanmaktadır (Sekaran ve Bougie, 2010:296). Örnekleme alınan birim sayısının fazla olmasının evrenin temsil düzeyini artıracak olması ve anket uygulaması sonrası eksik ya da hatalı cevaplanan anketlerin değerlendirme dışı bırakılacak olması gibi sebeplerle örneklem büyüklüğü asgari örneklem büyüklüğünün daha üzerinde 620 olarak belirlenmiştir. 620 örneklemin hedeflendiği anket uygulamasında, örneklem büyüklüğünün asgari örneklem büyüklüğünün oldukça üzerinde olması sebebiyle istatistiksel olarak nicel geçerliliğin fazlasıyla sağlandığı söylenebilir.

Evrenin geniş bir coğrafi alanda yer alması sebebiyle örnekleme girecek birimlerin seçiminde kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kota örnekleme yöntemi, ana kütleyle ilişkin çerçevenin var olduğu ancak birim seçiminin keyfi olarak yapıldığı bir olasılıklı olmayan örnekleme yöntemidir (Anadolu Üniversitesi, 2009:178). Ana kütleyle ilişkin bilginin mevcut olduğu ve örneklemin evrenin büyüklüğüne orantılı şekilde seçildiği kota örnekleme yöntemi, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemleri içerisinde temsil düzeyi en yüksek örnekleme yöntemi olarak kabul edilmektedir (MEB, 2011:14).

Ana kütle hacmine dair bilgi edinmek amacıyla Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde eden mükellefler ve ücretli/maaşlı olarak çalışanların sayılarına bizzat araştırma kapsamındaki İl Defterdarlıklarından ve

Sosyal Güvenlik İl Müdürlüklerinin internet sayfalarından ulaşılmıştır. Araştırma evreni, ankete katılanların gelir kaynağı ve anket yapılacak il -ticari kazanç ve serbest meslek kazancı ve ücret/maaş olarak tabakalara ayrılarak her tabakanın ana kütle hacmi içindeki oranı bulunmuştur.

Kota örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen örnekleme ait bilgiler ankete katılanların gelir kaynağı itibariyle detaylı olarak Tablo 3.2’de verilmektedir.

Tablo 3.2: Gelir Kaynaklarına Göre Mükellef ve Örneklem Sayıları

Gelir Kaynakları	Çalışma Evreni (Kişi)	Çalışma Evreni (%)	Asgari Örneklem (Kişi)	Çalışma Örnekleme (Kişi)
Ticari Kazanç	31.641	41,84	161	260
Serbest Meslek Kazancı	1.610	2,13	8	13
Ücret/Maaş	42.381	56,03	215	347
TOPLAM	75.632	100,00	384	620

Mükellef sayısına göre, ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde edenler için %44’lük, ücretli/maaşlı olarak çalışanlar için %56’lık bir tabaka ayırımına gidilmiştir. Bu tabakalara göre, ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde eden mükellefler için 273, ücretli/maaşlı olarak çalışanlar için 347 örneklem belirlenmiştir.

Kota örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen örnekleme ait bilgiler anket yapılan iller itibariyle detaylı olarak Tablo 3.3’te verilmektedir.

Tablo 3.3: İllere Göre Mükellef ve Örneklem Sayıları

İl	Gelir Kaynakları	Çalışma Evreni (Kişi)	Çalışma Evreni (%)	Asgari Örneklem (Kişi)	Çalışma Örnekleme (Kişi)
Zonguldak	Ticari Kazanç	17.868	23,63	91	146
	Serbest Meslek Kazancı	1.065	1,40	5	9
	Ücret/Maaş	23.128	30,58	117	190
Bartın	Ticari Kazanç	6.240	8,25	32	51
	Serbest Meslek Kazancı	231	0,30	1	2
	Ücret/Maaş	8.118	10,74	41	67
Karabük	Ticari Kazanç	7.533	9,96	38	62
	Serbest Meslek Kazancı	314	0,41	2	2
	Ücret/Maaş	11.135	14,73	57	91
TOPLAM		75.632	100,00	384	620

Örnekleme girecek birimler, araştırma için gerekli örneklem büyüklüğü belirlendikten sonra tabakaların ana kütle hacmi içindeki oranına göre örneklem büyüklüğüne oranlanması ve keyfi olarak seçilmesiyle örneklem oluşturulmuştur. Serbest meslek kazancı elde eden mükelleflere ait örneklem büyüklüğünün karşılaştırma yapmak için gerekli örneklem büyüklüğünden az olması sebebiyle (30'un altında) istatistiksel analiz yapılırken ticari kazanç elde eden mükellefler ile birlikte değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Örnekleme yöntemi ve örneklem büyüklüğü belirlendikten sonra anket uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için örneklem kapsamında yer alan illerin Valiliklerinden gerekli izinler alınmıştır (EK X). Ayrıca Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan söz konusu çalışmanın uygulanabilmesi için izin alınmıştır (EK X)³⁷.

Anket uygulaması 22.09.2014-03.10.2014 tarihleri arasında Zonguldak, Bartın ve Karabük'te ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde edenler ve ücretli/maaşlı çalışanlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örnekleme alınan 620 kişiye anket uygulanmış, bu uygulama sonucunda değerlendirilebilir nitelikte 583 anket - örneklemin %94'ü oranında- elde edilmiştir. Ankete katılanlardan üçü hem ticari kazanç hem ücret/maaş geliri elde ettiklerini bildirmişlerdir. Bu ankete katılanların cevaplarına ilişkin ayrıca değerlendirme yapılmamış, yalnızca ankete katılan tüm deneklere ait bilgilerde söz konusu verilere yer verilmiştir.

3.2. Verilerin Analizi

Anket uygulaması ile elde edilen veriler kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve SPSS Paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analize başlamadan önce anketin güvenilirliği test edilmiş, daha sonra da sırasıyla ankete katılanlara ait demografik bilgiler, vergiye ilişkin bilgi ve genel algı soruları ve beşli likert ölçeğinde yer alan değişkenler sıklık (frekans) analizine tabi tutulmuştur. Ayrıca her

³⁷ Eklerde yer alan valilik ve etik kurulu izinlerinde çalışmanın adı “ Stopaj Yoluyla Vergilendirilen Ücretlilerin Vergiye Uyumu ve Demokrasiye Katılımı” olarak geçmektedir. B.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün.... tarih ve sayılı kararıyla çalışmanın adı “Vergileme–Demokrasi İlişkisi Kapsamında Vergiye ve Siyasal Katılıma İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz” olarak değiştirilmiştir.

değişken için ortalama ve standart sapma hesaplanmış ve beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeylerinin her bir değişken için anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile sınanmıştır.

3.3. Araştırma Bulguları

Araştırma bulguları; güvenilirlik analizi sonuçları, demografik bilgiler, ankete katılanların vergiye ilişkin genel algılarına ve bilgilerine dair bulgular, algı ve beklenti düzeylerine dair bulgulardan oluşmaktadır.

3.3.1. Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçeğin güvenilirliğini test etmek üzere yapılan Cronbach's Alfa güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 3.4'te yer almaktadır.

Tablo 3.4: Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Değişken Sayısı	Cronbach's Alfa
Algı ölçeği	32	0,921
Beklenti ölçeği	32	0,852

Tablo 3.4 incelendiğinde, Cronbach's Alfa katsayısı (α) algı ölçeği için 0,921, beklenti ölçeği için 0,852 olarak hesaplandığından her iki ölçeğin de yüksek güvenilirliğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır³⁸.

3.3.2. Demografik Özellikler

Ankete katılanların demografik özelliklerine ilişkin veriler sıklık (frekans) analizine tabi tutulmuştur. Demografik özellikler; sırasıyla gelir kaynağı, cinsiyet, yaş, eğitim, mükellefiyet süresi, gelir düzeyi ve ödenen ortalama yıllık vergi miktarından oluşmaktadır.

³⁸ Daha önce, pilot çalışmaya ait güvenilirlik analizi sonuçları ele alınırken α katsayısının 0,81 ve üzeri olması durumunda ölçek güvenilirliğinin yüksek olarak değerlendirildiği bilgisi verilmişti (İslamoğlu ve Almaçık, 2013:278).

3.3.2.1. Gelir Kaynağı

Araştırmanın amacı, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergi ve siyasal katılımlarına ilişkin algı ve beklentilerinin vergilendirme usullerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmektir.

Ankete katılanların gelir kaynaklarına ilişkin soruda ayrıca açık uçlu cevap seçeneği de sunulmaktadır. Buna göre, ankete katılanların elde ettiği gelir unsurlarının belirtilen seçenekler dışında veya birden fazla olması durumunda ayrıca belirtmeleri istenmektedir.

Tablo 3.5'te ankete katılanların gelir kaynaklarına ilişkin bilgiye yer verilmektedir.

Tablo 3.5: Gelir Kaynağı

Gelir Kaynağı	Frekans	Yüzde
Ticari Kazanç/Serbest Meslek Kazancı	246	42.2
Ücret/Maaş	334	57.3
Ticari Kazanç ve Ücret/Maaş	3	0.5
Toplam	583	100.0

Ankete katılanlar belirtilenlerden başkaca bir gelir unsuru beyan etmemiş, yalnızca üçü (0.5%) hem ticari kazanç, hem de ücret/maaş geliri elde ettiklerini bildirmişlerdir. Biz de bunların cevaplarına ilişkin ayrı bir değerlendirme yapmayıp, ankete katılanların genel değerlendirmesi içinde yer vermekteyiz.

3.3.2.2. Cinsiyet Durumu

Ankete katılanların cinsiyetlerine ilişkin bilgi Tablo 3.6'da gelir kaynakları itibarıyla ayrı ayrı verilmektedir.

Tablo 3.6: Cinsiyet Durumu

Cinsiyet	Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kadın	50	114	164	20.3	34.1	28.1
Erkek	196	220	419	79.7	65.9	71.9
Toplam	246	334	583	100.0	100.0	100.0

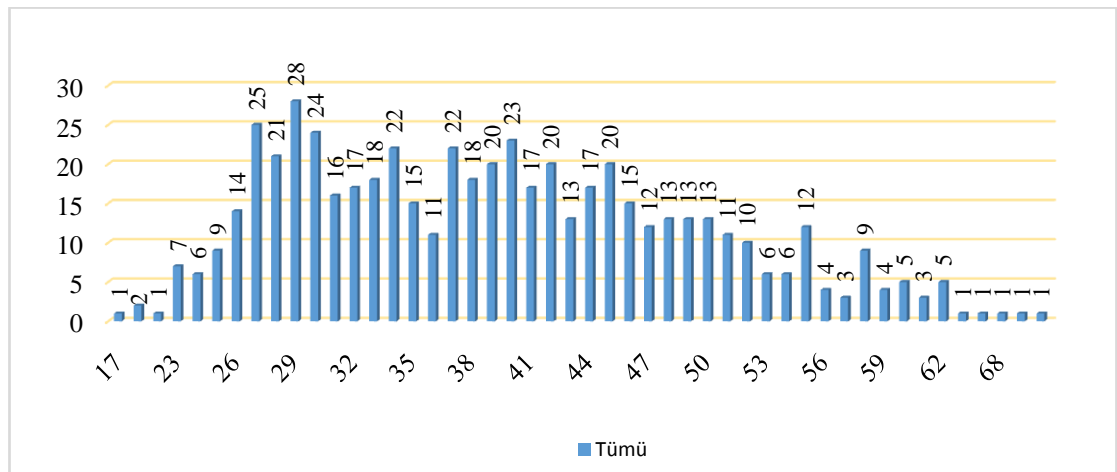
* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin yaklaşık beşte biri (%20.3), tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise yaklaşık üçte biri (%34.1) kadınlardan oluşmaktadır. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğunun (%79.7) erkeklerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ankete katılanların cinsiyet durumu genel olarak ele alındığında ise, %28.1'inin kadınlardan, %71.9'unun ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

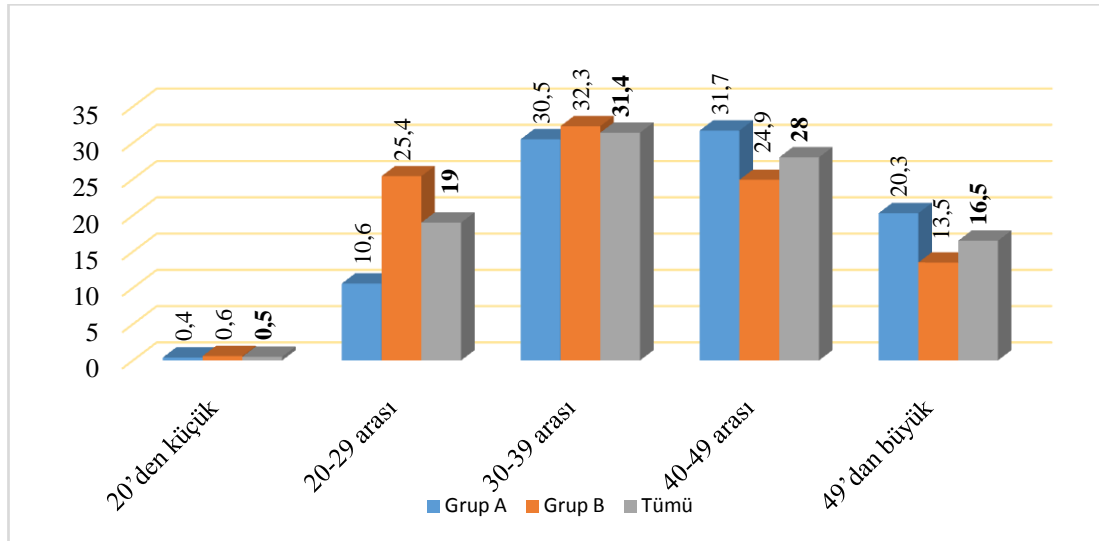
3.3.2.3. Yaş Durumu

Ankete katılanların yaşlarına ilişkin bilgi açık uçlu olarak sorulmuştur. Ankete katılanların tümünün yaşlarına ilişkin genel bilgi Grafik 3.1'de yer almaktadır.

Grafik 3.1: Yaş Dağılımı

Ankete katılanların yaş durumu Grafik 3.2'de beş grup altında gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı verilmektedir.

Grafik 3.2: Yaş Aralıkları

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin nispeten çoğunluğunun (%31.7) 40-49 yaş arasında olduğu görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise çoğunluğunun (%32.3) 30-39 yaş arasında olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılanların yaş durumuna genel olarak bakıldığında, ağırlıklı olarak (%31.4) 30-39 yaş arasında oldukları görülmektedir.

Ankete katılanların yaş ortalamaları ise, gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı olarak Tablo 3.7'de verilmektedir.

Tablo 3.7: Yaş Ortalamaları

Minimum			Maximum			Ortalama		
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
20	17	17	77	68	77	41.42	37.73	39.30

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Ankete katılanlardan beyan yoluyla vergilendirilenlerin en az 20, en çok 77 yaşında olduğu görülmektedir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin yaş ortalaması, 41.42'dir. Ankete katılanlardan tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise en az 17, en çok 68 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin yaş

ortalaması, 37.73'tür. Ankete katılanların tümünün yaş ortalamasının 39.30 olduğu görülmektedir.

3.3.2.4. Eğitim Düzeyi

Ankete katılanların eğitim düzeyine ilişkin bilgi gelir kaynakları itibariyle Tablo 3.8'de yer almaktadır.

Tablo 3.8: Eğitim Düzeyi

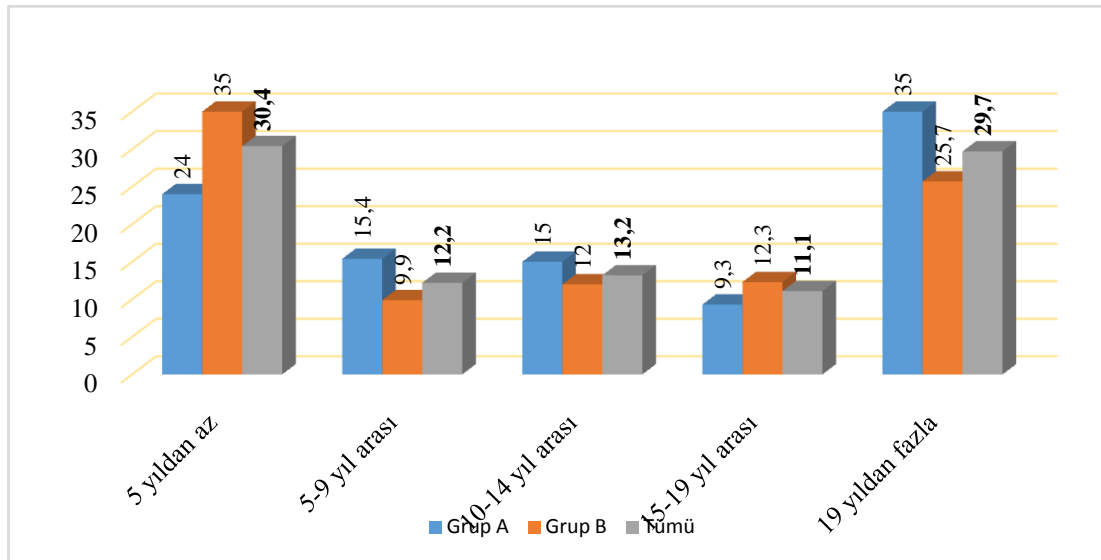
Eğitim Düzeyi	Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
İlkokul	21	2	23	8.5	0.6	3.9
Ortaokul	61	7	69	24.8	2.1	11.8
Lise	107	38	146	43.5	11.4	25.0
Ön Lisans	29	30	59	11.8	9.0	10.1
Lisans	24	142	167	9.8	42.5	28.6
Lisansüstü	3	115	118	1.2	34.4	20.2
Cevapsız	1	-	1	0.4	0.6	0.2
Toplam	246	334	583	100.0	100.0	100.0

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Tablo 3.8 incelendiğinde, beyan yoluyla vergilendirilenlerin büyük bir çoğunluğunun (%43.5) lise mezunu olduğu görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise ağırlıklı olarak (%42.5) lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılanların genel eğitim düzeyine bakıldığında, lisans mezunu olan ankete katılanların daha fazla olduğu (%28.6) görülmektedir.

3.3.2.5. Mükellefiyet Süresi

Ankete katılanlara ne kadar zamandır ilgili gelir kaynağından gelir elde ettikleri açık uçlu olarak sorulmuştur. Ankete katılanların yıl ve ay olarak bildirdikleri ilgili gelir kaynağındaki mükellefiyet süresine ilişkin bilgi Grafik 3.3'te beş grup altında gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı yer almaktadır.

Grafik 3.3: Mükellefiyet Süresi

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Grafik 3.3 incelendiğinde, ankete katılanlardan beyan yoluyla vergilendirilenlerin ağırlıklı (%35.0) olarak 19 yıldan daha fazla süredir ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde ettikleri görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ağırlıklı (%35.0) olarak 5 yıldan daha az süredir ücret/maaş geliri elde ettiği anlaşılmaktadır. Ankete katılanların geneline bakıldığında, mükellefiyet sürelerinin görece çoğunluğunun 5 yıldan daha az olduğu görülmektedir.

Mükellefiyet süresine ilişkin ortalamalar ise, gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı olarak Tablo 3.9’da verilmektedir.

Tablo 3.9: Mükellefiyet Süresi Ortalaması

Minimum			Maximum			Ortalama		
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
0	kıst	kıst	61	41	61	15.19	12.49	13.64

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Tablo 3.9’a bakıldığında, her iki gelir kaynağı için de minimum mükellefiyet süresinin kıst dönemlik olduğu görülmektedir. Gelir Vergisi Kanunu’nun 1 inci maddesinde, “Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır” şeklinde tanımlanmaktadır. Gelir Vergisi’nin yıllık gelir üzerinden alınması sebebiyle mükellefiyet süresi de yıllık bazda hesaplanmıştır.

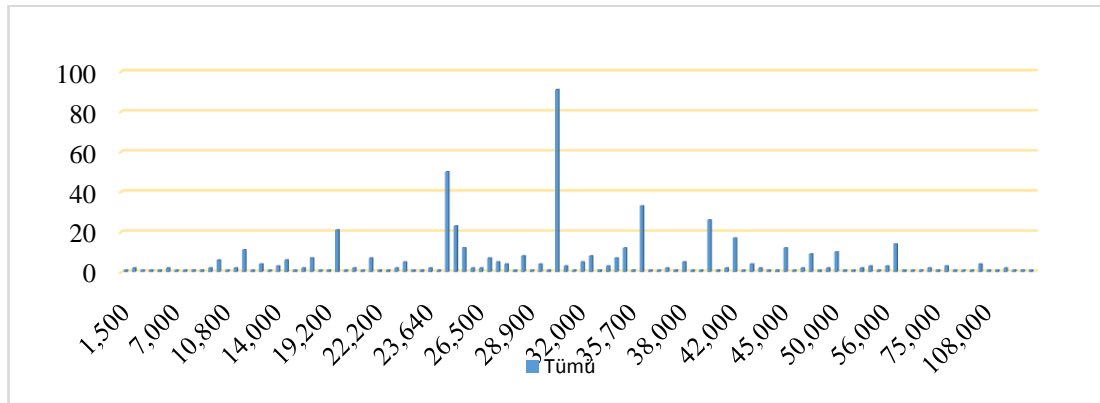
Yapılan analizde, mükellefiyet süresinin 1 yılın altında bildirilmesi durumunda ilgili cevaplar bir dönem/yıldan daha az bir süreyi ifade eden kıst dönem olarak kabul edildiğinden Tablo 3.9’da *kıst* ibaresi yazılarak değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 3.9’da görüldüğü gibi, beyan yoluyla vergilendirilenler en fazla 61, tevkif yoluyla vergilendirilenler ise en fazla 41 yıldır ilgili gelir kaynaklarından gelir elde etmektedir. Tablo 3.9’a bakıldığında beyan yoluyla vergilendirilenlerin mükellefiyet süresi ortalaması 15.19, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin 12.49, ankete katılanların tümünün ise 13.64 olduğu görülmektedir.

3.3.2.6. Gelir Düzeyi

Ankete katılanların gelir düzeylerine ilişkin bilgi açık uçlu olarak sorulmuştur. Gelir Vergisi’nin yıllık gelir üzerinden alınması sebebiyle mükellefiyet süresinde olduğu gibi, gelir düzeyi de yıllık bazda ele alınmaktadır. Ankete katılanların gelir dağılımına ilişkin genel bilgi Grafik 3.4’te yer almaktadır.

Grafik 3.4: Gelir Düzeyi

Ankete katılanların yıllık gelir düzeyine ilişkin bilgi Tablo 3.10’da beş grup altında gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı verilmektedir.

Tablo 3.10: Gelir Grupları

Gelir Düzeyi	Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
0-15.000 TL arası	37	11	49	15.0	3.3	8.4
15.001-30.000 TL arası	77	191	269	31.3	57.2	46.1
30.001-45.000 TL arası	62	91	153	25.2	27.2	26.2
45.001-60.000 TL arası	32	18	50	13.0	5.4	8.6
60.001 TL ve üzeri	17	5	23	6.9	1.5	3.9
Cevapsız	21	18	39	8.5	5.4	6.7
Toplam	246	334	583	100.0	100.0	100.0

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğunun (%31.3), tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise yarısından fazlasının (%57.2) yıllık 15.001-30.000 TL arasında gelir elde ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla ankete katılanların gelir durumuna genel olarak bakıldığında, ağırlıklı olarak (%46.1) yıllık 15.001-30.000 TL arasında gelir elde ettikleri görülmektedir.

Ankete katılanların yıllık gelir ortalamaları ise, gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı olarak Tablo 3.11’de verilmektedir.

Tablo 3.11: Gelir Ortalaması

Minimum			Maximum			Ortalama		
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
1.500	4.200	1.500	700.000	80.000	700.000	40.156	31.616	35.207

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

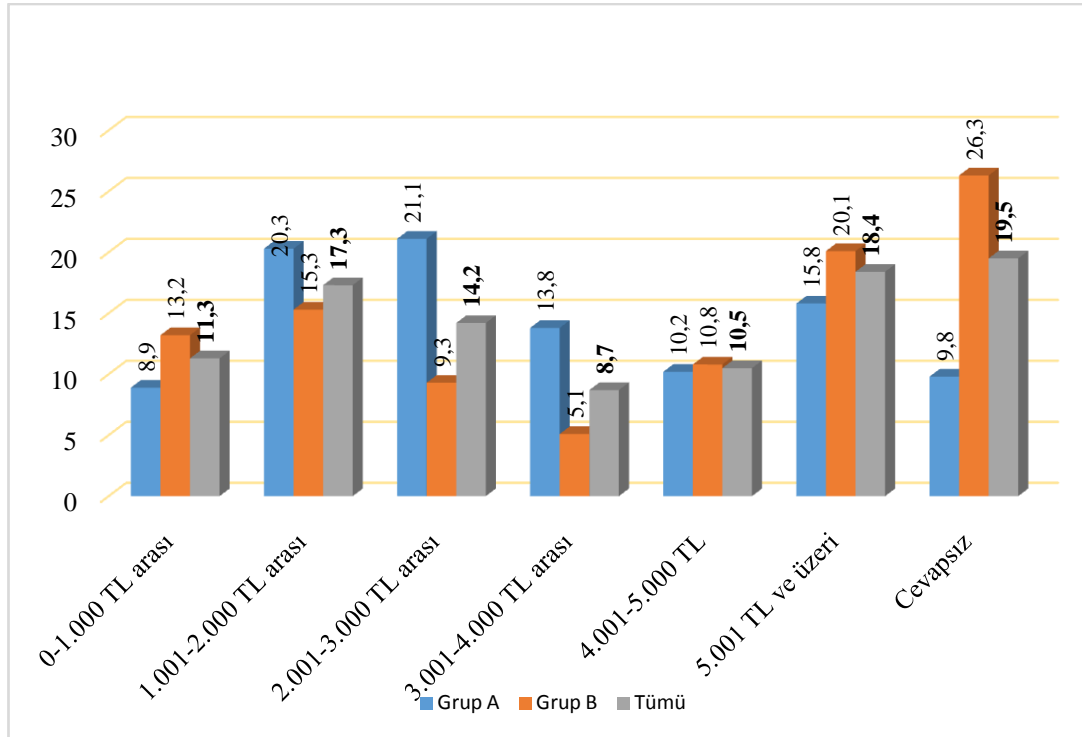
Tablo 3.11’e bakıldığında, ankete katılanlardan beyan yoluyla vergilendirilenlerin yılda en az 1.500, en çok 700.000 TL gelir elde ettikleri ve yıllık gelir ortalamalarının 40.156 TL olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.11 incelendiğinde, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin yılda en az 4.200, en çok 80.000 TL elde ettikleri görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilen ankete katılanların yıllık gelir ortalaması ise 31.616’dır. Ankete katılanların tümünün yıllık gelir ortalamasının ise 35.207 TL olduğu görülmektedir.

3.3.2.7. Ödenen Ortalama Yıllık Vergi Miktarı

Ankete katılanların ilgili gelir kaynağı üzerinden ödedikleri yıllık vergi miktarı gelir kaynakları itibariyle Grafik 3.5’te yer almaktadır.

Grafik 3.5: Ortalama Yıllık Vergi

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Grafik 3.5 incelendiğinde, beyan yoluyla vergilendirilenlerin nispeten çoğunluğunun (%21.1) gelir elde ettikleri kaynak üzerinden yıllık 2.001-3.000 TL arasında vergi ödediklerini bildirdikleri görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise dörtte birinden fazlasının (%26.3) soruyu cevaplamadıkları anlaşılmaktadır. Ankete katılanların geneline bakıldığında, ödenen vergiye ilişkin sorunun %19.5 oranında cevapsız kaldığı görülmektedir.

3.3.3. Ankete Katılanların Vergiye İlişkin Genel Algılarına ve Bilgilerine Dair Bulgular

3.3.3.1. Verginin Tanımlanması

Ankete katılan cevaplayıcılara vergiyle ilgili ifadeler verilerek kendilerine en yakın olandan başlamak üzere en fazla üç ifadeyi belirtmeleri istenmiştir. Ankete katılanların tümünün vergi tanımlamalarına ilişkin bilgi gelir kaynakları itibariyle yakınlık sırasına göre Tablo 3.12’de verilmektedir.

Tablo 3.12: Verginin Tanımlanması

Yakınlık Sırası	Yüzde			Verginin Tanımı
	Grup A	Grup B	Tümü	
1 (578 Cevap)	58.5	56.9	57.6	Vatandaşlık görevidir
	11.8	2.4	6.3	Kutsal bir ödevdir
	7.7	4.2	5.8	Karşılıksız yapılan bir ödemedir
	11	25.7	19.4	Devletin vatandaşlara sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin bir karşılığıdır
	4.1	4.8	4.5	Ekonomik yaşama müdahaledir
	3.3	3.6	3.4	Mükellefler üzerinde yüküdür
	0.8	-	0.3	İşletmeler üzerinde yüküdür
	2.4	1.2	1.7	Girişimcilerin iş kurma sürecinde motivasyonunu azaltır
2 (467 Cevap)	12.6	12.6	12.5	Vatandaşlık görevidir
	19.1	15.9	17.2	Kutsal bir ödevdir
	6.5	8.1	7.4	Karşılıksız yapılan bir ödemedir
	24	26.9	25.6	Devletin vatandaşlara sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin bir karşılığıdır
	3.7	4.5	4.1	Ekonomik yaşama müdahaledir
	8.1	4.2	5.8	Mükellefler üzerinde yüküdür
	8.9	-	3.9	İşletmeler üzerinde yüküdür
2.8	3.9	3.6	Girişimcilerin iş kurma sürecinde motivasyonunu azaltır	
3 (378 Cevap)	1.6	3.9	2.9	Vatandaşlık görevidir
	6.5	9.6	8.2	Kutsal bir ödevdir
	7.3	6.3	6.7	Karşılıksız yapılan bir ödemedir
	15.9	18	17.2	Devletin vatandaşlara sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin bir karşılığıdır
	4.1	6.6	5.5	Ekonomik yaşama müdahaledir
	10.6	6	7.9	Mükellefler üzerinde yüküdür
	10.2	1.5	5.1	İşletmeler üzerinde yüküdür
17.1	6.9	11.3	Girişimcilerin iş kurma sürecinde motivasyonunu azaltır	

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Ankete katılanların geneli dikkate alındığında, önemli bir kısmının (%57.6) vergiyi ilk sırada vatandaşlık görevi olarak tanımladıkları görülmektedir. İkinci sırada ise; ankete katılanların %25.6’sı vergiyi, devletin vatandaşlara sunmuş olduğu

kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak gördüklerini bildirmişlerdir. Üçüncü sırada da aynı ifade, vergiye ilişkin en çok tanımlanan ifade olmuştur. Tablo 3.12'ye bakıldığında, ankete katılanların %17.2'sinin ikinci olarak vergiyi kutsal bir ödev olarak tanımladıkları anlaşılmaktadır.

Vergiye ilişkin ifadelerden “Girişimcilerin iş kurma sürecinde motivasyonunu azaltır” ifadesini ankete katılanların yalnızca %1.7'si ilk sırada tanımlamakta iken, üçüncü sırada bu ifadenin tanımlanma oranı %11.3'e çıkmaktadır.

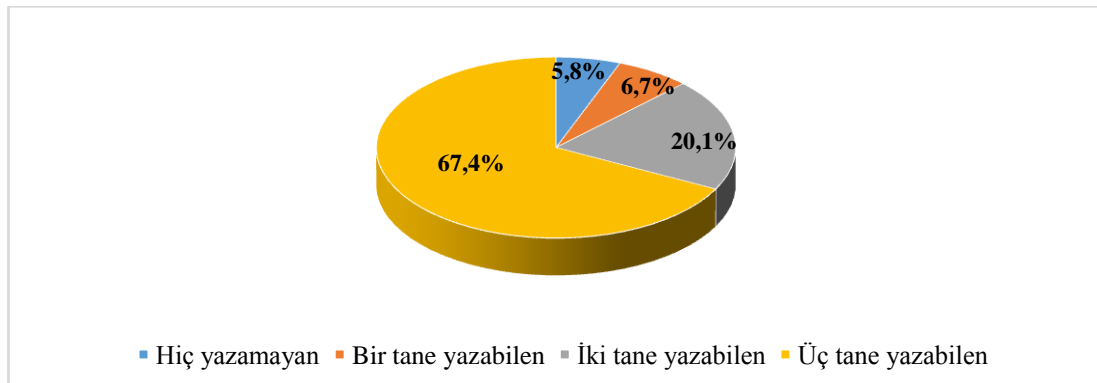
Tablo 3.12 incelendiğinde, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin birinci ve ikinci sırada vergiye ilişkin ifadelerden “İşletmeler üzerinde yüküdür” ifadesini hiç tanımlamadıkları görülmektedir. Aynı ifade, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin yalnızca %1.5'i tarafından üçüncü sırada tanımlanmaktadır.

Tablo 3.12'ye göre, ankete katılanların vergiye ilişkin tanımlamaları gelir kaynakları itibariyle farklılık göstermemektedir. Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin en çok tanımladıkları ifadelerin her üç sırada da aynı oldukları görülmektedir.

3.3.3.2. Vergi Sistemi Hakkında Bilgi

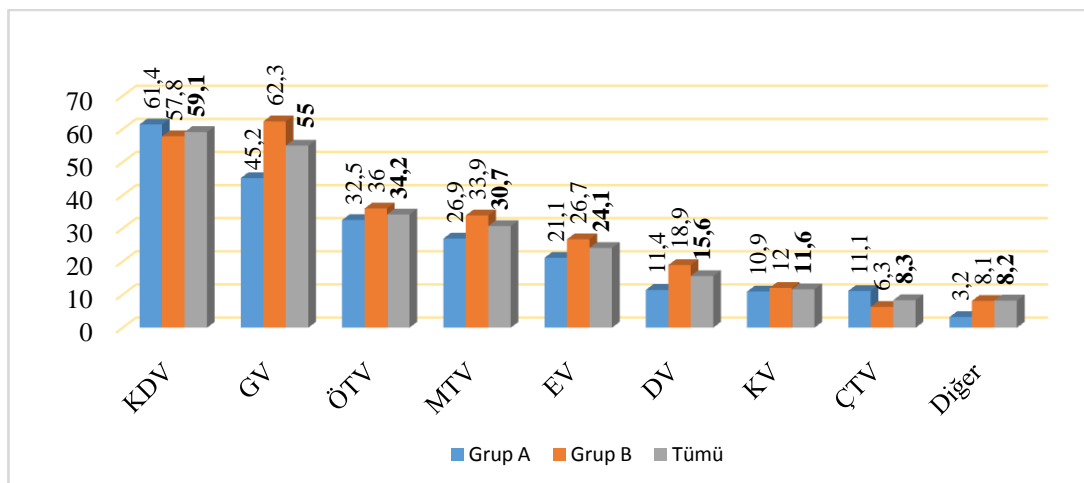
3.3.3.2.1. Vergi İsimleri Hakkında Bilgi

Ankete katılanlardan, uygulanmakta olan vergilerden bildikleri üç tane vergi adını yazmaları istenmiştir. Grafik 3.6'da ankete katılanların vergi isimleri hakkındaki bilgileri yer almaktadır.

Grafik 3.6: Vergi İsimlerinin Bilinme Yüzdeleri

Grafik 3.6'ya bakıldığında, ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun (%67.4) üç tane vergi ismini de doğru olarak ifade ettikleri görülmektedir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin yarısından fazlası (54.9%) üç tane vergi ismini de doğru olarak yazarken, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin dörtte üçünden fazlası (76.9%) üç tane vergi ismini de doğru olarak ifade etmişlerdir. Hiç vergi ismi yazamayanların oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %5.3, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %6.0, ankete katılanların genelinde ise 5.8'dir.

Ankete katılanların kaç tane vergi ismini doğru yazdıkları analiz edildikten sonra, ayrıca hangi vergi isimlerinin yazıldığı da incelenmiştir. Grafik 3.7' de ankete katılanların tümünün yazdığı vergi isimleri ve yazılma oranları gelir kaynakları itibariyle verilmektedir.

Grafik 3.7: Bilinen Vergi İsimleri ve Yazılma Oranları

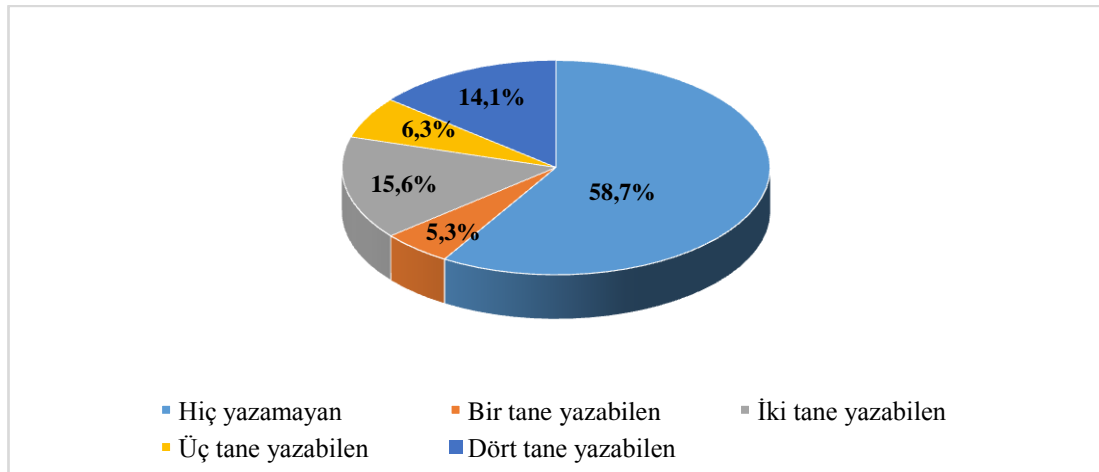
* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Grafik 3.7 incelendiğinde, beyan yoluyla vergilendirilenler tarafından en çok bilinen verginin Katma Değer Vergisi (KDV), tevkif yoluyla vergilendirilenler tarafından en çok bilinen verginin ise Gelir Vergisi (GV) olduğu görülmektedir. Ankete katılanların tümü dikkate alındığında, en çok bilinen verginin KDV olduğu görülmektedir. Ankete katılanların en çok bildiği vergileri sırasıyla Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV), Emlak Vergisi (EV) ve Damga Vergisi (DV) takip etmektedir. Kurumlar Vergisi (KV) ve Çevre ve Temizlik Vergisi (ÇTV), ankete katılanlar tarafından en az bilinen vergilerdendir. Ankete katılanların bir kısmı (8.2%) Ayrıca Özel İletişim Vergisi, Belediyeler tarafından alınan vergiler, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Gümrük Vergisi ve Şans Oyunları Vergisini, bildikleri vergi isimleri olarak ifade etmişlerdir.

3.3.3.2.2. Vergi Oranları Hakkında Bilgi

Ankete katılanlara Gelir Vergisi'nde uygulanmakta olan dilimli artan oranlı vergi tarifesinin oranları sorulmuş, sırasıyla dört oranı da yazmaları istenmiştir. Ankete katılanların genel olarak vergi oranlarını bilme oranları Grafik 3.8'de verilmektedir.

Grafik 3.8: Vergi Oranlarının Bilinme Oranları

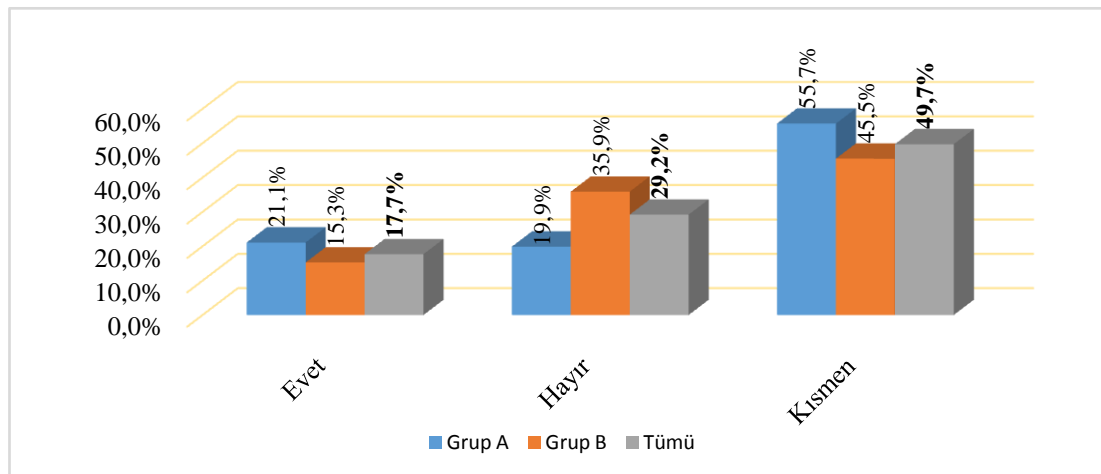
Grafik 3.8'de ankete katılanların büyük çoğunluğunun (%58.7) dört vergi oranını da doğru olarak yazamadıkları görülmektedir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %60.2'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %57.8'i dört

vergi oranını da doğru yazamamışlardır. Grafik incelendiğinde, ankete katılanların yalnızca %14.1'inin dört vergi oranını da doğru olarak yazdıkları anlaşılmaktadır. Gelir kaynakları itibariyle bakıldığında; beyan yoluyla vergilendirilenlerin %10.2'sinin, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %17.1'inin dört vergi oranını da doğru olarak yazdıkları görülmektedir.

3.3.3.2.3. Vergi Mevzuatı Hakkında Bilgi

Ankete katılan cevaplayıcılara yükümlüsü oldukları vergi mevzuatı hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Grafik 3.9'da ankete katılanların vergi mevzuatına ilişkin bilgi durumu gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı verilmektedir.

Grafik 3.9: Vergi Mevzuatı Hakkında Bilgi

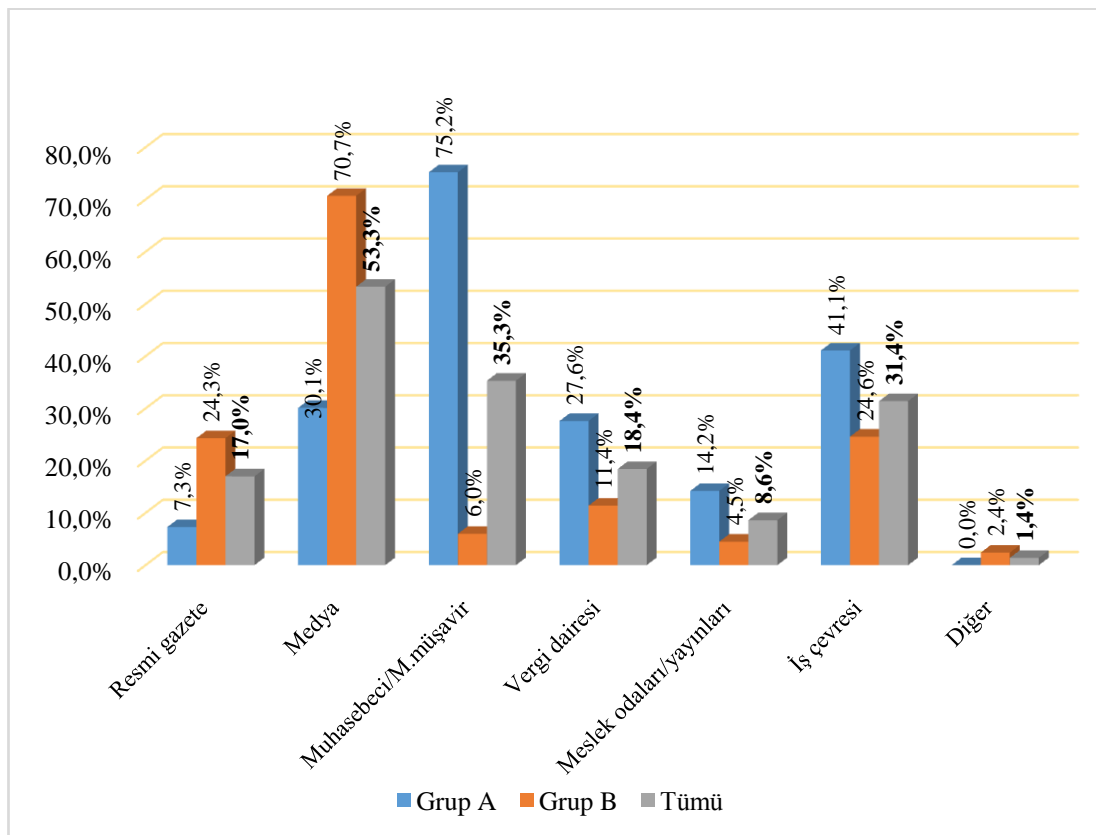
* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Grafik 3.9 incelendiğinde, beyan yoluyla vergilendirilenlerin yarısından fazlası (%55.7), tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise büyük çoğunluğu (%45.5) vergi mevzuatı hakkında kısmen bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Yükümlüsü oldukları vergi mevzuatı hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade eden cevaplayıcılardan %21.1'i beyan yoluyla vergilendirilenlerden, %15.3'ü ise tevkif yoluyla vergilendirilenlerden oluşmaktadır. Ankete katılan cevaplayıcılara genel olarak bakıldığında, ankete katılanların yaklaşık yarısının (%49.7) vergi mevzuatı hakkında kısmen bilgi sahibi olduklarını ifade ettikleri görülmektedir.

3.3.3.3. Vergi ile İlgili Gelişmelerin Takip Edildiği Kaynaklar

Ankete katılan cevaplayıcılara vergi ile ilgili gelişmeleri hangi yolla takip ettikleri sorulmuş, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri söylenmiştir. Ayrıca deneklere açık uçlu cevap seçeneği de sunularak belirtilen seçenekler dışında farklı bir kaynak belirtme imkânı da tanınmıştır. Grafik 3.10'da vergi ile ilgili gelişmelerin takip edildiği kaynaklara ilişkin bilgi gelir kaynakları itibariyle yer almaktadır.

Grafik 3.10: Vergi ile İlgili Gelişmelerin Takip Edildiği Kaynaklar

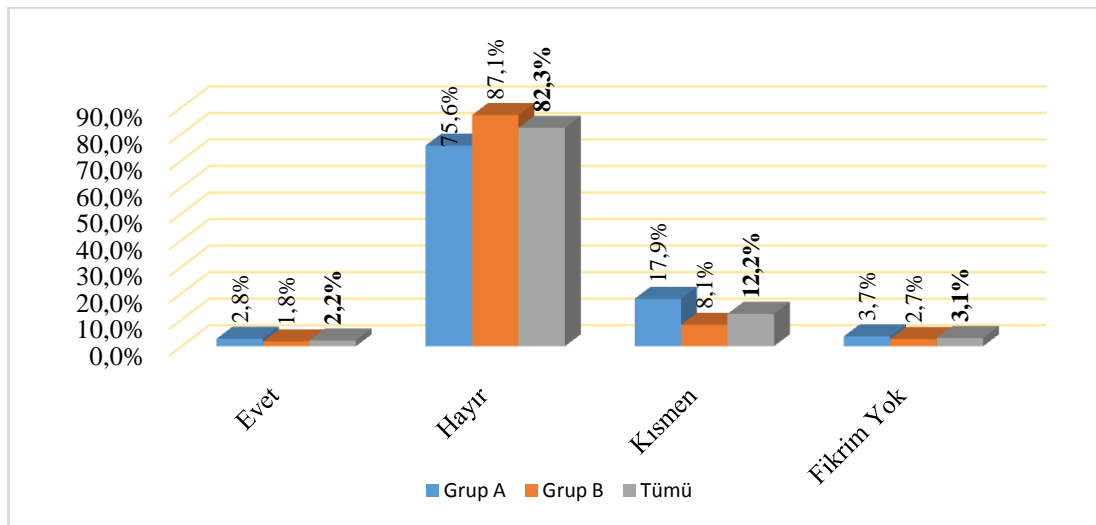
* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Grafik 3.10 incelendiğinde; beyan yoluyla vergilendirilenlerin vergi ile ilgili gelişmeleri en çok muhasebeci ve mali müşavir, en az Resmi Gazete yoluyla takip ettikleri görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenler ise en çok medya, en az meslek odaları/yayımları yoluyla vergi ile ilgili gelişmeleri takip etmektedir. Ankete katılanların %1.4'ü belirtilen seçenekler dışında alternatif kaynaklar ifade etmişlerdir. Bunlar; akademik çalışmalar, tebliğler, e-bordro, arkadaşlar ve kulaktan dolma bilgilerdir.

3.3.3.4. Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakışı

Ankete katılanların diğer mükelleflere bakış açısını öğrenmek amacıyla herkesin vergisini tam olarak ödeyip ödemediklerine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Ankete katılanların diğer mükellefler hakkındaki düşünceleri gelir kaynakları itibariyle Grafik 3.11’de yer almaktadır.

Grafik 3.11: Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Görüşleri

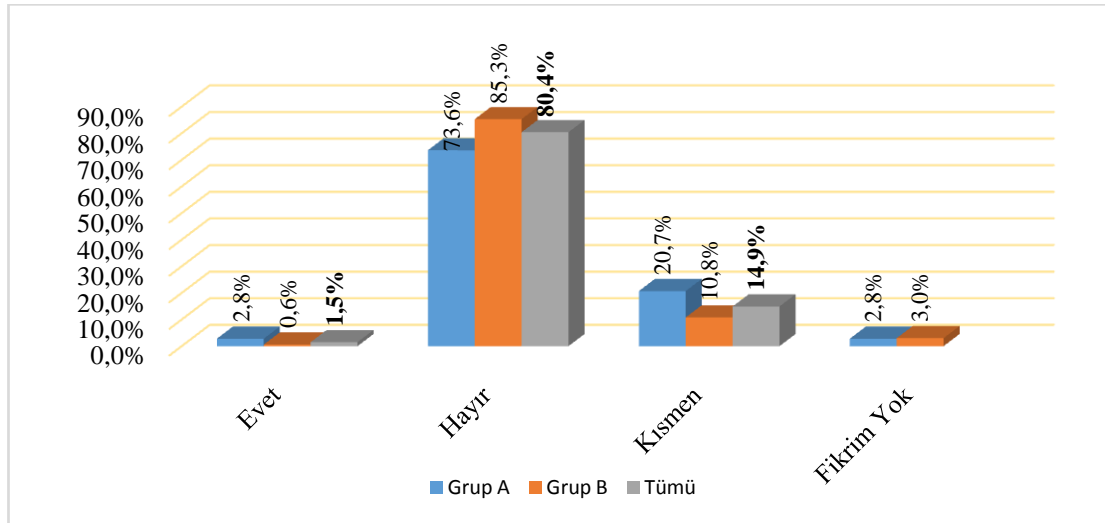

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin büyük bir çoğunluğu (sırasıyla %75.6 ve %87.1) herkesin vergisini tam olarak ödemediğini düşündüklerini ifade etmiştir. Ankete katılanların %3.1’i bu konuya ait bir fikirleri olmadığını beyan etmişlerdir.

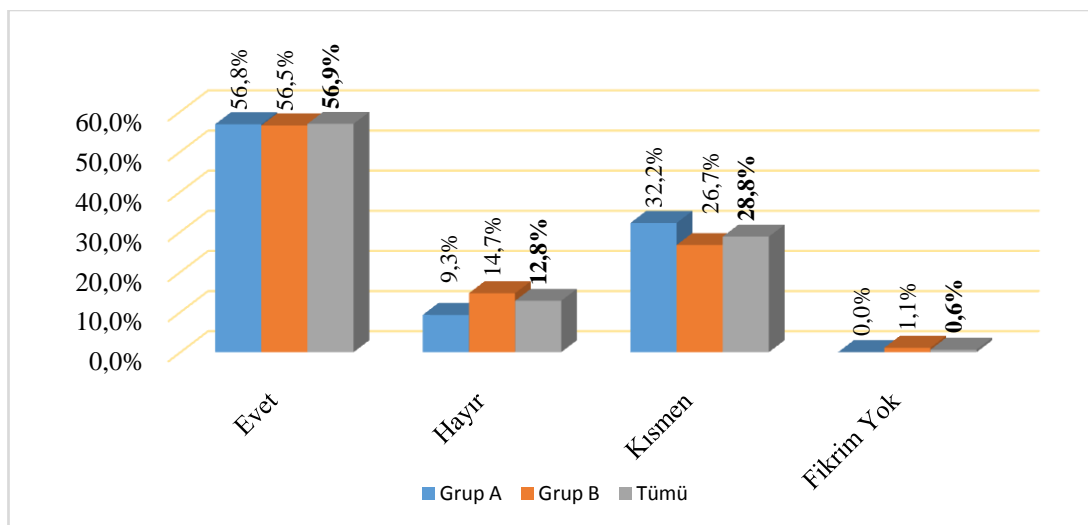
3.3.3.5. Vergi Yükünün Adaletli Dağılımı Hakkındaki Görüşler

Cevaplayıcılara vergi yükünün adaletli dağılımına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Ankete katılanların vergi yükünün adaletli dağılımı hakkındaki düşünceleri gelir kaynakları itibariyle Grafik 3.12’de verilmektedir.

Grafik 3.12: Vergi Yükünün Adaletli Dağılımı Hakkındaki Görüşler

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Vergi yükünün adaletli dağılımına ilişkin soruya “hayır” cevabı verenlere vergi yükünün adaletli dağılmaması fikrinin vergi ödeme isteklerini olumsuz etkileyip etkilemedikleri sorulmuş, “hayır” dışında cevap verenlere ise bu soru yönlendirilmemiştir. Ankete katılanların bu soruya verdikleri yanıtlar gelir kaynakları itibariyle ayrı ayrı Grafik 3.13’te yer almaktadır.

Grafik 3.13: Vergi Yükünün Adaletli Dağılmaması Fikrinin Vergi Ödeme İsteğine Olumsuz Etkisi

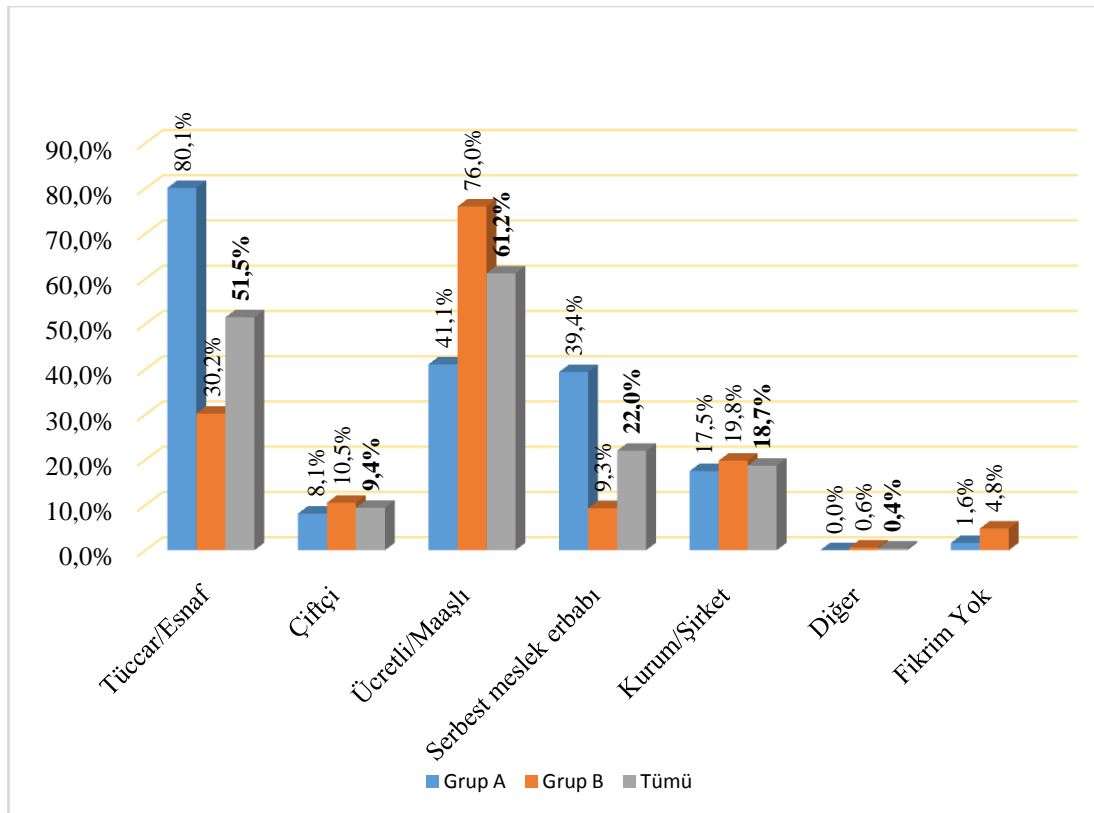
* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Vergi yükünün adaletli dağılmadığını düşünen cevaplayıcılardan yarısından fazlası (%56.9) bu durumun vergi ödeme isteklerini olumsuz etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Bu soruya cevap verenlerin yalnızca %12.8'i vergi ödeme isteklerinin olumsuz etkilenmeyeceğini beyan etmişlerdir. Grafik 3.13 incelendiğinde, bu soruya verilen cevapların gelir kaynakları itibariyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3.3.3.6. Vergi Yükü Hakkındaki Görüşler

Ankete katılan cevaplayıcılara vergi yükünün en fazla hangi mükellef grubu üzerinde olduğunu düşündükleri sorulmuş, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri söylenmiştir. Ayrıca cevaplayıcılara açık uçlu cevap seçeneği de sunularak ilgili seçenekler dışında alternatif cevap verme imkânı da tanınmıştır. Grafik 3.14'te ankete katılanların vergi yüküne dair düşünceleri gelir kaynakları itibariyle yer almaktadır.

Grafik 3.14: Vergi Yükü Hakkındaki Görüşler

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Grafik 3.14'te görüldüğü gibi; beyan yoluyla vergilendirilenlerin %80.1'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %76.0'ı vergi yükünün en fazla kendileri üzerinde olduğunu ifade etmişlerdir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %41.1'i ücretli/maaşlı olarak çalışanların vergi yükünün fazla olduğunu beyan ederken, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %30.2'si tüccar ve esnafın vergi yükünün fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Ankete katılan cevaplayıcılara genel olarak bakıldığında, büyük bir çoğunluğunun (%61.2) vergi yükünün en fazla ücretli/maaşlı mükellef grubunun üzerinde olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Ankete katılanların %0.4'ü, ayrıca sanayici ve emeklilerin de vergi yükünün fazla olduğunu bildirmişlerdir.

3.3.4. Ankete Katılanların Vergiye ve Siyasal Katılıma İlişkin Algı ve Beklenti Düzeylerine Dair Bulgular

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeylerine dair bulgular; sıklık (frekans) analizi sonuçları, ortalama, standart sapma ve ortalamalar arası farka ilişkin bulgular, algı ve beklenti düzeyleri profilleri ve algı ve beklenti düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarından oluşmaktadır.

3.3.4.1. Ankete Katılanların Algı ve Beklenti Düzeylerine İlişkin Sıklık (Frekans) Analizi Sonuçları

Ankete katılanlardan sağlanan anketin son kısmında yer alan beşli likert ölçeğinden oluşan 32 soruya ait veriler sıklık (frekans) analizine tabi tutulmuştur. Ankete katılanların vermiş oldukları kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yanıtları olumlu; kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum yanıtları ise olumsuz olarak birlikte değerlendirilmiştir. Her bir soruya ait sıklık (frekans) analizi sonuçları, algı ve beklenti düzeyleri birlikte değerlendirilmek üzere ayrı başlıklar halinde yer almaktadır.

3.3.4.1.1. Her Seçmenin Sahip Olduğu Oyun Önemi Hakkındaki Görüşler

Ankete katılanlardan “52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu 1 oy bile önemlidir/önemli olmalıdır” şeklinde algıları ve beklentilerine uygun düşen katılma derecelerini ifade etmeleri istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtların dağılımı gelir kaynakları itibariyle Tablo 3.13’te verilmektedir.

Tablo 3.13: Her Seçmenin Sahip Olduğu Oyun Önemi Hakkındaki Görüşler

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	39	21	60	15.9	6.3	10.3	4	10	14	1.6	3	2.4
Katılmıyorum	42	26	68	17.1	7.8	11.7	1	1	2	0.4	0.3	0.3
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	22	38	60	8.9	11.4	10.3	4	7	11	1.6	2.1	1.9
Katılıyorum	50	52	102	20.3	15.6	17.5	74	26	100	30.1	7.8	17.2
Kesinlikle Katılıyorum	89	191	282	36.2	57.2	48.4	156	283	442	63.4	84.7	75.8
Cevapsız	4	6	11	1.6	1.8	1.9	7	7	14	2.8	2.1	2.4
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Tablo 3.13’te görüldüğü gibi, beyan yoluyla vergilendirilenlerin %56.5’i mevcut durumda her seçmenin sahip olduğu oyun önemli olduğunu ifade ederken, %33’ü ise bu ifadeye katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Seçmen olarak sahip oldukları oyun önemli olmasını bekleyen beyan yoluyla vergilendirilenlerin oranı ise %93.5’tir.

Tablo 3.13’te tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ifadelerine bakıldığında, mevcut durumda sahip olunan 1 oyun önemli olduğunu ifade eden ankete katılanların oranının %72.8 olduğu görülmektedir. Yalnızca %14.1’i ise bu ifadeye katılmadıklarını bildirmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %92.5’i sahip oldukları oyun önemli olmasını beklemektedir.

3.3.4.1.2. Demokrasinin İşleyişi Hakkındaki Düşünceler

Ankete katılanlardan “Demokrasi sağlıklı işlemektedir/işlemelidir” ifadesine katılma derecelerini algı ve beklenti olarak ayrı ayrı belirtmeleri istenmiştir. Verilen yanıtların dağılımı gelir kaynakları itibariyle Tablo 3.14’te verilmektedir.

Tablo 3.14: Demokrasinin İşleyişi Hakkındaki Düşünceler

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	116	102	220	47.2	30.5	37.7	4	4	8	1.6	1.2	1.4
Katılmıyorum	55	99	154	22.4	29.6	26.4	1	1	2	0.4	0.3	0.3
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	30	68	98	12.2	20.4	16.8	6	4	10	2.4	1.2	1.7
Katılıyorum	27	35	62	11	10.5	10.6	31	34	65	12.6	10.2	11.1
Kesinlikle Katılıyorum	10	20	30	4.1	6	5.1	200	284	486	81.3	85	83.4
Cevapsız	8	10	19	3.3	3	3.3	4	7	12	1.6	2.1	2.1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %69.6’si demokrasinin sağlıklı işlemediğini ifade ederken, demokrasinin işleyişinden memnun olduklarını ifade edenlerin oranı ise yalnızca %15.1’dir. Tablo 3.14’te demokrasinin işleyişi ile ilgili beklentilere ilişkin katılma ifadeleri incelendiğinde, %93.9 oranında olumlu beklenti içerisinde oldukları görülmektedir.

Tablo 3.14’te görüldüğü gibi, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %60.1’i demokrasinin işleyişinin sağlıklı olmadığını düşünmektedir. Aksini ifade eden ankete katılanların oranı ise %16.5’dur. Tablo 3.14 incelendiğinde, demokrasinin sağlıklı işlemesi için duyulan beklentinin tevkif yoluyla vergilendirilenlerce %95.2 oranında olumlu yönde olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4.1.3. Vergi Ödemenin Vatandaşların Devlete Olan Bağlılığını Göstermesi Hakkındaki Görüşler

“Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermektedir/göstermelidir” şeklinde yöneltilen soruya ankete katılanların verdiği yanıtların dağılımı Tablo 3.15’te yer almaktadır.

Tablo 3.15: Vergi Ödemenin Vatandaşların Devlete Olan Bağlılığını Göstermesi Hakkındaki Görüşler

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	40	52	93	16.3	15.6	16	12	15	28	4.9	4.5	4.8
Katılmıyorum	56	67	123	22.8	20.1	21.1	28	12	40	11.4	3.6	6.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	51	74	125	20.7	22.2	21.4	42	32	74	17.1	9.6	12.7
Katılıyorum	48	75	123	19.5	22.5	21.1	69	87	156	28	26	26.8
Kesinlikle Katılıyorum	44	56	101	17.9	16.8	17.3	88	176	266	35.8	52.7	45.6
Cevapsız	7	10	18	2.8	3	3.1	7	12	19	2.8	3.6	3.3
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %39.1’i bu ifadeye katılmazken, %37.4’ü vergi ödemenin vatandaşların devlete olan bağlılığını gösterdiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %35.7’si aynı düşüncede iken, %39.3’ü vergi ödeme ile vatandaşların devlete olan bağlılığı arasında bir ilişki kurmamaktadırlar.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %63.8’i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %78.7’si vergi ödemenin, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermesi gerektiğini düşündüklerini dile getirmişlerdir.

3.3.4.1.4. Vergilendirme-Demokrasi İlişisine Bakış

Ankete katılanların “Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır/olmalıdır” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.16’da yer almaktadır.

Tablo 3.16: Vergilendirme-Demokrasi İlişisine Bakış

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	96	70	167	39	21	28.6	61	16	77	24.8	4.8	13.2
Katılmıyorum	53	92	145	21.5	27.5	24.9	27	20	47	11	6	8.1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	46	87	133	18.7	26	22.8	51	45	96	20.7	13.5	16.5
Katılıyorum	23	42	66	9.3	12.6	11.3	38	96	135	15.4	28.7	23.2
Kesinlikle Katılıyorum	21	33	54	8.5	9.9	9.3	66	148	216	26.8	44.3	37
Cevapsız	7	10	18	2.8	3	3.1	3	9	12	1.2	2.7	2.1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Tablo 3.16’da görüldüğü gibi; beyan yoluyla vergilendirilenlerin %60.5’i mevcut durumda böyle bir ilişki olmadığını ifade ederken, %17.8’i ise ifadeye katıldıklarını belirtmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %48.5’i söz konusu ifadeye katılmamakta iken %22.5’i mevcut durumda vergilendirme ve demokrasi arasında sıkı bir ilişki var olduğunu düşünmektedir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %35.8’i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %73’ü vergilendirme ve demokrasi arasında yakın bir ilişki olması gerektiğini bildirmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin bu yöndeki beklentilerine ilişkin yanıtlarının beyan yoluyla vergilendirilenlere oranla iki katından daha da fazla olduğu dikkat çekmektedir.

3.3.4.1.5. Vergilendirmenin Demokrasiyi Geliştirme Hakkındaki Düşünceler

“Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır/araç olmalıdır” şeklinde yöneltilen ifadeye verilen yanıtların dağılımı Tablo 3.17’de yer almaktadır.

Tablo 3.17: Vergilendirmenin Demokrasiyi Geliştirme Hakkındaki Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	48	58	106	19.5	17.4	18.2	24	24	49	9.8	7.2	8.4
Katılmıyorum	74	93	168	30.1	27.8	28.8	36	24	60	14.6	7.2	10.3
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	45	76	121	18.3	22.8	20.8	60	55	115	24.4	16.5	19.7
Katılıyorum	37	66	104	15	19.8	17.8	55	99	155	22.4	29.6	26.6
Kesinlikle Katılıyorum	36	31	67	14.6	9.3	11.5	67	122	190	27.2	36.5	32.6
Cevapsız	6	10	17	2.4	3	2.9	4	10	14	1.6	3	2.4
Toplam	<i>246</i>	<i>334</i>	<i>583</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>246</i>	<i>334</i>	<i>583</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Tablo 3.17’ye bakıldığında, beyan yoluyla vergilendirilenlerin %49.6’sı, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %45.2’sinin mevcut durum bakımından bu ifadeye katılmadıkları görülmektedir. Mevcut durum için vergilendirmeyi demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç görenlerin oranı ise beyan yoluyla vergilendirilenlerde %29.6, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %29.1’dir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %24.4’ü, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %66.1’i demokrasinin gelişiminde vergilendirmenin önemli bir araç olması gerektiğini düşünmektedir. Yanıtların dağılımına bakıldığında, mevcut duruma ilişkin görüşlerin katılma düzeylerinde benzerlik görülmektedir. Beklentiyeye yönelik yanıtlarda ise, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin büyük çoğunluğunun olumlu görüşe sahip oldukları gözlemlenirken beyan yoluyla vergilendirilenlerin ancak dörtte birinin olumlu beklentiye sahip olduğu görülmektedir.

3.3.4.1.6. Vergi Ödeme Karşılığında Vatandaşların Demokratik Hak ve Özgürlüklerden Yararlanması Hakkındaki Görüşler

Ankete katılanların “Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemektedir/ödemelidir” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye ilişkin görüşlerine ilişkin bilgi Tablo 3.18’de yer almaktadır.

Tablo 3.18: Vergi Ödeme Karşılığında Vatandaşların Demokratik Hak ve Özgürlüklerden Yararlanması Hakkındaki Görüşler

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	63	86	150	25.6	25.7	25.7	36	52	90	14.6	15.6	15.4
Katılmıyorum	71	91	162	28.9	27.2	27.8	35	39	74	14.2	11.7	12.7
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	57	74	131	23.2	22.2	22.5	64	42	106	26	12.6	18.2
Katılıyorum	24	54	79	9.8	16.2	13.6	47	86	134	19.1	25.7	23
Kesinlikle Katılıyorum	24	21	45	9.8	6.3	7.7	59	110	169	24	32.9	29
Cevapsız	7	8	16	2.8	2.4	2.7	5	5	10	2	1.5	1.7
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Vatandaşların, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödediğini düşünenlerin oranı beyan yoluyla vergilendirilenlerde %19.6, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise %22.5’dir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %54.5’i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %52.9’u bu ifadeye katılmamaktadır.

Vatandaşların demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanabilmek için vergi ödemeleri gerektiğini düşünenlerin oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %43.1, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %58.6’dır. Mevcut duruma ilişkin görüşlerin katılma dereceleri bazında benzerlik gösterdiği, ancak beklentiye yönelik

görüşlerde tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklentilerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

3.3.4.1.7. Vergi Ödemenin Vatandaşlara Toplumu İlgilendiren Konularda Söz Sahibi Olma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler

“Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir/vermelidir” şeklinde yöneltilen ifadeye ankete katılanların katılma derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.19’da verilmektedir.

Tablo 3.19: Vergi Ödemenin Vatandaşlara Toplumu İlgilendiren Konularda Söz Sahibi Olma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler

FREKANS ANALİZİ												
ALGI						BEKLENTİ						
Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde			
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	
Kesinlikle Katılmıyorum	108	100	209	43.9	29.9	35.8	13	27	40	5.3	8.1	6.9
Katılmıyorum	58	98	157	23.6	29.3	26.9	5	21	27	2	6.3	4.6
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	16	60	76	6.5	18	13	20	34	54	8.1	10.2	9.3
Katılıyorum	43	35	78	17.5	10.5	13.4	40	91	131	16.3	27.2	22.5
Kesinlikle Katılıyorum	12	27	40	4.9	8.1	6.9	165	151	317	67.1	45.2	54.4
Cevapsız	9	14	23	3.7	4.2	3.9	3	10	14	1.2	3	2.4
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %22.4’ü, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %18.6’sı mevcut durumda vergi ödemenin vatandaşlara söz sahibi olma hakkı tanıdığını belirtmişlerdir. Bu ifadeye katılmayanların oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %67.5, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %59.2’dir.

Vergi ödemenin, vatandaşlara söz sahibi olma hakkı vermesi gerektiğini düşünenlerin oranı, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %83.4 tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %72.4'tür.

3.3.4.1.8. Vergi Ödemenin Vatandaşlara Devletten Hesap Sorma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler

Ankete katılan cevaplayıcılara “Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir/vermelidir” şeklinde yöneltilen ifadeye verilen yanıtların dağılımı Tablo 3.20’de yer almaktadır.

Tablo 3.20: Vergi Ödemenin Vatandaşlara Devletten Hesap Sorma Hakkı Tanınması Hakkındaki Düşünceler

FREKANS ANALİZİ												
ALGI						BEKLENTİ						
Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde			
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	
Kesinlikle Katılmıyorum	121	113	234	49.2	33.8	40.1	12	20	33	4.9	6	5.7
Katılmıyorum	47	100	147	19.1	29.9	25.2	4	14	18	1.6	4.2	3.1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	12	45	57	4.9	13.5	9.8	17	30	47	6.9	9	8.1
Katılıyorum	37	39	77	15	11.7	13.2	29	66	96	11.8	19.8	16.5
Kesinlikle Katılıyorum	21	26	48	8.5	7.8	8.2	178	193	372	72.4	57.8	63.8
Cevapsız	8	11	20	3.3	3.3	3.4	6	11	17	2.4	3.3	2.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Vergi ödemenin, mevcut durumda vatandaşa devletten hesap sorma hakkı tanımadığını ifade edenlerin oranı, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %68.3, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %63.7’dir. Aksini ifade edenlerin oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %23.5, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %19.5’dir. Hem beyan yoluyla vergilendirilenlerin, hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin mevcut duruma ilişkin görüşlerinin olumsuz yönde olduğu görülmektedir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %84.2'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %77.6'sı vergi ödemenin, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermesi gerektiğini düşündüklerini dile getirmişlerdir.

3.3.4.1.9. Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nerede-Nasıl Kullanıldığını Oy Sandığında Sorgulaması Hakkındaki Görüşler

“Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır/sorgulamalıdır” şeklinde yöneltile ifadeye ankete katılanların verdiği yanıtlara ilişkin bilgi Tablo 3.21’de verilmektedir.

Tablo 3.21: Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nerede-Nasıl Kullanıldığını Oy Sandığında Sorgulaması Hakkındaki Görüşler

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	128	136	265	52	40.7	45.5	20	14	34	8.1	4.2	5.8
Katılmıyorum	51	93	144	20.7	27.8	24.7	28	18	46	11.4	5.4	7.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	29	45	74	11.8	13.5	12.7	13	19	32	5.3	5.7	5.5
Katılıyorum	21	29	51	8.5	8.7	8.7	68	66	135	27.6	19.8	23.2
Kesinlikle Katılıyorum	9	23	32	3.7	6.9	5.5	112	214	327	45.5	64.1	56.1
Cevapsız	8	8	17	3.3	2.4	2.9	5	3	9	2	0.9	1.5
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin % 72.7'si mevcut durum için bu ifadeye katılmazken, %12.2'si seçmenlerin ödedikleri vergileri oy sandığında sorguladıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %15.6'sı aynı doğrultuda fikir beyan ederken, %68.5'i seçmenlerin ödedikleri vergilerin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorguladıklarını düşünmediklerini bildirmişlerdir.

Ödenen vergilerin nerede-nasıl kullanıldığının oy sandığında sorgulanması gerektiğini düşünenlerin oranı; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %73.1, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %83.9'dur.

3.3.4.1.10. Devletin Vergi Toplarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler

Ankete katılanların “Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır/davranılmalıdır” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye yönelik katılma derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.22’de verilmektedir.

Tablo 3.22: Devletin Vergi Toplarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	116	117	233	47.2	35	40	3	8	11	1.2	2.4	1.9
Katılmıyorum	74	92	168	30.1	27.5	28.8	3	3	6	1.2	0.9	1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	17	65	82	6.9	19.5	14.1	4	9	13	1.6	2.7	2.2
Katılıyorum	19	29	48	7.7	8.7	8.2	38	65	104	15.4	19.5	17.8
Kesinlikle Katılıyorum	13	25	38	5.3	7.5	6.5	195	244	441	79.3	73.1	75.6
Cevapsız	7	8	14	2.8	1.8	2.4	3	5	1.2	8	1.5	1.4
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %77.3’ü, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %62.5’i mevcut durumda vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmadığı kanısını taşımaktadır. Vatandaşlara karşı şeffaf davranıldığını düşünenlerin oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %13, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %16.2’dir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %94.7'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %92.6'sı devletin vergi toplarken vatandaşlara karşı şeffaf davranması gerektiğini düşündüklerini ifade etmektedir.

3.3.4.1.11. Devletin Topladığı Vergileri Harcarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler

“Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır/davranılmalıdır” şeklinde yöneltilen ifadeye ankete katılan cevaplayıcılar tarafından verilen yanıtlara ilişkin bilgi Tablo 3.23'te yer almaktadır.

Tablo 3.23: Devletin Topladığı Vergileri Harcarken Vatandaşlara Karşı Şeffaf Davranması Hakkındaki Düşünceler

FREKANS ANALİZİ												
ALGI						BEKLENTİ						
Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde			
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	
Kesinlikle Katılmıyorum	128	139	268	52	41.6	46	3	3	6	1.2	0.9	1
Katılmıyorum	63	99	162	25.6	29.6	27.8	3	8	11	1.2	2.4	1.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	23	47	70	9.3	14.1	12	7	9	16	2.8	2.7	2.7
Katılıyorum	12	23	36	4.9	6.9	6.2	38	60	99	15.4	18	17
Kesinlikle Katılıyorum	14	18	32	5.7	5.4	5.5	193	245	439	78.5	73.4	75.3
Cevapsız	6	8	15	2.4	2.4	2.6	2	9	12	0.8	2.7	2.1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %77.6'sı, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %71.2'si devletin topladığı vergileri harcarken vatandaşlara karşı şeffaf davranmadığını düşünmektedir. Devletin harcama yaparken şeffaf davrandığını düşünenlerin oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %10.6'sı, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %12.3'tür.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %93.9'u devletin harcama yaparken vatandaşlara karşı şeffaf davranması gerektiğini beyan etmiştir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise aynı doğrultuda ifade beyan edenlerin oranı, %91.4'tür.

3.3.4.1.12. Devletin Kamu Kaynaklarını Kullanırken Vatandaşlara Hesap Verebilmesi Hakkındaki Düşünceler

Ankete katılanların “Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir/verilebilmelidir” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye katılma derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.24'te verilmektedir.

Tablo 3.24: Devletin Kamu Kaynaklarını Kullanırken Vatandaşlara Hesap Verebilmesi Hakkındaki Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	123	137	261	50	41	44.8	3	3	6	1.2	0.9	1
Katılmıyorum	68	103	172	27.6	30.8	29.5	5	3	8	2	0.9	1.4
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	20	50	70	8.1	15	12	7	7	14	2.8	2.1	2.4
Katılıyorum	12	25	37	4.9	7.5	6.3	38	62	101	15.4	18.6	17.3
Kesinlikle Katılıyorum	15	11	27	6.1	3.3	4.6	190	254	445	77.2	76	76.3
Cevapsız	8	8	16	3.3	2.4	2.7	3	5	9	1.2	1.5	1.5
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Devletin kamu kaynaklarını kullanırken vatandaşlara hesap veremediğini düşünenlerin oranı beyan yoluyla vergilendirilenlerde %77.6, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %71.8'dir. Kamu kaynakları kullanılırken devletin hesap verebilir olduğunu düşünenler ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerin %11'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %10.8'idir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %92.6'sı, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %94.6'sı devletin vatandaşlara karşı hesap verebilir olması gerektiğini beyan etmektedir.

3.3.4.1.13. Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nereye-Nasıl Harcandığını Bilebilmesi Hakkındaki Görüşler

“Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir/bilebilmelidir” ifadesine ankete katılanların katılma durumlarına ilişkin bilgi Tablo 3.25'te yer almaktadır.

Tablo 3.25: Vatandaşların Ödenen Vergilerin Nereye-Nasıl Harcandığını Bilebilmesi Hakkındaki Görüşler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	93	155	249	37.8	46.4	42.7	2	4	6	0.8	1.2	1
Katılmıyorum	55	94	149	22.4	28.1	25.6	1	2	3	0.4	0.6	0.5
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	19	50	69	7.7	15	11.8	15	12	27	6.1	3.6	4.6
Katılıyorum	45	18	63	18.3	5.4	10.8	85	66	151	34.6	19.8	25.9
Kesinlikle Katılıyorum	29	11	41	11.8	3.3	7	142	243	388	57.7	72.8	66.6
Cevapsız	5	6	12	2	1.8	2.1	1	7	8	0.4	2.1	1.4
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %60.2'si vatandaşların vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilemediği konusunda hemfikirken, %30.1'i bilinebildiğine yönelik beyan vermişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %8.7'si aynı yönde beyanda bulunmuş, %74.5'i ödenen vergilerin nereye-nasıl harcandığını vatandaşlar tarafından bilinemediğini bildirmişlerdir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %92.3'ü, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %92.6'sı vatandaşların ödedikleri vergilerin harcanmasına ilişkin bilgi sahibi olabilmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

3.3.4.1.14. Genel Olarak, Toplumda Kimlerin Ne Kadar Vergi Ödediğinin Bilinebilmesi Hakkındaki Görüşler

Ankete katılan cevaplayıcılara yöneltilen “Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir/bilinebilmelidir” ifadesine verilen yanıtlara ilişkin bilgi Tablo 3.26’da verilmektedir.

Tablo 3.26: Genel Olarak, Toplumda Kimlerin Ne Kadar Vergi Ödediğinin Bilinebilmesi Hakkındaki Görüşler

FREKANS ANALİZİ												
ALGI						BEKLENTİ						
Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde			
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	
Kesinlikle Katılmıyorum	75	100	177	30.5	29.9	30.4	5	10	16	2	2.7	2.7
Katılmıyorum	49	107	156	19.9	32	26.8	4	9	13	1.6	5.7	2.2
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	27	72	99	11	21.6	17	26	19	45	10.6	22.8	7.7
Katılıyorum	59	29	88	24	8.7	15.1	94	76	170	38.2	64.7	29.2
Kesinlikle Katılıyorum	31	20	51	12.6	6	8.7	115	216	333	46.7	2.7	57.1
Cevapsız	5	6	12	2	1.8	2.1	2	4	6	0.8	1.2	1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %50.4'ü, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %61.9'u mevcut durum bakımından bu ifadeye katılmadıklarını bildirmişlerdir. Toplumda kimler tarafından ne kadar vergi ödendiğinin bilinebiliyor olduğunu ifade edenlerin oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %36.6, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %14.7'dir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %84.9'u, herkes tarafından ne kadar vergi ödendiği bilgisinin vatandaşlar tarafından öğrenilebiliyor olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %87.5'i de aynı görüşte bulduklarını bildirmişlerdir.

3.3.4.1.15. KDV'nin Vergi Sisteminin Şeffaflığını Zedelemesi Hakkındaki Düşünceler

“KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedelemektedir/zedeleyecektir” ifadesine ankete katılanların katılma düzeylerine ilişkin bilgi Tablo 3.27’de yer almaktadır.

Tablo 3.27: KDV'nin Vergi Sisteminin Şeffaflığını Zedelemesi Hakkındaki Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	29	37	67	11.8	11.1	11.5	18	18	36	7.3	5.4	6.2
Katılmıyorum	16	52	68	6.5	15.6	11.7	12	17	29	4.9	5.1	5
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	89	75	164	36.2	22.5	28.1	87	57	144	35.4	17.1	24.7
Katılıyorum	27	81	108	11	24.3	18.5	26	88	114	10.6	26.3	19.6
Kesinlikle Katılıyorum	76	80	157	30.9	24	26.9	94	146	242	38.2	43.7	41.5
Cevapsız	9	9	19	3.7	2.7	3.3	9	8	18	3.7	2.4	3.1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Bir tüketim vergisi olan KDV ve diğer tüketim vergilerinin mevcut vergi sistemi bakımından şeffaflığı zedelediği fikrine katılanların oranı beyan yoluyla vergilendirilenlerde %41.9, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %48.3'tür. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %18.3'ü bu ifadeye katılmazken, %36.2'si tüketim

vergilerinin vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyip zedelediği konusunda tereddütte olduklarını bildirmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %22.5'i aynı şekilde tereddütte olduklarını ifade ederken, %26.7'si tüketim vergilerinin vergi sisteminin şeffaflığını bozmadığını düşünmektedir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %48.8'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %70'i tüketim vergilerinin kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinmemesinden dolayı vergi sistemi içerisindeki şeffaflığı olumsuz yönde etkileyeceğini dile getirmektedir.

3.3.4.1.16. Ödenen Vergilerin Vatandaşlara Hizmet Olarak Geri Dönmesi Hakkındaki Görüşler

Ankete katılanların “Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir/dönmelidir” ifadesine katılma düzeylerine ilişkin bilgi Tablo 3.28’de yer almaktadır.

Tablo 3.28: Ödenen Vergilerin Vatandaşlara Hizmet Olarak Geri Dönmesi Hakkındaki Görüşler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	55	66	121	22.4	19.8	20.8	3	1	4	1.2	0.3	0.7
Katılmıyorum	41	93	136	16.7	27.8	23.3	3	5	8	1.2	1.5	1.4
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	44	93	137	17.9	27.8	23.5	7	10	17	2.8	3	2.9
Katılıyorum	53	61	114	21.5	18.3	19.6	28	44	72	11.4	13.2	12.3
Kesinlikle Katılıyorum	48	15	63	19.5	4.5	10.8	202	273	477	82.1	81.7	81.8
Cevapsız	5	6	12	2	1.8	2.1	3	1	5	1.2	0.3	0.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %47.6'sı mevcut durumda ödenen vergilerin kendilerine hizmet olarak geri dönmediğini ifade ederken, %41'i ödedikleri vergilerin karşılığında hizmet aldıklarını bildirmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %22.8'i aynı şekilde vergi karşılığında hizmet aldıklarını bildirirken, %47.6'sı ödedikleri vergilerin kendilerine hizmet olarak geri dönmediğini beyan etmişlerdir.

Ödenen vergilerin vatandaşlara hizmet olarak geri dönmesi gerektiğini ifade edenlerin oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %93.5, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %94.9'dur.

3.3.4.1.17. Sunulan Kamu Hizmetlerine Bakış

Ankete katılanların “Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir/etmemelidir” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye katılımlarına ilişkin bilgi Tablo 3.29’da verilmektedir.

Tablo 3.29: Sunulan Kamu Hizmetlerine Bakış

FREKANS ANALİZİ												
ALGI						BEKLENTİ						
Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde			
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	
Kesinlikle Katılmıyorum	49	65	114	19.9	19.5	19.6	3	3	6	1.2	0.9	1
Katılmıyorum	49	112	162	19.9	33.5	27.8	2	4	6	0.8	1.2	1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	44	104	149	17.9	31.1	25.6	7	10	17	2.8	3	2.9
Katılıyorum	51	39	90	20.7	11.7	15.4	33	63	96	13.4	18.9	16.5
Kesinlikle Katılıyorum	44	10	55	17.9	3	9.4	195	248	445	79.3	74.3	76.3
Cevapsız	9	4	13	3.7	1.2	2.2	6	6	13	2.4	1.8	2.2
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin % 38.6'sı sunulan kamu hizmetlerinin toplumu memnun ettiğini ifade ederken, %39.8'i bu ifadeye katılmadıklarını bildirmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %53'ü bu ifadeye katılmadıklarını beyan etmiş, %14.7'si kamu hizmetlerinin toplumun geneline memnun ettiğini ifade etmişlerdir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %92.7'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %93.2'si ödedikleri vergi karşılığında kendilerine sunulan kamu hizmetlerinin toplumu memnun etmesi gerektiğini bildirmişlerdir.

3.3.4.1.18. Ödenen Verginin Karşılığının Alınması Hakkındaki Düşünceler

“Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almaktadır/almalıdır” şeklinde yöneltilen ifadeye ankete katılanların katılma derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.30'da yer almaktadır.

Tablo 3.30: Ödenen Verginin Karşılığının Alınması Hakkındaki Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	77	92	170	31.3	27.5	29.2	2	5	7	0.8	1.5	1.2
Katılmıyorum	60	125	186	24.4	37.4	31.9	3	2	5	1.2	0.6	0.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	39	71	110	15.9	21.3	18.9	7	6	13	2.8	1.8	2.2
Katılıyorum	30	33	63	12.2	9.9	10.8	37	63	100	15	18.9	17.2
Kesinlikle Katılıyorum	34	7	41	13.8	2.1	7	189	254	446	76.8	76	76.5
Cevapsız	6	6	13	2.4	1.8	2.2	8	4	12	3.3	1.2	2.1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Mevcut durumda ödedikleri verginin karşılığını yeterince alamadıklarını ifade edenlerin oranı beyan yoluyla vergilendirilenlerde %55.7, tevkif yoluyla

vergilendirilenlerde %64.9'dur. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin % 26'sı ödedikleri verginin karşılığını alabildiklerini bildirirken, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %12'si de aynı görüşte olduklarını ifade etmişlerdir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %91.8'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %94.9'u ödenen verginin karşılığının alınması gerektiği yönünde görüş ortaya koymuşlardır.

3.3.4.1.19. Ödenen Vergilerin Toplumun Ortak İhtiyaç Duyduğu Alanlara Harcanması Hakkındaki Görüşler

“Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır/harcanmalıdır” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye ankete katılanların katılımlarına ilişkin bilgi Tablo 3.31’de yer almaktadır.

Tablo 3.31: Ödenen Vergilerin Toplumun Ortak İhtiyaç Duyduğu Alanlara Harcanması Hakkındaki Görüşler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	52	74	126	21.1	22.2	21.6	2	3	5	0.8	0.9	0.9
Katılmıyorum	54	119	175	22	35.6	30	3	4	7	1.2	1.2	1.2
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	37	81	118	15	24.3	20.2	9	9	18	3.7	2.7	3.1
Katılıyorum	11	39	50	4.5	11.7	8.6	42	66	109	17.1	19.8	18.7
Kesinlikle Katılıyorum	86	11	97	35	3.3	16.6	185	245	432	75.2	73.4	74.1
Cevapsız	6	10	17	2.4	3	2.9	5	7	12	2	2.1	2.1
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %43.1'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %57.8'i ödenen vergilerin mevcut durumda toplumun ortak ihtiyaç duyduğu

alanlara harcanmadığını ifade etmişlerdir. Bu görüşün aksini beyan edenlerin oranı beyan yoluyla vergilendirilenlerde %39.5, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise %15'dir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %92.3'ü, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %93.2'si ödenen vergilerin toplum tarafından ortak ihtiyaç duyulan alanlara harcanması gerektiğini dile getirmişlerdir.

3.3.4.1.20. Tam ve Zamanında Ödenmeyen Vergilerin Kamu Hizmetlerini Aksatması Hakkındaki Düşünceler

Ankete katılan cevaplayıcılara “Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksamaktadır/aksayacaktır” şeklinde yöneltilen ifadeye katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.32’de yer almaktadır.

Tablo 3.32: Tam ve Zamanında Ödenmeyen Vergilerin Kamu Hizmetlerini Aksatması Hakkındaki Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	64	36	101	26	10.8	17.3	51	13	65	20.7	3.9	11.1
Katılmıyorum	27	63	91	11	18.9	15.6	11	17	29	4.5	5.1	5
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	47	89	136	19.1	26.6	23.3	37	44	81	15	13.2	13.9
Katılıyorum	26	88	114	10.6	26.3	19.6	42	94	137	17.1	28.1	23.5
Kesinlikle Katılıyorum	74	48	122	30.1	14.4	20.9	99	156	255	40.2	46.7	43.7
Cevapsız	8	10	19	3.3	3	3.3	6	10	16	2.4	3	2.7
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Hem beyan yoluyla vergilendirilenlerin, hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %40.7'si tam ve zamanında ödenmeyen vergilerin kamu

hizmetlerini aksattığını bildirmişlerdir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %37'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %29.7'si bu ifadeye katılmamaktadır.

Vergilerin tam ve zamanında ödenmediğinde devlet tarafından kendilerine sunulan kamu hizmetlerini aksatacağını düşündüklerini beyan edenlerin oranı ise, beyan yoluyla vergilendirilenlerde %57.3, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %74.8'dir.

3.3.4.1.21. Vergilerin Devlet Tarafından Tahsil Edilebilme Yeteneğine Dair Görüşler

“Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir/edilebilmelidir” şeklinde yöneltilen soruya ankete katılanların katılımlarına ilişkin bilgi Tablo 3.33'te verilmektedir.

Tablo 3.33: Vergilerin Devlet Tarafından Tahsil Edilebilme Yeteneğine Dair Görüşler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	135	150	286	54.9	44.9	49.1	4	5	9	1.6	1.5	1.5
Katılmıyorum	56	106	163	22.8	31.7	28	3	3	6	1.2	0.9	1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	28	46	74	11.4	13.8	12.7	9	13	22	3.7	3.9	3.8
Katılıyorum	13	16	29	5.3	4.8	5	37	67	104	15	20.1	17.8
Kesinlikle Katılıyorum	9	10	19	3.7	3	3.3	188	243	433	76.4	72.8	74.3
Cevapsız	5	6	12	2	1.8	2.1	5	3	9	2	0.9	1.5
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %77.7'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %76.6'ı ödenmesi gereken vergilerin tamamının devlet tarafından tahsil

edilemediğini ifade etmişlerdir. Devletin vergileri tahsil edebilme yeteneğine ilişkin olumlu görüş ortaya koyanların oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %9, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %7.8'dir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %91.4'ü devletin toplaması gereken vergilerin tamamını tahsil edebiliyor olması gerektiğini bildirmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %92.9'u da aynı görüşte olduklarını ifade etmişlerdir.

3.3.4.1.22. Kamu Hizmetleri Sunulurken Vergilerin İsraf Edilmemesine Dair Görüşler

Ankete katılan cevaplayıcılara “Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemektedir/edilmemelidir” şeklinde yöneltilen ifadeye katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.34'te verilmektedir.

Tablo 3.34: Kamu Hizmetleri Sunulurken Vergilerin İsraf Edilmemesine Dair Görüşler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	93	92	186	37.8	27.5	31.9	2	2	4	0.8	0.6	0.7
Katılmıyorum	60	118	179	24.4	35.3	30.7	2	4	6	0.8	1.2	1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	46	73	119	18.7	21.9	20.4	7	9	16	2.8	2.7	2.7
Katılıyorum	16	24	40	6.5	7.2	6.9	34	45	79	13.8	13.5	13.6
Kesinlikle Katılıyorum	22	20	42	8.9	6	7.2	196	269	467	79.7	80.5	80.1
Cevapsız	9	7	17	3.7	2.1	2.9	5	5	11	2	1.5	1.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %62.2'si kamu hizmetleri sunulurken ödedikleri vergilerin devlet tarafından israf edildiğini ifade ederken, %15.4'ü israf

edilmediğini düşündüklerini bildirmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %13.2'si devletin kamu hizmetine dönüştürürken topladığı vergileri israf etmediğini düşünmekte iken, %62.8'i israf ettiğine yönelik görüş ortaya koymaktadır.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %93.5'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %94'ü devletin kamu hizmeti sunarken topladığı vergileri israf etmemesi gerektiği yönünde görüş beyan etmişlerdir.

3.3.4.1.23. Vergilendirmede Gönüllü Uyuma Bakış

“Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır/alınmalıdır” şeklinde yöneltilen ifadeye ankete katılanların verdikleri yanıtlara ilişkin bilgi Tablo 3.35'te yer almaktadır.

Tablo 3.35: Vergilendirmede Gönüllü Uyuma Bakış

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	88	105	194	35.8	31.4	33.3	29	23	52	11.8	6.9	8.9
Katılmıyorum	40	131	172	16.3	39.2	29.5	4	32	36	1.6	9.6	6.2
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	55	54	109	22.4	16.2	18.7	50	47	97	20.3	14.1	16.6
Katılıyorum	24	21	45	9.8	6.3	7.7	48	92	143	19.5	27.5	24.5
Kesinlikle Katılıyorum	28	14	42	11.4	4.2	7.2	111	130	241	45.1	38.9	41.3
Cevapsız	11	9	21	4.5	2.7	3.6	4	10	14	1.6	3	2.4
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Mevcut vergi sisteminde ankete katılanların gönüllü uyumunun esas alındığını ifade edenlerin oranı beyan yoluyla vergilendirilenlerde %21.2, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise %10.5'tir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %52.1'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %70.6'sı aksi yönde görüş beyan etmektedir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %64.6'sı vergilendirmede ankete katılanların gönüllü uyumuna önem verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %66.4'ü aynı doğrultuda görüş bildirmişlerdir.

3.3.4.1.24. Vergilendirmede Ödeme Gücüne Bakış

“Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır/alınmalıdır” ifadesine ankete katılanların katılma durumlarına ilişkin bilgi Tablo 3.36'da yer almaktadır.

Tablo 3.36: Vergilendirmede Ödeme Gücüne Bakış

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	121	115	236	49.2	34.4	40.5	4	5	9	1.6	1.5	1.5
Katılmıyorum	65	110	176	26.4	32.9	30.2	12	5	5	4.9	1.5	0.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	30	54	85	12.2	16.2	14.6	34	13	25	13.8	3.9	4.3
Katılıyorum	10	34	44	4.1	10.2	7.5	194	62	97	78.9	18.6	16.6
Kesinlikle Katılıyorum	13	14	27	5.3	4.2	4.6	4	246	442	1.6	73.7	75.8
Cevapsız	7	7	15	2.8	2.1	2.6	2	3	5	0.8	0.9	0.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %75.6'sı, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %67.3'ü mevcut durum bakımından bu ifadeye katılmamaktadır. Mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilendirildiğini düşündüklerini dile getiren ankete katılanların oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %9.4, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %14.4'tür.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %92.7'si, vergilendirmede mükelleflerin ödeme gücünün dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %92.3'ü de aynı yönde görüş ortaya koymuşlardır.

3.3.4.1.25. Devletin Vergi ile İlgili Konularda Vatandaşları Bilgilendirmesine Yönelik Düşünceler

Ankete katılanlardan “Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir/bilgilendirmelidir” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.37’de yer almaktadır.

Tablo 3.37: Devletin Vergi ile İlgili Konularda Vatandaşları Bilgilendirmesine Yönelik Düşünceler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	62	95	158	25.2	28.4	27.1	1	1	2	0.4	0.3	0.3
Katılmıyorum	60	117	178	24.4	35	30.5	3	5	8	1.2	1.5	1.4
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	38	79	117	15.4	23.7	20.1	12	12	24	4.9	3.6	4.1
Katılıyorum	49	29	78	19.9	8.7	13.4	41	62	104	16.7	18.6	17.8
Kesinlikle Katılıyorum	26	8	34	10.6	2.4	5.8	185	248	435	75.2	74.3	74.6
Cevapsız	11	6	18	4.5	1.8	3.1	4	6	10	1.6	1.8	1.7
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Devletin mükellefleri vergi ile ilgili konularda yeteri kadar bilgilendirmediğini ifade edenlerin oranı; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %49.6, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %63.4’tür. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %30.5’i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %11.1’i mükelleflerin devlet tarafından yeterince bilgilendirildiğini beyan etmektedir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %91.9'u mükelleflerin vergilendirme ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olabilmesi için devlet tarafından bilgilendirilmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %92.9'u da aynı düşünceyi paylaşmışlardır.

3.3.4.1.26. Devletin Mükellefleri Düzenli Olarak Denetleyip Denetlemediğine İlişkin Görüşler

“Vergilerin tam ve zamanında ödenip-ödenmediğini tespit etmek için vatandaşlar düzenli olarak denetlenmektedir/denetlenmelidir” ifadesine ankete katılanların katılımlarına ilişkin bilgi Tablo 3.38’de yer almaktadır.

Tablo 3.38: Devletin Vatandaşları Düzenli Denetleyip Denetlemediğine İlişkin Görüşler

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	78	63	142	31.7	18.9	24.4	2	3	5	0.8	0.9	0.9
Katılmıyorum	70	125	195	28.5	37.4	33.4	22	4	4	8.9	1.2	0.7
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	38	78	116	15.4	23.4	19.9	45	20	42	18.3	6	7.2
Katılıyorum	35	38	74	14.2	11.4	12.7	175	103	149	71.1	30.8	25.6
Kesinlikle Katılıyorum	17	19	36	6.9	5.7	6.2	2	196	372	0.8	58.7	63.8
Cevapsız	8	11	20	3.3	3.3	3.4	2	8	11	0.8	2.4	1.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %60.2’si mükelleflerin düzenli olarak denetlenmediğini düşünmektedir. %21.1’i ise aksi yönde görüş beyan ederek denetimin düzenli yapıldığını ifade etmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %17.1’i de aynı yönde görüş beyan ederken %56.3’ü denetlemenin düzenli olarak yapılmadığını bildirmektedir.

Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğinin devlet tarafından düzenli olarak denetlenmesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerin %89.4, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %89.5'dir.

3.3.4.1.27. Devletin Sunduğu Hizmetleri Değerlendirme

Ankete katılan cevaplayıcılara yöneltilen “Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir/etmemlidir” ifadesine verilen yanıtlara ilişkin bilgi Tablo 3.39’da yer almaktadır.

Tablo 3.39: Eğitim Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme

	FREKANS ANALİZİ											
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	63	111	174	25.6	33.2	29.8	3	3	3	1.2	0.9	0.5
Katılmıyorum	62	114	177	25.2	34.1	30.4	10	5	8	4.1	1.5	1.4
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	48	69	117	19.5	20.7	20.1	32	7	17	13	2.1	2.9
Katılıyorum	39	23	63	15.9	6.9	10.8	199	63	97	80.9	18.9	16.6
Kesinlikle Katılıyorum	26	11	37	10.6	3.3	6.3	3	253	453	1.2	75.7	77.7
Cevapsız	8	6	15	3.3	1.8	2.6	2	3	5	0.8	0.9	0.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %26.5’i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %10.2’si eğitim hizmetlerinden/uygulamalarından toplum olarak memnuniyet duyulduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir. Eğitim alanında yapılan hizmetlerin/uygulamaların toplumu memnun etmediğini düşünenlerin oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %50.8, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %67.3’tür.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %93.9'u devlet tarafından eğitim alanında sunulan hizmetlerin/uygulamaların vatandaşları memnun edecek düzeyde olması gerektiğini dile getirmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %94.6'sı da aynı görüşe sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

“Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir/etmelidir” ifadesine ankete katılanların katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.40'da yer almaktadır.

Tablo 3.40: Sağlık Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	38	69	107	15.4	20.7	18.4	1	2	4	0.4	0.6	0.7
Katılmıyorum	41	84	126	16.7	25.1	21.6	0	4	4	0	1.2	0.7
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	44	77	121	17.9	23.1	20.8	7	4	12	2.8	1.2	2.1
Katılıyorum	55	77	133	22.4	23.1	22.8	34	54	89	13.8	16.2	15.3
Kesinlikle Katılıyorum	62	20	82	25.2	6	14.1	201	266	467	81.7	79.6	80.1
Cevapsız	6	7	14	2.4	2.1	2.4	3	4	7	1.2	1.2	1.2
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %32.1'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %45.8'i toplum olarak sağlık alanında yapılan hizmetlerden/uygulamalardan memnuniyet duyulmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Sağlık hizmetlerinin/uygulamalarının toplum genelini memnun ettiğini beyan edenlerin oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %47.6, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %29.1'dir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %95.5'i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %95.8'i sağlık alanında vatandaşlara sunulan hizmetlerin/uygulamaların toplum genelini memnun etmesi gerektiği konusunda hemfikirdir.

Ankete katılanlara yöneltilen “Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir/etmelidir” ifadesine verdikleri yanıtlara ilişkin bilgi Tablo 3.41’de verilmektedir.

Tablo 3.41: Sosyal Güvenlik Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme

FREKANS ANALİZİ												
ALGI						BEKLENTİ						
Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde			
Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	
Kesinlikle Katılmıyorum	50	72	122	20.3	21.6	20.9	0	2	2	0	0.6	0.3
Katılmıyorum	63	103	166	25.6	30.8	28.5	3	2	5	1.2	0.6	0.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	52	82	135	21.1	24.6	23.2	10	8	18	4.1	2.4	3.1
Katılıyorum	43	60	104	17.5	18	17.8	34	60	95	13.8	18	16.3
Kesinlikle Katılıyorum	31	11	42	12.6	3.3	7.2	195	256	452	79.3	76.6	77.5
Cevapsız	7	6	14	2.8	1.8	2.4	4	6	11	1.6	1.8	1.9
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %45.9’u bu ifadeye katılmazken, %30.1’i sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilen hizmetlerin/uygulamaların toplumu memnun ettiğini ifade etmektedirler. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %21.3’ü de aynı görüşü ortaya koymakta, %52.4’ü ise sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamaların toplum genelini memnun etmediğini düşündüklerini beyan etmektedirler.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %93.1’i, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %94.6’sı devletin sosyal güvenlik alanında yaptığı hizmetlerin/uygulamaların toplumu memnun edecek nitelikte olması gerektiğini bildirmişlerdir.

“İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir/etmelidir” ifadesine ankete katılanların katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.42’de yer almaktadır.

Tablo 3.42: İstihdam Alanında Sunulan Hizmetleri Değerlendirme

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	106	100	206	43.1	29.9	35.3	1	2	3	0.4	0.6	0.5
Katılmıyorum	52	117	171	21.1	35	29.3	2	4	6	0.8	1.2	1
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	42	77	119	17.1	23.1	20.4	8	13	22	3.3	3.9	3.8
Katılıyorum	23	24	47	9.3	7.2	8.1	33	61	95	13.4	18.3	16.3
Kesinlikle Katılıyorum	16	8	24	6.5	2.4	4.1	195	246	442	79.3	73.7	75.8
Cevapsız	7	8	16	2.8	2.4	2.7	7	8	15	2.8	2.4	2.6
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %64.2'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %64.9'u istihdam alanında gerçekleştirilen hizmetlerin/uygulamaların toplumu memnun etmediğini düşündüklerini dile getirmektedir. Aksi yönde görüş ortaya koyanların oranı ise; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %15.8, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %9.6'dır.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %92.7'si ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %92'si devletin istihdam alanında sunduğu hizmetler ve gerçekleştirdiği uygulamalarla toplum genelini memnun etmesi gerektiği konusunda hemfikirdir.

3.3.4.1.28. Vergi Mevzuatında Sık Değişiklik Yapılmasına Dair Düşünceler

Ankete katılanların "Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir/etmelidir" ifadesine katılım durumlarına ilişkin bilgi Tablo 3.43'te yer almaktadır.

Tablo 3.43: Vergi Mevzuatında Sık Değişiklik Yapılmasına Dair Düşünceler

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	82	37	119	33.3	11.1	20.4	64	56	3	26	16.8	20.6
Katılmıyorum	31	41	72	12.6	12.3	12.3	20	32	6	8.1	9.6	8.9
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	35	92	128	14.2	27.5	22	26	49	22	10.6	14.7	12.9
Katılıyorum	36	80	117	14.6	24	20.1	34	62	95	13.8	18.6	16.6
Kesinlikle Katılıyorum	56	78	135	22.8	23.4	23.2	94	123	442	38.2	36.8	37.4
Cevapsız	6	6	12	2.4	1.8	2.1	8	12	21	3.3	3.6	3.6
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Vergi mevzuatında sık değişiklik yapılmasının toplum genelini rahatsız ettiğini düşünenlerin oranı; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %37.4, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise %47.4'tür. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %45.9'u vergi mevzuatında sıklıkla değişiklik yapılmasının toplum genelini rahatsız etmediğini düşünmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %23.4'ü aynı görüşte olduklarını dile getirmişlerdir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %52'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise %55.4'ü vergi mevzuatında sık değişiklik yapılmasının toplumda rahatsızlık uyandıracığını düşünmektedir.

3.3.4.1.29. Vergi Affına Bakış

“Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir/etmelidir” şeklinde kendilerine yöneltilen ifadeye ankete katılanların katılım derecelerine ilişkin bilgi Tablo 3.44'te yer almaktadır.

Tablo 3.44: Vergi Affına Bakış

FREKANS ANALİZİ												
	ALGI						BEKLENTİ					
	Frekans			Yüzde			Frekans			Yüzde		
	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü	Grup A	Grup B	Tümü
Kesinlikle Katılmıyorum	98	47	145	39.8	14.1	24.9	62	37	99	25.2	11.1	17
Katılmıyorum	24	51	75	9.8	15.3	12.9	11	26	39	4.5	7.8	6.7
Ne Katılıyorum/ Ne Katılmıyorum	21	79	100	8.5	23.7	17.2	13	46	59	5.3	13.8	10.1
Katılıyorum	39	63	103	15.9	18.9	17.7	34	57	91	13.8	17.1	15.6
Kesinlikle Katılıyorum	58	86	145	23.6	25.7	24.9	118	161	280	48	48.2	48
Cevapsız	6	8	15	2.4	2.4	2.6	8	7	15	3.3	2.1	2.6
Toplam	246	334	583	100	100	100	246	334	583	100	100	100

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

Sık çıkarılan vergi aflarının toplum genelini rahatsız ettiğini düşünenlerin oranı; beyan yoluyla vergilendirilenlerde %39.5, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde %44.6'dır. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %45.9'u bu ifadeye katılmazken, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %23.4'ü de vergi affına sık başvurulmasının toplumu rahatsız etmediğini düşündüklerini dile getirmektedir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin %52'si, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin %55.4'ü sıklıkla çıkarılan vergi aflarının toplumda rahatsızlık uyandıracağını beyan etmişlerdir.

3.3.4.2. Ankete Katılanların Algı ve Beklenti Düzeyleri Ortalamaları

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı ve beklenti düzeylerine ilişkin yapılan analiz sonucunda, her bir soruya ait sıklık (frekans) analizi sonuçları ile birlikte her bir soruya ait ortalama ve standart sapmaya ulaşılmıştır. İlgili kısımda, algı ve beklenti düzeyleri ayrı ayrı ele alınmak suretiyle her bir soruya ait ortalama, standart sapma ve ortalamalar arası farka ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.3.4.2.1. Ankete Katılanların Algı Düzeyleri Ortalamaları

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeylerini yansıtan verilerin ortalamalarına ve standart sapmalarına ilişkin bilgi Tablo 3.45’te verilmektedir.

Tablo 3.45: Ankete Katılanların Algı Düzeyleri Ortalamaları

No	Önermeler	Grup A		Grup B	
		Ort.	SS.	Ort.	SS.
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir.	3.4526	1.50699	4.1108	1.24729
2	Demokrasi sağlıklı işlemektedir.	1.9972	1.18530	2.2923	1.17753
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermektedir.	3.0008	1.34013	3.0488	1.31201
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır.	2.2529	1.29164	2.6126	1.22387
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır.	2.7459	1.32711	2.7500	1.21891
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemektedir.	2.4772	1.24150	2.4876	1.20988
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir.	2.1313	1.27831	2.3430	1.23099
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir.	2.1208	1.38030	2.2706	1.25449
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır.	1.8785	1.13994	2.1081	1.22548
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	1.9135	1.15040	2.2444	1.22917
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	1.8402	1.14059	2.0227	1.14929
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir.	1.8597	1.14498	1.9865	1.07660
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir.	2.4212	1.44199	1.8944	1.05745
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir.	2.6715	1.43858	2.2744	1.15401
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedelemektedir.	3.4411	1.30385	3.3548	1.29717
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir.	2.9870	1.43747	2.5945	1.12762
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir.	2.9553	1.38874	2.4481	1.02479
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almaktadır.	2.5122	1.39698	2.2036	1.01759
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır.	3.0937	1.58496	2.3736	1.05120
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksamaktadır.	3.0810	1.56947	3.1502	1.20010
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir.	1.7770	1.07649	1.8712	1.01732
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemektedir.	2.2163	1.26173	2.2716	1.11875
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır.	2.4129	1.35476	2.1051	1.04809
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır.	1.8708	1.11374	2.1474	1.12807
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir.	2.6351	1.32851	2.2045	1.02362
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için mükellefler düzenli olarak denetlenmektedir.	2.3426	1.24780	2.4566	1.09079
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	2.5835	1.30627	2.1165	1.04991
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	3.2502	1.40064	2.6840	1.20522
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	2.7531	1.30317	2.4990	1.11241
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	2.1259	1.24579	2.1500	1.00694
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir.	2.8122	1.57847	3.3647	1.26952
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir.	2.7370	1.65369	3.2706	1.36621

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

** Ölçek: 1=Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5=Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 3.45 incelendiğinde; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri ortalamasının en yüksek olduğu değişkenin “52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir” olduğu görülmektedir. Bu ortalama, cevaplayıcılar için sırasıyla $\bar{X}=3.4526$ ve $\bar{X}=4.1108$ ’dir.

En düşük ortalamaya sahip değişken de her iki mükellef grubu için de aynı olup bu madde “*toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir*” önermesi olmuştur. Bu değişken, beyan yoluyla vergilendirilenlerde ortalama $\bar{X}=1.7770$ iken tevkif yoluyla vergilendirilenler için $\bar{X}=1.8712$ olarak hesaplanmıştır.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin algı düzeyleri ortalamaları arasındaki farka ilişkin bilgi Tablo 3.46’da yer almaktadır.

Tablo 3.46: Ankete katılanların Algı Düzeyleri Ortalamaları Arasındaki Farklar

No	Önermeler	Ortalamalar Arası Fark
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir.	-0.6582
2	Demokrasi sağlıklı işlemektedir.	-0.2951
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermektedir.	-0.0480
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır.	-0.3597
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır.	-0.0041
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemektedir.	-0.0104
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir.	-0.2117
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir.	-0.1498
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır.	-0.2296
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	-0.3309
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	-0.1825
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir.	-0.1268
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir.	0.5268
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir.	0.3971
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedelemektedir.	0.0863
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir.	0.3925
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir.	0.5072
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almaktadır.	0.3086
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır.	0.7201
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksamaktadır.	-0.0692
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir.	-0.0942
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemektedir.	-0.0553
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır.	0.3078
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır.	-0.2766
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir.	0.4306
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için mükellefler düzenli olarak denetlenmektedir.	-0.1140
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.4670
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.5662
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.2541
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	-0.0241
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir.	-0.5525
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir.	-0.5336

Ortalamlar arası farka ilişkin bilgi, Grup A'nın ortalamasından Grup B'nin ortalamasının çıkarılması yoluyla ($\bar{X}_{\text{Grup A}} - \bar{X}_{\text{Grup B}}$) elde edilmiştir. Dolayısıyla bu farkın negatif işarete sahip olması Grup B lehine, pozitif işarete sahip olması ise Grup A lehine fark olduğunu göstermektedir. Tablo 3.46'da yer alan algı düzeylerine ilişkin ortalamalar arası farklara bakıldığında; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında en yüksek farkın beyan yoluyla vergilendirilenler lehine "*Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır*" önermesinde (ortalamlar arası fark=0.7201), en düşük farkın tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine "*Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır*" önermesinde (ortalamlar arası fark=-0.0041), gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

3.3.4.2.2. Ankete Katılanların Beklenti Düzeyleri Ortalamaları

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin beklenti düzeylerini yansıtan verilerin ortalama ve standart sapmalarına ilişkin bilgi Tablo 3.47'de verilmektedir.

Tablo 3.47: Ankete Katılanların Beklenti Düzeyleri Ortalamaları

No	Önermeler	Grup A		Grup B	
		Ort.	SS.	Ort.	SS.
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemli olmalıdır.	4.5802	0.70098	4.7447	0.77878
2	Demokrasi sağlıklı işlemelidir.	4.7445	0.67649	4.8129	0.57898
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermelidir.	3.8144	1.18070	4.2263	1.05966
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır.	3.0932	1.52810	4.0352	1.12004
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olmalıdır.	3.4376	1.29307	3.8312	1.20138
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir.	3.2435	1.35245	3.4937	1.44188
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermemelidir.	4.3922	1.07711	3.9867	1.24020
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermemelidir.	4.4838	1.03430	4.2356	1.15170
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamalıdır.	3.9345	1.30321	4.3519	1.08184
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmalıdır.	4.7236	0.67169	4.6237	0.79275
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmalıdır.	4.7006	0.69741	4.6498	0.72703
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmelidir.	4.6751	0.73767	4.7050	0.64001
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmelidir.	4.4861	0.70337	4.6560	0.68811
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmelidir.	4.2713	0.86701	4.4505	0.93922
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyecektir.	3.7070	1.22892	4.0001	1.14046
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmelidir.	4.7408	0.68413	4.7507	0.61099
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmelidir.	4.7284	0.66823	4.6742	0.67583
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almalıdır.	4.7140	0.65332	4.6941	0.68024
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmalıdır.	4.6804	0.67733	4.6698	0.67189
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksayacaktır.	3.5373	1.54714	4.1126	1.06959
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmelidir.	4.6676	0.74900	4.6316	0.73732
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemelidir.	4.7428	0.62613	4.7477	0.62013
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmalıdır.	3.8594	1.32976	3.8459	1.23060
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmalıdır	4.6964	0.71016	4.6287	0.76188
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmelidir.	4.6777	0.66043	4.6799	0.64232
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için mükellefler düzenli olarak denetlenmelidir.	4.6019	0.71841	4.4889	0.73821
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	4.7497	0.58468	4.6860	0.67411
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	4.7856	0.52246	4.7516	0.59433
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	4.7395	0.58763	4.7257	0.59352
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	4.7517	0.58712	4.6725	0.66189
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmelidir.	3.3148	1.64515	3.5064	1.47710
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmelidir.	3.5725	1.67652	3.8506	1.38315

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

** Ölçek: 1=Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5=Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 3.47 incelendiğinde; beyan yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri ortalamasının en yüksek olduğu değişkenin “Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir”, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise “Demokrasi sağlıklı işlemelidir” olduğu görülmektedir. Bu ortalamalar, cevaplayıcılar için sırasıyla $\bar{X}=4.7856$ ve $\bar{X}=4.8129$ ’dur.

En düşük ortalamaya sahip değişken ise beyan yoluyla vergilendirilenler için “*Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır*”, tevkif yoluyla vergilendirilenler için ise “*Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir*” önermesi olmuştur. Bu değişken, beyan yoluyla vergilendirilenlerde ortalama $\bar{X}=3.0932$ iken tevkif yoluyla vergilendirilenler için $\bar{X}=3.4937$ olarak hesaplanmıştır.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin algı düzeyleri ortalamaları arasındaki farka ilişkin bilgi Tablo 3.46’da yer almaktadır.

Tablo 3.48: Ankete katılanların Beklenti Düzeyleri Ortalamaları Arasındaki Farklar

No	Önermeler	Ortalamalar Arası Fark
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir.	-0.1645
2	Demokrasi sağlıklı işlemektedir.	-0.0684
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermektedir.	-0.4119
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır.	-0.9420
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır.	-0.3936
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemektedir.	-0.2502
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir.	0.4055
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir.	0.2482
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır.	-0.4174
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	0.0999
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	0.0508
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir.	-0.0299
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir.	-0.1699
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir.	-0.1792
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedelemektedir.	-0.2931
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir.	-0.0099
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir.	0.0542
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almaktadır.	0.0199
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır.	0.0106
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksamaktadır.	-0.5753
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir.	0.0360
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemektedir.	-0.0049
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır.	0.0135
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır.	0.0677
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir.	-0.0022
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için mükellefler düzenli olarak denetlenmektedir.	0.1130
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.0637
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.0340
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.0138
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	0.0792
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir.	-0.1916
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir.	-0.2781

Ortalamalar arası farka ilişkin bilgi, Grup A’nın ortalamasından Grup B’nin ortalamasının çıkarılması yoluyla ($\bar{X}_{\text{Grup A}} - \bar{X}_{\text{Grup B}}$) elde edilmiştir. Dolayısıyla bu

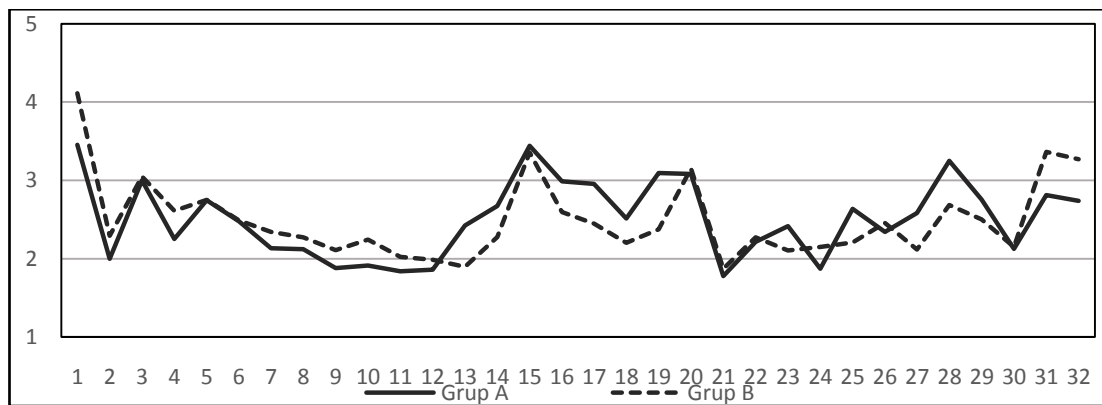
farkın negatif işarete sahip olması Grup B lehine, pozitif işarete sahip olması ise Grup A lehine fark olduğunu göstermektedir. Tablo 3.48’de yer alan beklenti düzeylerine ilişkin ortalamalar arası farklara bakıldığında; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri arasında en yüksek farkın tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine “*Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır*” önermesinde (ortalamalar arası fark=-0.9420), en düşük farkın yine tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine “*Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir*” önermesinde (ortalamalar arası fark=-0.0022), gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

3.3.4.3. Ankete katılanların Algı ve Beklenti Düzeyleri Profilleri

3.3.4.3.1. Ankete Katılanların Algı Düzeyleri Profili

Şekil 3.1’de ise beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeylerinin profili yer almaktadır.

Şekil 3.1: Ankete Katılanların Algı Düzeylerinin Profili

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

** Ölçek: 1=Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5=Kesinlikle Katılıyorum

*** Yatay eksen *madde numaraları*, dikey eksen *katılma dereceleri* yer almaktadır.

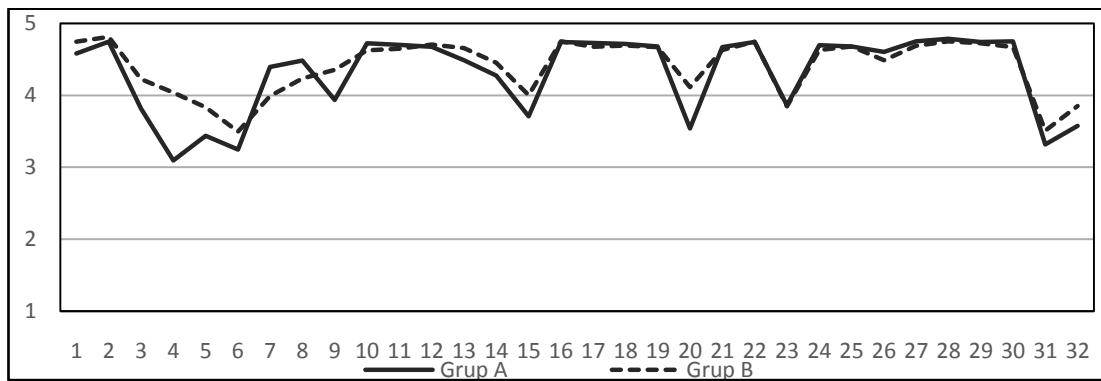
Şekil 3.1 incelendiğinde, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin algı düzeylerinin 3. soruya kadar hemen hemen aynı eğilimi gösterdiği; 4. ve 7.-12. sorularda ise beyan yoluyla vergilendirilenlerin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre algı düzeylerinin daha fazla düşme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Beyan yoluyla vergilendirilenlerde 12. sorudan, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise 13.

sorudan itibaren algı düzeylerinin tekrar yükseldiği görülmektedir. 20.soruda her iki grubun da algı düzeyleri tekrar düşme eğilimi göstermekte, 21.sorudan 32.soruya kadar ise dalgalı bir eğilim göstermeye devam etmektedir.

3.3.4.3.2. Ankete Katılanların Beklenti Düzeyleri Profili

Şekil 3.2’de ise beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeylerinin profili yer almaktadır.

Şekil 3.2: Ankete Katılanların Beklenti Düzeylerinin Profili

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

** Ölçek: 1=Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5=Kesinlikle Katılıyorum

*** Yatay eksen *madde numaraları*, dikey eksen *katılma dereceleri* yer almaktadır.

Şekil 3.2 incelendiğinde, 3.sorudan 7. soruya kadar olan kısımda beyan yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeylerinin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre daha hızlı bir düşme eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. 7. Sorudan 15. Soruya kadar tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri artan bir seyirde devam ederken, beyan yoluyla vergilendirilenlerinki dalgalı bir eğilim göstermektedir. 16.sorudan 32. Soruya kadar olan kısımda (20.,26, ve 32.soru dışında) ise hem beyan hem tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeylerinin aynı seviyede olduğu görülmektedir.

3.3.4.4. Ankete Katılanların Algı ve Beklenti Düzeylerinin Karşılaştırılması

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğinin analiz edilebilmesi için öncelikle analiz yöntemine karar

verilebilmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmek için parametrik testlerin varsayımlarından verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığına bakılmıştır. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiş; buna göre her bir değişken için hesaplanan değer 0.05 anlamlılık düzeyinden küçük bir değerde olduğu, dolayısıyla istatistiksel anlamda değişkenlerin normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir. Normal dağılıma sahip olmadığı için değişkenler, bağımsız iki grup arasında farklılık bulunup bulunmadığını test etmek üzere parametrik olmayan verilere uygulanan Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları; algı ve beklenti düzeyleri olarak ayrı başlıklar altında yer almaktadır.

3.3.4.4.1. Ankete Katılanların Algı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı düzeyleri arasında her bir değişken bazında farklılık bulunup bulunmadığı her bir soru bir hipotezi temsil edecek şekilde aşağıdaki hipotezler kapsamında test edilmiştir.

H_{0i}: Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin algı düzeyleri arasında $\alpha=0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. ($i= 1, \dots, 32$)

H_{ai}: Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin algı düzeyleri arasında $\alpha=0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. ($i= 1, \dots, 32$)

Buna göre, ankete katılanların algı düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3.49'da yer almaktadır.

Tablo 3.49: Mann-Whitney U Testi Sonuçları-Algı Ölçeği

No	Önermeler	Sıra Ortalaması				
		Grup A	Grup B	Z	P	H ₀
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir.	248.37	321.53	-5.545	0.000	Red
2	Demokrasi sağlıklı işlemektedir.	263.71	310.23	-3.441	0.001	Red
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermektedir.	286.83	293.21	-0.462	0.644	Kabul
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır.	260.48	312.61	-3.805	0.000	Red
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır.	288.02	292.33	-0.313	0.754	Kabul
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemektedir.	288.52	291.96	-0.251	0.802	Kabul
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir.	270.06	305.56	-2.615	0.009	Red
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir.	272.36	303.86	-2.340	0.019	Red
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır.	272.00	304.13	-2.423	0.015	Red
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	262.99	310.76	-3.561	0.000	Red
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.	272.02	304.11	-2.432	0.015	Red
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir.	274.02	302.63	-2.164	0.031	Red
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir.	320.87	268.13	-3.945	0.000	Red
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir.	313.58	273.50	-2.930	0.003	Red
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedelemektedir.	295.97	286.47	-0.693	0.488	Kabul
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir.	316.61	271.27	-3.293	0.001	Red
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir.	324.27	265.63	-4.274	0.000	Red
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almaktadır.	305.47	279.47	-1.911	0.056	Kabul
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır.	330.49	261.04	-5.062	0.000	Red
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksamaktadır.	288.11	292.26	-0.300	0.764	Kabul
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir.	276.52	300.80	-1.862	0.063	Kabul
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemektedir.	281.55	297.09	-1.145	0.252	Kabul
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır.	308.99	276.88	-2.364	0.018	Red
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır	264.39	309.73	-3.392	0.001	Red
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir.	319.23	269.34	-3.653	0.000	Red
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için mükellefler düzenli olarak denetlenmektedir.	276.79	300.59	-1.746	0.081	Kabul
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	323.38	266.28	-4.193	0.000	Red
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	329.90	261.48	-4.960	0.000	Red
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	307.05	278.31	-2.095	0.036	Red
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.	280.65	297.76	-1.266	0.205	Kabul
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir.	257.54	314.78	-4.152	0.000	Red
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir.	259.02	313.69	-3.970	0.000	Red

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

** $\alpha=0.05$; z tablo değeri= 1.96

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında hangi değişkenler bakımından farklılık bulunduğu, hangi değişkenler bakımından farklılık bulunmadığı Tablo 3.50'de maddeler halinde yer almaktadır.

Tablo 3.50: İki Grubun Algı Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanması Durumuna Göre Değişkenler

İki Grubun Algı Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler	
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir.
2	Demokrasi sağlıklı işlemektedir.
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır.
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir.
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir.
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır.
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir.
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir.
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir.
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir.
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir.
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır.
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır.
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır.
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir.
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir.
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir.
İki Grubun Algı Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanmayan Değişkenler	
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermektedir.
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır.
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemektedir.
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedelemektedir.
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almaktadır.
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksamaktadır.
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir.
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemektedir.
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için vatandaşlar düzenli olarak denetlenmektedir.
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.

Tablo 3.50 incelendiğinde; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında 22 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu, 10 değişken bazında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında hangi grup lehine farklılık olduğunu anlayabilmek için Mann-Whitney U testi ile ulaşılan sıra ortalamalarına bakılması gerekmektedir. İstatistiksel olarak sıra ortalamalarından hangisi büyükse o grup lehine farklılık bulunmaktadır. Tablo 3.49’da yer alan sıra ortalamalarına bakılarak hangi grup lehine farklılık bulunduğu gelir kaynağına göre Tablo 3.51’de tasnif edilmiştir.

Tablo 3.51: Gelir Kaynağına Göre İki Grubun Algı Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler

İki Grubun Algı Düzeyleri Farklılık Saptanan Değişkenler	
Beyan Yoluyla Vergilendirilenler Lehine Olanlar	
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcadığını bilebilmektedir.
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir.
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir.
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir.
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır.
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır.
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir.
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir.
Tevkif Yoluyla Vergilendirilenler Lehine Olanlar	
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir.
2	Demokrasi sağlıklı işlemektedir.
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır.
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir.
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir.
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır.
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır.
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir.
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır.
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir.
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir.

Tablo 3.51 incelendiğinde; beyan yoluyla vergilendirilenler lehine 10, tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine ise 12 değişken bazında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4.4.2. Ankete Katılanların Beklenti Düzeylerinin Karşılaştırılması

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin beklenti düzeyleri arasında her bir değişken bazında farklılık bulunup bulunmadığı her bir soru bir hipotezi temsil edecek şekilde aşağıdaki hipotezler kapsamında test edilmiştir.

H_{0i}: Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin beklenti düzeyleri arasında $\alpha=0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. ($i= 1, \dots, 32$)

H_{ai}: Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin beklenti düzeyleri arasında $\alpha=0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. ($i= 1, \dots, 32$)

Buna göre, ankete katılanların beklenti düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3.52’de yer almaktadır.

Tablo 3.52: Mann-Whitney U Testi Sonuçları-Beklenti Ölçeği

No	Önermeler	Sıra Ortalaması				
		Grup A	Grup B	Z	P	H ₀
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemli olmalıdır.	256.61	315.46	-5.580	0.000	Red
2	Demokrasi sağlıklı işlemelidir.	283.85	295.40	-1.269	0.204	Kabul
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermelidir.	254.67	316.89	-4.701	0.000	Red
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır.	232.58	333.16	-7.407	0.000	Red
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olmalıdır.	260.79	312.38	-3.782	0.000	Red
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir.	270.87	304.96	-2.483	0.013	Red
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermemelidir.	326.55	263.95	-4.893	0.000	Red
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermemelidir.	314.40	272.90	-3.443	0.001	Red
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamalıdır.	257.86	314.54	-4.475	0.000	Red
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmalıdır.	301.14	282.66	-1.753	0.080	Kabul
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmalıdır.	298.39	284.69	-1.295	0.195	Kabul
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmelidir.	291.50	289.76	-0.167	0.867	Kabul
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmelidir.	264.91	309.35	-3.800	0.000	Red
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmelidir.	262.48	311.13	-3.892	0.000	Red
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyecektir.	266.37	308.27	-3.127	0.002	Red
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmelidir.	291.10	290.06	-0.110	0.912	Kabul
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmelidir.	298.89	284.32	-1.396	0.163	Kabul
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almamalıdır.	292.14	289.29	-0.274	0.784	Kabul
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmalıdır.	293.15	288.55	-427	0.669	Kabul
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksayacaktır.	260.95	312.27	-3.847	0.000	Red
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmelidir.	296.57	286.03	-0.979	0.328	Kabul
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemelidir.	289.24	291.43	-0.223	0.823	Kabul
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmalıdır.	295.39	286.90	-0.633	0.527	Kabul
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmalıdır.	298.91	284.31	-1.388	0.165	Kabul
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmelidir.	291.57	289.71	-0.174	0.862	Kabul
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için mükellefler düzenli olarak denetlenmelidir.	308.37	277.34	-2.595	0.009	Red
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	298.59	284.54	-1.380	0.168	Kabul
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	293.88	288.01	-0.606	0.545	Kabul
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	294.18	287.79	-0.626	0.531	Kabul
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.	300.23	283.33	-1.609	0.108	Kabul
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmelidir.	282.18	296.63	-1.063	0.288	Kabul
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmelidir.	280.17	298.11	-1.359	0.174	Kabul

* Grup A: Beyan yoluyla vergilendirilenler; Grup B: Tevkif yoluyla vergilendirilenler

** $\alpha=0.05$; z tablo değeri= 1.96

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri arasında hangi değişkenler bakımından farklılık bulunduğu, hangi değişkenler bakımından farklılık bulunmadığı Tablo 3.53'de maddeler halinde yer almaktadır.

Tablo 3.53: İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanması Durumuna Göre Değişkenler

İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler	
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemli olmalıdır.
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermelidir.
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır.
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olmalıdır.
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir.
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermelidir.
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermelidir.
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamalıdır.
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmelidir.
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmelidir.
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyecektir.
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksayacaktır.
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için vatandaşlar düzenli olarak denetlenmelidir.
İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanmayan Değişkenler	
2	Demokrasi sağlıklı işlemelidir.
10	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmalıdır.
11	Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmalıdır.
12	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmelidir.
16	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmelidir.
17	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmelidir.
18	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince almalıdır.
19	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmalıdır.
21	Toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmelidir.
22	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler israf edilmemelidir.
23	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmalıdır.
24	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmalıdır.
25	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmelidir.
27	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.
28	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.
29	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.
30	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir.
31	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmelidir.
32	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmelidir.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri arasında 13 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu, 19 değişken bazında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı Tablo 3.53 incelendiğinde anlaşılmaktadır.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında hangi grup lehine farklılık olduğunu anlayabilmek için Mann-Whitney U testi ile ulaşılan sıra ortalamalarına bakılması gerekmektedir. İstatistiksel olarak sıra ortalamalarından hangisi büyükse o grup lehine farklılık bulunmaktadır. Tablo 3.51’de yer alan sıra ortalamalarına bakılarak hangi grup lehine farklılık bulunduğu gelir kaynağına göre Tablo 3.54’te tasnif edilmiştir.

Tablo 3.54: Gelir Kaynağına Göre İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler

İki Grubun Beklenti Düzeyleri Arasında Farklılık Saptanan Değişkenler	
Beyan Yoluyla Vergilendirilenler Lehine Olanlar	
7	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermemelidir.
8	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermemelidir.
26	Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için vatandaşlar düzenli olarak denetlenmelidir.
Tevkif Yoluyla Vergilendirilenler Lehine Olanlar	
1	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemli olmalıdır.
3	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermelidir.
4	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır.
5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olmalıdır.
6	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir.
9	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamalıdır.
13	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmelidir.
14	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmelidir.
15	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyecektir.
20	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksayacaktır.

Tablo 3.54 incelendiğinde; beyan yoluyla vergilendirilenler lehine 3 değişken, tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine ise 10 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu anlaşılmaktadır.

3.4. Genel Değerlendirme

Ankete katılan beyan yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu; erkek, 40-49 yaş arası, lise mezunu, 15.001-30.000 TL arası gelir elde eden ve 19 yıldan fazladır vergi mükellefi olan mükelleflerden oluşmaktadır. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu ise; erkek, 30-39 yaş arası, lisans mezunu, 15.001-30.000 TL arası gelir elde eden ve 5 yıldan daha az süredir vergi mükellefi olan mükelleflerden oluşmaktadır.

Demografik bilgiler incelendiğinde; iki mükellef grubunun da cinsiyet, gelir düzeyleri ve mükellefiyet sürelerine ilişkin bilgileri katılımcıların çoğunluğu bakımından paralellik arz ettiği gözlenmektedir. Yaş, eğitim düzeyi ve ödenen ortalama yıllık vergi miktarı bakımından ise cevapların çoğunluğu bakımından ayrışma olduğu anlaşılmaktadır.

Ankete katılanların, vergiyi en çok vatandaşlık görevi olarak tanımladıkları görülmektedir. Ayrıca verilen yanıtların oranından ankete katılanların çoğunlukla vergiyi vatandaşlık görevinden başka devletin vatandaşlara sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin bir karşılığı ve kutsal bir ödev olarak gördükleri de anlaşılmaktadır.

Ankete katılanların vergi sistemi hakkındaki bilgileri; vergi isimleri, vergi oranları ve vergi mevzuatı hakkındaki bilgi kapsamında ölçülmeye çalışılmıştır. Ankete katılanların genel olarak vergi isimleri hakkındaki bilgilerinin iyi seviyede olduğu görülmektedir. Sorulan üç vergi ismini de doğru yazma bakımından tevkif yoluyla vergilendirilenlerin doğru yazma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Verilen yanıtlar incelendiğinde; en çok bilinen verginin beyan yoluyla vergilendirilenler de KDV, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde GV olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise, en çok bilinen üç verginin KDV ve GV'den sonra ÖTV olduğu görülmektedir.

Ankete katılanların vergi oranları hakkındaki bilgilerinin ise vergi isimleri hakkındaki bilgilerine göre daha zayıf olduğu söylenebilir. Genel olarak, ankete katılanların Gelir Vergisi'nde uygulanmakta olan dilimli artan oranlı vergi tarifesinin dört oranını doğru olarak yazma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin, beyan yoluyla vergilendirilenlere göre nispeten daha çoğunun dört vergi oranını da doğru olarak yazdıkları gözlenmektedir. Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu ise vergi mevzuatı hakkında kısmen bilgi sahibi olduklarını bildirmişlerdir.

Ankete katılanların yanıtları, vergi ile ilgili gelişmelerin en çok medya kanalıyla takip edildiğine işaret etmektedir. Gelir kaynakları itibari ile bakıldığında; beyan yoluyla vergilendirilenlerin vergi ile ilgili gelişmeleri en çok muhasebeci ve mali müşavir, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise en çok medya yoluyla takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin büyük bir çoğunluğu herkesin vergisini tam olarak ödemediğini ve vergi yükünün adaletli dağılmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Her iki grubun da görece çoğunluğu, vergi yükünün adaletli dağılmaması durumunun vergi ödeme isteklerini olumsuz etkileyeceğini beyan etmişlerdir. Ayrıca beyan yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu, vergi yükünün en fazla tüccar/esnaf; tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu, ücretli/maaşlı üzerinde olduğunu bildirmişlerdir.

Araştırma kapsamında beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri incelenmiştir. Algı ve beklenti düzeylerini ölçmeye yönelik, her değişkenin bir hipotezi temsil ettiği kabul edilen 32 değişken kullanılmıştır. Algı düzeyleri ortalamasının en yüksek olduğu değişkenin hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerde aynı olduğu görülmektedir. Bu değişken “52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir” önermesidir. En düşük ortalamaya sahip değişken de tıpkı en yüksek değişkende olduğu gibi her iki mükellef grubu için de aynıdır. Bu değişken de “toplanması gereken vergilerin tamamı tahsil edilebilmektedir” önermesi olmuştur.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında en yüksek farkın gerçekleştiği değişken “Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır” önermesidir. Bu değişkenin, beyan yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek olduğu görülmektedir. En düşük fark ise,

“Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araçtır” önermesinde gerçekleşmiştir. Bu önermeye ait ortalamanın az bir farkla da olsa tevkif yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Algı düzeyleri bakımından beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenler arasında 22 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farklılık saptanan değişkenlerden beyan yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar; *“Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmektedir”*, *“Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmektedir”*, *“Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmektedir”*, *“Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini memnun etmektedir”*, *“Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanmaktadır”*, *“Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu esas alınmaktadır”*, *“Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir”*, *“Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir”*, *“Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir”* ve *“Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmektedir”* önermeleri olmuştur. Analiz sonuçlarına göre; bu önermeler bakımından, beyan yoluyla vergilendirilenlerin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre istatistiksel olarak daha yüksek algı düzeyine sahip olduğu kabul edilmektedir.

Farklılık saptanan değişkenlerden tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar ise; *“52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemlidir”*, *“Demokrasi sağlıklı işlemektedir”*, *“Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır”*, *“Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermektedir”*, *“Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermektedir”*, *“Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamaktadır”*, *“Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır”*, *“Toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılmaktadır”*, *“Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmektedir”*, *“Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmaktadır”*, *“Vergi mevzuatındaki sık*

değişiklikler toplumun genelini rahatsız etmektedir” ve “Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini rahatsız etmektedir” önermeleridir. Bu önermeler bakımından da, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre istatistiksel olarak daha yüksek algı düzeyine sahip olduğu kabul edilmektedir.

Beklenti düzeylerine ilişkin yapılan analizin bulguları incelendiğinde; beklenti düzeyleri ortalamasının en yüksek olduğu değişkenin beyan yoluyla vergilendirilenlerde *“Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini memnun etmelidir”*, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise *“Demokrasi sağlıklı işlemelidir”* önermesi olduğu görülmektedir. En düşük ortalamaya sahip değişken ise beyan yoluyla vergilendirilenler için *“Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır”*, tevkif yoluyla vergilendirilenler için ise *“Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir”* önermesi olmuştur.

Beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri arasında her ikisi de tevkif yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek olmak üzere, en yüksek fark *“Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır”* önermesinde, en düşük fark ise *“Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmektedir”* önermesinde gerçekleşmiştir.

Beklenti düzeyleri bakımından beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenler arasında 13 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farklılık saptanan değişkenlerden beyan yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar; *“Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı vermelidir”*, *“Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı vermelidir”* ve *“Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini tespit etmek için vatandaşlar düzenli olarak denetlenmelidir”* önermeleri olmuştur. Analiz sonuçlarına göre; beyan yoluyla vergilendirilenlerin bu önermeler bakımından tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre istatistiksel olarak daha yüksek algı düzeyine sahip olduğu kabul edilmektedir.

Farklılık saptanan değişkenlerden tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar da; “52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu bir oy önemli olmalıdır”, “Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermelidir”, “Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olmalıdır”, “Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olmalıdır”, “Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ödemelidir”, “Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulamalıdır”, “Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilmelidir”, “Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği bilinebilmelidir”, “KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyecektir” ve “Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri aksayacaktır” önermeleri olmuştur. Bu önermeler bakımından, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre istatistiksel olarak daha yüksek beklenti düzeyine sahip olduğu kabul edilmektedir.

SONUÇ

Temsili demokrasilerde, kamusal mal ve hizmetlerin talebi ve arzı siyasal süreç içerisinde belirlenmekte, bu süreç içerisinde alınan kararlar ise bütçe mekanizması ile somutlaşmaktadır. Literatürde asil-vekil ilişkisi adı verilen iki aşamalı yetki devrinin ilki ile bütçe hakkının kullanımı halkın kendisine ait olmasına rağmen demokratik sistemin gereği olarak kendilerini temsil etmek üzere oy vererek seçtikleri temsilcilerden oluşan parlamentoya bırakılmaktadır. İkinci aşamada ise parlamento hükümete gelir toplama ve harcama yapma yetkisi vermektedir. Yetki devri sonucunda yetkili organlar kamu kaynaklarının nasıl ve ne şekilde kullanıldığını açıklama yükümlülüğü olarak ifade edilen hesap verme sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu sorumluluklardan ilki parlamentonun halka karşı olan hesap verme sorumluluğu, yani siyasi sorumluluk, ikincisi ise hükümetin parlamentoya karşı hesap verme sorumluluğu, yani yönetsel sorumluluktur. Hesap verme sorumluluğunun yerine getirilmesi için ise ön koşul mali saydamlığın sağlanmasıdır. Hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık, siyasal sürecin demokratikliğini gösteren önemli mekanizmalardandır.

Siyasal sürecin işleyişinde kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı konusunda vergiler başlıca kaynaktır. Devlet, mükelleflerden vergiyi kamusal mal ve hizmetlerin finansmanını karşılama amacıyla almaktadır. Vergi, bu yönüyle mükellefler tarafından talep edilen kamusal mal ve hizmetlerin maliyeti olarak kabul edilmektedir. Vergiler, devlet için gelir ihtiyaçlarının büyük bir kısmını oluşturan önemli bir finansman kaynağı iken, mükellefler için ise gelir, servet ve harcamalarında azalmaya yol açması sebebiyle külfet olarak görülebilmektedir. Verginin külfet olarak görülmesi mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Mükelleflerin gönüllü uyumu; kamusal mal ve hizmetlerin finansmanının karşılanması başta olmak üzere vergi sisteminde ve vergi yönetiminde karşılaşılabilecek birtakım sorunların önüne geçilebilmesi için önemli olmakta, bu durum devletin mükelleflerin psikolojisini göz önünde bulundurarak vergi politikalarını oluşturması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler, mükelleflerin bizzat kendilerinden kaynaklanan içsel faktörler ve çevreden kaynaklanan dışsal faktörlerdir. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyum göstermeleri açısından bu faktörlerin etkilerinin dikkate alınması vergi sisteminin ve yönetiminin başarılı olmasında önemli rol oynayacaktır.

Temsili demokraside siyasal karar alma süreci içerisinde dolaylı olarak yer alan seçmenlerin devletle aralarında maddi bir bağ olan vergi konusundaki tutum ve davranışları, vergi sistemi ve yönetiminin başarısı dışında siyasal yönetimin demokratikliği ve demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Vatandaşlık bilincine sahip seçmen ve mükelleflerin davranışı vergi bilinci ile birleştiğinde tercihlerinin siyasal karar alma sürecine yansıtılması daha sağlıklı olacaktır. Ödediği verginin denetimini, devlet politikalarını takip etme ve değerlendirme suretiyle yapan ve oylarını bu bilinçle kullanan bireyler devlet yönetiminin de şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlayacaktır.

Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde gerçekleştirilen anket uygulamasına dayanan bu çalışmada, beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında istatistiksel olarak farklılık bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır. Çalışmada temel varsayım; beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin beyanname vermeleri, vergilerini bizzat etkisini hissederek ödemeleri sebebiyle ödedikleri vergi konusunda daha hassas olacakları, ödedikleri vergiyi ve devletten sağladıkları hizmeti takip edecekleri ve sorgulayacakları; tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin ise vergilerinin kaynakta kesilmesi ve vergi idaresi ile ilişkileri olmaması sebebiyle aynı ölçüde duyarlılık gösteremeyecekleri, dolayısıyla beyan yoluyla vergilendirilen mükelleflerin tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflere göre siyasal sürece daha etkin katılım sağlayacağıdır.

Ankete katılanların demografik bilgilerine bakıldığında, elde ettikleri gelir kaynağından ödedikleri ortalama yıllık vergi miktarı sorusuna karşılık olarak tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğunun ödedikleri vergiyi net olarak

belirlemedikleri görülmüştür. Bu sonuç, tevkif yoluyla vergilendirilenler bakımından temel varsayımı destekleyen dikkat çekici bir sonuç olmuştur.

Ankete katılanların vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık olup olmadığının tespiti yapılmadan önce ankete katılanların vergiye ilişkin genel algıları ve bilgileri öğrenilmek istenmiştir. Bu amaçla, öncelikle vergiyi nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu vergiyi en çok vatandaşlık görevi olarak tanımlamaktadır. Vergi, çoğunlukla vatandaşlık görevi olarak görülmesinin yanı sıra görece daha çok devletin vatandaşlara sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin bir karşılığı ve kutsal bir ödev olarak da görülmektedir. Vergiye ilişkin tanımlamalarda beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin cevaplarında herhangi bir ayrışma saptanmamıştır. Verginin her iki grup tarafından da çoğunlukla aynı şekilde tanımlandığı görülmektedir.

Ankete katılanların vergi sistemine ilişkin bilgilerini öğrenmek amacıyla uygulanmakta olan vergilerin isimleri, vergi oranları ve mükelleflerin vergi mevzuatı hakkında sahip oldukları bilgi düzeyleri sorulmuştur. Ankete katılanların genel olarak vergi isimleri hakkındaki bilgilerinin iyi seviyede olduğu görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin doğru yazma oranı ise beyan yoluyla vergilendirilenlere göre daha yüksektir. Verilen yanıtlar incelendiğinde; en çok bilinen üç verginin KDV ve GV'den sonra ÖTV olduğu görülmektedir. Beyan yoluyla vergilendirilenler de KDV, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde ise GV en çok bilinen vergilerdir. En çok bilinen vergi isimlerine bakıldığında, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ayrıca tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergi denince akıllarına KDV ile daha sık karşılaşmalarına rağmen ilk olarak bizzat kendileri tarafından beyan edilip ödenmemesine karşın GV gelmesi dikkat çekmektedir. Bu durumun, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergilendirme yöntemleri gereği GV'ye ilişkin şekli yükümlülükleri kendileri tarafından yerine getirilmese de gelir vergisi mükellefiyetlerinin bilincinde olduklarını gösterdiği söylenebilir.

Ankete katılanların vergi oranları hakkındaki bilgilerinin ise vergi isimleri hakkındaki bilgilerine göre daha zayıf olduğu söylenebilir. Genel olarak, ankete katılanların GV'de uygulanmakta olan dilimli artan oranlı vergi tarifesinin dört oranını doğru olarak yazma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin, beyan yoluyla vergilendirilenlere göre nispeten daha çoğunun dört vergi oranını da doğru olarak yazdıkları gözlenmektedir. Bu durumun tıpkı vergi isimlerinde olduğu gibi, vergi oranlarında da tevkif yoluyla vergilendirilenlere dair dikkat çekici bir sonuç olduğu söylenebilir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin, gelir vergilerinin kaynakta kesilmesine ve bu mükelleflerin gelir vergisinin dilimli artan oranlı vergi tarifesinin oranlarını bilmelerine pratikte ihtiyaç duymayacak olmalarına rağmen görece çoğunluğunun; gelirlerini bizzat kendileri beyan eden ve vergilerini yine bizzat kendileri ödeyen dolayısıyla vergiye ilişkin yükümlülüklerle doğrudan muhatap olan beyan yoluyla vergilendirilenlere göre vergi oranlarına ilişkin bilgi düzeylerinin daha yüksek olması, bu mükelleflerin doğrudan muhatap olmasalar da yükümlülüklerinin farkında olduklarını düşündürmektedir.

Ankete katılanların vergi sistemine ilişkin bilgilerini öğrenmek amacıyla son olarak vergi mevzuatı hakkında sahip oldukları bilgi düzeyleri sorulmuştur. Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu vergi mevzuatı hakkında kısmen bilgi sahibi olduklarını bildirmişlerdir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin görece daha çoğunluğu ise vergi mevzuatı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını bildirmişlerdir. Bu bakımdan, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergi mevzuatı hakkında kısmen bilgi sahibi olma ve bilgi sahibi olmamaları arasında çok fazla bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durum, beyan yoluyla vergilendirilenler lehine oluşturulan varsayımımızı destekler niteliktedir.

Ankete katılanlara vergi ile ilgili gelişmelerin hangi vasıtalarla takip edildiği sorulmuştur. Beyan yoluyla vergilendirilenler vergi ile ilgili gelişmeleri en çok muhasebeci ve mali müşavir, tevkif yoluyla vergilendirilenler ise en çok medya yoluyla takip etmektedir. Beyan yoluyla vergilendirilenler, vergiye ilişkin şekli yükümlülüklerini bizzat kendileri tarafından yerine getirmek zorunda olmaları sebebiyle vergiye ilişkin düzenlemeleri takip etmek ve uygulamaları daha iyi

anlamak için vergi yardımcılarının hizmetlerinden yararlanmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda; beyan yoluyla vergilendirilenlerin vergi ile ilgili gelişmeleri en çok muhasebeci ve mali müşavir yoluyla takip etmeleri, vergi yardımcılarının vergi uyumu üzerinde yaratmaları beklenen olumlu etkilerinin kanıtı niteliğindedir.

Ankete katılanların vergiye ilişkin genel algılarını öğrenmek amacıyla vergiyi nasıl tanımladıklarından başka vergilemede adalete ilişkin algıları ve diğer mükellefler hakkındaki görüşleri de sorulmuştur. Hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin büyük bir çoğunluğu herkesin vergisini tam olarak ödemediğini ve vergi yükünün adaletli dağılmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Her iki grubun da görece çoğunluğu, vergi yükünün adaletli dağılmaması durumunun vergi ödeme isteklerini olumsuz etkileyeceğini beyan etmişlerdir. Vergi yükünün en fazla hangi mükellef grubu üzerinde olduğu sorusuna ise beyan yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu, vergi yükünün en fazla tüccar/esnaf; tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu, ücretli/maaşlı üzerinde olduğunu bildirerek her iki mükellef grubunun çoğunluğu da en fazla kendilerinin vergilendirildiğini düşündüklerini göstermişlerdir.

Ankete katılanların vergiye ilişkin genel algıları ve bilgilerine dair elde edilen bulgular ışığında genel olarak; vergi olgusunun mükellefler nezdinde esasen olumlu olarak algılandığı, ancak vergi sisteminin ve vergi uygulamalarının adil olmaması ve vergi kaçakçılığının yaygın olması sonucunda mükelleflerin olumsuz algılamalara sahip olması ve bu durumun vergi ödeme isteklerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca mükelleflerin vergiye ilişkin bilgi düzeylerinin her iki grup açısından da yeterince yüksek olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sonuca rağmen, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergi oranlarına ilişkin bilgi düzeyinin beklenenin aksine beyan yoluyla vergilendirilenlere göre daha yüksek olduğu dikkat çekici bir tespit olmuştur.

Çalışmanın amacına yönelik olarak beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergiye ve siyasal katılıma ilişkin algı ve beklenti düzeyleri arasında farklılık bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Ancak, öncelikle; ankete katılanların algı ve

beklenti düzeylerine ilişkin frekans ve yüzdeler, ortalamalar, standart sapmalar, ortalamalar arasındaki farklar ele alınmıştır. Böylece, her iki grubun algı ve beklenti düzeyleri istatistiksel anlamda karşılaştırılmadan önce her bir değişken bazında algı ve beklenti düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmak ve kıyaslama yapmak mümkün olmuştur. Ayrıca araştırma sonuçları kapsamında algı ve beklenti düzeylerine ilişkin profillere yer verilerek her bir değişken bazında görsel olarak da bir çıkarım yapma imkânı doğmuştur.

Ankete katılanların algı düzeyleri bakımından hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenlerin her seçmenin sahip olduğu bir oyun önemli olduğuna ilişkin algıları diğerlerine göre en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu sonuç, oy vermenin demokratik sistemin seçmenlere tanıdığı önemli bir hak ve siyasal süreçteki aktif rollerinin en önemli aracı olduğu düşünüldüğünde beklenen bir sonuç olmuştur.

Devletin toplaması gereken vergilerin tamamını tahsil edebildiğine yönelik algıların ise algı düzeyleri arasında en düşük olduğu görülmektedir. Algı düzeyinin en düşük olduğu madde, her iki grup için de devletin tahsil yeteneği olmuştur. Devletin toplaması gereken vergilerin tamamını tahsil edememesi vergi yönetiminin etkin olmadığı anlamına gelmektedir. Mükelleflerin bu konuda olumsuz algıya sahip olması, vergilemede adalete ilişkin olumsuz bakış açısı geliştirmelerine sebep olabilecektir.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda; vergiye ve siyasal katılıma ilişkin muhtelif sorular içerisinde, her iki grubun da sahip olunan oyun önemine ilişkin algılarının en yüksek, devletin tahsil yeteneğine ilişkin algılarının ise en düşük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca her iki grubun da hem en düşük hem en yüksek algı düzeylerinin gerçekleştiği maddelerin aynı olduğu, iki grup arasında herhangi bir farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu değerlendirme yalnızca en düşük ve en yüksek maddeler bakımından yapılabilmektedir. İki grup arasında algı düzeyleri bakımından farklılık olup olmadığına yönelik bir değerlendirme, her bir madde bazında ancak istatistiksel anlamda yapılabilecektir.

Her iki grup arasında algı düzeyleri bakımından istatistiksel olarak farklılık olup olmadığına yönelik yapılan testler, her bir madde bazında iki grup arasında farklılık olup olmadığını göstermektedir. Ancak; algı düzeylerine ilişkin ortalamalar arası farklar, iki grup arasında her bir madde bazında en düşük ve en yüksek farkın gerçekleştiği maddeleri saptamaya yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda, ortalamalar arası farklardan elde edilen sonuçlara göre; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeyleri arasında en yüksek fark, ödenen vergilerin toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanması konusunda olmuştur. Bu konudaki algı, beyan yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

İki grubun da algı düzeyleri arasındaki en düşük fark vergilendirmenin demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olduğu yönündeki algı noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki algı, az bir farkla da olsa tevkif yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksektir.

Elde edilen bulgular; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algılarının en çok ödenen vergilerin toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanması konusunda ayrıştığı, en çok vergilendirmenin demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olması konusunda benzeştiğini ortaya koymaktadır.

Ödenen vergilerin toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanması konusunda beyan yoluyla vergilendirilenler lehine ortaya çıkan ayrışma, beyan yoluyla vergilendirilenlerin kamusal harcamaların yöneldiği alanları ve yapıma şeklini izledikleri, ödedikleri vergilerle ilişkilendirerek değerlendirmede buldukları ve bu değerlendirme sonucunda ödemiş oldukları vergilerin doğru yerlere, doğru şekilde ve tercihlerine uygun bir şekilde harcandığı yönünde kanaate sahip olduklarını göstermektedir. Bu sonuç, beyan yoluyla vergilendirilenlerin kamusal politikaları takip etme ve değerlendirme konusunda daha hassas olacakları varsayımımızı destekler niteliktedir.

Vergilendirmenin demokrasinin gelişmesi için önemli bir araç olması konusunda yaşanan benzeşme, vergileme-demokrasi ilişkisi düşünüldüğünde

beklenen bir sonuç olmakla birlikte bu konudaki algının az bir farkla da olsa tevkif yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek olması çalışmanın temel varsayımı noktasında düşündürücü olmaktadır. Bu bulguya ilişkin yorumlar, istatistiksel anlamda farklılığın tespiti noktasında daha sağlıklı yapılabilecektir.

Algı düzeyleri bakımından her iki grup arasında istatistiksel olarak farklılık bulunup bulunmadığı incelenmiş ve 22 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farklılık saptanan değişkenlerden *beyan yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar* incelendiğinde; ödenen vergilerin vatandaşlara hizmet olarak tekrar geri dönmesi, sunulan kamu hizmetlerinin toplum geneline memnun etmesi, bu hizmetlerden kamuoyunu daha çok ilgilendireceği düşünülerek sorulan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamaların toplumun geneline memnun etmesi, ödenen vergilerin toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara harcanması konularında beyan yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeylerinin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Verginin bireylere hizmet olarak geri dönmesi, sunulan hizmetlerden bireylerin doğrudan ve yeterince yararlanabilmeleri, hizmetlerin kalitesi ve devletin bu hizmetleri sunmadaki başarısından duyulan memnuniyet, mükelleflerin vergiye ilişkin algılarını ve vergi bilinçlerini etkilemektedir. Vergi bilincine sahip mükellef, ödediği vergiler karşılığında devlet tarafından kendilerine sunulan hizmetlerin bir nevi takipçisi olarak hizmetlerin niteliğini ve yeterliliğini sorgulayacaktır. Elde edilen bulgular, beyan yoluyla vergilendirilenlerin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre devlet tarafından kendilerine sunulan kamusal hizmetler konusunda algı düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermekte, dolayısıyla ödedikleri vergi ve karşılığında kendilerine sunulan kamu hizmetlerini sorgulayabilme bilincine sahip oldukları varsayımını istatistiksel olarak desteklemektedir.

Ayrıca vatandaşların ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilme ve genel olarak toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediğinin bilinebilmesi ve devletin vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmesi konularında da algı düzeylerinin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha

yüksek olduğu saptanmaktadır. Bu sonucun, beyan yoluyla vergilendirilenlerin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre ödedikleri vergiyi daha çok takip edecekleri varsayımı düşünüldüğünde beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

Son olarak, vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumunun esas alındığı yönündeki algı düzeyleri de tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Gönüllü uyum, mükelleflerin vergiye tabi gelirlerini gerçeğe uygun bir şekilde beyan etmelerini içeren bir kavramdır. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeylerinin daha yüksek olması, vergilendirme yöntemleri göz önüne alındığında doğal olmaktadır.

Farklılık saptanan değişkenlerden *tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar* incelendiğinde; seçmen olarak sahip olunan oyun önemi, demokrasinin sağlıklı olarak işlemesi, vergilendirme ile demokrasi arasındaki ilişki, vergi ödemenin vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı tanınması, vergi ödemenin vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı tanınması, seçmen olarak ödenen vergilerin nereden-nasıl kullanıldığının oy sandığında sorgulanması, vergiler toplanırken ve toplanan vergiler harcanırken vatandaşlara karşı şeffaf davranılması, kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara hesap verilebilmesi konularında tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algı düzeylerinin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olduğu saptanmaktadır.

Bu sonuç, çalışmadaki temel varsayımımız düşünüldüğünde dikkat çekici bir sonuç olmuştur. Seçmen olarak demokratik sistemin kendisine sağladığı oy verme hakkının önemli olarak görülmesi, toplumu ilgilendiren kararlarda söz sahibi olma ve devletten hesap sorma hakkı, kamu kaynaklarını kullananların ise şeffaf ve hesap verebilir olma yükümlülüklerine sahip olunduğunun bilinmesi gibi özellikler demokratik bilince sahip bir seçmen profiline işaret etmektedir. Dolayısıyla, elde edilen bulgulara dayanılarak tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre demokratik bilince daha çok sahip oldukları söylenebilir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin çoğunluğu her ne kadar ödedikleri vergi miktarını bilmediklerini bildirirse de vergi yükümlülüklerinin farkında oldukları ve bu

yükümlülükleri demokratik sistem çerçevesinde de değerlendirme potansiyeline sahip oldukları dikkat çekici bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, çalışmada sabit kabul edilen mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen diğer faktörlerin bir ya da birkaçının etkili olabilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Daha çok siyasal katılımı ilişkilendirilebilecek bu soruların dışında vergi mevzuatında sık yapılan değişikliklerin ve vergi affı uygulamalarına sık başvurulmasının toplumun genelini rahatsız ettiği yönündeki algı düzeylerinin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergilerinin kaynaktan kesilmesi bu mükelleflerin vergilerini her zaman tam ve zamanında ödediklerini göstermektedir. Ayrıca tevkif yoluyla vergilendirilmeleri, vergi affı uygulamalarından yararlanmalarını hiçbir surette mümkün kılmamaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, vergilerini her zaman tam ve zamanında ödeyen ve vergi affı uygulamalarından yararlanması pratikte mümkün olmayan mükelleflerin vergi affı uygulamalarına sık başvurulması konusunda duydukları rahatsızlık doğal bir sonuç olmaktadır. Vergi gelirleri bakımından ağırlıklı olarak daha çok paya sahip olan ücretlilerin tevkif yoluyla vergilendirilmeleri bu mükelleflerin vergi affının toplum genelini rahatsız ettiği görüşünü olağan kılmaktadır.

Vergi mevzuatında yapılan sık değişikliklerin toplum genelini rahatsız ettiği yönündeki algının tevkif yoluyla vergilendirilenlerde beyan yoluyla vergilendirilenlere göre daha yüksek olmasının ise; bir yanda kendi ilgisi ve çabası ile vergi ile ilgili gelişmeleri ve değişiklikleri takip eden mükellef grubu, bir yanda da çoğunlukla muhasebeci/mali müşavir yoluyla vergi ile ilgili gelişmeleri ve değişiklikleri takip eden mükellef grubu düşünüldüğünde şaşırtıcı bir sonuç olmadığı söylenebilir.

Son olarak, vergilendirmede vatandaşların ödeme gücünün dikkate alındığı yönündeki algı düzeyleri de beyan yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin

beyan yoluyla vergilendirilenlere göre, vergi uygulamalarında olmasa da vergi sisteminde daha adil olduğu yönünde kanaate sahip olduklarını göstermektedir.

Ankete katılanların beklenti düzeyleri bakımından beyan yoluyla vergilendirilenlerde sağlık alanında yapılan uygulamaların toplumun genelini memnun etmesi, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde demokrasinin sağlıklı işlemesine ilişkin beklentileri diğerlerine göre en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin algı bakımından sunulan kamu hizmetlerinin takibi ve değerlendirilmesi noktasında tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre daha yüksek algı düzeyine sahip oldukları sonucuna yer verilmişti. Algı düzeyinde de tevkif yoluyla vergilendirilenlerden farklı ve daha yüksek olmakla birlikte beklenti düzeyinde de kamusal hizmetlerden sağlık alanında yapılan uygulamaların toplumun genelini memnun etmesi konusunda beyan yoluyla vergilendirilenlerin diğer maddelere göre en yüksek beklenti düzeyine sahip olması, bu mükelleflerin ödedikleri vergi ve kendilerine sunulan kamusal hizmetler arasında bağ kurduklarını ve bu bilinçle gözlem yaptıklarını desteklemektedir. Aynı zamanda, sağlık alanında yapılan uygulamalara diğer hizmetlere göre daha çok önem verilmesi de dikkat çeken bir sonuçtur.

Demokrasinin sağlıklı işlemesine ilişkin algı düzeyleri istatistiksel olarak beyan yoluyla vergilendirilenlerden farklı ve daha yüksek olan tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti bakımından en yüksek beklenti düzeyine sahip maddesi demokrasinin sağlıklı işlemesi olmuştur. Hem algı hem de beklenti bakımından demokrasinin işleyişinin tevkif yoluyla vergilendirilenler nezdinde önemli olduğu söylenebilir.

Beyan yoluyla vergilendirilenler için vergilendirme ile demokrasi arasındaki ilişki, tevkif yoluyla vergilendirilenler için ise vatandaşların vergi ödeme karşılığında demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanması konularındaki beklentilerin ise beklenti düzeyleri arasında en düşük olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda; iki grupta da hem en düşük hem en yüksek algı düzeylerinin gerçekleştiği maddelerin farklı oldukları tespit edilmektedir. Ayrıca her iki mükellef

grubunun da vergileme ve demokrasi bağıntısına yönelik görüşlerinin en düşük beklenti düzeyinde yer alması, elde edilen diğer bulgular neticesinde ortaya konan demokratik bilince sahip mükellef grubu hangisi olursa olsun bu bilincin arzu edilen düzeyde olamadığını göstermektedir.

Beklenti düzeylerine ilişkin ortalamalar arası farklardan elde edilen sonuçlara göre; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeyleri arasında en yüksek fark, vergilendirme ile demokrasi arasındaki ilişki konusunda olmuştur. Bu konudaki beklenti, tevkif yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

İki grubun da beklenti düzeyleri arasındaki en düşük fark ise, devletin vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmesi yönündeki beklenti noktasında ortaya çıkmıştır. Bu konudaki algı, az bir farkla da olsa tevkif yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksektir.

Elde edilen bulgular; beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenlerin algılarının en çok vergilendirme ile demokrasi arasındaki ilişki konusunda ayrıştığı, en çok devletin vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmesi konusunda benzeştiğini ortaya koymaktadır.

Vergilendirme ile demokrasi arasındaki ilişkiye dair beklenti düzeyi, beyan yoluyla vergilendirilenlerde en düşük olmakla birlikte tevkif yoluyla vergilendirilenlerle aralarındaki farkın da en yüksek olduğu maddedir. Tıpkı algı bakımından olduğu gibi beklenti bakımından da benzer bir sonuca ulaşılması beyan yoluyla vergilendirilenlerin vergilendirme ve demokrasi arasında bir ilişki kuramadığını göstermektedir. Bu sonuç, çalışmanın temel varsayımı bakımından düşündürücü bir sonuç olmaktadır.

Devletin vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince bilgilendirmesi konusunda yaşanan benzeşme, her iki mükellef grubunun da devletin üstlendiği sorumluluklar neticesinde vazifesini yerine getirmesi konusunda paralel beklentilere sahip olduğunu göstermektedir. Seçmen olarak siyasal süreç içerisinde devredilen yetki sonucunda ortaya çıkan sorumlulukların devlet ve organları tarafından yerine

getirilmesini bekleme bilincine sahip olunması hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilenler açısından beklenen bir sonuçtur.

Beklenti düzeyleri bakımından her iki grup arasında istatistiksel olarak farklılık bulunup bulunmadığı incelenmiş ve 13 değişken bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farklılık saptanan değişkenlerden *beyan yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar* incelendiğinde; vergi ödemenin vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı tanınması, vergi ödemenin vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı tanınması, devletin mükellefleri düzenli olarak denetleyip denetlemesi konularında beyan yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeylerinin tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Beyan yoluyla vergilendirilenlerin vergi ödemenin vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma ve vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı tanınması konusunda algı bakımından olmasa da beklenti bakımından tevkif yoluyla vergilendirilenlere göre daha yüksek beklenti düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Beyan yoluyla vergilendirilenlerin vatandaş olarak sahip olduğu ilgili demokratik haklara ilişkin farkındalıklarının algı bakımından değil de beklenti bakımından daha yüksek olması mükelleflerin mevcut duruma ilişkin algıları olumsuz olsa da beklentilerinin aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan mevcut duruma ilişkin olumsuz algılamalar dolayısıyla etkilenilse de beyan yoluyla vergilendirilenlerin de demokratik bilince sahip oldukları söylenebilir.

Devletin mükellefleri düzenli olarak denetlemesi konusundaki beklentilerin beyan yoluyla vergilendirilenlerde daha yüksek olması, beyana dayalı vergilendirme sebebiyle vergi kaçakçılığı potansiyelinin olması ve etkin bir vergi denetimi yapılmadığında vergi adaletinin sağlanamaması bakımından doğal bir sonuç olarak karşılanmaktadır.

Farklılık saptanan değişkenlerden *tevkif yoluyla vergilendirilenler lehine olanlar* incelendiğinde; seçmen olarak sahip olunan oyun önemi, vergi ödemenin vatandaşların devlete olan bağlılığını göstermesi, vergilendirme ile demokrasi

arasındaki ilişki, vergilendirmenin demokrasiyi geliştirmesi, vatandaşların vergi ödeme karşılığında demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanması ve seçmen olarak ödenen vergilerin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında sorgulanması konularında tevkif yoluyla vergilendirilenlerin beklenti düzeylerinin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olduğu saptanmaktadır.

Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin tıpkı algı bakımından olduğu gibi beklenti bakımından da demokratik bilinçle ilişkilendirilebilecek konularda daha yüksek beklenti düzeylerine sahip oldukları görülmektedir.

Vatandaşların ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını bilebilme ve genel olarak toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediğinin bilinebilmesi yönündeki beklenti düzeylerinin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ödedikleri vergilerin takibini yapma konusunda sıkıntı yaşadıkları ve devletin bu konuda daha şeffaf olması yönünde beklentiye sahip oldukları görülmektedir.

Son olarak, KDV'nin vergi sisteminin şeffaflığını zedeleyeceği ve tam ve zamanında ödenmeyen vergilerin kamu hizmetlerini aksatacağı yönündeki beklenti düzeyleri de beyan yoluyla vergilendirilenlere göre anlamlı derecede farklı ve daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Tevkif yoluyla vergilendirilenlerin KDV'ye ilişkin bu verginin kimlerden ve ne kadar alındığını bilme hususunda şeffaflığı zedeleyeceği yönündeki görüşleri, devletin vergilerin toplanması ve harcanması konusunda şeffaf olması yönündeki beklentileriyle uyusmaktadır. Vergilerini vergilendirme yöntemleri bakımından her zaman tam ve zamanında ödeyen tevkif yoluyla vergilendirilenlerin vergilerin tam ve zamanında ödenmemesi durumunda kamu hizmetlerinin aksayacağı yönündeki görüşleri beklenen bir sonuçtur.

Çalışma kapsamında hem algı hem de beklenti bakımından elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar genellenecek olursa; beyan yoluyla vergilendirilenlerin ödedikleri vergiyi demokratik öğelerden çok kamusal hizmetlerle ilişkilendirdikleri, tevkif yoluyla vergilendirilenlerin ise ödedikleri vergiyi kamusal hizmetlerden çok

demokratik ögelerle ilişkilendirdikleri söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın ortaya çıkışında olduğu gibi beyan ve tevkif yoluyla vergilendirilenler arasında bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür. Ancak; çalışmanın temel varsayımı, ödenen vergiler karşısında sunulan hizmetleri takip etme, değerlendirme ve sorgulama noktasında istatistiksel olarak desteklense de demokratik haklarının bilincinde olmaları bakımından aynı yorumu yapmak mümkün olmamaktadır. Tevkif yoluyla vergilendirilenler açısından ortaya çıkan bu sonuç, çalışmanın dikkat çekici bir tespiti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma ile ulaşılan sonuçlar; her ne kadar tevkif yoluyla vergilendirilenlerde beyan yoluyla vergilendirilenlere göre daha yüksek olsa da hem beyan hem de tevkif yoluyla vergilendirilen mükelleflerin demokratik süreç içerisinde aktif role sahip bir seçmen olarak, beklenen ve istenen düzeyde demokratik bilince sahip olamadıklarını göstermektedir. Oysa demokrasi rejimi, siyasal süreç içerisinde ödediği verginin hesabını sorma hakkı bulunan ve katılımcı bir seçmen profilini karşımıza çıkarmaktadır. Ayrıca tevkif yoluyla vergilendirilenlerin demokratik süreçteki hak ve rollerinin beyan yoluyla vergilendirilenlere göre daha çok bilincinde olmalarına rağmen ödedikleri verginin miktarı hakkında bilgi sahibi olmamaları, ödenen vergilerin denetimini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Aynı zamanda, demokratik hakların bilincinde olunsa da ödenen vergilerle sunulan hizmetler arasında bağlantı kurarak gerçekleştirilen hizmetleri denetlemeden ve gözetlemeden siyasal katılımın bir ayağı eksik kalabilecektir. Bu bakımdan, GV ödeyen bütün mükelleflerin beyanname kapsamına alınmasının hem demokratik bilincin yerleşmesini sağlayacağı hem de var olan bilinci pekiştireceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; vatandaşlık ve vergi bilinci ile hareket eden katılımcı seçmen-mükellef davranışı, devleti şeffaf ve hesap verebilir olmaya zorlayacak ve bu şekilde gerçek ve sürdürülebilir bir demokrasiden bahsetmek mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, karmaşık bir yapıya sahip olan bu sürecin iyi analiz edilmesi ve demokratik süreçte vatandaşların seçmen ve mükellef olarak katılımcılıklarını artıracak politikaların oluşturulması demokrasinin gerçek anlamda uygulanabilmesi

ve sürecin sağlıklı işleme bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada gerçekleştirilen anket uygulamasında, mükelleflerin sendika ve sivil toplum kuruluşları gibi siyasal süreçte yer alan aktörlerden çıkar ve baskı grupları ile olan ilişkilerine dair herhangi bir soruya yer verilmemiştir. İleride yapılacak çalışmalarda, seçmenlerin siyasal katılım düzeyini etkileyebilecek önemli bir aktör olan çıkar ve baskı grupları ile olan ilişkilerinin de araştırılmasının konuya farklı bir bakış açısı getirebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Abdurrahman (1999); "Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi," *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 97-104.
- Akdoğan, Abdurrahman (2011); *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002a); "Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal Politik İktisat," *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002b); "Anayasal Politik İktisat ve Ekonomik Anayasa Üzerine Bazı Sorular ve Cevaplar," *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002c); "Leviathan: İnsan Haklarının Koruyucusu mu, Yoksa İhlalcisi mi?," *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002d); "Demokrasi Despotizm Değil midir?," *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002e); "Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet," *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2002f); "21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi," *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç (2002); *Vergi, Zulüm ve İsyan*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2003); *Değişim Çağında Devlet*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktan, Coşkun Can (2006); "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı," *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, (Der.: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can ve Dilek Dileyici (2006); "Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama," *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası*, (Der.: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can ve Hilmi Çoban (2006); "Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler," *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, (Der.: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Aktan, Coşkun Can (2007); “Kamu Tercihi Teorisi”, http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/kamu-tercihi.htm, (Erişim Tarihi:16.04.2015).
- Aktan, Coşkun Can ve Abdullah Burhan Bahçe (2007); “Kamu Tercihi Perspektifinden Oyun Teorisi,” *Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi*, (Der.: Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici), Seçkin Yayınları, Ankara,
- Aktan, Coşkun Can ve Dilek Dileyici (2007); “Kamu Tercihi İktisadına Giriş,” *Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi*, (Der.:Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can, Serpil Ağcakaya ve Dilek Dileyici (2009); “Kamu Maliyesinde Hesap Verme Sorumluluğu,” *Kamu Maliyesi*, (Der.: Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici), Birleşik Matbaacılık, İzmir.
- Allingham, Michael G. ve Agnar Sandmo (1972), “Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis”, *Journal of Public Economics*, Sayı 1, s. 323-338.
- Alm, James, McClelland, Gary H. ve Schulze, William. D., (1999); “Changing The Social Norm of Tax Compliance by Voting,” *KYKLOS*, Cilt 52, Sayı 2, s. 141-171.
- Alm, James ve Benno Torgler (2004); “Culture Differences and Tax Morale in The United States and in Europe,” *Basel:CREMA Working Paper* , Sayı 14, s. 1-21.
- Alm, James, Gary H. McClelland ve William D. Schulze (1992); “Why Do People Pay Taxes,” *Journal of Public Economics*, Cilt 48, s. 21-38.
- Alm, James, Gary H. McClelland ve William D. Schulze (1998); “Changing The Social Norm of Tax Compliance by Voting,” *University of Colorado at Boulder Working Paper* , Sayı 98-17, s. 1-33.
- Altuğ, E. Figen, Murat Çak, Murat Şeker ve Önder Bingöl (2010); *Türkiye’de Vergi Bilinci İstanbul Araştırması*, İSMMM Yayın no. 134, İSMMM Yayınları, İstanbul.
- Anadolu Üniversitesi (2009); *İstatistik*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aristoteles (2014); *Politika*, (Çev.: M. Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Atiyas, İzak ve Şerif Sayın (1997); *Siyasi Sorumluluk, Yönetmel Sorumluluk ve Bütçe Sistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Atiyas, İzak ve Şerif Sayın (2000); *Kamu Maliyesinde Saydamlık*, TESEV Yayınları, İstanbul.

- Ay, Hakkı M., Ümit Şahin ve Hüseyin Soylu (2010); “Mükellef ile Vergi Dairesi İlişkilerinde Yönetişimin Rolü ve Karaman İli Örneği,” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s. 271-288.
- Ayyıldız, Yaşar, Tarık Vural ve Yunus Demirli (2014); *Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler “ Bolu İli Alan Çalışması”*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi, Bolu.
- Bacon, Richard (2008); “Parlamentonun Denetim ve İzleme Fonksiyonları: İngiltere Deneyimi,” *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 229-246.
- Bağdigen, Muhlis (2001) “Belediyelerde Bütçe Talebinin Kamu Tercih Kuramı Çerçevesinde Ampirik Analizi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, s. 15-33.
- Bağdigen, Muhlis ve Arzu Erdoğan (2010); “Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği,” *Finans Politik ve Ekonomi Yorumlar Dergisi*, Cilt 47, Sayı 548, s. 95-112.
- Bağdigen, Muhlis ve Seda Yılmaz (2015); “Vergileme-Demokrasi İlişkisi Kapsamında Vergiye ve Siyasal Katılıma İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *30. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 20-24 Mayıs, s.1-28.
- Bağlı, Mehmet Selim (2008); “Yeni Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Sisteminde TBMM’nin Bütçe Denetimi,” *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 481-509.
- Bağlı, Mehmet Selim (2011); “*TBMM’nin Bütçe Hakkı Kullanım Durumu: 5018 Sayılı Kanun Sonrası Bütçe Hakkı Kullanımında Etkinlik Düzeyinin Ölçümü*,” Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Bakkal, Hakan ve Alper Kasımoğlu (2015); “Bütçe Sürecinde Mali Saydamlık ve Hesap Verebilirliğin Önemi,” *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 52, Sayı 599, s. 37-52.
- Barun, Bayram, Mustafa Ekinci Ve Özlem Temizel (2007); “Kamu Mali Yönetiminin Etkinliğinin Sağlanmasında Dış Denetimin Rolü”, 22. Türkiye Maliye Sempozyumu Mali Yapılanma Sürecinde Stratejik Yönetim ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Kamu Maliyesine Etkileri, 9-13 Mayıs, Antalya, Isparta, s. 111-145.
- Baş, Hasan (2005); “Hesap Verme Sorumluluğu ve Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu,” *20. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma*, 23-27 Mayıs, Karahayit-Pamukkale s. 400-416.

- Batirel, Ömer Faruk (2007); *Kamu Maliyesi ve Yönetimi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş (2004a); “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları,” *19. Türkiye Maliye Sempozyumu Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, İzlenmesi Yolları*, 10-14 Mayıs, Antalya, s. 204-253.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, İsa Sağbaş ve Lütfi Ural (2004b); “Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Uşak İli Örneği,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s. 197-214.
- Benk, Serkan ve Tamer Çetin (2010); “Küresel Ekonomik Krizin Vergi Uyumu Üzerindeki Etkileri,” *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 345, Mayıs, s. 103-116.
- Biçer, Mustafa ve Hakkı Hakan Yılmaz (2010); “Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi,” *Yasama Dergisi*, Cilt 13, s. 45-84.
- Blumenstein, Ernst (1971); *System des Steuerrechts, Dritte von Irene Blumenstein neu bearbeitete Auflage*, Schulthess, Polygraphischer Verlag AG, Zürich.
- Blumenthal, Marsha ve Joel Slemrod (1992); “The Compliance Cost of The U.S. Individual Income Tax System: A Second Look After Tax Reform,” *National Tax Journal*, Cilt 45, Sayı 2, s. 185-201.
- Boesch, Herbert (2008); “Kamu Parasının Kullanılmasında Aktif Parlamento Denetimi: Bazı Avrupa Deneyimleri,” *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 87-106.
- Buchanan, James M. (1987); “The Constitution of Economic Policy,” *The American Economic Review*, Cilt 7, Sayı 3, s. 243-250.
- Bulutoğlu, Kenan (2008); *Kamu Ekonomisine Giriş Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- Buyrukoğlu, Selçuk ve İrem Erasa (2012); “Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve Önemi,” *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 375, Mayıs, s. 116-127.
- Cansız, Harun (2006); “Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, s. 115-138.
- Cilavdaroğlu, Ahmet A. ve Birol Ekici (2013); “Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bütçe Hakkını Kullanabilme Kapasitesi,” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 46, Sayı 3, s. 59-88.

- Coşkun, Arife ve Levent Karabeyli (2008); Sayıştay Denetimi Bağlamında Hesapverme Sorumluluğu, *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlatmentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 457-480.
- Cummings, Ronald G., Jorge Martinez-Vazquez, Michael McKee ve Benno Torgler (2005); "Effects of Tax Morale on Tax Compliance: Experimental and Survey Evidence," *Berkeley Program in Law & Economics, Working Paper Series*, s.1-36.
- Çağan, Nami (1980); "Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 1-4, s. 129-151.
- Çağan, Nami (1982); *Vergilendirme Yetkisi*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Çağan, Nami (2008); "Modern Bütçe Sürecinde Parlatmentonun Rolü," *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlatmentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 183-192.
- Çam, Esat (2011); *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- Çataloluk, Cuma (2008); "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, s. 213-228.
- Çelebi, Kemal (1997); "Mükellef-Maliye İlişisini Etkileyen Faktörler," *Celal bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı 3, s. 75-84.
- Çelikkaya, Ali (2002); "Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler", *E-Akademi*, Sayı 5-Temmuz, <http://www.e-akademi.org/makaleler/acelikkaya-1.htm>, (Erişim Tarihi: 02.03.2015).
- Çelikkaya, Ali ve Gürbüz, Hüseyin. (2008); "Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi," *Sosyoekonomi Dergisi*, Cilt 2, Temmuz-Aralık, s. 23-54.
- Çetin, Güneş (2007); "Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s. 171-187.
- Çetin, Halis (2001); "Liberalizmin Temel İlkeleri," *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Doç.Dr. Feramuz Aydoğan'ın Anısına, s. 219-237.
- Çevik, Savaş (2012); "Mükellefin Devlet ve Toplumla Etkileşimi, Bireysel Normlar ve Vergi Ahlakı," *Maliye Dergisi*, Cilt 163, Temmuz-Aralık, s. 258-289.
- Çiçek, Halit, Karakaş, Mehmet ve Yıldız, Abdunnur. (2008); *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algulama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 2008/381, Ankara.

- Çoban, Hilmi ve Sezgin, Selami (2004); “Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği,” *19. Türkiye Maliye Sempozyumu Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, İzlenmesi Yolları*, 10-14 Mayıs, Antalya, s. 776-792.
- Daştan, Abdulkerim (2011); “Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesindeki Rolü: Doğu Karadeniz Bölgesine Yönelik Bir Araştırma,” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, s. 181-206.
- Demir, Fatih (2011); “Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu,” *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, s. 63-84.
- Demir, İhsan Cemil (2009); “Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma,” *Maliye Dergisi*, Sayı 157, Temmuz-Aralık, s. 210-226.
- Demir, İhsan Cemil (2013); “Seçmen tercihlerinin Oluşumunda Vergi Propagandası: Ampirik Bir Çalışma,” *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, s. 37-55.
- Demir, İhsan Cemil ve Küçükilhan, Mustafa. (2013); “Vergi Mükelleflerinin Kayıt Dışı Ekonomi Algısı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma,” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s. 31-48.
- Demirel, Duygu (2014); “Doğrudan Hesap Verebilirlik Aracı Olarak Sosyal Hesap Verebilirlik: Nepal ve Türkiye Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme,” *Sayıştay Dergisi*, Sayı 92, Ocak-Mart, s. 65-91.
- Dileyici, Dilek (2009); “Vergileme, Algılama ve Mali Aldanma”, *Kamu Maliyesi*, (Der.: Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici), Birleşik Matbaacılık, İzmir.
- Doğanyığıt, Sadettin (2004); Vergi Kayıp Ve Kaçağının Önlenmesinde Yeni Arayışlar: Mükellef Haklarının Korunması Ve Mükelleflerin Vergiye Karşı Dirençlerinin Minimize Edilmesi, *19. Türkiye Maliye Sempozyumu Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, İzlenmesi Yolları*, 10-14 Mayıs, Belek-Antalya, s. 793-800.
- Edizdoğan, Nihat (2007); *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Erard, Brian ve Jonattan S. Feinstein (1994); “The Role of Moral Sentiments and Audit Perception in Tax Compliance,” *Public Finance*, Cilt 49, s. 70-89.
- Erdoğan, Mustafa (1993); *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Erdoğan, Mustafa (1997); *Anayasal Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Erginay, Akif (1994); *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları, Ankara.

- Falay, Nihat (1989); *Maliye Tarihi (Ders Notları)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Feld, Lars P. ve Bruno S. Frey (2007); “Tax Compliance As A Result of A Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation,” *Law & Policy*, Cilt 29, Sayı 1, Ocak, s. 102-120.
- Ferreira Leite, Manuela (2008); “Yürütmenin Hesapverme Sorumluluğu ve Mali Saydamlık,” *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamantonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 203-212.
- Forrester, John (2002); “The Principal – Agent Model and Budget Theory,” *Budget Theory in The Public Sector*, (Der.: Aman Khan ve W. Bartley Hildreth), Qorum Book.
- Frey, Bruno. S. ve Feld, Lars. P. (2002); “Deterrence and Morale in Taxation: An Empirical Analysis,” *Münich: CESifo Working Paper* , Sayı 760.
- Frey, Bruno. S. ve Torgler, Benno. (2007); “Tax Morale and Conditional Cooperation,” *Journal of Comparative Economics*, Cilt 35, s. 136-159.
- Giray, Filiz (2006); *Maliye Tarihi*, Ezgi Yayınları, Bursa.
- Gök, A. Kerim (2007); “Vergi Direncinin Gelişimi,” *Marmara üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, s. 143-163.
- Gökbunar, Ali Rıza., Selim, Sibel. ve Yanıkkaya, Halit. (2007); “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma,” *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt 18, Sayı 63, s. 69-94.
- Gökbunar, Ramazan (1997); “Kamu Finansmanında Demokratikleşme ve Ekonomik Anayasa Önerisi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şükrü Postacıoğlu’na Armağan, s. 1-9.
- Güner, Ayşe (2005); “Mali Özerklik Çerçevesinde Türkiye’de Yerel Yönetim Gelirleri,” *20. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma*, 23-27 Mayıs, Karahayit-Pamukkale, s. 220-229.
- Gürkan, Ceyhun ve Yiğit Karahanoğulları (2013); “Vergi Devletine Kuramsal Yaklaşımlar,” *Maliye Dergisi*, Sayı 165, Temmuz-Aralık, s. 1-26.
- Gürler Hazman, Gülsüm (2009); “Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti,” *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s. 53-71.
- Hepaksaz, Engin (2007); “Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal mali Reform,” *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 44, Sayı, 514, s. 89-109.

- Hite, Peggy A. (1997); "Identifying and Mitigating Taxpayer Non-compliance," *Australian Tax Forum*, Cilt 13, Sayı 155.
- Hobbes, Thomas (2005); *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, (Çev.:S. Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- IMF (2007); Code of Good Practices on Fiscal Transparency, www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507c.pdf, (Erişim Tarihi: 17.05.2015).
- Işık, Abdulkadir, Mustafa Sakal ve Metin Meriç (2010); "Anayasal İktisat Teorisi ve Mali Kurallar: Türkiye'de Uygulanabilirliği," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 1-25.
- Işıқтаç, Yasemin (2007); *Hukukun Kaynağı Olarak Sözleşme*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- İbrahim A. Acar ve Hüseyin Güçlü Çiçek (2005); "Denetimin Kamuyu Tökezletmesi: Kamu Mali Yönetimi Kontrol Yasasında Denetim," *20. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye'de Yeniden Mali Yapılanma*, 23-27 Mayıs, Karahayıt-Pamukkale, s. 353-373.
- İlgen, Abdulkadir (2005); "İbn Haldun'un Kamu Ekonomisi, Maliyesi ve Vergi Dünyasına İlişkin Görüş ve Analizleri", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 281, Ocak, s. 101-106.
- İpek, Selçuk ve Kaynar, İpek (2009); "Vergiye Gönüllü Uyum" Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma," *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, s. 173-190.
- İslamoğlu, Ahmet Hamdi ve Ümit Alınacı (2013); *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- İzgi Şahpaz, Kadriye ve Naci Tolga Saruç (2012); "Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği," *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt 1, s. 75-104.
- Karakaş, Mehmet (2005); "Kamu Mali Yönetiminde Yeniden Yapılanma Aracı Olarak Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, s. 291-305.
- Karakaş, Mehmet ve Çiçek, Halit (2009); "Vergi Yükümlülerinin Yolsuzluğa İlişkin Tutum Ve Tepkileri: Gaziantep Örneği," *Sosyoekonomi Dergisi*, Cilt 1, Ocak-Haziran, s. 48-76.
- Kayıran, Meltem (2013); "Kamu Malları: Piyasa Başarısızlığı mı? Teorilerin Başarısızlığı mı?," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, Sayı 4, s.147-184.

- Kaynar Bilgin, H. (2011); "Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi," *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, s. 259-278.
- Kaynar Bilgin, Handan (2011); "Türkiye'de Vergi Ahlakının Belirleyicileri," *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Cilt 38, Ağustos, s. 167-190.
- Kesik, Ahmet (2008); "Bütçe Uygulama Aşamasında Parlamentonun İzleme/Gözetim Fonksiyonu: Komisyonların Rolü ve Bütçe Analiz Kapasitesi," *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 287-300.
- Kızıлтаş, Emine (2005); "Bütçe Hakkının Kullanımında Geline Aşama: Doğrudan Demokrasi," *20. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye'de Yeniden Mali Yapılanma*, 23-27 Mayıs, Karahayıt-Pamukkale. s. 374-399.
- Kinnear, Douglas (2002); "Public Choice Theory/Kamu Tercihi Teorisi," (Çev: Gazi Sonkur), *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Koçak, Levent (2012); "Yeni Kamu Mali Yönetimi Sisteminde Bütçe Hakkı," *TBMM Şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetimi Sempozyumu*, Ankara, 25 Haziran, s. 93-108.
- Kopits, George ve Jon Craig (1998); "Transparency in Government Operations," *International Monetary Fund Occasional Paper*, Sayı 158, Ocak, s. 1-42.
- Lago-Peñas, I. ve Lago-Peñas, S. (2010); "The Determinants of Tax Morale in Comparative Perspective: Evidence from European Countries," *European Journal of Political Economy*, Cilt 26, Sayı 4, s. 441-453.
- Lars P. Feld ve Jean-Robert Tyran (2002); "Tax Evasion and Voting: A Experimental Analysis," *KYKLOS*, Cilt 55, Sayı 2, s. 197-221.
- Levi, Margaret (1988); *Of Rule and Revenue*, University of California Press, Berkeley.
- Lewis, Alan (1982); *The Psychology of Taxation*, Palgrave Macmillan, London.
- Martinez-Vazquez, Jorge ve Benno Torgler (2009); "The Evolution of Tax Morale in Modern Spain," *Journal of Economic Issues*, Cilt 43, Sayı 1, s. 1-28.
- MEB (2011); *Örnekleme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Mueller, Dennis C. (2005); "Constitutional Political Economy in the European Union," *Public Choice*, Cilt 124, s. 57-73.

- Mueller, Dennis C. (2010); "*Kamu Tercih Teorisi*," (Çev:Nurlane Ahundzade ve Geray Musayev), http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat_diger_yazilar/mueller-geray-kamu_tercihi.htm, (Erişim Tarihi:14.04.2015).
- Mulgan, Richard (2000); "Accountability': An Ever-Expanding Concept?," *Public Administration*, Cilt 78, sayı 3, s. 555-573.
- Musgrave, Richard A. (2010); *Kamu Maliyesi Teorisi: Kamu Ekonomisi Alanında Bir İnceleme*, (Çev.: O. Şener ve Y. Methibay), Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Muter, Naci., Sakınç Süreyya. ve Çelebi A.Kemal. (1993); *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması*, Celal Bayar Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Yayınları, Manisa.
- Mutlu, Adnan ve Taşcı, Kenan. (2013); "Vergi Dairelerinin Mükellefe Davranış Biçimlerinin Vergilemede Gönüllü Uyuma Etkisi: Malatya Örneği," *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 45, s. 214-232.
- Mutluer, M. Kamil, Erdoğan Öner ve Ahmet Kesik (2007); *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Mutluer, M. Kamil, Erdoğan Öner ve Ahmet Kesik (2011); *Bütçe Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Nadaroğlu, Halil (1992); *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Narter, Recep (2012); "Anayasal Açından Bütçe Hakkı," *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt, 16, Sayı 1-2, s. 35-52.
- Nerre, Birger (2001); "The Concept of Tax Culture," *Annual Meeting of The National Tax Association*, 8-10 Kasım, Baltimore, ABD, s. 1-27.
- Odabaş, Hakkı (2002); "James M. Buchanan'ın Politik İktisada Katkıları: Kamu Tercih Teorisi", *Anayasal İktisat*, (Der.: Coşkun Can Aktan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Organ, İbrahim ve Yegen, Baki (2013); "Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği," *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı 4, s. 241-271.
- Ömürbek, Nuri, Hüseyin Güçlü Çiçek ve Serdar Çiçek (2007); "Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları," *Maliye Dergisi*, Cilt 153, Temmuz-Aralık, s. 102-122.
- Öner, Erdoğan (2008); "Bütçe Uygulama Aşamasında Parlamentonun İzleme/Gözetim Fonksiyonu: Komisyonların Rolü ve Bütçe Analiz Kapasitesi," *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 269-286.

- Öz Yalama, Gamze ve Gümüş, Erdal (2013); “Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir’den Bulgular,” *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 9, Sayı 20, s. 77-97.
- Özüğurlu, Yasemin (2004); “Kamu Harcamalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkisi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme,” *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 16, Sayı 55, s. 69-88.
- Pınar, Abuzer (2000); “Vergilemenin Siyasal İktisadı: Literatüre Bir Bakış,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 55, Sayı 2, s. 97-111.
- Premchand, Arigapudi (1983); *Government Budgeting and Expenditure Controls Theory and Practise*, IMF, Washington D.C.
- Riahi-Belkaoui, Ahmed (2004); “Relationship Between Tax Compliance Internationally and Selected Determinants of Tax Morale,” *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Cilt 13, s. 135-143.
- Roth, Jeffrey A., John T. Scholz, ve Ann Dryden Witte (1989); *Taxpayer Compliance, Volume 1: An Agenda for Research*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania.
- Rousseau, Jean J. (2004); *Toplum Sözleşmesi ya da Siyasal Hukuk İlkeleri*, (Çev.: M. T. Yalım), Betik Yayınları, İstanbul.
- Sağbaş, İsa ve Başoğlu, Adem (2005); “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, s. 123-144.
- Sağlam, Metin (2013); “Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Bilinci,” *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Ocak-Haziran, s. 315-334.
- Sahgal, Vinod (2008); “Parlamentonun Rolü: Bütçenin Hazırlanması & Uygulanması ve Dış Denetim & Kontrol,” *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 165-180.
- Sak, Güven (2008); “Bir Daha IMF Gerekmesin Diye... Nasıl Bir Yaklaşım Gerekir?,” *TBMM Uluslararası Sempozyum: Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü*, Afyonkarahisar, 8-9 Ekim, s. 351-356.
- Sakal, Mustafa (1998); “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller,” *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, s. 211-230.
- Sakal, Mustafa ve Elif Ayşe Şahin (2009); “Anayasal İktisat,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s. 69-112.

- Saraçoğlu, Fatih (2008); “Yaş-Cinsiyet-Medeni Durum Ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi,” *KMU İİBF Dergisi*, Cilt 15, Aralık, s. 16-34.
- Savaş, Vural Fuat (1989); *Anayasal İktisat*, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Savaşan, Fatih (2006); “Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları),” *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1. s. 41-65.
- Savaşan, Fatih ve Hakkı Odabaş (2005); Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı 10, s. 1-28.
- Schmidt, Manfred. G. (2001); *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (Çev.: M. E. Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara.
- Scholz, John T. ve Neil Pinney (1995); “Duty, Fear and Tax Compliance: The Heuristic Basis of Citizenship Behavior”, *American Journal of Political Science Economics*, Cilt 5, Sayı 2, s. 490-512.
- Sekaran, Uma ve Roger Bougie (2010); *Research Methods for Business: A Skill Building Approach*, John Wiley & Sons Inc., New York.
- Siverekli, Esra (2014); “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Denetiminde Bütçenin Rolü: 2006-2013 Dönemi Analizi,” *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 59-80.
- Song, Young-dahl ve Tinsley E. Yarbrough (1978); “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey,” *Public Administration Review*, Cilt 38, Sayı 5, s. 442-452.
- Şenel, Alâeddin (2011); *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şener, Orhan (2007); *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Şenyüz, Doğan (1995); *Vergilemede Yükümlü Psikolojisi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Taytak, Mustafa (2010); “İlköğretim II.Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma”, *Maliye Dergisi*, Sayı 158, Ocak-Haziran, s. 496-512.
- Tayyar, Ayşegül ve Birol Çetin (2013); “Liberal İktisadi Düşüncede Devlet,” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 107-120.

- Tittle, Charles R. (1980); *Sanctions and Social Deviance: The Question of Deterrence*, Praeger, New York.
- Torgler, Benno (2003a); “Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Universitat Basel, Basel.
- Torgler, Benno (2003b); “Tax Morale and Institutions,” *Basel:CREMA Working Paper*, Sayı 9, s. 1-36.
- Torgler, Benno (2003c); “Tax Morale in Latin America,” *Third International Research Conference Responsive Regulation: International Perspectives on Taxation*, Basel, s. 1-32.
- Torgler, Benno (2004); “Tax Morale in Asian Countries,” *Journal of Asian Economics*, Cilt 15, s. 237-266.
- Torgler, Benno ve Kristina Murphy (2004); “Tax Morale in Australia: What Shapes It and Has It Changed Over Time ?,” *Journal of Australian Taxation*, Cilt 7, Sayı 2, s. 298-335.
- Torgler, Benno (2005); “Tax Morale and Direct Democracy,” *European Journal of Political Economy*, Cilt 21, s. 525-531.
- Torgler, Benno (2006); “The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity,” *Journal Of Economic Behavior & Organization*, Cilt 61, s. 81-109.
- Torgler, Benno ve Schneider, Friedrich. (2006); “What Shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence from Multicultural European Countries,” *Germany: IZA Discussion Paper*, Sayı 2117.
- Tosuner, Mehmet ve İhsan Cemil Demir (2007); “Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 9, Sayı 3, s. 1-20.
- Tosuner, Mehmet ve İhsan Cemil Demir (2008); “Ege Bölgesi’nin Vergi Ahlak Düzeyi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, s. 355-373.
- Tosuner, Mehmet ve İhsan Cemil Demir (2009); “Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 1-15.
- Tuay, Elif ve İnci Güvenç (2007); *Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*. Gelir İdaresi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:51.

- Tunçer, Mehmet (2001); “*Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi*”, <http://www.deu.edu.tr/userweb/hilmi.coban/%C3%B6devler/vergi%20kar%C4%B1%C5%9F%C4%B1k/VERG%C4%B0%20AFLARININ%20VERG%C4%B0%20UYUMUNA%20ETK%C4%B0S%C4%B0.doc> (Erişim Tarihi: 15.05.2015).
- Tunçer, Mehmet (2002); “Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 57, Sayı 3, s. 107-128.
- Tunçer, Mehmet (2005); “Vergi Yardımcılarının Vergi Uyumuna Etkisi,” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 217-228.
- Turan, Deniz ve Ali Yurdakul (2014); “Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı,” *Business and Economics Research Journal*, Cilt 5 , Sayı 1, s. 123-141.
- Tüğen, Kamil (2013); *Devlet Bütçesi*, Şahıs Yayıncılık, İzmir.
- Türkkan, Erdal (1987); “İktisadi Liberalizm, Sosyal Adalet ve Demokrasi,” *Yeni Forum*, Cilt 8.
- Uluatam, Özhan (2005); *Kamu Maliyesi*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Von Schanz, Georg (1890); “Die Steuern der Schweiz in Ihrer Entwicklung Seit Beginn des 19,” *Jahrhunderts*, Cilt 1, Sayı 5.
- Vural, Tarık ve Cemil Rakıcı (2007); “Bütçe Hakkının Tarihi Gelişimi (İngiltere ve Türkiye),” *Vergi Sorunları Dergisi*, Yıl 30, Sayı 224, s. 144-155.
- Wenzel, Michael (2004); “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance,” *Journal of Economic Psychology*, Cilt 25, s. 213-228.
- Yeniçeri, Harun (2005); “*Vergi Yükümlerinin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışlarının Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması*”, s.279-299, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/download/1023005963/1023005487>, (Erişim Tarihi: 13.05.2015).
- Yeniçeri, Harun ve Savaş Çevik (2014); “Sosyal ve Politik Etkileşim, Bireysel Değerler ve Vergi Ahlakı Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeli İle Test Edilmesi,” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 3, Eylül, s. 69-90.
- Yereli, Ahmet Burçin (2012); “Türk Kamu Yönetiminde Şeffaflaşma ve Hesap Verebilirliğe Yönelik Pozitif Dönüşüm, Dirençler ve Zayıflıklar: Geleceğin Gelenekle Dansı,” *TBMM Şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetimi Sempozyumu*, Ankara, 25 Haziran, s. 43-68.
- Yıldız, Habib ve Naci Tolga Saruç (2007); “Mükelleflerin Algıladıkları Vergi Adaleti Ölçümüne Yönelik Bir Çalışma: Sakarya İli Örneği,” *V. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, 11-13 Haziran.

Yılmaz, Hakkı Hakan ve Mustafa Biçer (2010); “Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi,” *Maliye Dergisi*, Sayı 158, Ocak-Haziran, s. 201-225.

Yüce, Mehmet (2006-2007); “Eski Sovyet Birliği Ülkelerinde Mükelleflerin Vergiye Bakışı Üzerine Bir Çalışma,” *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 31, s. 65-81.

Yüksel, Cihan (2010); “Anayasal İktisat Yaklaşımının Bir Yöntemi Olarak Mali Kural,” *Memleket Mevzuat Dergisi*, Cilt 6, Sayı 65, Kasım, s. 6-11.

Zenginobuz Ünal, Fikret Adaman, Fatoş Gökşen, Çağrı Savcı ve Emre Tokgöz (2010); *Vergi, Temsiliyet ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Türkiye’de Vatandaşların Algıları*, Açık Toplum Vakfı Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Değerli Katılımcı;

Bu anket formu, seçilmiş mükellef gruplarının vergiye ve vergi yoluyla demokrasiye katılımlarına ilişkin algılarının ölçülmesi amacıyla düzenlenmiştir. Yüksek lisans tez çalışmasına destek olması için hazırlanmış olup tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Anket sorularına vereceğiniz objektif yanıtlar, çalışmada istenilen amaca ulaşılmasını sağlayacaktır. Anketi cevaplamak için ayırdığınız zaman ve çalışmaya bulunduğunuz katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Muhlis BAĞDİGEN
Bülent Ecevit Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Arş. Gör. Seda YILMAZ
Bülent Ecevit Üniversitesi, İ.İ.B.F.

1. Cinsiyetiniz: 1) Kadın 2) Erkek
2. Yaşınız:
3. En son mezun olduğunuz eğitim düzeyi:
1) İlkokul 2) Ortaokul 3) Lise
4) Ön Lisans 5) Lisans 6) Lisansüstü
4. Şu anda geçiminizi sağladığınız gelir kaynağınız:
1) Ticari Kazanç/Serbest Meslek Kazancı
2) Ücret/Maaş
3) Diğer (Lütfen belirtiniz).....
5. Ne kadar zamandır bu gelir kaynağından gelir elde ediyorsunuz?
.....yılay
6. Bu gelir kaynağından elde ettiğiniz ortalama yıllık geliriniz:
.....TL
7. Bu gelir kaynağının üzerinden ödediğiniz ortalama yıllık vergi:
1) 0 – 1.000 TL arası
2) 1.001 – 2.000 TL arası
3) 2.001 – 3.000 TL arası
4) 3.001 – 4.000 TL arası
5) 4.001 – 5.000 TL arası
6) 5.001 TL ve üzeri (Lütfen belirtiniz)TL
8. Vergi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangileri size en yakındır? (En fazla üç seçeneği sırasıyla 1, 2 ve 3 olarak numaralandırabilirsiniz)
 Vatandaşlık görevidir.
 Kutsal bir ödevdir.
 Karşılıksız yapılan bir ödemedir.
 Devletin vatandaşlara sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin bir karşılığıdır.
 Ekonomik yaşama müdahaledir.
 Mükellefler üzerinde yüküdür.
 İşletmeler üzerinde yüküdür.
 Girişimcilerin iş kurma sürecinde motivasyonunu azaltır.
9. Uygulanmakta olan vergilerden bildiğiniz üç tane verginin adını yazınız.
1)
2)
3)
10. Gelir vergisinde uygulanmakta olan dilimli artan oranlı vergi tarifesinin oranlarını sırasıyla aşağıya yazınız.
1) %..... 2) %..... 3) %..... 4) %.....
11. Yükümlüsü olduğunuz vergi mevzuatı hakkında bilginiz var mı?
1) Evet 2) Hayır 3) Kısmen
12. Vergi ile ilgili gelişmeleri hangi yolla takip ediyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
1) Resmi Gazete 2) Medya
3) Muhasebeci / Mali müşavir 4) Vergi dairesi
5) Meslek odaları / yayınları 6) İş çevresi
7) Diğer (Lütfen belirtiniz)
13. Herkesin vergisini tam olarak ödediğini düşünüyor musunuz?
1) Evet 2) Hayır 3) Kısmen 4) Fikrim yok
14. Vergi yükünün adaletli dağıldığını düşünüyor musunuz?
1) Evet 2) Hayır 3) Kısmen 4) Fikrim yok
15. Cevabımız hayır ise, bu durum vergi ödeme isteğinizi olumsuz yönde etkiler mi?
1) Evet 2) Hayır 3) Kısmen 4) Fikrim yok
16. Sizce vergi yükü en fazla hangi mükellef grubu üzerindedir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
1) Tüccar/Esnaf
2) Çiftçi
3) Ücretli/Maaşlı
4) Serbest meslek erbabı
5) Kurum/Şirket
6) Diğer (Lütfen belirtiniz)
7) Fikrim yok

➔
Arka Sayfaya Geçiniz

Aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi ilgili yere 'X' koyarak belirtiniz.

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum

MEVCUT DURUM					HER SORU İÇİN İKİ TARAFI DA İŞARETLEYİNİZ	OLMASI GEREKEN				
1	2	3	4	5	52 milyon seçmen arasında her seçmenin sahip olduğu 1 oy ← önemlidir. önemli olmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Demokrasi sağlıklı ← işlemezdir. işleme lidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergi ödemek, vatandaşların devlete olan bağlılığını ← göstermektedir. göstermelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergilendirme ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki ← vardır. olmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergilendirme, demokrasinin gelişmesi için önemli bir ← araçtır. araç olmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vatandaşlar, demokratik hak ve özgürlükleri karşılığında vergi ← ödemektedir. ödemelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergi ödemek, vatandaşlara toplumu ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkı ← vermektedir. vermelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergi ödemek, vatandaşlara devletten hesap sorma hakkı ← vermektedir. vermelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vatandaşlar seçmen olarak, ödediği verginin nerede-nasıl kullanıldığını oy sandığında ← sorgulamaktadır. sorgulamalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergiler toplanırken vatandaşlara karşı ← şeffaf davranılmaktadır. şeffaf davranılmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Toplanan vergiler harcanırken ← şeffaf davranılmaktadır. şeffaf davranılmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Kamu kaynakları kullanılırken vatandaşlara ← hesap verilebilmektedir. hesap verilebilmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vatandaşlar, ödediği vergilerin nereye-nasıl harcandığını ← bilebilmektedir. bilebilmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Genel olarak, toplumda kimlerin ne kadar vergi ödediği ← bilinebilmektedir. bilinebilmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler, kimden-ne kadar vergi toplandığı bilinemediğinden vergi sisteminin şeffaflığını ← zedelemektedir. zedeleyecektir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Ödenen vergiler, vatandaşlara hizmet olarak tekrar ← geri dönmektedir. geri dönmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Sunulan kamu hizmetleri, toplumun genelini ← memnun etmektedir. memnun etmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vatandaşlar, ödediği verginin karşılığını yeterince ← almaktadır. almalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Ödenen vergiler, toplumun ortak ihtiyaç duyduğu alanlara ← harcanmaktadır. harcanmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergiler, tam ve zamanında ödenmediğinde kamu hizmetleri ← aksamaktadır. aksayacaktır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Toplanması gereken vergilerin tamamı ← tahsil edilebilmektedir. tahsil edilebilmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Kamu hizmetleri sunulurken toplanan vergiler ← israf edilmemektedir. israf edilmemelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergilendirmede vatandaşların gönüllü uyumu ← esas alınmaktadır. esas alınmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergilendirmede vatandaşların ödeme gücü ← dikkate alınmaktadır. dikkate alınmalıdır. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Devlet, vergi ile ilgili konularda vatandaşları yeterince ← bilgilendirmektedir. bilgilendirmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergilerin tam ve zamanında ödenip-ödenmediğini tespit etmek için vatandaşlar düzenli olarak ← denetlenmektedir. denetlenmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Eğitim alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini ← memnun etmektedir. memnun etmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Sağlık alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini ← memnun etmektedir. memnun etmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Sosyal güvenlik alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini ← memnun etmektedir. memnun etmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	İstihdam alanında yapılan uygulamalar toplumun genelini ← memnun etmektedir. memnun etmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergi mevzuatındaki sık değişiklikler toplumun genelini ← rahatsız etmektedir. rahatsız etmelidir. →	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	Vergi affı uygulamalarına sık başvurulması toplumun genelini ← rahatsız etmektedir. rahatsız etmelidir. →	1	2	3	4	5

Ekleme istediğiniz görüşleriniz:

ANKET BİTMİŞTİR. ZAMAN AYIRDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

Ek 2: Zonguldak Valiliği'nden Alman İzin Belgesi

T.C.
ZONGULDAK VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : 99161608-529-4593
Konu : Anket Çalışması

DAĞITIMLI
21/07/2014

BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : Bülent Ecevit Üniversitesi'nin 07.07.2014 tarih ve 5871 sayılı yazısı.

Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Seda YILMAZ'ın, Prof.Dr.Muhlis BAĞDİGEN'ın danışmanlığında yürüttüğü "Stopaj Yoluyla Vergilendirilen Ücretlilerin Vergiye Uyumu ve Demokrasiye Katılımı" konulu Yüksek Lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere Temmuz ve Eylül ayları arasında kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara yönelik anket çalışması yapacağı hakkındaki ilgi yazısı ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ahmet MAİLOĞLU
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK : (Ek Konmadı)
Yazı Örneği

DAĞITIM :
Gereği:
İçişleri Birimlerine
Kamu Kurum ve Kuruluşlarına

Bilgi:
Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörlüğüne

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakGörme> adresine girerek (aLNx19-B1LpES-5QmwqO-fy99j9-ssx5YSBW) kodunu yazınız.

Zonguldak Valiliği Ayrıntılı bilgi için iribat:H.GÜLER
Telefon: (372)253 46 54 Faks: (372)253 05 40
e-posta: zonguldak@icisleri.gov.tr Elektronik Ağ: www.icisleri.gov.tr

Ek 3: Bartın Valiliği'nden Alınan Alınan İzin Belgesi

T.C.
BARTIN VALİLİĞİ
İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü

Sayı : 55064226-529-3814
Konu : Anket Çalışması

10/07/2014

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : 10/07/2014 tarih ve 5871 sayılı Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı Yazısı

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı, Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Seda YILMAZ'ın Prof.Dr. Muhlis BAĞDİĞEN'in danışmanlığında "Stopaj Yoluyla Vergilendirilen Ücretlerin Vergiye Uyumu ve Demokrasiye Katılımı" konulu yüksek lisans tez çalışmasında kullanmak üzere Temmuz ve Eylül ayları arasında ilimizde Valiliğimize bağlı kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara yönelik ekte içeriği yer alan anket çalışmasını yapılabilmesi için izin talebinde bulunmuştur.

Bu kapsamda içeriği incelenen anket çalışmasının Üniversitenin talebi doğrultusunda Temmuz ve Eylül ayları arasında Valiliğimize bağlı kamu kurum ve kuruluşlarında yapılmasının uygun görülmesini,

Olur'larınıza arz ederim.

Ahmet KUTLUHAN
- İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü -

OLUR
10/07/2014

Sibel TURSUN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Belgenin Aslı
Elektronik İmzalıdır.

EK :
Anket Formu (1 Syf)

Eray Yıldız
Eray YILDIZ
İl Planlama Ve Koordinasyon
MÜDÜRÜ

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (LxH5st-zQ1rSG-mTFdiv-1oSaGI-4uJeujae) kodunu yazınız.

Ek 4: Karabük Valiliği'nden Alınan İzin Belgesi

T.C.
KARABÜK VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : 15353251-529- 3314
Konu : Anket Çalışması

DAĞITIMLI
10/07/2014

İlgi : Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 07/07/2014 tarihli ve 5871 sayılı yazısı.

Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Seda YILMAZ'ın tez çalışması çerçevesinde yürüteceği anket araştırmasına ilişkin, ilgi'de kayıtlı yazı ve eki ilişikte gönderilmiştir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Erkan ÇAPAR
Vali a.
Vali Yardımcısı

FK :
-Yazı ve Ekleri (6 sayfa)

DAĞITIM :
-İlçe Kaymakamlıklarına
-İl Jandarma Komutanlığına
-İl Emniyet Müdürlüğüne
-İçişleri Birimlerine
-Kamu Kurumlarına

10/07/2014 Bilgisayar İşletmeni : A. ÇELİK
10/07/2014 Şef : N. KALAYCI
10/07/2014 İl Yazı İşleri Müdürü : Ş. KELLEÇİ

Hükümet Konağı Ayrıntılı bilgi için irtibat:A.ÇELİK
Telefon: (370)424 66 11 Faks: (370)412 76 54
e-posta: ilyaziislerimud@karabuk.gov.tr Elektronik Ağ: www.icisleri.gov.tr

Ek 5: Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Kayıt Tarihi: 01.07.2014

Protokol No: 3

08 / 07 / 2014

T.C

BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Anket Araştırması
BAŞLIK:	Stopaj Yoluyla Vergilendirilen Ücretlilerin Vergiye Uyumu ve Demokrasiye Katılımı
SORUMLU ARAŞTIRMACI:	Prof. Dr. Muhlis BAĞDİGEN
KARAR:	UYGUN

ETİK KURUL ÜYELERİ

- 1- Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Başkan)
- 2- Yrd. Doç. Dr. Hasan SANKIR (Başkan Yrd.)
- 3- Doç. Dr. Ali ARSLAN (Başkan Yrd.)
- 4- Doç. Dr. Rıza YILMAZ
- 5- Doç. Dr. İlhan KARATAŞ
- 6- Yrd. Doç. Dr. Fatih BAYRAMOĞLU
- 7- Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZER

İMZA

.....
.....

İZİMLİ
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

29.05.2014 tarih ve 2014/08-13 sayılı Senato Kararı ile kabul edilmiştir.